

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

CIVITTA

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi vahehindamine

LÕPPARUANNE

Riigihanke nr 175882

2017

Õppe-ja karjäärinõustamise programmi vahehindamise tellis Haridus- ja Teadusministeerium (HTM).

Hindamise viis läbi Civitta Eesti AS. Käesoleva töö valmimisse on andnud olulise panuse ka Katrin Männik ja Nicolaas Joannes Reincke. Veebipõhise andmekogumise teostas Norstat Eesti AS.

Uuringu autorid tänavad kõiki intervjueerituid ja küsitlustele vastanuid, kelle andmed on oluliseks sisendiks hindamise läbiviimisel. Samuti soovivad autorid tänada Haridus- ja Teadusministeeriumi ning SA Innove esindajaid, kes olid hindamise läbiviimisel suureks abiks.

Civitta Eesti AS kuulub konsultatsiooniettevõtete gruppi, milles töötab rohkem kui 150 inimest (Joonis 1). Civitta teenused hõlmavad kogu organisatsiooni strateegilist juhtimisprotsessi. Civitta aitab tuvastada organisatsiooni probleeme ja arenguvõimalusi, viia läbi vajalikke uuringuid ja hindamisi, arendada meeskonna teadmisi ja oskusi, planeerida tegevusi eesmärkide saavutamiseks, leida rahastamisvõimalusi ja viia projektid edukalt ellu. Civitta ekspertidel on pikaajalised kogemused uuringute, analüüside ja hindamiste metoodikate koostamises ning läbiviimises.

Tänapäevaks on ettevõtte püsiklientide hulgas juhtivad teadus- ja arendusettevõtted, tööstus- ning teenusettevõtted, kõik suuremad ülikoolid ning olulisemad omavalitsused.

Joonis 1. Civitta turg ja asukoht

Kontaktandmed: Riia 24a, Tartu 51010 | Lõõtsa 8, Tallinn 11415
<http://www.civitta.ee>

Eessõna

Õppe- ja karjäärinõustamise programm (ÕKP) on üks üheksast programmist, mis on koostatud Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÕS) rakendamiseks. Programmi eesmärk on **tagada Eesti lastele ja noortele haridustugiteenused (õppenõustamis- ja karjääriteenused) arendavaks võimetekohaseks õppimiseks ja karjäärivalikute tegemiseks**. Selleks viiakse programmi raames ellu tegevusi, mis toetavad õppijat teadlike valikute kujundamisel ning aitavad kaasa tema võimeid ja arengut toetavale õppele¹.

Haridus- ja Teadusministeerium (HTM; Tellija) tellis käesoleva uuringuprojekti selleks, et **selgitada välja, kui asjakohased, tulemuslikud, tõhusad ja mõjusad on olnud siiani ÕKP tegevused**. Tulemuslikkuse hindamisel soovis Tellija tagasisidet ka sihtgruppide rahulolu kohta õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavuse ja kvaliteediga. Lisaks hõlmab uuring **hinnangut ÕKP jätkusuutlikkusele** ehk eri osapoolte valmisolekule ÕKP tegevustega jätkamiseks pärast struktuurivahendite toetusperioodi lõppu (peale 2020. aastat) ning **ettepanekuid võimalike mudelite kohta** teenuste edaspidiseks pakkumiseks ja rahastamiseks.

Aruanne koosneb seitsmest peatükist. Esimestes peatükkides antakse ülevaade hindamise valdkonnast, eesmärgist ja ulatusest ning tutvustatakse hindamismetoodikat. Seejärel vastatakse püstitatud hindamisküsimustele ning hinnatakse programmi asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust, jätkusuutlikkust ja mõjusust (3. peatükk). Hindamise tulemusena tekkinud järeldused ja soovitused esitatakse neljandas peatükis, millele järgneb hindamisaruande kokkuvõte nii eesti kui inglise keeles (5. ja 6. peatükk). Hindamisega seotud täiendav info ning toetavad andmed on koondatud lisadena seitsmendas peatükis.

¹ Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019

Sisukord

EESSÕNA	3
LÜHENDID JA MÕISTED	6
1. SISSEJUHATUS.....	8
1.1 Ülevaade hindamise valdkonnast ja ulatusest.....	8
1.2 Vahehindamise eesmärk, teemad ja sihtgrupid	10
1.2.1 Hindamise eesmärk, hindamisteemad ja -küsimused.....	10
1.2.2 Sihtgrupid	11
2. VAHEHINDAMISE METOODIKA.....	13
2.1 Vahehindamise läbiviimine	13
2.2 Andmete kogumine	14
2.2.1 Dokumendianalüüs	14
2.2.2 Intervjuud	14
2.2.3 Küsitlused	15
2.2.4 Fookusgrupid ja seminarid	15
3. HINDAMISE TULEMUSED	16
3.1 Õppe- ja karjäärinõustamise programmi asjakohasus ja vajalikkus (kriteerium: <i>asjakohasus</i>)	16
3.1.1 Programmi indikaatorite analüüs.....	16
3.1.2 Programmi sekkumisloogika analüüs.....	24
3.1.3 Programmi sihtgruppide vajaduste analüüs	31
3.1.4 Varasemate hindamiste ja uuringute soovitusatega arvestamine	37
3.1.5 Kokkuvõtlik hinnang programmi asjakohasusele	43
3.2 Õppe- ja karjäärinõustamise programmi tulemuslikkus (kriteerium: <i>tulemuslikkus</i>)	43
3.2.1 Programmi eesmärkide täitmine	44
3.2.2 Programmiväliste tegurite analüüs	55
3.2.3 Kokkuvõtlik hinnang programmi tulemuslikkusele	59
3.3 Õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavus ja kvaliteet erinevate osapoolte vaates (kriteerium: <i>tulemuslikkus</i>)	60
3.3.1 Programmi sihtrühmade tagasiside õppenõustamisteenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile..	60
3.3.2 Programmi sihtrühmade tagasiside karjääriteenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile.....	86
3.3.3 Võrdsete võimaluste tagamine õppenõustamis- ja karjääriteenuste osutamisel	103
3.3.4 Kokkuvõtte programmi sihtrühmade hinnangust programmi tulemuslikkusele	109
3.4 Õppe- ja karjäärinõustamise programmi rakendamise korraldus ja tõhusus (kriteerium: <i>tõhusus</i>)	110
3.4.1 Programmi peamised edutegurid ja probleemid	110

3.4.2	Integreeritud teenuse pakkumise lisandväärtus.....	113
3.4.3	Programmi ressursside kasutamine	115
3.4.4	Kokkuvõtlik hinnang programmi tõhususele	123
3.5	Õppenõustamis- ja karjääriteenuste osutamise jätkusuutlikkus (kriteerium: <i>jätkusuutlikkus</i>)	123
3.5.1	Institutsionaalne valmisolek.....	124
3.5.2	Võimalikud mudelid tugiteenuste pakkumiseks tulevikus.....	133
3.5.3	Kokkuvõtlik hinnang programmi jätkusuutlikkusele	144
3.6	Õppe- ja karjäärinõustamise programmi mõjud (kriteerium: <i>mõjus</i>).....	145
3.6.1	Programmi panus strateegiliste eesmärkide saavutamisele.....	145
3.6.2	Karjääriteenuste mõjus noorte valikutele.....	149
3.6.3	Kokkuvõtlik hinnang programmi mõjususele.....	154
4.	PEAMISED JÄRELDUSED JA SOOVITUSED	155
5.	KOKKUVÕTE	164
6.	EXECUTIVE SUMMARY	167
7.	LISAD.....	171
Lisa 1.	Kasutatud allikad.....	171
Lisa 2.	Kohtumised ja intervjuud.....	172
Lisa 3.	Ankeetküsitluste läbiviimise tehniline aruanne (sh metoodika, küsimustikud - 4tk)	174
Lisa 4.	Hindamisküsimused ja andmekogumismeetodid	175
Lisa 5.	Süvaintervjuud NEET-noortega	177
Lisa 6.	Õppenõustamis- ja karjääriteenused – rahvusvaheline praktika	184
Lisa 7.	Õppenõustamis- ja karjääriteenuste kaardistus	192
Lisa 8.	Haridustugiteenuste pakkumise hetkeolukorra, soovitud olukorra ja võimalike lahenduste kaardistus.....	198

Lühendid ja mõisted

- **EHIS** – Eesti Hariduse Infosüsteem
- **EL** – Euroopa Liit
- **ESF** – Euroopa Sotsiaalfond
- **EÕS** – Eesti elukestva õppe strateegia 2020
- **HEV** – hariduslik erivajadus
- **HTM** – Haridus- ja Teadusministeerium
- **KOV** – kohalik omavalitsus
- **TAT** – toetuse andmise tingimused
- **ÕKP** – õppe- ja karjääriõustamise programm
- **ÜKP** – Ühtekuuluvuspoliitika
- **Ainukool** – nägemis-, kuulmis- ja kõnepuuetega laste kompetentsikeskus
- **Haridusliku erivajadusega (HEV) laps/õpilane** – laps, kelle andekus, õpiraskused, tervise seisund, puue, käitumis- ja tundealused häired, pikemaajaline õppes eemalviibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õppe kestuses, õppekoormuses, õppekeskkonnas (nagu õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed suhtlusvahendid), taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt rühmaga/klassiga töötamiseks koostatud töökavas
- **Karjääriinfo vahendamine** – teenuse eesmärk on luua eeldused, et isikul on teadmised karjääri planeerimisest, õpivõimalustest, tööturu olukorrast, elukutsetest
- **Karjääriõustamine** – isiku toetamine teadlike karjääriotsuste tegemisel ja elluviimisel. Nõustamine loob eeldused, et isik suudab paremini analüüsida iseennast ja oma võimalusi ning planeerida ja ellu viia isiklikku karjääriplaani tuginedes elukestva õppe põhimõtetele
- **Karjääriteenus** – teenus, mida isik saab oma karjääri planeerimisel kasutada: karjääriõpe, karjääriinfo vahendamine ja karjääriõustamine
- **NEET-noor** – mittetöötav ja mitteõppiv noor (nimetus tuleneb ingliskeelse termini „*Not in Education, Employment or Training*“ sõnade esitähedest)
- **Rajaleidja keskus** – SA Innove maakonnakeskus, mis osutab õppenõustamise ja karjääriteenuseid
- **Haridustugiteenus (tugiteenus)** – hõlmab õppenõustamis- ja karjääriteenuseid
- **Õppenõustamisteenused** – eripedagoogiline, logopeediline, psühholoogiline, sotsiaalpedagoogiline individuaalne ja/või gruppinõustamine ning nõustamiskomisjoni poolt haridusmeetmete soovitamine
- **I tasand** – vahetult haridusasutuses tugispetsialisti läbiviidav tegevus lapse/õpilase individuaalseks toetamiseks (sh õppetegevuse läbiviimine, õpetajate juhendamine, lapse/õpilase probleemide väljaselgitamine jms)
- **II tasand** – laste/õpilaste toetamine ja nõustamine (karjääri- ja õppenõustamisteenuste osutamine ning nõustamiskomisjonide töö korraldamine) SA Innove maakondlike Rajaleidja keskuste ja ainukoolide (Tartu Hiie Kool, Tartu Emajõe Kool) spetsialistide poolt (nt lapse jälgimine haridusasutuse keskkonnas, lapse uuringud väljaspool haridusasutuse keskkonda, lapse suunamine spetsialistide juurde, haridustöötajate ja asutuste juhtkondade, lapsevanemate ja spetsialistide nõustamine, nõupidamiste ja ümarlaudade korraldamine juhtumite analüüsimisel)

- **III tasand** – riiklik Arenduskeskus (Sihtasutuses Innove), mis tegeleb õppenõustamis- ja karjääriteenuste valdkonna sisulise juhtimise, teenuste osutamise korraldamise ja arendamisega (sh metoodiliste ja juhismaterjalide koostamine ja levitamine, nõustamisspetsialistide pädevuste tõstmine, õppenõustamis- ja karjääriteenuste kvaliteedi hindamine ja seire) ning üleriigilise nõustamiskomisjoni töö korraldamisega

1. Sissejuhatus

1.1 Ülevaade hindamise valdkonnast ja ulatusest

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÕS) on peamine haridusvaldkonna arenguid suunav dokument, mis on aluseks riigi hariduseelarve valikutele aastatel 2014–2020 ning mille põhjal töötatakse välja vajalike muutuste saavutamist toetavad programmid. EÕSi üldeesmärk on: *kõigile Eesti inimestele on loodud nende vajadustele ning võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väärika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus*². Visiooni ja üldeesmärgi teostumiseks on strateegias seatud omakorda viis strateegilist eesmärki.

EÕSi elluviimiseks on loodud **üheksa programmi**, mille kaudu toimub strateegiliste eesmärkide saavutamiseks vajalike meetmete ja tegevuste planeerimine, eelarvestamine, elluviimine ja aruandlus³. Käesoleva uuringu raames hinnatav Õppe- ja karjäärinõustamise programm (ÕKP) on üks üheksast programmist, mis on koostatud EÕSi rakendamiseks ning on otseselt seotud elukestva õppe järgmiste strateegiliste eesmärkidega⁴:

- **Muutunud õpikäsitlus.** Iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetav, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendav õpikäsitlus on rakendatud kõigil haridustasemetel ja -liikides.
- **Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus.** Kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestavad õppimisvõimalused ja karjääriteenused on suurendanud erialase kvalifikatsiooniga inimeste arvu erinevates vanuserühmades ja Eesti eri regioonides.
- **Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv.** Kõigile on loodud võrdsed võimalused elukestvaks õppeks.

ÕKP eesmärk on tagada Eesti lastele ja noortele haridustugiteenused arendavaks võimetekohaseks õppimiseks ja karjäärivalikute tegemiseks. Selleks viiakse programmi raames ellu meetmeid ja tegevusi, mis toetavad õppijat teadlike valikute kujundamisel ning aitavad kaasa tema võimeid ja arengut toetavale õppele. ÕKP tegevustega tagatakse kvaliteetse ja teenusstandarditele vastava õppenõustamise ja karjääriteenuste kättesaadavus sihtgrupile⁵.

ÕKP tegevusi viiakse ellu läbi kolme meetme⁶:

- Karjääri- ja õppenõustamisteenuste osutamine ja nõustamiskomisjonide töö korraldamine;
- Karjääri- ja õppenõustamisteenuste arendamine ja kvaliteedi tagamine;
- Elanikkonna teadlikkuse tõstmine teenustest ning asjakohase tööturu- ja õpivõimaluste alase informatsiooni kättesaadavuse tagamine.

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi väljatöötamise ajendiks oli paljuski olukord, kus enam kui pooled haridusasutused hindasid oma asutuse võimalusi erivajadustega laste toetamiseks ebapiisavaks⁷. Kuna

² Eesti elukestva õppe strateegia 2020

³ Õppe- ja karjäärinõustamise vahehindamine. Hankedokument. HTM, 2016

⁴ Eesti elukestva õppe strateegia 2020

⁵ Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019

⁶ Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019

⁷ „Õppenõustamisteenustega rahulolu ja nende kättesaadavus“. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS (Tartu, 2011)

õppenõustamis- ja karjääriteenused olid piirkonniti ka ebaühtlase kvaliteedi ja kättesaadavusega, tunti vajadust rohkem riiklikult koordineeritud ja toetatud süsteemi ning lõimitud teenuste järele. Seega koondati programmi raames haridustugiteenused maakondlikesse Rajaleidja keskustesse, kus pakutakse karjääriinfot ning karjääri- ja õppenõustamist (eripedagoogilist, logopeedilist, sotsiaalpedagoogilist ja psühholoogilist nõustamist). Lisaks on läbi keskuste võimalik koolidel ja koolieelsetel lasteasutustel tellida esmatasandi õppenõustamisteenust⁸.

Programmi tulemusena eeldatakse, et kasvab nende õppurite osakaal, kes on põhikooli 3. kooliastmes saanud tugimeetmest karjääriinfot ja/ või –individuaalnõustamist ning peale põhihariduse lõpetamist osalevad järgmise taseme õppes. Samuti oodatakse väikekoolide osakaalu kasvu, kes kasutavad ESFist toetatud maakondlike Rajaleidja keskuste pakutavaid teenuseid. **ÕKP mõjuna** oodatakse (koos teiste EÕSi programmide panusega) madala haridustasemega mitteõppivate 18-24 aastaste osakaalu ja õpingute katkestajate määra vähenemist kolmandas kooliastmes ning gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes⁹.

ÕKP kogumaksumuseks on aastani 2021 kavandatud **45,8 miljonit eurot**. Rahastamise mahtu täpsustatakse igal aastal riigi eelarvestrateegia ja riigieelarve arutelude käigus. Programmi rakendajad on HTM ja SA Innove¹⁰.

EÕSi elluviimiseks loodud programmide koostamisel on arvestatud ka Euroopa Liidu struktuuritoetuste kasutamise tulemusraamistiku tingimustega ja enamiku programmide raames rakendatakse struktuurifondide perioodi 2014-2020 meetmeid. Euroopa Liidu fondide rakendamist perioodil 2014–2020 reguleerib Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 (ÜKP rakenduskava). Haridus- ja Teadusministeerium vastutab rakenduskava prioriteetse suuna „Ühiskonna vajadustele vastav haridus ja hea ettevalmistus osalemaks tööturul“ eesmärgi „Kvaliteetsete hariduslike tugiteenuste abil varajase koolist ja haridussüsteemist lahkumise vähendamine ning karjäärivalikute toetamine“¹¹ elluviimise eest, mida toetatakse Euroopa Sotsiaalfondist (ESF) ja mis peab aitama saavutada EÕSi ning ÕKP eesmärke. Niisiis hõlmavad ÕKP tegevused ka kõiki **struktuurifondide meetme „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ tegevusi**, mida finantseeritakse ESFist ligikaudu 29,7 miljoni euro ulatuses (koos riikliku kaasfinantseeringuga on meetme maksumus ligikaudu 35 miljonit eurot)¹² moodustades põhilise osa programmi kogueelarvest (45,8 mln eurot).

Käeolev hindamine keskendubki ÕKP (mis sisaldab ESFist kaasrahastatava struktuurifondide meetme 1.1 „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ elluviimise tingimusi ja on koostatud nii EÕS 2020 kui ka ÜKP rakenduskava 2014-2020 tulemusraamistikke arvestades) **raames algatatud ja siiani läbi viidud tegevustele** võttes arvesse ka teisi osaliselt või täielikult samale sihtgrupile ja/või seotud eesmärkidel osutatavaid teenuseid.

⁸ Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019

⁹ Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019

¹⁰ Õppe- ja karjäärinõustamise vahehindamine. Hankedokument. HTM, 2016

¹¹ Rakenduskava vastava eesmärgi alla kuulub struktuurifondide meede 1.1. „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ ja selle alla omakorda tegevus „Haridustugiteenuste (karjääri- ja õppenõustamise teenuste) arendamine ja kättesaadavuse tagamine“.

¹² Õppe- ja karjäärinõustamise vahehindamine. Hankedokument. HTM, 2016

1.2 Vahehindamise eesmärk, teemad ja sihtgrupid

1.2.1 Hindamise eesmärk, hindamisteemad ja -küsimused

Käesoleval vahehindamisel on kaks peamist eesmärki¹³:

- Anda sõltumatu eksperthinnang, kas ÕKP ning selle raames ESFist kaasrahastatava struktuurifondide meetme „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ raames elluviidavad ja -viidud tegevused aitavad parimal viisil saavutada EÖSis, ÕKPs ja Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskavas seatud eesmärgid. Hindamise väljund on tõendus põhine arvamus ja loogikapõhine hinnang **ÕKP tegevuste asjakohasuse, tulemuslikkuse ja jätkusuutlikkuse ning selle kohta, kas teenuste sellisel moel osutamine ja arendamine on tõhus.**
- Selgitada välja, kas **ÕKPst toetatavad teenused arvestavad kasusaajate tegelikke vajadusi ja on neile kättesaadavad.** Väljundiks on tõendus põhine hinnang kasusaajate (erinevad sihtgrupid) **rahulolu kohta teenuste kättesaadavuse, piisavuse ja kvaliteediga**, samuti hinnang sellele, kuidas on Rajaleidja keskuste uus kontseptsioon¹⁴ avaldanud mõju õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile **piirkonniti ja haridustasemeti.**

Niisiis annab käesolev uuringuprojekt ülevaate ÕKP senisest rakendamisest (perioodil september 2014 – detsember 2016) lähtuvalt programmi tegevuste asjakohasusest, saavutatud tulemustest, elluviimise tõhususest ning programmi mõjususest ja jätkusuutlikkusest. Tulemuslikkuse hindamisel võetakse arvesse ka tagasisidet sihtgruppide (haridusasutuste töötajad, lapsevanemad ja õpilased) rahulolu kohta õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavuse ja kvaliteediga. Mõjususe hindamisel on oluline täpsustada, et kuna ÕKP rakendamise algusest on möödas vaid veidi üle kahe aasta ja programmi elluviimine alles kestab, saab antud hindamise kontekstis rääkida peamiselt programmi potentsiaalsest mõjust. Jätkusuutlikkuse all analüüsitakse eri osapoolte valmisolekut ÕKP tegevustega jätkamiseks pärast struktuurivahendite toetusperioodi lõppu (peale 2020. aastat).

Lähtuvalt hindamise eesmärkidest on Tellija poolt¹⁵ sõnastatud **hindamise peamised teemad ja hindamisküsimused**, mida hindaja on mõnevõrra täiendanud ning ümber struktureerinud. Hindaja seostas iga teema omakorda hindamiskriteeriumiga, mille alusel antakse lõplik hinnang programmi kohta. Hindamise teemad koos hindamiskriteeriumidega (märgitud sulgudes) on esitatud alljärgnevas tabelis (Tabel 1):

Tabel 1. Hindamiskriteeriumide lõikes käsitletavat teemad

1. Hinnang asjakohasusele ja vajalikkusele (asjakohasus):
- näitab, kuivõrd vastab programm (meetmed, tegevused) sihtgruppide vajadustele;
- annab vastuse, kas ja kui loogiliselt on programmi meetmed ja eesmärgid omavahel seotud ning kas eesmärkide saavutamise mõõtmiseks on valitud sobivad indikaatorid;
- selgitab välja, kas programmi eesmärgid haakuvad Eesti eluskestva õppe strateegia 2020 ja Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 eesmärkidega;
- selgitab välja, kuidas on programmi kujundamisel ja elluviimisel õppust võetud varasematest hindamistest.

¹³ Õppe- ja karjäärinõustamise vahehindamine. Hankedokument. HTM, 2016

¹⁴ Lõimitud lähenemise kohta vt: <http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused/rajaleidja-keskused>

¹⁵ Õppe- ja karjäärinõustamise vahehindamine. Hankedokument. HTM, 2016

2. Hinnang tulemuslikkusele (tulemuslikkus):
- annab ülevaate programmi ja selle tegevuste elluviimise edukusest: kas ja mil määral on eesmärgid (lähtuvalt indikaatorite sihttasemetest) saavutatud või tõenäoliselt saavutatakse. Tulemuslikkuse hindamisel võetakse arvesse ka erinevatelt sihtgruppideelt ankeetküsitluste raames kogutud tagasisidet; - selgitab välja, kas ja millised programmvälised tegurid on mõjutanud (soodustanud/takistanud) eesmärkide saavutamist.
3. Hinnang teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile erinevate osapoolte vaates (tulemuslikkus):
- selgitab välja eri sihtgruppide arvamuse õppenõustamise- ja karjääriteenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse, sh piisavuse osas. Seejuures eristatakse, kas ja kuidas sõltub hinnang teenusesaaja soost, vanusest, rahvusest/emakeelest või puudest ning haridustasemest (õpilaste ja lapsevanemate puhul). Ühe uuritava tegurina lisatakse teenusesaaja elukoht, kuna varasematele uuringutele tuginedes võib eeldada, et hinnang teenuste kvaliteedile ja kättesaadavusele varieerub piirkonniti (linnpiirkond vs maapiirkond).
4. Hinnang rakendamise korraldusele ja tõhususele (tõhusus):
- näitab kokkuvõtlikult, mil määral programmi tulemused ning nende elluviimiseks kasutatud ressursid on vastavuses ning kas samu eesmärke oleks võinud või võiks saavutada tõhusamalt, st ressursse paremini kasutades; - selgitab välja võtmetegurid, mis on takistanud ja/või kaasa aidanud programmi rakendamisele.
5. Hinnang jätkusuutlikkusele (jätkusuutlikkus):
- annab ülevaate eri osapoolte valmisolekust (inimressursside ja rahaliste vahendite olemasolust) programmi tegevustega jätkamiseks valdkonnakeskse ja -ülese koordineerimisega pärast struktuurivahendite toetusperioodi lõppu; - kirjeldab võimalikke mudeleid teenuste pakkumiseks ning rahastamiseks peale struktuurivahendite toetusperioodi lõppu, et tagada teenuste jätkusuutlikkus ja kuluefektiivsus. - annab ülevaate alternatiivsete mudelite võrreldavast mõjust osutatavate teenuste kvaliteedile, kättesaadavusele ning riigieelarvele.
6. Hinnang mõjule (mõjus):
- näitab, kuivõrd on programm seni kaasa aidanud (või aitab kaasa edaspidi) Eesti elukestva õppe strateegia 2020 ja Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 eesmärkide saavutamisele; - kirjeldab, milliseid muutusi ja kellele on programm siiani kaasa toonud (kas programm on mõjutanud sihtgruppe)? Kuna programmi rakendamine on alles poole peal, on mõjud pigem prognoositavad.

Seega, käesolevas hindamisaruandes:

- antakse vastused hindamisküsimustele;
- antakse hinnang ÕKP meetmete ja tegevuste asjakohasusele, tulemuslikkusele (sh sihtgruppide rahulolule teenuste kättesaadavuse ja kvaliteediga), tõhususele, mõjususele ja jätkusuutlikkusele;
- tehakse ettepanekud/soovitused edaspidiseks teenuste arendamiseks või ümberkujundamiseks nõnda, et ÕKP tegevused oleksid asjakohasemad, tulemuslikumad ja tõhusamad seatud eesmärkide saavutamisel, teenused oleksid sihtgruppide paremini kättesaadavad ja kvaliteetsemad ning süsteem oleks jätkusuutlik ka peale struktuurivahendite toetusperioodi lõppu.

1.2.2 Sihtgrupid

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi peamiseks sihtgruppideks on lapsed (1,5 kuni 6aastased), noored (7 kuni 26aastased), lapsevanemad, kohaliku omavalitsuse spetsialistid ja juhid, haridusasutuste juhid, õpetajad ja tugispetsialistid ning haridustugiteenuste osutamise ja arendamisega seotud isikud.

Nende programmi tegevuste, mis on suunatud teenuste arendamisele ja kvaliteedi tagamisele, otsesed sihtgrupid on Rajaleidja keskuste õppenõustamise ning karjäärispetsialistid, infospetsialistid, keskuste juhid, haridusasutused, koolide karjäärikoordinaatorid, koolide tugispetsialistid ning haridusvaldkonnas tegutsevad ettevõtted ja asutused¹⁶.

Lähtudes ÕKP sihtgruppidest on hindaja käesolevasse uuringusse kaasatud **sihtrühmad grupeerinud järgmiselt:**

- Sg 1: lapsed ja noored – III kooliastme (7.-9. klassi), gümnaasiumide (10.-12. klassi) ja kutsekoolide õpilased; kuni 26-aastased noored, kes ei õpi ega tööta (*juhtumikirjeldustes*);
- Sg 2: lapsevanemad, kellel on eelkooliealised lapsed alates 1,5 eluaastast, I-III kooliastmes õppivad lapsed ning gümnaasiumis/keskkoolis (10.-12. klassis) ja kutseõppeasutustes õppivad lapsed;
- Sg 3: kohalike omavalitsuste spetsialistid ja juhid;
- Sg 4: koolide juhid, õpetajad, tugispetsialistid (psühholoogid, eripedagoogid, logopeedid, sotsiaalpedagoogid), karjäärikoordinaatorid; lasteaedade esindajad (*fookusgrupid*).
- Sg 5: Rajaleidja keskuste tugispetsialistid (psühholoogid, eripedagoogid, logopeedid, sotsiaalpedagoogid), karjäärinõustajad, karjääriinfospetsialistid, keskuste/üksuste juhid;
- Sg 6: haridustugiteenuste osutamise ja arendamisega seotud isikud, haridusvaldkonnas tegutsevad asutused (*sh programmi väljatöötamisega/rakendamisega seotud asutused, Töötukassa*).

Sihtgrupi 6 raames pidas hindaja oluliseks ka **programmi väljatöötajate/rakendajate** ning Töötukassa esindajate kaasamist. Töötukassa ei ole küll otseselt haridusvaldkonnas tegutsev asutus, kuid selle eesmärk (kõrge tööhõive tagamine, pikaajalise töötuse ja tõrjutuse ennetamine) kattub osaliselt programmi eesmärkidega, seda eelkõige läbi karjääriteenuste osutamisega seotud tegevuste.

Aruande lisas 4 on teemade ja hindamisküsimuste lõikes välja toodud ka sihtgrupid, kelle käest on hindamise raames informatsiooni kogutud ning andmekogumismeetodid, mida on informatsiooni saamiseks ning seeläbi hindamisküsimusele vastamiseks kasutatud.

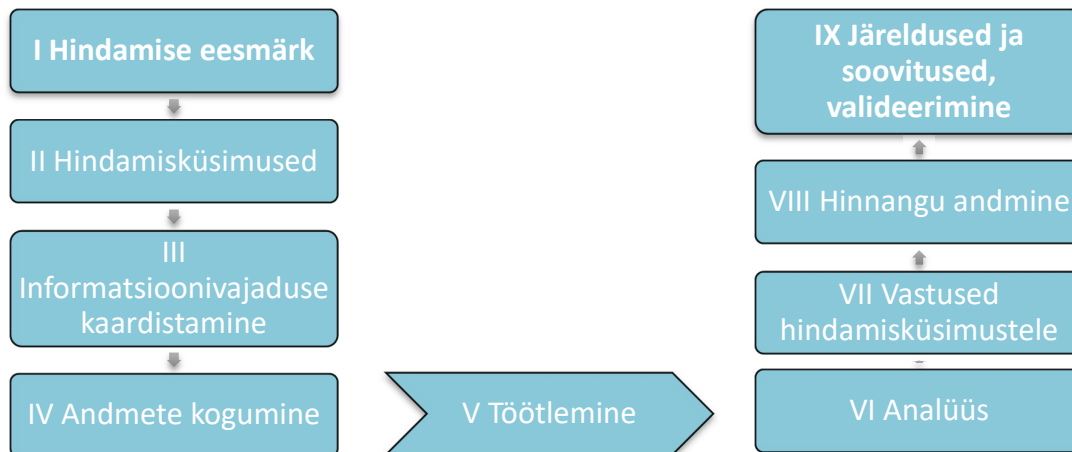
¹⁶ Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019.

2. Vahehindamise metoodika

2.1 Vahehindamise läbiviimine

ÕKP vahehindamise läbiviimisel tugineti tavapärastele hindamisega seotud etappidele, millest annab kokkuvõtliku ülevaate alljärgnev joonis (Joonis 2):

Joonis 2. Hindamise põhietapid ehk tee hindamise eesmärgi püstitamisest selle täitmiseni

Allikas: Civitta

Lähtuvalt **vahehindamise eesmärgist (I etapp)** sõnastati koostöös Tellijaga **peamised hindamisteemad ja -küsimused (II etapp)** ning seostati need hindamiskriteeriumidega. Seejärel viidi läbi hindamisküsimuste tõlgendamine, mis sisuliselt tähendab **informatsioonivajaduse kaardistamist (III etapp)**: selles faasis selgus detailsetele hindamisküsimustele vastamiseks vajalik informatsioon.

Lähtuvalt informatsioonivajaduse kaardistuse tulemusest valiti välja **andmete kogumise meetodid (IV etapp)** ja planeeriti nende rakendamise järjekord. Hindamise käigus kasutatud andmete kogumise meetodid on esitatud aruande lisa 4. Seejärel viidi läbi **andmete töötlemine, analüüsimine** ning sõnastati **vastused hindamisküsimustele (etapid V-VII)**. Viimastes etappides anti läbiviidud analüüsile tuginedes **hindamiskriteeriumide põhisel hinnangud (etapp VIII)**, viidi läbi hindamistulemuste üldistamine ning esitati lõplikud **järeldused ja soovitused (XI etapp)**.

Hindamise läbiviimisel tugineti järgmistele hindamispõhimõtetele:

- **Loogiline vool** – põhimõte tagab, et hindamisaruandes tugineb iga järeldus analüüsile ning iga soovitus põhineb vähemalt ühel järeldusel.
- **Triangulatsioon** – see on üks peamisi andmekogumise printsiipe, mis tagab hindamise usaldusväärsuse. Põhimõtte rakendamiseks koguti sama teema kohta infot enam kui ühest allikast (mis kinnitasid või täiendasid olemasolevat infot või pakkusid erinevaid interpreteerimisvõimalusi), et filtreerida välja subjektiivseid elemente. Juhul kui erinevatest allikatest saadud informatsioon oli vastuolus, analüüsiti mõlema leiu kvaliteeti või usaldusväärsust ning vajadusel kasutati täiendavaid allikaid või interaktiivseid meetodeid (nt fookusgrupp) info kogumiseks.

Informatsiooni trianguleerimise tagamiseks analüüsiti nii enne kui peale hindamisküsimustele vastamist info kättesaadavust hindamisküsimuste põhiselt (kas erinevatele hindamisküsimustele vastamiseks on olemas potentsiaalselt piisavalt informatsiooni). Selgus, et kõikidele hindamisküsimustele vastamiseks oli võimalik kasutada mitut analüüsimeetodit ja/või infoallikat.

2.2 Andmete kogumine

Vahehindamises kasutati nii teiseid (st juba olemasolevaid) kui ka esmaseid (st hindamise käigus kogutud) andmeid. **Teiseste allikate hulka** kuulub näiteks programmiga seotud dokumentatsioon (EÕS 2020, ÖKP 2016-2019, ÜKP rakenduskava 2014-2020, ÖKP seirearuanded, valdkonnas varasemalt läbiviidud hindamised ja uuringud), Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS), HTMi ja Statistikaameti andmed ning taustainfona ka internetiallikad ja artiklid. **Esmaste allikate hulka** kuuluvad hindamise käigus nelja erineva sihtgrupi seas läbiviidud ankeetküsitlused, süvaintervjuud ning fookusgrupid ja seminarid. Alljärgnevalt on esitatud kokkuvõtlik ülevaade iga kasutatud andmekogumise meetodi kohta.

2.2.1 Dokumendianalüüs

Dokumendianalüüsi käigus koondati kokku ning analüüsiti programmi hindamiseks vajalikku informatsiooni. Dokumendianalüüsis käigus töötati läbi aruande lisas 1 nimetatud allikad.

2.2.2 Intervjuud

Enne sisuliste töödega alustamist viidi läbi sissejuhatav süvaintervjuu HTMi üldharidusosakonna peaeksperdiga. Intervjuu eesmärk oli saada täpsustavat taustinformatsiooni programmi väljatöötamise ja rakendamise kohta.

Süvaintervjuud viidi läbi nelja sihtgrupi esindajatega:

- **Töötukassa esindajad** (gruupiintervjuu Töötukassa 3 esindajaga)
- **Kohalike omavalitsuste vastava valdkonna spetsialistid** – süvaintervjuud (peamiselt gruupiintervjuu vormis) viidi läbi viies Eesti piirkonnas:
 - Tallinn
 - Tartu
 - Hiiumaa
 - Valgamaa
 - Ida-Virumaa

Intervjueeritavate välja valimisel oli eesmärgiks kaasata nii suuremate linnade kui ka äärealade esindajaid. Ida-Virumaa oli huvipakkuv piirkond ka venekeelse elanikkonna suure osakaalu ning kõrge tööpuuduse tõttu.

- **Haridustugiteenuste arendamisega seotud isikud** (3 süvaintervjuud):
 - SA Innove esindaja
 - Sotsiaalministeeriumi tööhõive osakonna esindaja
 - Ainukooli esindajad – Tartu Hiie Kool

Antud sihtgrupis läbiviidud süvaintervjuude eesmärk oli koguda erinevatelt osapooltelt vahetut kvalitatiivset infot hindamisküsimustele vastamiseks. Intervjuud toimusid poolstruktureeritult: teemavaldkonnad olid paika pandud ja põhiküsimused ette valmistatud, ent intervjueerija võis nende järjekorda ja sõnastust vastavalt vajadusele muuta ning küsida täiendavaid küsimusi lähtuvalt vestluse käigus tõstatatud teemadest. Nii tagati ka tulemuste võrreldavus. Intervjuud viidi läbi perioodil oktoober-detsember 2016.

- **NEET-noored (3 süvaintervjuud):**

ÕKP soovib läbi õppenõustamis- ja karjääriteenuste osutamise panustada haridustee jätkajate kasvule, sealhulgas varakult haridussüsteemist lahkunud noorte hulgas. See tähendab, et programmi tegevused on osaliselt suunatud ka noortele, kes ei õpi ega tööta (NEET-noored). Tulenevalt viimasest otsustati uuringusse kaasata ka NEET-noorte nägemus süsteemi toimimise kohta. Selleks viidi läbi kolme noorega süvaintervjuud, mille käigus uuriti nende kogemuse kohta eelkõige karjääriteenuste vallas (sh kuidas toimus karjääriõpe koolis), kuid mõnevõrra käsitleti ka õppenõustamise kogemust (kuna see jäi valdavalt programmi eelsesesse aega, ei kasutata infot programmi tulemuslikkuse hindamisel).

NEET-noortega läbiviidud süvaintervjuude kokkuvõtted on esitatud aruande lisas 5.

2.2.3 Küsitlused

Programmi vahehindamise käigus viidi läbi **veebipõhised ankeetküsitlused**, mis olid olulised infoallikad eelkõige nende hindamisküsimuste osas, mis puudutavad sihtgruppide tagasisidet õppenõustamis- ja karjääriteenuste kvaliteedile ja kättesaadavusele. Küsitlused viidi läbi struktureeritud ankeetküsitlusena, kus osalejad vastasid kindlaksmääratud küsimustele (avatud/suletud küsimused).

Veebipõhised ankeetküsitlused olid suunatud **neljale sihtgrupile**:

- Sg 1: õpilased
- Sg 2: lapsevanemad
- Sg 4: koolide juhid, õpetajad, tugispetsialistid ja koolide karjäärikoordinaatorid
- Sg 5: maakondlike Rajaleidja keskuste nõustajad, keskuste/üksuste juhid

Küsitluste läbiviimise tehniline aruanne, mis sisaldab muuhulgas sihtgruppide põhiselt ülevaateid üldkogumist ja valimist, samuti kasutatud metoodika ning küsitluse läbiviimise kirjeldusi, on esitatud aruande lisas 3.

2.2.4 Fookusgrupid ja seminarid

Hindamise ettevalmistavas etapis viidi läbi **indikaatorite seminar**, mille eesmärk oli Õppe- ja karjäärinõustamise programmi väljatöötamise ja rakendamisega seotud inimeste kaasamine programmi eesmärkide ja indikaatorite vaheliste seoste analüüsi ja indikaatorite SMART analüüsi läbiviimisesse. Seminari raames saadi ka täiendavat taustinformatsiooni indikaatorite kasutamisega ilmnunud probleemidest. Seminari tulemusi arvestati programmi indikaatorite asjakohasuse hindamisel.

Andmete kogumise etapis viidi läbi fookusgrupid kahe sihtgrupiga: **maakondlike Rajaleidja keskuste** ning **haridusasutuste esindajatega**. Kui ankeetküsitlustega koguti sihtgruppideelt (Rajaleidja ja koolid) pigem konkreetseid hinnanguid (mil määral mingi väitega nõustutakse jne), siis **fookusgrupid** võimaldasid teemasid käsitleda üksikasjalikumalt. Kokkuvõttes saadi osalejate arvamustest ja hinnangutest kompleksne ning detailne ülevaade. Lisaks aitasid fookusgrupid täpsustada (ning vajadusel valideerida) nii sekundaarandmete analüüsi kui ka süvaintervjuude ja ankeetküsitluse tulemusi.

Peale vahearuande esitamist viidi läbi fookusgrupp **haridusvaldkonna ekspertide ja haridustugiteenuste kujundamisega seotud isikutega**, et leida alternatiivseid võimalusi (mudeleid) tugiteenuste paremaks ja jätkusuutlikuks pakkumiseks peale programmi rakendamise lõppemist. Fookusgruppides osalenud organisatsioonide esindajad on esitatud lisas 2.

3. Hindamise tulemused

3.1 Õppe- ja karjäärinõustamise programmi asjakohasus ja vajalikkus (kriteerium: *asjakohasus*)

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi asjakohasuse hindamisel vaadatakse, mil määral on programmi eesmärkide püstitamisel arvesse võetud sihtrühmade vajadusi ja soovitusi varasematest valdkondlikest uuringutest, kas valitud on sobivaimad tegevused eesmärkide täitmiseks ning kas eesmärkide saavutamise mõõtmiseks on valitud asjakohased indikaatorid. Sihtrühmade (kasusaajate) vajadustele vastamine on oluline komponent hindamaks tegevuste sobivust, kuna tegevuste õnnestumine sõltub oluliselt sihtrühma poolt tajutud vajadustest. Samuti on asjakohasuse puhul tähtis vaadata programmi eesmärkide kooskõla pikaajaliste valdkondlike strateegiliste eesmärkidega (Eesti Elukestva Õppe Strateegia 2020 ja Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 eesmärkidega).

3.1.1 Programmi indikaatorite analüüs

Hindamisküsimused: Kas ja mil määral programmi (tulemus)indikaatorid vastavad SMART kriteeriumidele? Kas strateegia, programmi ja rakenduskava (tulemus)indikaatorid on asjakohased vastavate eesmärkide saavutamise hindamiseks ning missugused indikaatorid võiksid programmi tegevuste tulemusi ja mõju veel paremini mõõta?

Indikaatorid peegeldavad oodatud muutusi ehk seda, mil määral seatud eesmärgid saavutatakse. Seega tuleb indikaatorite kvaliteedi hindamisel vaadata neid koos vastavate eesmärkidega. Õppe- ja karjäärinõustamise programmi indikaatorite hindamisel on aluseks võetud eesmärgid ja indikaatorid, mis on välja toodud dokumendis „Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016–2019“ (edaspidi *ÕKP 2016-2019*) ning programmi raames perioodil 2014-2020 elluviidava meetme „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ toetuse andmise tingimustes (edaspidi *TAT - Toetuse andmise tingimused*) (Tabel 2).

Dokumendis *ÕKP 2016-2019* on määratletud üks üldine programmi eesmärk, kolm meetmete põhist eesmärki (spetsiifilised eesmärgid) ning kaks programmi tulemusmõõdikut ja üheksa programmi tegevuste (meetmete) mõõdikut – seejuures ei ole täpsustatud, kas tegu on väljund- või tulemusindikaatoritega. Seega ei ole päris selged ka meetmepõhiste indikaatorite omavahelised seosed, mille kaudu mõõta eesmärkide saavutamist. Kui aga lähtuda indikaatorite sõnastusest ning sellest, et sama formuleeringuga mõõdikud on *TAT-is* (peatükk 9) määratletud väljundindikaatoritena, võib öelda, et suur osa programmdokumendi meetmete indikaatoritest on mõeldud samuti väljundite mõõtmiseks. *TAT-is* on määratletud toetuse andmise eesmärk ning 12 väljund- ja tulemusindikaatorit (Tabel 2).

Tabel 2. Programmi eesmärgid ja indikaatorid

EESMÄRGID		ÕKP 2016-2019	TAT
1.	Tagada lastele ja noortele kvaliteetsete õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavus arendavas võimetekohases õppes osalemiseks ja karjäärivalikute toetamiseks		✓
1a.	Tagada lastele ja noortele haridustugiteenused arendavaks võimetekohaseks õppimiseks ja karjäärivalikute tegemiseks	✓	
2.	Kvaliteetsed haridustugiteenused (karjääri- ja õppenõustamisteenused) on sihtrühmale kättesaadavad igas maakonnas (meede 1)	✓	
3.	Haridustugiteenuseid osutavad spetsialistid on pädevad ja kasutavad töös kaasaegset metoodikat ning hindamisvahendeid. Teenus vastab kehtestatud kvaliteedikriteeriumitele (meede 2)	✓	
4.	Kasvab teadlikkus haridustugiteenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest (meede 3)	✓	
INDIKAATORID		ÕKP 2016- 2019	TAT
1.	Osakaal õppuritest, kes on põhikooli 3. kooliastmes saanud tugimeetmest karjääriinfot ja/ või –individuaalnõustamist ning peale põhihariduse lõpetamist järgneva kalendriaasta 10. nov. seisuga osalevad järgmise taseme õppes	✓	✓
2.	Osakaal väikekoolidest (alla 150 õpilase), kes kasutavad ESFist toetatud piirkondlike õppenõustamiskeskuste pakutavaid teenuseid	✓	✓
3.	Osakaal haridusasutustest, kes hindavad II tasandi haridustugiteenuste kättesaadavust piisavaks (P)	✓	
4.	Osakaal teenuste kasutajatest, kes hindavad teenust kasulikuks	✓	
5.	Individuaalseid õppenõustamise ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv	✓	✓
6.	Põhikooli 3. kooliastmes karjääriinfot ja/või individuaalnõustamist saanud õppurite arv		✓
7.	Gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes karjääriteenuseid saanud õppijate arv		✓
8.	Varakult haridussüsteemist lahkunud 18-24 aastaste põhihariduse või madalama haridustasemega mitteõppivatele noortele karjääriteenuste osutamine (teenust saanud noorte arv)		✓
9.	Õppenõustamise teenuseid saanud laste ja õppijate arv		✓
10.	Nõustamisteenuseid saanud lapsevanemate, haridustöötajate ja kõrgharidustasemel hõivatud olnud noorte arv		✓
11.	Rahuldatud ja esitatud taotluste suhe esmatasandi teenusele	✓	
12.	Teenusstandardites sätestatud kvalifikatsiooninõuetele vastavate spetsialistide osakaal Rajaleidja keskustes	✓	✓
13.	Kutsetunnistusega spetsialistide osakaal	✓	✓
14.	Täiendkoolituse läbinud isikute arv		✓
15.	Teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest elanike hulgas (osakaal vanuserühmast 15-64 a)	✓	✓
16.	Rajaleidja portaali unikaalsete külastajate arv aastas (P)	✓	
17.	Rajaleidja brändi tuntus (- spontaanne tuntus; - aidatud tuntus)	✓	

Allikas: ÕKP 2016-2019, TAT

SMART kriteeriumide tõlgendusi on erinevaid, kuid käesolevas analüüsis on kasutatud alljärgnevat kriteeriume ja nende tähendusi¹⁷:

S – spetsiifiline (*specific*) – näitab, kas indikaator on sõnastatud arusaadavalt ja üheselt mõistetavalt (on selge, mida mõõdetakse). Indikaator ei ole spetsiifiline, kui see mõõdab mitut aspekti korraga
M – mõõdetav (*measurable*) – näitab, kas indikaator on teoreetiliselt mõõdetav (arvuliste ja/või kvaliteedinäitajatega kirjeldatud) ning kas indikaatoriga mõõdetavad muutused on objektiivselt tõestatavad
A – kättesaadav (*available*) – näitab, kas indikaatori kohta on võimalik koguda usaldusväärset infot (kas ise mõõtes või hankides olemasolevatest infoallikatest). Seejuures on oluline, et info kogumiseks tehtavad kulutused oleksid mõistlikud
R – asjakohane (*relevant*) – näitab, kas ja kui loogiliselt on indikaator seotud eesmärgiga ning seeläbi vajalik (kas toetab otsuste tegemist)
T – õigeaegne (*timely*) – näitab, kas info on kättesaadav selleks hetkeks, kui soovitakse hakata tegema otsuseid

Programmi indikaatorite kvaliteedi hindamisel kasutatav SMART-analüüs põhineb hindamise raames läbiviidud indikaatorite teemalise seminar osalejate tagasisidel ning hindaja enda analüüsil. Hinnangud lähtuvad seejuures kolmevärvilisest skaalast – roheline värvus (R) tähistab indikaatori kooskõla vastava kriteeriumiga ning punane värvus (P) indikaatori mittevastavust kriteeriumi nõuetele. Kollane värvus (K) tähendab, et indikaator on enam-vähem kooskõlas kriteeriumi sisuga. Analüüsi sünteesitud tulemused on esitatud allpool (Tabel 3) – tabeli lahtrite värvused väljendavad lõplikke hinnanguid indikaatorite kvaliteedile (nii SMART-kriteeriumide lõikes kui ka koondhinnanguna). Tähed lahtrites tähistavad indikaatorite seminar raames läbi viidud grupitöö osalejate hinnanguid indikaatoritele. Siinkohal on oluline märkida, et teatud kriteeriumide lõikes erinesid gruppide arvamused oluliselt (üks grupp hindas indikaatori kriteeriumile vastavust rohelise ja teine punasega). See tulenes eelkõige asjaolust, et ühes grupis oli esindatud enam programmi rakendamisega seotud inimesi, kes omasid indikaatorite osas ka rohkem taustinformatsiooni.

Tabel 3. Indikaatorite SMART-analüüsi tulemused

	Indikaatorid																
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
S	RP	RP	RK	RK	RK	RK	RK	RK	RK	RK	RR	RR	RR	RR	PP	RR	KK
M	RK	RR	RP	RP	RP	RP	RP	KP	RP	RK	RR	RK	RR	RR	RP	RR	RK
A	RR	RR	RP	RP	RR	RR	RR	RR	RR	KK	RP	RR	RR	RR	PP	RR	RK
R	RR	RK	RK	RP	RR	RR	RR	RK	RR	RK	RK	RK	RK	KK	RK	RK	KP
T	RK	RK	RK	RP	KK	KK	KK	KK	KK	RR	RK	RR	RR	RR	RP	RR	KR
KH*																	

* Indikaatori koondhinnang

Allikas: Indikaatorite seminar, hindaja analüüs

¹⁷ Allikas: indikaatorite seminar

Spetsiifilisus. ÕKP indikaatorid on üldjuhul sõnastatud võrdlemisi üheselt mõistetavalt ning on arusaadav, mida soovitakse indikaatoritega mõõta. Teatud indikaatorite spetsiifilisust vähendab siiski asjaolu, et need käsitlevad mitut aspekti korraga (nt enam kui ühte sihtgruppi, asutust vms näitajat). Sellise lähenemise puhul on indikaatorite põhjal keeruline teha ka konkreetsemaid järeldusi programmi rakendamise kohta. Näiteks indikaator nr 10 loendab ühe näitajana kokku kolm eri sihtgruppi, mis tähendab, et kui indikaatori sihttase programmiperioodi lõpuks ka saavutatakse, puudub info selle kohta, kas üldse ja mil määral nõustati kõiki mainitud sihtgruppe (võib juhtuda, et nõustamist said näiteks ainult haridustöötajad). Kui vastav info ei olegi programmi rakendamise seisukohast oluline, sobib indikaator olemasolevas sõnastuses. Sarnane tähelepanek kehtib ka indikaatorite nr 5 (hõlmab õppenõustamist, karjääriteenuseid, lapsi, õppureid ja noori), nr 7 (käsitleb korraga gümnaasiume ja kutseõppeasutusi) ja nr 9 kohta (vaatleb lapsi ja õppijaid). Lisaks puudub teatud indikaatorite (nt nr 5, nr 9) osas selge arusaam, kuidas eristada omavahel sihtgruppe 'lapsed' (kas nt koolieelsetes lasteasutustes käivad lapsed), 'õppurid' ja 'noored'. Indikaatori nr 17 (Rajaleidja brändi tunnus) puhul ei ole aga täpsustatud sihtgruppi (tuntus kelle seas) ning ilma täiendava selgitusega ei ole ka piisavalt selge, mida hõlmab endas mõiste 'bränd' (kas ainult nõ brändi nimetust või ka sisulist poolt). Indikaatori nr 2 osas on eksitav mõiste 'piirkondlik õppenõustamiskeskus' – hinnatav programm keskendub siiski Rajaleidja keskuste poolt pakutavatele teenustele (mitte õppenõustamiskeskustele, mis tegutsevad tänasel päeval vaid mõnes omavalitsusüksuses). Kuigi indikaatorite nr 13 ja 14 puhul on arusaadav, mida mõõdetakse, tekib küsimus, keda konkreetsemalt hõlmavad sihtgrupid 'spetsialistid' ja 'isikud' – kas ainult Rajaleidja keskuste töötajaid või kõiki valdkonnas tegutsevaid vastavaid spetsialiste. Ühe kriitilisema indikaatorina võib spetsiifilisuse kriteeriumi puhul välja tuua mõõdiku nr 15. Ühelt poolt käsitleb see kolme aspekti (teadlikkus teenustest, õppimisvõimalustest ja tööturuvõimalustest) ning teisalt, nagu toodi välja indikaatorite seminaril, ei ole selge, kuidas seda objektiivselt mõõta. Nimelt, elanike teadlikkuse kasvu mõjutavad lisaks programmile suure tõenäosusega ka muud osapooled, infoallikad ja/või tegevused (nt Töötukassa, töötöingu portaalid), mistõttu ei saa sihttaseme saavutamisel olla kindel, et see on tingitud ainult programmist. Seega ei ole indikaator läbinisti programmi-spetsiifiline. Mõnevõrra sarnase tähelepaneku võib välja tuua ka indikaatori nr 1 puhul – õpingute jätkamine ei pruugi olla otseselt seotud ainult sellega, et noor sai 3. kooliastmes karjääriinfot või –nõustamist. Teisisõnu, noore otsust jätkata õpinguid võivad lisaks nõustamisele (ehk programmile) mõjutada ka muud tegurid (Tabel 3).

Mõõdetavus. Kuigi programmi indikaatorid on kõik teoreetiliselt mõõdetavad (mida kinnitab ka asjaolu, et mitmete indikaatorite puhul on juba mõõdetud algtase), on mõne indikaatori puhul küsimus, kui objektiivset infot see annab järelduste tegemiseks. Indikaatorid nr 3 ja 4 põhinevad eeskätt teenuse saajate hinnangul, kelle arvamus nõustamise kasulikkusest ja teenuse kättesaadavuse piisavusest võib osutuda küllaltki subjektiivseks lähtudes võib-olla ka emotsioonidest ja/või nende endi arusaamast antud näitajate osas. Kuna õppenõustamine on tihtilugu seotud küllaltki delikaatsete ja tundlike teemadega (nt lapse/noore käitumisprobleemid ja selle põhjused), ei pruugi nõustamise raames tehtav otsus või antav nõuanne alati vastata teenuse saaja ootustele (nt laps suunatakse väiksesse rühma, aga lapsevanem soovis üks-ühele õpet¹⁸), mis omakorda võibki põhjustada rahulolematust teenusega (kuigi nõustaja lähtus suure tõenäosusega lapse huvidest ja heaolust). Seetõttu on oluline, et sellised hinnangulised näitajad oleksid defineeritud (nt tagasiside küsitluste raames) võimalikult täpselt ja kõigile osapooltele üheselt mõistetavalt. Samas on need indikaatorid siiski olulised, andes teatava ülevaate sellest, kas teenuse osutamisel oleks vaja teha muudatusi. Indikaatorid nr 3-7 ja nr 9 on kõik teoreetiliselt mõõdetavad, kuid takistavaks teguriks on nende puhul vajadus lapsevanemate nõusoleku järele seoses alaealisi puudutavate andmete kogumisega. Kuigi teenust saab lapsele pakkuda, ei ole ilma lapsevanema

¹⁸ Allikas: intervjuu

nõusolekuta võimalik töödelda lapse isikuandmeid, mis tähendab, et nõustamine läheb kirja anonüümsena. Sellised andmed ei pruugi aga olla järeltuste tegemiseks objektiivsed, kuna anonüümsete andmete põhjal ei saa eristada unikaalseid teenuse saajaid (ehk seda, kas tegu on erinevate teenuse saajatega või on näiteks üks klient saanud mitu korda nõustamist). See tähendab, et teenuse saajate arv (indikaatori sihtmäär) võib sellisel juhul olla tegelikust väiksem¹⁹. Mis puudutab indikaatorit nr 8, siis selle mõõdetavust vähendab asjaolu, et haridussüsteemist lahkunuteni on keeruline jõuda ning seega neile ka nõustamisteenuseid pakkuda. Indikaatori nr 15 mõõdetavust raskendab juba eelpool välja toodud tõsiasi, mille kohaselt mõjutavad antud indikaatori saavutamist ka muud tegurid – seega on keeruline mõõta ainult programmi panust teadlikkuse suurenemisele. Kuna ka indikaator nr 17 on üsna mittespetsiifiline (puudub sihtgrupp, mõiste 'bränd' ebaselge), on selle mõõtmine tõenäoliselt pigem komplitseeritud.

Kättesaadavus. Programmi indikaatorite kättesaadavuse hindamisel saab tugineda paljuski indikaatorite seminari osalejate tagasisidele, mille kohaselt võib eeldada, et indikaatorite mõõtmiseks vajalikud infoallikad on enamasti olemas. Seda toetab ka tõsiasi, et mitmete indikaatorite algtase on määratud. Indikaatorid, mille algtase on 0, on otseselt seotud Rajaleidja keskustega, mis enne programmi rakendamist ei tegutsenud ning seega ei saagi nende indikaatorite puhul olla muud algväärtust kui 0. Indikaatorite nr 3 ja 4 andmete kättesaadavust mõjutab negatiivselt mõnevõrra see, et need põhinevad peamiselt teenuse saajate tagasisidel, mida tuleb spetsiaalselt koguda ning mille väljaselgitamine võib osutuda ressursimahukaks (nii ajaliselt kui rahaliselt). Indikaatoriga nr 11 seotud andmete kättesaadavust takistab kuigivõrd andmete kogumise ja tõlgendamise ebaselge metoodika. Nimelt, programmi rakendaja sõnul²⁰ ei ole käesoleval hetkel konkreetset määratletud 'rahuldatud taotluse' tähendust (nt kui ühe taotluse raames tellitud kahe teenuse puhul õnnestub vahendada ainult ühe teenuse osutajat, siis tekib küsimus, mil määral tuleks taotlus lugeda rahuldatuks). Samuti esineb olukordi, kus tellitava teenuse osas leitakse Rajaleidja poolt spetsialist, kellega tellija sõlmib otse lepingu – Rajaleidja vaates on taotlus sellisel juhul rahuldumata, kuna teenust ei osutata Rajaleidja vahendusel (samas sisuline tulemus on saavutatud). Indikaatori nr 15 puhul on kättesaadavuse ebasoodne hinnang taaskord seotud sellega, et kuna indikaatori saavutamist mõjutavad ka muud tegurid, ei ole suure tõenäosusega võimalik tuvastada sellist infoallikat, mis annaks infot ainult programmi panuse kohta. Lisaks on ka antud indikaatori (nagu ka indikaatori nr 17) mõõtmine suhteliselt ressursimahukas.

Asjakohasus. Kõik indikaatorid on suuremal või vähemal määral programmi eesmärkidega seotud ning annavad seega teatava ülevaate eesmärkide saavutamisest. Üksikute mõõdikute asjakohasusele avaldab siiski mõju nende mõningane ebamäärasus – kui indikaator hõlmab mitut aspekti, siis puudub ka selgus, millise konkreetse aspekti osas sihtmäär saavutati või ei saavutatud. Umbkaudse info põhjal on omakorda keeruline teha adekvaatseid järeltusi ja otsuseid. Nii on näiteks indikaatori nr 5 sihttaseme põhjal pea võimatu järeltada, kas puudujääke (kui nt planeeritud sihtmäär jääb saavutamata) esineb õppenõustamise ja/või karjääriteenuste osutamise osas ning millisele sihtgrupile (lapsed, õppurid või noored) on teenused olnud vähem kättesaadavad. Sarnane tähelepanek kehtib ka indikaatorite nr 7 ja 10 kohta. Indikaatori nr 5 vajalikkust vähendab ka asjaolu, et mõõdik koondab tegelikult juba indikaatoritest nr 6, 7, 8 ja 9 saadava info, mistõttu ei oma see eraldiseisva indikaatorina enam olulist lisaväärtust. Indikaatori nr 2 muudab vähem asjakohaseks selles kasutatav õppenõustamiskeskuste mõiste – see ei lähe kokku programmi sisuga, mille fookuses on siiski Rajaleidja keskused. Indikaatorite seminaril ja ka ühes hindamise raames läbiviidud intervjuu käigus toodi indikaatori nr 7 puhul välja, et karjäärinõustamine kutsehariduse tasandil on õpilase seisukohast liiga hiline faas, kuna selleks hetkeks on noor teinud juba võib-olla nõ vale valiku (mille vältimine on aga üks karjääriteenuse osutamise eesmärke).

¹⁹ E-kirja teel saadetud täiendav selgitus programmi rakendaja poolt

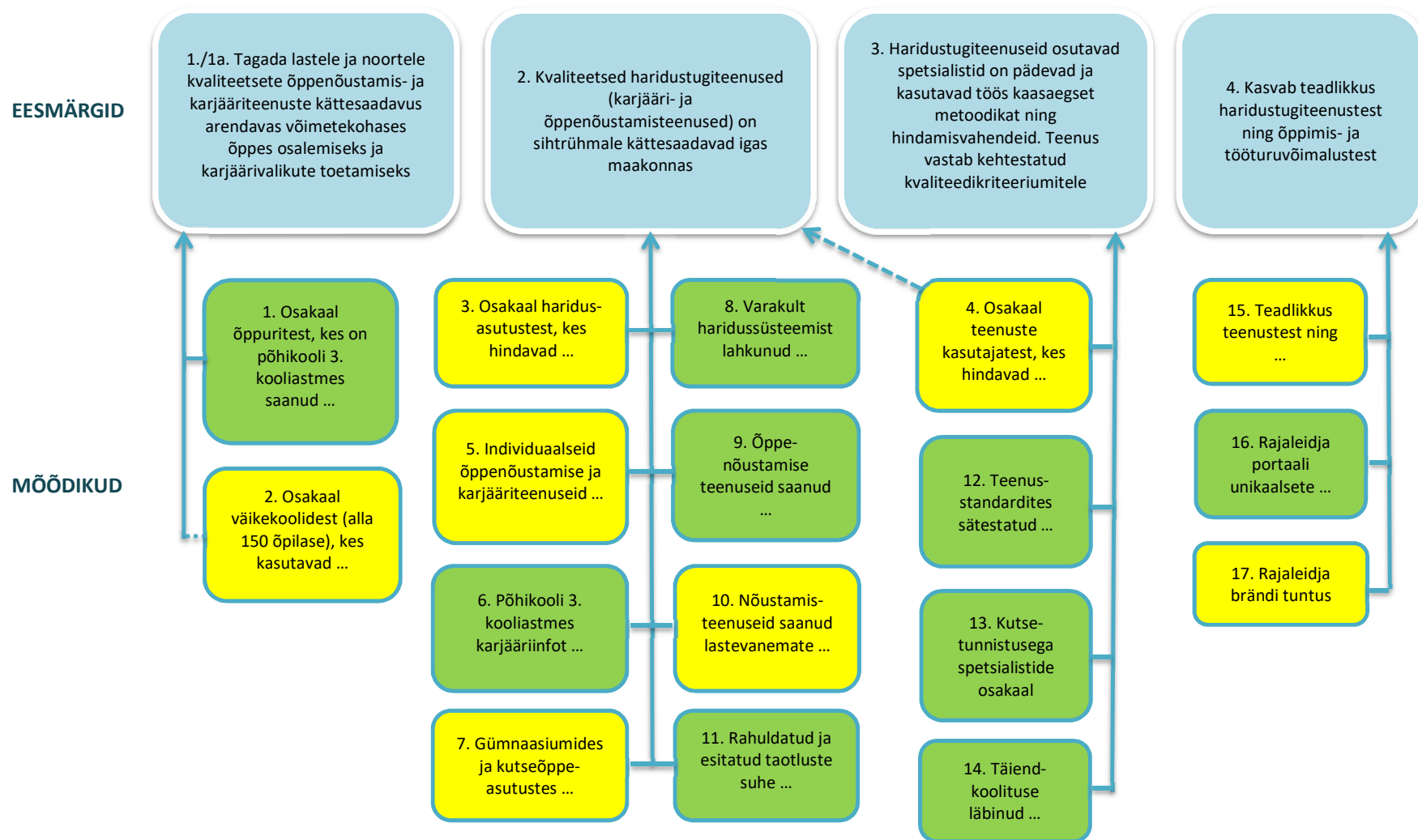
²⁰ E-kirja teel saadetud täiendav selgitus programmi rakendaja poolt

Seetõttu tekib ka küsimus, kas kutseõppeasutuste lõikes on vastavat infot üldse vaja koguda. Kuna programmi sihtrühm on kuni 26-aastased noored, ei ole indikaatori nr 8 osas arusaadav, miks varakult haridussüsteemist lahkunute puhul mõõdetakse kuni 24-aastaste nõustamist (arvesse tuleks võtta ka 25-26-aastaste nõustamisi). Teadlikkuse mõõtmisega seotud indikaatoritest on vähem asjakohased mõõdikud nr 15 (hõlmab lisaks programmile ka muid teadlikkuse suurenemist mõjutavaid tegureid) ning nr 17 (teadlikkus brändist ei taga teadlikkust õppimis- ja tööturuvõimalustest) (Tabel 3).

Õigeaegsus. Hinnang indikaatorite õigeaegsusele on tihedalt seotud hinnanguga nende kättesaadavusele – kui puuduvad infoallikad või kui andmed on raskesti ligipääsetavad, ei saa info suure tõenäosusega olla kättesaadav ka hetkel, mil seda oleks kõige enam vaja (järeluste/otsuste tegemisel). See tähendab, et indikaatorite nr 1-4, 15 ja 17 puhul on aeg, mis jääb nõ indikaatori efekti tekkimise, mõõtmise ja mõõtmistulemuste esitamise vahele eeldatavasti liigselt pikk. Need on enamasti mõõdikud, mille puhul kogutakse infot tõenäoliselt läbi küsitluste; see tähendab, et selleks hetkeks, kui teenuse saajalt küsitakse arvamust nõustamise kasulikkuse või teenuse kättesaadavuse kohta, võib teenuse osutamisest olla möödas juba üsna palju aega. Ühelt poolt võib see mõjutada teenuse saaja hinnangu täpsust (ei ole enam meeles nõustamisega seotud asjaolud) ning teisalt ka seda, et otsuste tegemise (nt teenuse osutamisega seotud muudatuste) hetkel ei ole vajalikku infot lihtsalt olemas (vt Tabel 3). Kuigi seminaril osalejad leidsid, et indikaatorite nr 5-9 õigeaegsus ei ole väga hea, leidsid hindajad, et nende indikaatoritega seotud isikustatud andmete puudumine ei mõjuta nende õigeaegsust.

Programmi indikaatorite ja eesmärkide omavahelist seost kirjeldab Joonis 3, mis põhineb dokumendis *ÕKP 2016-2019* loodud seostel ning indikaatorite seminari tagasisidel ja hindaja analüüsil. Joonisel selgub, et mitmed meetme 1 eesmärgi (*'Kvaliteetsed haridustugiteenused on sihtrühmale kättesaadavad igas maakonnas'*) mõõtmiseks määratletud mõõdikuid ei ole SMART kriteeriumidest lähtudes kõige kvaliteetsemad (kollase värvusega), mistõttu annavad need eeldatavasti ka vähem asjakohast teavet eesmärgi saavutustaseme kohta. Lisaks tuleb märkida, et ühegi indikaatori põhjal ei ole võimalik järeldada, kas haridustugiteenused on kättesaadavad igas maakonnas, mis on üks meetme 1 olulistest aspektidest ning kuidas hindavad teenuste kättesaadavust näiteks lapsevanemad, kes kuuluvad samuti teenuste sihtrühma (indikaator nr 3 hõlmab ainult haridusasutuste tagasisidet). Meetme 2 eesmärgi (*'Haridustugiteenuseid osutavad spetsialistid on pädevad ja kasutavad töös kaasaegset metoodikat ning hindamisvahendeid. Teenus vastab kehtestatud kvaliteedikriteeriumitele'*) mõõdab kokku neli indikaatorit, millest vaid üks osutus SMART-analüüsi põhjal vähem kvaliteetseks (nr 4). Samas ei ole tõenäoliselt meetme 2 rakendamise edukuse kirjeldamiseks kõik indikaatorid vajalikud (mõõdikud nr 12 ja 13 üsna sarnased). Küll aga on indikaatoritega katmata eesmärgi see aspekt, mis puudutab kaasaegsete metoodikate ja hindamisvahendite kasutamist. Meetme 3 eesmärgi (*'Kasvab teadlikkus haridustugiteenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest'*) mõõtmisel on kitsaskohaks kahe indikaatori (nr 15 ja 17) suhteliselt nõrk kvaliteet, mistõttu saab selle eesmärgi saavutamise hindamisel lähtuda peaaesjalikult vaid Rajaleidja portaali unikaalsete külastajate arvust. Selle info põhjal on aga keeruline saada ülevaadet sellest, kas portaali külastamise tulemusena kasvas ka teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest.

Joonis 3. Programmi eesmärkide ja indikaatorite omavahelised seosed

Programmi üldise eesmärgi (*'Tagada lastele ja noortele kvaliteetsete õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavus arendavas võimetekohases õppes osalemiseks ja karjäärivalikute toetamiseks'*) mõõtmiseks on määratletud kaks indikaatorit, kuid nende puhul ei saa olla täiel määral kindel, kas need katavad kogu eesmärgi ulatuse. Nimelt, indikaator nr 1 keskendub ainult 3. kooliastmele, karjääriteenuste sihtrühm hõlmab ka gümnaasiumiastme ja kutseõppeasutuste õpilasi. Indikaator nr 2 on aga piiritletud väikekoolidega ning lisaks vähendab mõõdiku seost eesmärgiga ka asjaolu, et see viitab õppenõustamiskeskustele, mis antud programmi kontekstis ei ole asjakohane. Ka indikaatorite seminaril osalejad ei seostanud antud mõõdikut programmi üldise eesmärgiga. Kuna aga üldine eesmärk on väga sarnane meetme 1 eesmärgile, saab selle saavutamist mõõta nimetatud eesmärgi teatud indikaatoritega (seda tõid välja ka indikaatorite seminaril osalejad).

Lisaks on dokumendis *ÕKP 2016-2019* mainitud, et programm panustab Eesti Elukestva Õppe Strateegia 2020 (EÕS) kolme järgmise mõõdiku saavutamisele:

- Madala haridustasemega mitteõppivate 18-24 aastaste osakaal;
- Õppetöö katkestajate määr (gümnaasiumides, kutseõppeasutustes);
- Põhikoolist väljalangevus kolmandas kooliastmes.

Kui vaadata programmi (meetmete, indikaatorite ja eesmärkide) seost antud mõõdikutega, siis võib öelda, et programm kindlasti toetab antud mõõdikute soovitud sihttasemete saavutamist. Ka programmis tõdetakse, et ebapiisav tugiteenuste kättesaadavus viib tihtilugu koolist väljalangemise ning õpitee katkestamiseni. Seega võib eeldada, et kui tänu programmile kasvab teenuse saajate arv eri sihtrühmade lõikes, väheneb ka nende laste ja noorte osakaal, kes mingil põhjusel koolist välja langevad või katkestavad oma õpingud. Kuid teenuse osutamise tulemuslikkust mõjutab ka teenuse maht nõustatava kohta²¹ (ehk et kui palju aega pühendatakse näiteks ühe lapse nõustamisele), seega ei pruugi oodatud nõustatavate arv (mis on hinnatava programmi peamised mõõdikud) tagada seda, et suudetaks vältida koolist väljalangemist (näiteks laps on saanud ühe korra nõustamist, kuid see ei pruugi olla piisav). Lisaks ei saa jätta ka märkimata, et tugiteenuste (sh karjääriteenuste) osutamine ei ole ainus viis nimetatud probleemide lahendamiseks, kuna õpingutes edasijõudmist mõjutavad ka muud tegurid (nt vähene õpimotivatsioon, perekondlikud probleemid, koolikorraldus ja õppeprotsess²², rasked sotsiaalsed tingimused²³).

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Kuigi kõik programmi indikaatorid vastavad suuremal või vähemal määral SMART kriteeriumidele, esineb nende määratluses ka puudujääke, mis võivad takistada järelduste tegemist programmi eesmärkide täitmise kohta, näiteks (vt ka Tabel 3):
 - Indikaator *'Teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest elanike hulgas'* ei ole piisavalt programmi-spetsiifiline (ehk ei mõõda ainult programmi panust), kuna elanike teadlikkuse kasvu mõjutavad lisaks programmile suure tõenäosusega ka muud osapooled ja tegevused, mistõttu ei saa indikaatori sihttaseme saavutamisel olla kindel, et see on tingitud ainult programmist.
 - Indikaatori *'Rahuldatud ja esitatud taotluste suhe esmatasandi teenusele'* puhul ei ole lõplikult selge selle mõõtmiseks vajalike andmete kogumise ja tõlgendamise meetodika, mistõttu ei ole antud indikaatori põhjal võimalik piisavalt usaldusväärselt hinnata esmatasandi teenuste vahendamise edukust haridusasutustele.

²¹ http://mahena.org/files/documents/ESF_2009-2012/Loppraport_10.07.12.pdf

²² http://www.mahena.org/files/documents/Huvitav%20lugemine/ARTIKKEL_Sotsiaaltoe_2011_Naarits.pdf

²³ <http://opleht.ee/2014/10/koolist-valjalangemise-pohjused-on-koigis-maades-sarnased/>

- Programmi üldist eesmärki mõõtev indikaator *'Osakaal väikekoolidest (alla 150 õpilase), kes kasutavad ESFist toetatud piirkondlike õppenõustamiskeskuste pakutavaid teenuseid'* sisaldab eksitavat infot viidates piirkondlikele õppenõustamiskeskustele, mis tänasel päeval tegutsevad vaid mõnes omavalitsuses.
- Indikaator *'Osakaal õppuritest, kes on põhikooli 3. kooliastmes saanud tugimeetmest karjääriinfot ja/ või –individuaalnõustamist ning peale põhihariduse lõpetamist järgneva kalendriaasta 10. nov. seisuga osalevad järgmise taseme õppes'* keskendub ainult 3. kooliastmele, kuigi programmi eesmärk eeldab karjääriteenuste kättesaadavuse tagamist ka muude kooliastmete (nt gümnaasiumiastme ja kutseõppeasutuste) õpilastele.
- Mitmed programmi meetme 1 indikaatorid (*'Individaalseid õppenõustamise ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv', 'Gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes karjääriteenuseid saanud õppijate arv', 'Õppenõustamise teenuseid saanud laste ja õppijate arv', 'Nõustamisteenuseid saanud lastevanemate, haridustöötajate ja kõrgharidustasemel hõivatud olnud noorte arv'*) mõõdavad mitut aspekti (nt sihtrühma) korraga, mistõttu on nende põhjal keeruline saada täpsemat ülevaadet programmi rakendamise edukuse kohta.
- Indikaatorite kooskõla programmi eesmärkidega on üldjuhul rahuldav – nende omavaheline seos on tajutav, kuid indikaatorid ei anna siiski ammendavat ülevaadet programmi tulemuslikkusest. Nimelt, meetmete 1 ja 2 mõõdikud ei kata meetmete eesmärkide kogu sisulist ulatust – indikaatorite põhjal ei ole võimalik järeldada, milline on teenuste kättesaadavus maakondade lõikes, kuidas hindavad teenuste kättesaadavust lapsevanemad ning mil määral kasutavad spetsialistid oma töös kaasaegseid hindamisvahendeid ja metoodikaid.

3.1.2 Programmi sekkumisloogika analüüs

Hindamisküsimused: Kas programmi tegevused on loogiliselt seotud programmi eesmärkidega ning kas programmi eesmärgid on kooskõlas Eesti elukestva õppe strateegia ja ÜKP rakenduskava eesmärkidega? Kas ja mil määral programmi raames elluviidavad tegevused üksteist täiendavad?

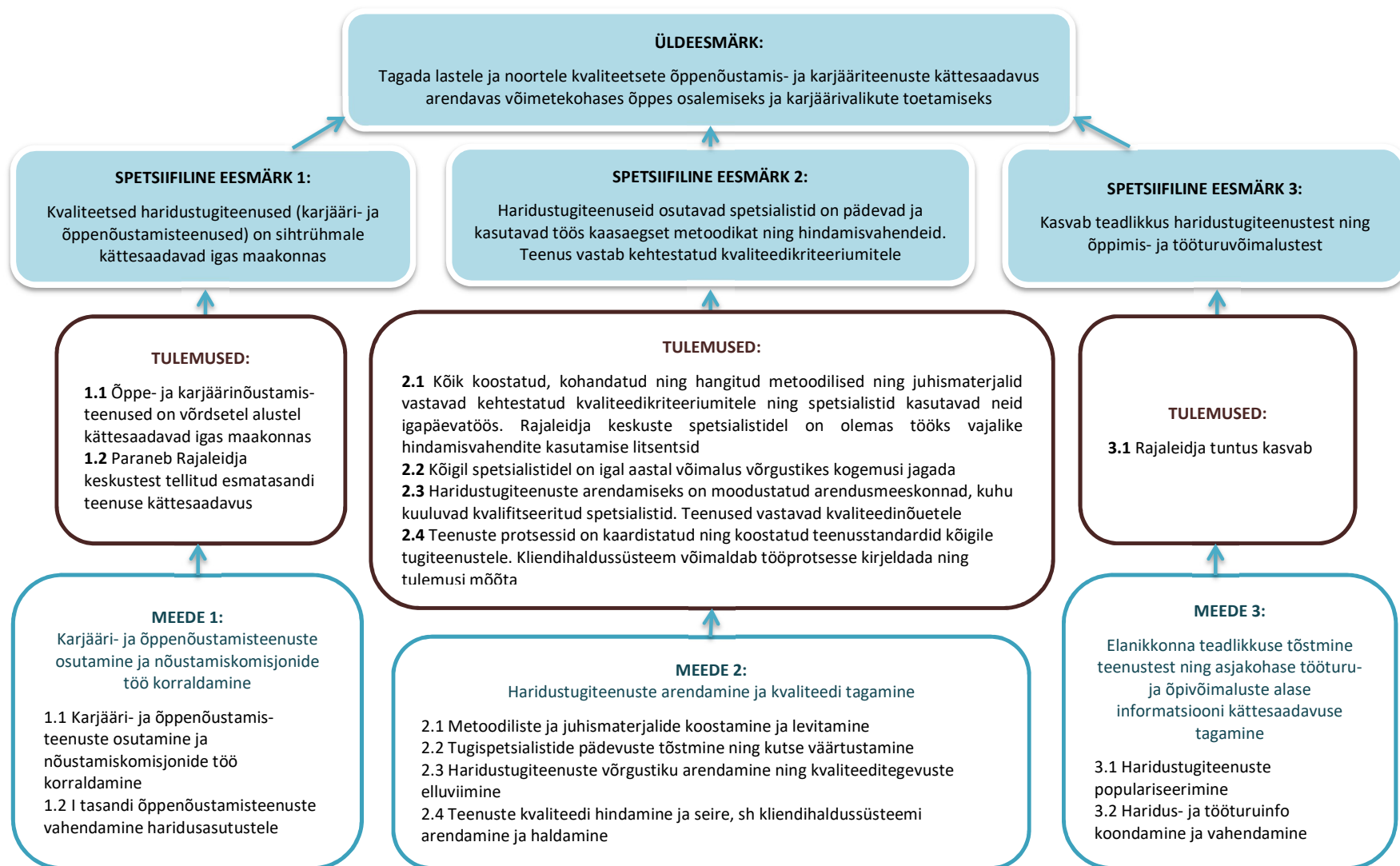
Õppe- ja karjäärinõustamise programmi (ÕKP) asjakohasuse hindamisel on oluline vaadelda ka programmi sekkumisloogikat (ehk sidusust sisendite, tegevuste, väljundite, tulemuste ja mõju vahel). Kui põhjuslikud seosed programmi eri osade vahel ei ole selged, on programmi oodatud mõju avaldumine ebatõenäoline. Selleks analüüsitakse, kas ja kuidas planeeritud programmi tegevused viivad tulemuste ning seeläbi soovitud eesmärkide saavutamiseni (ehk kas programm on loogiliselt üles ehitatud). Programmi tegevuste ja tulemuste omavaheliste seoste puhul tuleb vaadata, kas tulemuste saavutamiseks on planeeritud piisavalt tegevusi ning teisalt seda, kas need on kõik vajalikud selleks, et jõuda tulemusteni. Analooget lähenemist kasutatakse ka programmi tulemuste ja eesmärkide omavaheliste pidepunktide analüüsimisel. Mõju seisukohast on oluline anda hinnang sellele, kuidas haakub programm asjakohaste pikaajaliste strateegiliste eesmärkidega, antud juhul Eesti Elukestva Õppe Strateegia 2020 (EÕS) ja Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 (ÜKP rakenduskava) eesmärkidega.

Vastavalt programmdokumendile *ÕKP 2016-2019* koosneb programmi sekkumisloogika neljast tasandist – meetmed/tegevused, tulemused, spetsiifilised eesmärgid ja üldeesmärk (Joonis 4). *Toetuse andmise tingimustes (TAT)* on määratletud toetuse andmise eesmärk ja toetatavad tegevused (samad, mis meetmed dokumendis *ÕKP 2016-2019*); eraldi tulemusi ja spetsiifilisi eesmärke välja toodud ei ole.

Programmi **esimene meede** keskendub tegevustele, mis on suunatud karjääri- ja õppenõustamisteenuste osutamisele, nõustamiskomisjonide töö korraldamisele ning I tasandi õppenõustamisteenuste vahendamisele haridusasutustele. Meetme 1 tegevuste kirjelduse põhjal võib eeldada, et need on piisavad ja vajalikud selleks, et saavutada oodatud tulemused, mis omakorda on selges kooskõlas

programmi esimese spetsiifilise eesmärgiga (teenused on kättesaadavad igas maakonnas) (Joonis 4). Kui aga vaadata ankeetküsitluse raames kogutud haridusasutuste hinnangut sellele, kui olulist rolli nimetatud tegevused omavad teenuste kättesaadavuse tagamisel, siis 58% vastajaist (n=576) leidis, et õppenõustamisteenuste osutamine Rajaleidja keskuste poolt omab pigem või väga olulist rolli nende teenuste kättesaadavuse tagamisel maakonnas (23% ei osanud hinnangut anda). Kõige enam väärtustasid haridusasutused teenuste kättesaadavuse tagamisel nõustamiskomisjonide rolli ja karjääriteenuste osutamist maakondlike Rajaleidja keskuste poolt, kuna (65% vastajaist hindasid nende tegevuste rolli pigem või väga oluliseks (veerand vastajaist ei osanud hinnangut anda). Mis puudutab I tasandi õppenõustamisteenuste vahendamist haridusasutustele Rajaleidja poolt, siis vaid 47% haridusasutuste vastajatest leidsid, et see tegevus omab pigem või väga olulist rolli selleks, et teenused oleksid kättesaadavad (34% ei osanud arvamust selles osas avaldada). Haridusasutuste fookusgrupis toodi välja, et probleemide esmase märkamise kohustus on haridusasutustel, mistõttu proovitakse I tasandi teenuste osutamisel hakkama saada eeskätt oma jõududega. Leiti, et Rajaleidja keskused pigem ei peaks esmatasandi õppenõustamisteenuse vahendamisele oma ressursse suunama. Veelgi madalama hinnangu I tasandi õppenõustamisteenuste osatähtsusele andsid Rajaleidja keskused (n=102) ise (kõigest 41% vastajatest hindasid tegevuse rolli pigem või väga oluliseks). Rajaleidja fookusgrupis täpsustati, et sellisel kujul I tasandi teenuse vahendamine on pigem nõ tulekahju kustutamine, kuna vahendatavad spetsialistid, kes ei ole koolimeeskonna liikmed, näevad end teenuse pakkujatena, kes on laste jaoks kättesaadavad vaid aeg-ajalt (nt kord nädalas). Selliselt ei ole aga võimalik tegeleda probleemide ennetamisega ega pakkuda piisavat tuge just HEV-lastele, kes võivad abi vajada igapäevaselt ja kogu päeva vältel. Lisaks vähendavad esmatasandi õppenõustamisteenuste vahendamise rolli olulisust teenuste kättesaadavuse tagamisel tugispetsialistide vähesusega seotud kitsaskohad (vt peatükid 3.1.3 ja 3.2.2) ning vahendatava teenuse hind, mis võib olla üks põhjus, miks on loobutud teenuse tellimisest või tellitud vajalikust väiksemas mahus (vt peatükk 3.3.1). Ülejäänud programmi tegevuste (II tasandi teenus, nõustamiskomisjonide töö, karjääriteenuste osutamine) osatähtsust nägid Rajaleidja keskused teenuste kättesaadavamaks muutmisel aga vägagi relevantseks (91-95% Rajaleidja keskustest hindasid nende tegevuste rolli väga või pigem oluliseks). Veel märkisid Rajaleidja keskused karjääriteenuste puhul, et nende kättesaadavamaks muutmist mõjutavad lisaks karjääriteenuste osutamisele maakondliku Rajaleidja poolt ka oluliselt muud tegevused (33%). Rajaleidja fookusgrupis tõdeti, et kuna sihtgrupi (noored, koolid) nõudlus karjääriteenuste järele on suur, oleks vaja veel rohkem nõustajaid. Samuti peeti väga oluliseks teenuse kättesaadavuse tagamisel koolide karjäärikoordinaatorite rolli. Samas ei ole täna väga paljudes koolides eraldi karjäärikoordinaatoreid. Lisaks toodi Rajaleidja fookusgrupis välja, et kuigi Rajaleidja töötajad on olemas kõigi, sh NEET-noorte jaoks, siis viimasteni on sageli väga raske jõuda. Siinkohal nähakse olulist rolli Noorte Tugilatel ja Töötukassal, kellega tehakse ka koostööd.

Joonis 4. Õppe- ja karjäärinõustamise programmi sekkumisloogika (ÕKP 2016-2019)

Meetme 2 tegevused on suunatud eelkõige pakutavate teenuste kvaliteedi tagamisele – et tugiteenuseid osutavad spetsialistid oleksid pädevad, neil oleks oma igapäevases töös võimalik kasutada kaasaegseid materjale, meetodikaid ja hindamisvahendeid ning et osutatavate teenuste kvaliteet oleks sama igas piirkonnas. Meetme 2 raames elluviidavaid tegevusi on võrdlemisi palju ning veidi ebaselgeks jäävad tegevuste 2.2 ja 2.3 erisused (Joonis 4). Mõlemad hõlmavad koolitusi, seminaride korraldamist, võrgustikutööd ja muid ettevõtmisi, mis on mõeldud peamiselt kas spetsialistide pädevuse tõstmiseks või teenuse arendamiseks. Lõpuni ei ole arusaadav, millise tulemuseni konkreetne tegevus viib. See ei tähenda, et need tegevused on ebavajalikud, kuid piiratud ressursside juures on oluline valida välja kõige olulisemad ehk need, mis aitavad enim kaasa sellele, et sihtrühmale osutataks võimalikult kvaliteetset teenust. Tõenäoliselt tegevuste paljususest tingituna on ka oodatud tulemusi määratletud üsna arvukalt – neil kõigil on suuremal või vähemal määral seos meetme 2 eesmärgiga, kuid tegelikult piisab eesmärgi saavutamise seisukohast ka ainult tulemustest 2.1 ja 2.4 (Joonis 4), mis annavad ülevaate eesmärgi nendest aspektidest, mis puudutavad kaasaegsete meetodikate ja hindamisvahendite kasutamist ja teenuse vastavusest kvaliteedikriteeriumitele. Pigem ei kata olemasolevad tulemused piisavalt meetme 2 eesmärgis välja toodud spetsialistide pädevuse aspekti (tegevuse 2.1 tulemusena on mainitud ainult Rajaleidja keskuste spetsialistide litsentside olemasolu).

Haridusasutuste ja Rajaleidja keskuste tagasiside kohaselt on teenuste kvaliteedi tagamise seisukohast võrreldes muude programmi tegevustega veidi vähem olulisem teenusstandardite koostamine teenustele (ca 53% koolitöötajatest (n=576) ning ca 70% Rajaleidja keskuste töötajatest (n=102) hindasid tegevuse rolli pigem või väga oluliseks). Rajaleidja keskuste fookusgrupis mainiti seejuures, et teenusstandardid toetavad pigem protsesse ning töö sisulist poolt väga ei puuduta. Ülejäänud tegevuste (metoodilise ja juhismaterjalide koostamine ja levitamine, spetsialistide oskuste ja teadmiste tõstmine ning nende omavahelise koostöö arendamine) rollide olulisuse osas jäävad haridusasutuste hinnangud õppenõustamisteenuste kvaliteedi puhul vahemikku 62-68% (pigem või väga oluline roll) ning karjääriteenuste kvaliteedi puhul vahemikku 69-72%. Rajaleidja keskused hindavad veidi kõrgemalt nende tegevuste rolli, mis on seotud just spetsialistide teadmiste ja oskuste tõstmisega ning koostöö arendamisega (õppenõustamisteenuste puhul leiavad vastavalt 97% ja 96% vastajatest, et nende tegevuste roll on pigem või väga oluline, karjääriteenuste puhul on vastavad osakaalud 86% ja 88%). Fookusgrupis rõhutati just kovichoonide ja supervisioonide ning eri osapoolte (Rajaleidja, KOVid, tervisevaldkonna spetsialistid) vahelise pideva koostöö/infovahetuse olulisust tugiteenuste ühtlase kvaliteedi tagamisel. Kuid ka metoodiliste ja juhismaterjalide koostamine ja levitamine omab Rajaleidja keskuste arvates olulist rolli teenuste kvaliteedi tagamisel (88% vastajatest hindab selle rolli pigem või väga oluliseks õppenõustamisteenuste puhul ning 77% karjääriteenuste puhul). Haridusasutuste fookusgrupis peeti samuti metoodiliste ja juhismaterjalide olemasolu väga oluliseks, kuid puudust tuntakse alusharidusele suunatud materjalidest. Rajaleidja fookusgrupi osalejad tõdesid samuti, et alusharidusele on selles osas pööratud vähem tähelepanu, mis osaliselt tuleneb sellest, et alushariduse pakkujad on ise Rajaleidja keskustelt vähem abi küsinud.

Meetme 3 puhul tuleb märkida, et selle eesmärk (kasvab teadlikkus haridustugiteenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest) on sõnastatud küllaltki ambitsioonikalt (kõrgel tasemel) ning selleni ei ole suure tõenäosusega võimalik jõuda üksnes programmi rakendamisel (Joonis 4). Ka indikaatorite seminari osalejad avaldasid arvamust, et antud eesmärk on nii lai, mistõttu ei saa olla kindel, et selle saavutamiseks piisab ainult programmi tegevustest. Just teadlikkuse kasv õppimis- ja tööturuvõimalustest võib sõltuda mitmetest muudest programmivälistest teguritest, kuna võimalusi saada infot nende teemade kohta on erinevaid (nt haridusasutused, Töötukassa, Noorte Tugila, internet, meedia). Seetõttu on programmi panust õppimis- ja tööturuvõimaluste teadlikkuse kasvu osas küllaltki keeruline eristada. Veelgi enam, kui vaadata programmdokumendis *ÕKP 2016-2019*

kirjeldatud meetme tegevusi, siis nende põhirõhk on Rajaleidja teenuste tutvustamisel ning Rajaleidja portaali arendamisel, mis on küll asjakohased ja vajalikud, kuid mitte piisavad elanikkonna teadlikkuse tõstmiseks õppimis- ja tööturuvõimalustest. Seega on antud meetme puhul kitsaskohaks pigem eesmärk, mille sõnastus eeldab lisaks Rajaleidja tuntuse kasvule (meetme tulemus) ka täiendavate tulemuste mõõtmist. Ka haridusasutustelt ja Rajaleidja keskustelt küsiti ankeetküsitluste raames hinnangut selle kohta, kui oluliseks nad peavad eri tegevusi teadlikkuse tõstmisel Rajaleidja poolt pakutavatest teenustest. Seega on nende tagasiside seotud kitsamalt meetme 3 eesmärgi selle aspektiga, mis puudutab teadlikkust haridustugiteenustest. Küsitluse tulemustest selgub, et haridusasutuste hinnang programmi eri tegevuste rollidele on üsnagi samaväärne. Nimelt, 79% haridusasutustest leiab, et info levitamine ürituste (nt messid, konverentsid) kaudu omab pigem või väga olulist rolli teadlikkuse tõstmisel teenustest. Sarnane on nende hinnang ka infomaterjalide väljatöötamise ja levitamise osas (78%). Veidi tagasihoidlikumalt hindavad haridusasutused Rajaleidja enda portaali osatähtsust info levitamisel (72%). Rajaleidja keskuste tagasiside puhul eristuvad tegevuste olulisuse seisukohast mõnevõrra info levitamine meediakanalite ning erinevate ürituste kaudu (vastavalt 94% ja 93% Rajaleidja keskustest hindavad nende tegevuste rolli teadlikkuse tõstmisel pigem või väga oluliseks). Teadlikkuse tõstmisel peab Rajaleidja portaali kaudu info levitamist oluliseks 83% ning infomaterjalide väljatöötamist ja levitamist 78% Rajaleidja küsitlusele vastajatest. Tervelt 39% küsitlusele vastanud Rajaleidja töötajatest leidsid, et haridustugiteenustest teadlikkuse tõstmisel on pigem või väga olulised ka muud tegevused. Nende osas töid Rajaleidja fookusgrupi osalejad välja näiteks teavitamise lapsevanemate koosolekute ja foorumite, erinevate teematubade, konverentside, ümarlaua kogunemiste, kogemuskubide, noortekeskuste ja töömalevate raames.

Vaadates lapsevanemate ja laste seas läbiviidud küsitluste tulemusi, siis üldiselt nõustamisteenuste (mitte ainult Rajaleidja teenuste) puhul on lapsevanemate jaoks peamiseks infoallikaks haridusasutuste töötajad (juhtkond, õpetajad) (täpsemad tulemused peatükis 3.3). Vaid 10% lapsevanemate küsitlusele vastajatest märkis, et on saanud peamiselt infot nõustamisteenuste kohta Rajaleidja keskuse kodulehelt. HEV-laste lapsevanematest märkis Rajaleidja keskuse kodulehe infoallikana ära 25%, mis viitab ka sellele, et HEV-laste vanemad on Rajaleidja teenuste aktiivsemad kasutajad. Lastele suunatud küsitlusest selgus, et karjääriteenuste kohta on nad infot saanud peamiselt õpetajatelt (59%), perekonnalt (41%), sõpradelt (33%), kaasõpilastelt (30%) ning sotsiaalmeediast (32%). Rajaleidja kodulehe märkis infoallikana ära 24% vastajatest. Seega võib nii lastelt kui lapsevanematelt kogutud info põhjal järeldada, et teadlikkuse kasvu haridustugiteenustest mõjutavad lisaks programmile olulisel määral ka muud tegurid.

Mis puudutab meetmete ehk **spetsiifiliste eesmärkide seost programmi üldise eesmärgiga**, siis see on selgelt tajutav, kuna selleks, et tagada lastele ja noortele kvaliteetsete õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavus, on vajalik nii nimetatud teenuste osutamine sihtrühmale, teenuse osutajate pädevuse tõstmine (kvaliteet) kui ka teadlikkuse tõstmine õppimis- ja tööturuvõimalustest ning sellest, milliseid teenuseid osutatakse.

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi potentsiaalse mõju määratlemiseks tuleb vaadata programmi seost EÕS ja ÜKP rakenduskava eesmärkidega. Kuna ÖKP on üks üheksast EÕSi rakendamiseks väljatöötatud programmist, peab sellel olema ka seos strateegia eesmärkidega. Dokumendis *ÖKP 2016-2019* on mainitud, et programm panustab Eesti Elukestva Õppe Strateegia 2020 (EÕS) kolme järgmise mõõdiku saavutamisele:

- Madala haridustasemega mitteõppivate 18-24 aastaste osakaal
- Õppetöö katkestajate määr (gümnaasiumides, kutseõppeasutustes)
- Põhikoolist väljalangevus kolmandas kooliastmes

Neist esimene on EÕSi võtmenäitaja, mis on seotud EÕSi üldeesmärgiga *'Kõigile Eesti inimestele on loodud nende vajadustele ning võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väärrika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus'*. Õppe- ja karjäärinõustamise programmil on antud eesmärgiga selge seos, kuna keskendudes just lastele ja noortele, luuakse nende vajadustele ja võimetele vastavad õpivõimalused. Ülejäänud kaks indikaatorit on aga seotud EÕSi strateegilise eesmärgiga *'Muutunud õpikäsitus'*²⁴. Selle eesmärgi puhul on programmil kooskõla just selle osaga, mis puudutab õppija sotsiaalset ja individuaalset arengut, kuna läbi õppenõustamise lähenevad tugispetsialistid koostöös õpetajatega õppijatele individuaalselt aidates lahendada nende käitumisprobleeme ja õpiraskusi.

Veelgi selgem kokkupuutepunkt on Õppe- ja karjäärinõustamise programmil EÕSi strateegiliste eesmärkidega *'Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus'*²⁵ ning *'Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv'*²⁶. Küll aga ei panusta ÕKP otseselt nende eesmärkide saavutamist mõõtvatele indikaatoritele. Samas on tihedad seosed ÕKP tegevuste ja EÕSis nimetatud eesmärkide saavutamiseks vajalike tegevuste vahel – nii on näiteks mainitud oluliste meetmetena strateegilise eesmärgi *'Elukestva õppe võimaluste ...'* raames nõustamisteenuste pakkumist kõikidele vanuserühmadele (prioriteet põhikooli III aste), nõustamisteenuste kvaliteedi tagamist ning asjakohase tööturu- ja õpivõimaluste alase informatsiooni kättesaadavuse tagamist. EÕSi eesmärgi *'Võrdsed võimalused elukestvaks ...'* saavutamiseks peetakse muuhulgas oluliseks tugiteenuste pakkumist (sh õppenõustamine, karjääriinfo), tugiteenuste standardite väljatöötamist ning tugispetsialistide koolitamist, mis on kõik ka ÕKP tegevused.

Kuna ÕKP sisaldab ÜKP rakenduskava 2014-2020 meetme 1.1 „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ elluviimist, peab programm olema kooskõlas ka ÜKP rakenduskava prioriteetide ja eesmärkidega. Vastavalt ÜKP rakenduskavale viiakse nimetatud meedet ellu prioriteetse suuna *'Ühiskonna vajadustele vastav haridus ja hea ettevalmistus osalemaks tööturul'* raames, mille üks eesmärk on kvaliteetsete hariduslike tugiteenuste abil varase koolist ja haridussüsteemist lahkumise vähendamine ning karjäärivalikute toetamine. Muuhulgas oodatakse ÜKP rakenduskava raames, et suureneb hariduslike tugiteenuseid (karjääri- ja õppenõustamisteenused) saanute arv, paraneb eripedagoogilise ja psühholoogilise teenuse kättesaadavus väiksemates üldhariduskoolides ning et noored teevad teadlikumaid valikuid. Need on aspektid, millele keskenduvad ka ÕKP tegevused, mistõttu on programm kooskõlas ÜKP rakenduskava eesmärkidega.

Hindamise raames läbiviidud fookusgruppides küsiti samuti haridusasutuste ja Rajaleidja keskuste nägemust, kui oluline võiks olla õppenõustamis- ja karjääriteenuste panus sellele, et väheneks varane haridussüsteemist lahkumine. Haridusasutused leidsid, et ennetamine algab juba maast-madalast – kui laps saab tuge lasteaias ning talle määratakse koolis õigeaegselt sobiv õppevorm, mis omakorda loob eeldused õpingute jätkamiseks tavaõppes (eduelamus), siis ongi juba suur töö väljalangemise ennetamiseks tehtud. Siinkohal nähakse rolli ka Rajaleidja keskustel. Ka Rajaleidja keskused ise leidsid,

²⁴ Iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetav, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendav õpikäsitus on rakendatud kõigil haridustasemetel ja –liikides

²⁵ Kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestavad õppimisvõimalused ja karjääriteenused on suurendanud erialase kvalifikatsiooniga inimeste arvu erinevates vanuserühmades ja Eesti eri regioonides

²⁶ Kõigile on loodud võrdsed võimalused elukestvaks õppeks

et kohustuslikus põhihariduses rakendatavad tugimeetmed, erinevad õppevormid ja eriklassid annavad igauhele võimaluse kooli lõpetada. Küll aga täheldati suure probleemina väljalangevust keskhariduses. Rajaleidja fookusgrupis toodi ühe põhjusena välja, et kuna keskhariduse omandamine ei ole kohustuslik, ei ole ka keskharidust pakkuvad haridusasutused kohustatud pöörama tähelepanu sellele, et õpilased õpinguid ei katkestaks. Seetõttu on Rajaleidja keskustel keerulisem sellesse kooliastmesse pakkuda haridustugiteenuseid, mis aitaksid ennetada õpingute katkestamist ja koolist väljalangemist. Lisaks leiti Rajaleidja keskuste fookusgrupil, et laste ja noorte koolist väljalangemise ennetamisel on väga oluline karjääriteema – et nooreni jõuaks arusaamine, milline on tema enda roll ja vastutus oma õpingute ja karjääri planeerimisel. Murekohana toodi veel välja psühhiaatriliste diagnooside arvu suurenemine (nt depressioon), mis samuti põhjustab haridustee katkemist. Sellistel juhtudel ei piisa ka enam Rajaleidja teenustest, kuna probleemide lahendamine eeldab pikemaajalist teraapiat.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Programmi sekkumisloogika on üldjuhul arusaadav ja läbi mõeldud – kavandatud tegevused on loogiliselt seotud programmi eesmärkidega ning nende elluviimine peaks võimaldama suuremal või vähemal määral jõuda planeeritud tulemusteni.
- Programmi eesmärkidel on selge kooskõla EÕSi ja ÜKP rakenduskava eesmärkidega, kuna läbi kvaliteetsete haridustugiteenuste osutamise luuakse eeldused laste ja noorte varase koolist ja haridussüsteemist lahkumise vähendamisele.
- Programmi eesmärkide saavutamise seisukohast omab võrreldes muude tegevustega vähem olulist rolli I tasandi õppenõustamisteenuste vahendamine haridusasutustele Rajaleidja keskuste poolt (meetme 1 tegevus), sest programmi raames vahendatava teenuse maht (sh eelarve) on marginaalne ning tegevus ei ole suunatud algse probleemi lahendamisele (tugispetsialistide kättesaadavus). Samuti on haridusasutuste ja Rajaleidja keskuste hinnangul teenuste kvaliteedi tagamise seisukohast vähem olulisem teenusstandardite koostamine (nii õppenõustamis- kui karjääriteenustele) (meetme 2 tegevus).
- Sihtrühmad (koolid, lasteaiad) peavad oluliseks metoodiliste ja juhismaterjalide olemasolu ja kättesaadavaks tegemist Rajaleidja keskuste poolt. Hetkel tuntakse puudust alusharidusele suunatud materjalidest.
- Meetme 3 eesmärk on sõnastatud küllaltki ambitsioonikalt (*'Kasvab teadlikkus haridustugiteenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest'*), mistõttu ei piisa selle saavutamiseks tõenäoliselt ainult programmi tegevustest. Kuna võimalusi saada infot õppimis- ja tööturuvõimaluste kohta on erinevaid (nt haridusasutused, Töötukassa, noortekeskused, meedia vm), on keeruline eristada programmi panust eesmärgi saavutamisel.
- Lisaks programmi raames kavandatud tegevustele mängivad rolli programmi eesmärkide saavutamisel ka muud tegevused ja osapooled (nt karjäärikoordinaatorite olemasolu koolides; koostöö tervisevaldkonna spetsialistidega; teadlikkuse tõstmine läbi täiendavate kanalite nagu näiteks lapsevanemate koosolekud ja foorumid, teematoad, konverentsid, kogemusklubid, noortekeskused ja töömalevad).

3.1.3 Programmi sihtgruppide vajaduste analüüs

Hindamisküsimus: Kas programmi tegevused on kooskõlas sihtgruppide tegelike vajadustega ning aitavad lahendada neid probleeme ja kitsaskohti, mille lahendamiseks tegevused loodi?

Õppe- ja karjäärinõustamise programmis (ÕKP) on kavandatud tegevused, mille eesmärk on toetada õppijaid **teadlike valikute kujundamisel**, suurendada nende **vastutustunnet õpivalikute tegemisel** ning aidata kaasa nende **võimeid ja individuaalset arengut toetavale õppele**. Programm on jätk varasemal Euroopa Liidu struktuurivahendite perioodil (2007-2013) rakendatud ESF programmile „Õppenõustamissüsteemi arendamine“ (2008-2011), mille raames loodi piirkondlikud õppenõustamiskeskused. 2011. aastal PRAXISe poolt läbi viidud uuringust²⁷ selgus, et kuigi keskustel oli tähtis roll nõustamisteenuste lisavajaduse rahuldamisel, soovisid koolid ja lasteaiad tugiteenuseid veelgi suuremas mahus kasutada. Probleemiks oli õppenõustamisspetsialistide (sotsiaalpedagoog, eripedagoog, logopeed, psühholoog) kättesaadavus, mida ühelt poolt põhjustas nende vähesus ja teisalt olemasolevate tugispetsialistide suur koormus (pikad järjekorrad teenustele). See tähendab, et käesoleva programmi planeerimisel oli endiselt vajadus tugiteenuste kättesaadavuse parandamise järele. Veelgi enam, viimase kümne aasta statistika näitab, et **HEV õpilaste osakaal õpilaskonnast on kasvutrendis**²⁸ ning tänasel päeval vajab iga neljas laps õpingute toetamiseks tugispetsialisti abi²⁹. Riigikontrolli 2016. aasta aruandes³⁰ on täheldatud, et üha enam esineb lastel vaimse tervise probleeme ning aktiivsuse- ja tähelepanuhäireid. Ka kõik hindamise raames intervjuueeritud kohalike omavalitsuste esindajad, programmi rakendamisega seotud osapooled ning fookusgruppides osalejad tõdesid, et viimastel aastatel on nõustamist vajavate laste hulk märgatavalt kasvanud ning suure tõenäosusega suureneb tulevikus veelgi. Mõnevõrra kinnitab seda Rajaleidja keskuste fookusgrupi tagasiside, mille kohaselt on piirkondi, kus programmi rakendamise kahe aasta jooksul on kasvanud nii nõustamiste arv kui ka nõustamiskomisjoni juhtumite arv. Võrreldes uute klientide (lapsed/noored) arvu õppenõustamises (individuaalsed nõustamised) 2016 I kvartalis ja 2017 I kvartalis, võib täheldada nõustamiste arvu märgatavat kasvu Harju maakonnas, Ida-Viru maakonnas, Lääne maakonnas, Lääne-Viru maakonnas, Valga maakonnas ja Viljandi maakonnas (nimetatud nõustamiste arv on märgatavalt vähenenud aga Hiiu maakonnas, Jõgeva maakonnas, Põlva maakonnas, Rapla maakonnas, Saare maakonnas ja Tartu maakonnas). Nõustamiskomisjoni otsuste arv on kasvanud samal perioodil kõikides maakondades, välja arvatud Pärnu ja Viljandi maakonnas, kus nõustamiskomisjoni otsuste arv on vähenenud ning Põlva maakonnas, kus otsuste arv on jäänud samaks³¹. Tõenäoliselt on see osaliselt tingitud sihtrühmade teadlikkuse tõusust, kuid eelkõige tunnetatakse siiski abi vajavate laste arvu kasvu. On ka keskuseid, kus nõustamiste või nõustamiskomisjoni juhtumite arv on pigem vähenenud – see võib keskuste hinnangul tuleneda

²⁷ „Õppenõustamisteenustega rahulolu ja nende kättesaadavus“. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS (Tartu, 2011)

²⁸ „Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus“. Centar (2016)

²⁹ <https://www.hm.ee/et/uudised/riigi-toetus-aitab-tagada-tugispetsialistide-teenuste-parema-kattesaadavuse-ja-kvaliteedi>

³⁰ „Riigi tegevus laste tervise hoidmisel ja ravimisel. Kas riik on lahendanud laste tervise hoidmise ja tervishoiuteenuste saamisega seotud probleemid?“. Riigikontroll (Tallinn, 2016)

³¹ Innove, <http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused/rajaleidja-keskused/statistika> (12.04.2017)

asjaolust, et lihtsamad probleemid suudetakse koolides kohapeal ära lahendada ning Rajaleidja keskustesse jõuavad pigem keerulisemad juhtumid.

Haridusasutuste fookusgrupis märgiti, et rohkem on ka neid lapsi, kelle hariduslik erivajadus on seotud andekusega, kuid kes ei saa piisavalt tähelepanu, kuna suur osa ressurssidest on suunatud nende toetamisele, kel on õpi- ja/või käitumisraskused. Kuivõrd HEV andekate laste arv on kasvanud ning millest see on põhjustatud, käesoleva hindamise raames ei uuritud. Varasemad uuringud näitavad aga, et andekuse määramine sõltub olulisel määral õpetajate hoiakutest ja subjektiivsetest arusaamadest, milline peaks andekas õppija olema³². Rajaleidja fookusgrupi osalejad tunnistasid samuti, et see teema vajaks kindlasti rohkem ka keskuste tähelepanu (tegelikult kogu haridussüsteemis tervikuna), kuna koolid pöörduvad aina enam sel teemal nende poole ja küsivad, kuidas teha süsteemselt tööd andekate lastega. Ka lapsevanemate küsitluses juhtisid mõned lapsevanemad tähelepanu sellele, et nende laste hariduslik erivajadus on seotud just lapse andekusega ning et **andekatele või väga andekatele lastele pööratakse täna liiga vähe tähelepanu**.

Lisaks HEV-lastele vajavad aina rohkem nõustamist ka mitte HEV-lapsed (kellele ei ole märgitud hariduslikku erivajadust või määratud puuet). Nimelt, haridusasutuste fookusgrupis toodi välja, et läbi aastate on muu hulgas langenud näiteks laste keelelise arengu tase (sõnavara, jutustamisoskus, eneseväljenduse oskus; sõimerühma lapsed, kes ei räägi üldse), aina enam esineb kiindumushäiret (käitumisprobleemid, mis on omased lastele, kes ei ole esimeste eluaastate jooksul saanud piisavalt hoolt) ning vähenenud on kooli minevate laste sotsiaalsed oskused (teistega arvestamine, suures kollektiivis toimetulek, enesekehtestamine jmt). Abi vajavad ka lapsed, kellel on raskusi võib-olla ainult ühe aine omandamisel, mistõttu vajavad nad spetsiifilist lähenemist.

Vajadust tugiteenuste järele uuriti ka laste seas läbiviidud küsitluses. 76% vastanutest (n=383) ei olnud tugiteenuseid (logopeed, psühholoog, eripedagoog, sotsiaalpedagoog) kasutanud. Peamiste põhjustena selleks nimetasid lapsed 'ei ole vajadust tundnud' (86%), 'mul ei ole vaja nende abi, sest mul ei ole probleeme' (44%), 'mul ei ole vaja nende abi, sest saan piisavalt tuge oma lähedastelt' (41%) ja 'ma ei tea, kuidas nad mind aidata saavad' (12%). Karjäärinõustaja teenuseid oli kasutatud rohkem (36% vastajatest). Peamiste põhjustena, miks teenust aga ei kasutatud, mainiti 'ei ole vajadust tundnud' (65%), 'ma ei tea, kuhu pöörduda' (20%), 'ma ei tea, kuidas karjäärinõustaja mind aidata saab' (20%), 'saan piisavalt abi oma lähedastelt' (18%) ja 'minu koolis ja elukoha läheduses ei ole karjäärinõustajaid' (10%). Niisiis laste küsitluse põhjal võib öelda, et tugiteenuseid ei kasutata sageli just seetõttu, et puudub nende järgi tunnetatav vajadus. Viimane võib olla aga osaliselt tingitud nii probleemidest nimetatud sihtgrupi teadlikkuses kui ka tugiteenuste kättesaadavuses.

Kuna abi ja tuge vajavate laste ja noorte osakaal on tõusuteel, on endiselt **vajadus tugispetsialistide ja -teenuste järele**. Kui hindamise raames paluti intervjuude käigus kohalike omavalitsuse esindajatel nimetada valdkonnaga seotud kitsaskohti, siis enamik tõi esmalt välja vajaduse erinevate spetsialistide järele ja seda eelkõige haridusasutustes kohapeal. Oluline on märkida, et alati ei ole probleemiks kohalike omavalitsuste valmisoleku puudumine spetsialistide palkamiseks, vaid sageli on kitsaskohaks see, et vajalikke spetsialiste, keda tööle võtta, lihtsalt ei ole. Üks intervjuueeritud

³² Põlida, H. ja Aava, K. Andekuse kui haridusliku erivajaduse tähenduse konstrueerimine Eesti muutunud õpikäsituse kontekstis. 2016.

https://www.researchgate.net/publication/309472255_Andekuse_kui_haridusliku_erivajaduse_tahenduse_konstrueerimine_Eesti_muutunud_opikasisituse_kontekstis

omavalitsuse esindaja mainis, et neil on spetsialistide leidmiseks kasutatud erinevaid meetmeid – loodud soodustingimusi spetsialistidele, otsitud neid ülikoolide kaudu, tehtud otsepakkumisi inimestele – kuid mitme aasta jooksul ei ole see ikkagi õnnestunud. Ja isegi kui kõik nõustajad on esmatasandil esindatud, esineb tihti olukordi, kus liigse töökoormuse tõttu ei suudeta nõustada kõiki abivajajaid. Juba 2011. aasta PRAXISE uuringus selgus asjaolu, et enam kui pooled koolidest ja lasteaedadest hindasid oma asutuse võimalusi erivajadustega laste toetamiseks ebapiisavaks. Seda nägemust toetab ka Riigikontrolli uuring, kus nenditakse, et paljudes haridusasutustes puuduvad kohapeal vajalikud õppenõustamisspetsialistid, kes probleemide ilmnemisel oskaks last kohe aidata. Lisaks väidetakse Riigikontrolli uuringus, et see, kas koolides osutatakse tugiteenuseid, sõltub aga koolipidaja (valdavalt kohalik omavalitsus) suhtumisest ning rahalisest võimekusest. Intervjuudest ja fookusgruppidest selgus veel, et haridusasutustes kasutatakse vahel lähenemist, kus spetsialistide puudusel pannakse nende ülesandeid täitma õpetajad või õppealajuhatajad. Nii näiteks on olnud juhuseid, kui aineõpetaja täidab kooli psühholoogi rolli või rakendatakse tugispetsialistina eripedagoogi haridusega õpetajaid. Eraldi toodi välja veel HEV-koordinaatorid, kes on küll määratud igas koolis, kuid üldjuhul mitte eraldi ametikohana. See tähendab, et seda nõu lisafunktsiooni täidavad näiteks õppealajuhatajad või eripedagoogid muude ametikohustuste kõrvalt, kuid see ei ole eriti motiveeriv ja tõhus (koormus ja tasu ei ole kooskõlas). Kuid on ka vastupidiseid olukordi, kus tugispetsialistid annavad tunde või täidavad klassijuhataja rolli. Selline lähenemine ei ole ühelt poolt jätkusuutlik (koormuse jagamine põhitöö ja lisaülesannete vahel) ning teisalt ei taga ka piisavalt erapooletust (laps ei pruugi usaldada psühholoogi, kes on ühtlasi tema aineõpetaja).

Käesoleva hindamise raames uuriti samuti koolide juhtkonna esindajatelt (direktorid ja õppealajuhatajad), kas nende koolid pakuvad täna teenuseid vajalikus mahus ja kvaliteedis. Olenevalt teenusest kas veidi üle või alla poole vastajatest märkis, et nende koolis ei ole võimalik pakkuda teenust vajalikus mahus ja kvaliteedis (täpsemad tulemused kirjeldatud peatükis 3.3.1). Ka Rajaleidja keskustes on hetkel ametikohtade täitmisega mõningaid probleeme. Nimelt selgus küsitlusest ja fookusgrupist, et kahes keskuses ei ole psühholoogi ning ühes logopeedi. Teatavaks kitsaskohaks Rajaleidja keskustes teenuste pakkumisel vajalikus mahus ja kvaliteedis on olemasolevate spetsialistide täistööajast lühem tööaeg (spetsialistid on tööl vajalikust väiksema koormusega) ja/või spetsialistide ülekoormatus (logopeedi, psühholoogi või eripedagoogi osas), mis viitab sellele, et spetsialistid ei jõua ilmselt tegeleda vajalikus mahus kõigi juhtumitega. Ka Rajaleidja fookusgrupis mõõndi, et kuigi haridusasutused otsivad endale viimastel aastatel aktiivselt tugispetsialiste, on neist endiselt suur puudus, eriti lasteaedades. Tugispetsialistide puudus esmatasandil suurendab aga Rajaleidja spetsialistide töökoormust juhtumite lahendamisel. Tuleb märkida, et suur osa Rajaleidja töömahust on suunatud just last ümbritseva võrgustiku (sh õpetaja või lasteaia töötaja) nõustamisele, mis tähendab, et Rajaleidja teenused aitavad kaasa juhtumite lahendamisele, kuid ei asenda esmatasandi teenuseid.

Lisaks nõu tavapärastele õppenõustamisteenustele (eripedagoogiline, logopeediline, sotsiaalpedagoogiline ja psühholoogiline abi), mille pakkumise ja rahastamise kohustus on koolipidajal ning mida pakuvad ka Rajaleidja keskused, on laste õpi- ja käitumisprobleemide lahendamisel ilmnenud vajadus täiendavate teenuste järele. Et sagenenud on laste vaimse tervise probleemid, mille lahendamiseks psühholoogi nõustamisest ei piisa, on suurenenud vajadus **psühhiaatri teenuse** järele, mida Rajaleidja keskused hetkel ei paku. Sihtrühmade sõnul³³ on

³³ Allikas: intervjuud kohalike omavalitsuste esindajatega, Rajaleidja ja haridusasutuste fookusgrupid

järjekorrad psühhiaatri vastuvõtule pikad (sageli 4-5 kuud), mis omakorda viitab vastavate spetsialistide nappusele. Nii fookusgrupis osalenud Rajaleidja keskuste kui ka mitmete intervjuueeritud kohalike omavalitsuste esindajate hinnangul tuntakse puudust ka **pereterapeutidest** – väga paljud laste mured tulenevad nende peredega seotud probleemidest, mistõttu on sageli vajalik nõustamisse kaasata ka lapsevanemaid.

Koolide küsitluses lisati täiendava kommentaarina, et erivajaduste teemade juures on hetkel palju tükke (nt ei ole sobivat kooli või teenust, kuhu last või pere suunata), millele pole ka Rajaleidja keskuse spetsialistidel võimalik vastata. Analoogne näide esitati ka Rajaleidja fookusgrupis, kus mainiti, et venekeelsele lihtsustatud õppekava ja õpilaskodu vajavale lapsele ei leitud sobilikku kooli mõistliku aja jooksul. Lisaks mainiti intervjuude ja fookusgruppide raames soovi kaasata tugisüsteemi enam **tugiisikuid ja abiõpetajaid**, kes abistades tavaõpetajat vähendaks võib-olla ka vajadust näiteks väikeklasside järele. Ka lapsevanemate küsitluses tõi üks vastaja esile, et vaja on rohkem abipersonali erivajadustega lastega tegelemiseks, kui nad tavakoolidesse suunatakse. Ent nende määramine sõltub tänasel päeval paljuski konkreetse kohaliku omavalitsuse vahenditest. Abiõpetajate rolli olulisus toodi välja ka CENTARi poolt 2016. aastal läbiviidud uuringus³⁴, mille raames selgus, et üks oluline takistav tegur lisaks õpetajate piiratud ajaressursile HEV-lastega kaasamisel on abiõpetajate puudumine.

Programmi rakendajate poole pealt tuntakse üha enam vajadust integreerida õppenõustamisteenused **meditsiini- ja sotsiaalvaldkonnaga**, millega programmi planeerimisel osaliselt ei osatud ning jõutud arvestada. Sarnane tähelepanek on tehtud ka Riigikontrolli uuringus, kus leiti, et hetkel kehtiv korraldus ei taga süsteemset pere- ja eriarstide, kooliõdede, tervisedenduse ja õppenõustamisspetsialistide koostööd laste terviseprobleemide märkamisel ja lahendamisel. Perearstide ja tugispetsialistide vahelises koostöös (eelkõige infovahetuse osas) nägid puudujääke ka mitmed intervjuueeritud kohalikud omavalitsused ja fookusgruppide osalejad. Ühe olulise probleemina nimetati siin ligipääsu andmetele, see tähendab, et kõigil osapooltel ei ole võimalik näiteks ilma lapsevanema nõusolekuta saada informatsiooni eri osapoolte poolt lapsele osutatud teenustest ja tulemustest, mis mõjub pärssivalt kogu süsteemi kvaliteedile ja tõhususele.

Lisaks ilmnes fookusgruppide ja intervjuude käigus vajadus **õpetajate täiendava koolitamise** järele, seejuures eelkõige eripedagoogika valdkonnas. See on oluline nii probleemide varajase märkamise kui ka üldisemalt kaasava hariduse põhimõtte seisukohast (HEV-lastega integreerimine tavakooli). Riigikontrolli aruandes märgiti, et haridusasutused ei tunne alati lapse probleemi ära, mistõttu hilineb ka vajalik sekkumine. Enamgi veel, aktiivsus- ja tähelepanuhäirete esimesed sümptomid esinevad juba lasteaias, kuid see info ei jõua alati kooli, kuna näiteks koolivalmiduse kaart ei pruugi olla kvaliteetselt täidetud või lapsevanem ei edasta seda koolipersonalile (lapsevanemal puudub vastav kohustus). Ka haridusasutuste fookusgrupis toodi välja, et lasteaedadest edastatavad koolivalmiduse kaardid ei ole vahel adekvaatsed (sealt ei pruugi selguda, et lapsel on tõsised käitumishäired) – osaliselt tuleneb see tõenäoliselt nii lasteaiaõpetajate teadmatusest kui ka nende soovist keskenduda eelkõige lapsega seotud positiivsetele aspektidele (ei soovita lisada negatiivset infot). Samas on selline teave väga oluline, et tagada õigeaegne sekkumine. Kuna õpetajad on need, kes laste ja noortega igapäevaselt lasteaias ja koolis kõige enam kokku puutuvad, on väga tähtis, et neil oleks vajalikud teadmised, et märgata laste erivajadusi ning seda, millisel hetkel õigest kohast

³⁴ „Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus“. Eesti Rakendusuuringute Keskus CENTAR (Tallinn, 2016)

täiendavat abi paluda. See omakorda aitaks ennetada probleemide kuhjumist ning vältida tänast olukorda, kus tugispetsialistid nii haridusasutustes kui ka koolides tegelevad peamiselt tõsiste tagajärgede likvideerimisega. Kuigi ka ÕKP hõlmab koolitusi, infopäevi ja muid tugiteenuste kvaliteedi ja teadlikkuse tõstmiseks suunatud tegevusi, on need peamiselt suunatud Rajaleidja keskuste ja mõnevõrra haridusasutuste tugispetsialistide teadmiste ja oskuste tõstmiseks. Rohkem oleks vaja ka õpetajatele mõeldud spetsiifilisi täiendkoolitusi. CENTARi uuringus tõdetakse samuti, et oleks vaja suurendada õpetajate tõenduspõhiseid teadmisi ja oskusi töös HEV-lastega, mistõttu tuleks esmasse õpetajakoolitusesse rohkem ja läbivalt juurde tuua hariduslike erivajadustega seotud õpetamismetoodikaid ning suurendada juba praktiseerivate õpetajate osalemist HEV-lastega kaasamist toetavatel täiendkoolitustel.

Nagu eelpool öeldud, tulenevad laste ja noorte õpi- ja käitumisraskused paljudel juhtudel pereprobleemidest. Ka varasemalt on õpiraskuste ühe olulise põhjusena välja toodud näiteks lapse isiksuse omaduste ja bioloogiliste põhjuste kõrval just ebasoodsaid keskkonnatingimusi: kehvad õpitingimused kodus, vanemate ükskõiksus lapse murede/raskuste suhtes, tõrjutus, ülemäärane stress jms³⁵. Seega on juhtumite lahendamisel väga oluline **lapsevanemate kaasamine ja nõustamine**. Kuigi lapsevanemate teadlikkus tugiteenustest üldiselt ning Rajaleidja keskustest on viimastel aastatel tõusnud (lapsevanemad oskavad abi küsida), tuleb ikkagi ette olukordi, kus lapsevanema poolne probleemi eitamine või puudulik infojagamine takistab laste abistamist (arvatakse, et lasteaias või koolis lahenevad probleemid iseenesest). Haridusasutuste fookusgrupis mainiti, et tänasel päeval on lapsevanemate teadlikkus vajadusest toetada oma lapse arengut üsna ebaühtlane – kui lapsevanemale soovitatakse pöörduda spetsialisti poole, siis mõni läheb kohe, kuid teise veenmiseks kulub terve aasta. Samal ajal aga lapse probleemid üldjuhul süvenevad. Lastenõustamisel on vahel kitsaskohaks ka see, et lapsevanemad ei edasta erinevatel põhjustel (nt teadmatusest või ei soovi andmeid jagada) lapsega seotud infot, mis oleks vajalik lapse toetamisel kas koolis, lasteaias või mujal. Ka intervjuudes tõdeti, et enne ei ole võimalik sekkuda, kui lapsevanem on saanud üle oma eituse faasist ning andnud nõusoleku lapsega tegelemiseks. Kuna lapse tervise eest hoolitsemise esmane õigus ja kohustus on lapsevanemal, peetaksegi väga vajalikuks just lapsevanemate koolitamist, et nad märkaks õigel ajal sekkuda ja vajadusel abi küsida. Puuduv lapsevanemate koolitussüsteem on olulise probleemina välja toodud juba ka Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020 valdkonna „Laste ja noorte turvaline areng“ kirjelduses. Lisaks lapsevanematele, on endiselt veel ka kohalikke omavalitsusi (eriti väiksemaid), kelle puhul Rajaleidja fookusgrupis osalejate hinnangul oleks vaja teha teavitustööd tugiteenuste pakkumise tasanditest ning vajalikkusest (siis on ka koolijuhtidel lihtsam selgitada, miks neid teenuseid on vaja rahastada). Nii mõnedki omavalitsused on Rajaleidjale tunnistanud, et ei ole selle teemaga piisavalt kursis.

Mis puudutab **karjäärivaldkonda**, siis hindamise raames uuriti haridusasutustelt, kas neil on tänasel päeval võimalik pakkuda karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis. Võrreldes õppenõustamisteenustega tundub olukord karjääriõppe valdkonnas olevat paremas seisus, kuna küsitlusele vastajaid, kes leidsid, et nende koolis ei toimu karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis, oli 23% (täpsemad tulemused kirjeldatud peatükis 3.3.2). Kui vaadata põhjuseid, miks ei paku koolid karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis, siis nii nagu õppenõustamisteenuste puhulgi, toodi kõige enam välja, et koolis puudub vastav ametikoht (56%). Kui koolis on karjäärivaldkonnaga tegelev spetsialist olemas, siis 21% vastaja hinnangul töötavad nad vajalikust väiksema koormusega ning 18%

³⁵ Vaimne tervis – väärtus meie kõigi jaoks. Tartu Ülikooli Kliinikum

leiab, et nende spetsialistid on ülekoormatud. Eelnevat kinnitab ka haridusasutuste fookusgrupi osalejate tagasiside, mille kohaselt koolides tihtilugu ei olegi tasustatud karjäärikoordinaatori ametikohta ning seda tööd tehakse pigem missioonitundest. Seetõttu tuntu vajadust selle järele, et **karjäärikoordinaatori ametikoht võiks olla loodud riigi poolt** (karjäärikoordinaatori ametikoha loomise vajadus on toodud välja juba RAKE 2011. aasta karjääriteenuste uuringus³⁶). Rajaleidja keskuste juhid ise hindasid küsitluse raames, et neil on tänasel päeval võimalik pakkuda karjäärinõustamist ja karjääriinfo vahendamist nii vajalikus mahus kui ka kvaliteedis. Seega on karjääriteenused, mida pakutakse ka ÖKP raames, kindlasti vajalikud, kuna sihtrühmal on selle vastu huvi. Ka Rajaleidja keskuste fookusgrupis tõdeti, et nõudlus teenuste vastu on aja jooksul pidevalt kasvanud. Kui oma tegevusega alustati, oli rohkem koolide veenmist teema olulisuses, kuid täna on jõutud nii kaugele, et noored ise pöörduvad aina rohkem Rajaleidja keskustesse.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Kuigi Õppe- ja karjäärinõustamise programmi tegevused on seotud sihtrühmade vajadustega ning suunatud vastavate puudujääkide leevendamiseks, esineb valdkonnas ka kitsaskohti (tugispetsialistide vähesus, vajadus täiendavate teenuste – pereteraapia, psühhiaatriline teenus – järele II tasandil), millega programm tänasel päeval otseselt ei tegele või mis vajaks veelgi enam tähelepanu selleks, et toetada lapsi ja noori võimete kohases õpitegevuses ning karjäärivalikute tegemises.
- Kvaliteetsete tugiteenuste kättesaadavuse oluline eeldus on tugispetsialistide olemasolu, kuid hetkel on see problemaatiline nii esmatasandil (haridusasutustes) kui mõnevõrra ka Rajaleidja keskustes. Koolides on määratud küll HEV-koordinaatorid, kuid üldjuhul mitte eraldi ametikohana (st, et seda nõ lisafunktsiooni täidavad näiteks õppealajuhatajad või eripedagoogid, kuid nende töökoormus ja tasu ei ole kooskõlas). Programmi tegevused ei võimalda siiski otseselt lahendada spetsialistide puudusest tulenevat probleemi.
- Lisaks programmi raames elluviidavatele tegevustele peavad nii haridusasutused kui ka Rajaleidja keskused eriti oluliseks just probleemide ennetamist. Siin nähakse ühe olulise vajadusena haridusasutuste õpetajate teadmiste ja oskuste tõstmist töötamaks hariduslike erivajadustega lastega (sh andekate lastega).
- Kuigi programmi tegevused on suunatud ka lapsevanemate nõustamisele ja teadlikkuse tõstmisele nõustamisteenustest, tuleks sellele veelgi enam tähelepanu pöörata, et laste ja noorte toetamine oleks võimalikult mõjus.
- Kuna abivajavate laste osakaal kasvab tõenäoliselt tulevikus veelgi ning nende erivajadustega arvestamine eeldab aina spetsiifilisemaid oskusi, nähakse vajadust ka täiendavate teenuste (nt psühhiaatriline abi, pereteraapia) kättesaadavuse suurendamise, veelgi suurema koostöö järele erinevate spetsialistide (meditsiini- ja sotsiaalvaldkonna) ja asutuste vahel ning abiõpetajate kaasamise järele.

³⁶ „Karjääriteenuste süsteemi uuring“. Tartu Ülikool, RAKE (Tartu, 2011)

3.1.4 Varasemate hindamiste ja uuringute soovitustega arvestamine

Hindamisküsimus: Kuivõrd on programmi kujundamisel ja senisel elluviimisel arvestatud varasemate hindamiste ja uuringute soovitustega?

2013. aastal viis Poliitikauuringute Keskus Praxis läbi üldhariduse ja noorte valdkonna struktuurifondide perioodi 2007-2013 meetmete vahehindamise. Vahehindamine keskendus Inimressursi arendamise rakenduskava elukestva õppe prioriteetse suuna meetmete 1.1.2 'Noorsootöö kvaliteedi arendamine', 1.1.3 'Teavitamis- ja nõustamissüsteemi arendamine' ning 1.1.7 'Kooli poolelijätmise vähendamine, haridusele juurdepääsu suurendamine ning õppe kvaliteedi parandamine' erinevate programmide ning projektide raames algatatud ja läbi viidud tegevustele. Muuhulgas hinnati ka programmide 'Õppenõustamissüsteemi arendamine' ja 'Karjääriteenuste süsteemi arendamine' asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust ja jätkusuutlikkust. Kuna hindamise tulemusel tehtud soovitustega oli eeskätt võimalik arvestada uue programmiperioodi ettevalmistamisel ja rakendamisel, vaadatakse alljärgnevalt lähemalt, kuivõrd on tehtud ettepanekuid Õppe- ja karjäärinõustamise programmi kujundamisel ja senisel elluviimisel arvesse võetud.

Õppenõustamissüsteemi arendamise osas tehtud soovitustega arvestamine

- **Soovitus:** pöörata veelgi enam tähelepanu meetme vajalikkuse põhjendusele, analüüsides süvitsi lahendatava probleemi põhjuseid ning pidades silmas ka piirkondlikke erisusi

Võrreldes eelmise perioodi Õppenõustamissüsteemi arendamise programmiga ei ole käesoleva perioodi programmdokumendis programmi ega meetmete vajadusi ning lahendatavate probleemide põhjuseid oluliselt põhjalikumalt käsitletud. Samuti ei ole hindajale teadaolevalt koostatud valdkonna probleemipuud (viimast ei sisalda ka programmdokument).

- **Soovitus:** pöörata tähelepanu tegevuste jätkusuutlikkuse analüüsile

Vahehindamises (2013) toodi välja, et kohalike omavalitsuste valmidus nõustamiskeskuste teenuste rahastamise panustada on väga tagasihoidlik. Juhul, kui nõustamiskeskuste teenuste rahastamiseks riigieelarvest, uue perioodi struktuurivahenditest või muudest allikatest ressursse ei leita, on tõenäoline, et nõustamiskeskused praegusel kujul tegevust ei jätku.

Teadaolevalt leiti võimalus rahastada Õppe- ja karjäärinõustamise programmi tegevusi Euroopa Liidu struktuurifondidest (sh riiklik kaasfinantseering) ca 84% ulatuses aastatel 2014-2020 (personalikulud loeti abikõlblikuks alates 1.04.2014). Programmi seletuskirjas käsitletakse tegevuste rahastamist ka peale programmiperioodi lõppu. Eesmärgiks on jätkata süsteemi, mille tulemusel paraneb nõustamisteenuste kättesaadavus õpilaste koolist väljalangevuse ennetamiseks ja noorte edasise toimetuleku ning konkurentsivõime suurendamiseks igapäevaelus ja tööturul.³⁷

Samas on endiselt päevakorral programmi tegevuste jätkusuutlikkuse küsimus. Näiteks tõid käesoleva hindamise raames läbiviidud intervjuudes kohalikud omavalitsused välja, et tänasel kujul

³⁷ Täpsem tegevuste jagunemine erinevate rahastusallikate lõikes on esitatud seletuskirjas ministri käskkirja "Eesti elukestva õppe strateegia 2020" õppe- ja karjäärinõustamise programmi kinnitamine ning elluviija volituste andmine" eelnõu juurde

töötavat süsteemi ei oleks võimalik edaspidi kohalike omavalitsuste vahenditest finantseerida (II tasandi rahastamise lõppemine tähendaks ilmselt ka teatud töömahu suurenemist I tasandil).

Teenuste jätkusuutlikkust ja võimalikke tugiteenuste pakkumise mudeleid analüüsitakse muuhulgas ka antud hindamise käigus.

- **Soovitus:** pöörata senisest enam tähelepanu programmi indikaatorite väljatöötamisele, keskendudes pigem vähestele, kuid programmi tulemuslikkust kajastavatele indikaatoritele, mis on ühtlasi selged ning üheselt mõistetavad

Indikaatorite vastavust SMART kriteeriumidele on analüüsitud peatükis 3.1.1. Kuigi Õppe- ja karjäärinõustamise programmi indikaatorite valik on täna üsnagi asjakohane, on need enamasti sõnastatud väljundindikaatoritena, mistõttu on raskendatud järeltöö tegemine programmi tulemuslikkuse kohta. Kitsaskoht on ka see, et mitmed indikaatorid mõõdavad mitut aspekti korraga, ent kõik indikaatorid ei kata teatud eesmärkide kogu sisulist ulatust (vt peatükk 3.1.1).

- **Soovitus:** planeerida programmi eelarvet peamiste sisutegevuste osas detailsemalt, et seeläbi võimaldada sisukamalt seirata programmi ressursside kasutamise tõhusust

Võrreldes eelmise perioodi programmiga on ÕKP rahastamiskavas kahe meetme eelarve natuke detailsemalt esitatud. Näiteks kui eelmisel perioodil olid Õppenõustamissüsteemi arendamise programmis teavitustegevused käsitletud ühe reana, siis nüüd jaguneb kolmas meede kaheks tegevuseks: 1) Hariduse ja Tugiteenuste populariseerimine ja 2) Hariduse- ja tööturuinfo koondamine ja vahendamine. Võrreldes eelmise programmiga on rahastamiskavas detailsemalt kajastatud ka haridustugiteenuste arendamise ja kvaliteedi tagamisega seotud kulud (eraldi ridadel on toodud: 1) Metoodiliste ja juhismaterjalide koostamine/levitamine; 2) Tugispetsialistide pädevuse tõstmine/kutse väärtustamine; 3) Hariduse tugiteenuste võrgustiku arendamine ning kvaliteeditegevuste elluviimine; 4) Teenuste kvaliteedi hindamine ja seire. Võrdluseks, eelmisel perioodil olid eraldi eelarveridadena vaid 1) Õppenõustamissüsteemi arendamine ning 2) Õppenõustamissüsteemi arendamisega seotud spetsialistide koolitamine/juhendmaterjalide koostamine).

Erinevalt varasemast perioodist ei ole käesoleva perioodi programmdokumendi rahastamiskavas välja toodud eraldi programmi administreerimise kulusid, mis võimaldaks võrrelda omavahel programmi planeeritud juhtimise kulusid programmi sisulisteks tegevusteks ettenähtud kuludega (suhe aitab hinnata programmi rakendamise tõhusust).

Lisaks, mõlemal perioodil on nõustamisteenuste osutamine sihtgrupile kajastatud vaid ühe eelarvereana.

- **Soovitus:** teadvustada toetuste jagamisel tühikoormuse küsimust

Vahehindamise (2013) aruandes toodi välja järgmine:

‘Ekspertide kogu tegi ka ettepaneku, et rahastamismudel peaks lähtuma piirkonniti erinevast kohaliku omavalitsuse toetusest, kuid seda ettepanekut rahastamismudeli koostamisel siiski arvesse ei võetud, põhjuseid selleks ei ole välja toodud. Tõhususe vaatenurgast on siiski tegemist olulise küsimusega, sest kohaliku rahastamise mahu mitteametamine osutab programmi teatavale tühikoormusele. Tühikoormusega seonduv puudutab eelkõige kahte piirkonda – Tartut ja Pärnust –, kus õppenõustamisteenuste osutamine programmi käivitumise hetkel juba toimus teatud mahu, sh keskustes töötas erinevaid nõustamisspetsialiste, kes pakkusid II tasandi nõustamisteenust. Nendele keskustele lisandus programmi käivitamisega küll maakonnas paiknevate sihtrühmade teenindamise kohustus, kuid linna tasemel ei olnud põhimõtteliselt vajadust keskuste rahastada samamoodi kui piirkondades, kus nõustamisteenuseid üldse ei pakutud. Seega oleks tühikoormuse vältimiseks olnud otstarbekam mitte rahastada teenuseid piirkondades, kus neid juba pakuti sõltumata programmi toetusest, ehk teisisõnu oleks pidanud programmi rahastamismudelis juba pakutavate teenuste mahtu arvesse võtma. Kokkuvõttes tekitab programmi rahastamismudel tõhususe vaatenurgast küsimusi, samas konkureerib tõhususe printsiip antud juhul piirkondade võrdse kohtlemise põhimõttega, mida programmi rakendaja on ilmselt tähtsamaks pidanud.’

Käesoleva hindamise raames tuvastati, et antud soovitusel ei ole põhjalikumalt edasi tegeletud. Samas ei selgunud ka läbiviidud intervjuudest, et tühikoormus oleks täna mingil määral probleemiks.

Sel perioodil on võetud eesmärgiks teenuste arendamine ühtlaselt kõigis piirkondades, tagades nii sihtrühmale ligipääsu sõltumata elukohast. Teenuse arendamisel ja pakkumisel lähtutakse ka piirkondlikust eripärast (näiteks, Ida-Virumaal on loodud Narva Rajaleidja keskuse filiaal; Tallinnas, Tartus ja vajadusel muudes piirkondades pakutakse lisaks vene keelele nõustamist ka inglise keeles)³⁸. Maakondlike Rajaleidja keskuste meeskondade komplekteerimisel on samuti lähtutud piirkonna õpilaste arvust (väikseim meeskond on Hiiu maal, suurim Tallinnas)³⁹.

Kuigi ka näiteks Tallinna linn on loonud oma samalaadse õppenõustamiskeskuse (mis võib seeläbi viidata tühikoormuse tekkele), siis lähtuvalt programmi seirearuandes (TAT, 2016) esitatud informatsioonist, ei ole selle keskuse spetsialistide kvalifikatsiooninõuded nii kõrged. Selline paralleelne keskus on Tallinna elanike seas tekitanud pigem segadust ning rahulolematust. Olukorra parandamiseks on alustatud linna keskusega koostööd (ÕKP üks eesmärke on, et haridustugiteenuseid osutavad spetsialistid on pädevad ja kasutavad töös kaasaegset metoodikat ning hindamisvahendeid)⁴⁰.

Tähelepanu tuleb juhtida veel sellele, et Tallinna kui ka Tartu ning Pärnu õppenõustamiskeskused on eelkõige siiski esmatasandi teenuste osutamise tarvis loodud keskused.

Mis puudutab Tartu- ja Pärnumaa Rajaleidja keskusi, siis ankeetküsitluses töid nimetatud piirkondade Rajaleidja keskuste töötajad välja, et nende piirkonnas esineb endiselt takistusi teatud tugiteenuste pakkumisel ning ühe põhjusena nimetati siinkohal Rajaleidja keskuse spetsialistide hõivatust. Vaid logopeedilise abi puhul tõi Tartumaa Rajaleidja keskuse üks vastaja välja, et esineb 'vähene vajadus Rajaleidja poolt pakutavate teenuste järele'.

Tartu linnavalitsuses läbiviidud grüpiintervjuu käigus selgus, et kuigi Tartus on Rajaleidja keskuse loomise lisandväärtus ehk teataval määral väiksem kui mujal Eesti piirkondades, on hea, kui on rohkem kohti, kuhu abivajaja saab pöörduda. Eriti positiivseks peeti Rajaleidja puhul seda, et spetsialistid tulevad ka näiteks lasteaedadesse kohapeale nõustama, samuti nähakse lisandväärtusena nõustamiskomisjoni töö korraldamist (alates 2014. aasta augustist läksid nõustamiskomisjoni ülesanded Rajaleidjale, enne oli see nt Tartumaal Tartu Hariduse Tugiteenuste Keskuse HTK juures, milleks vajalikud finantsressursid eraldati siiski riigieelarvest) ning karjäärinõustamise pakkumist (HTK karjäärinõustamist ega karjääriinfo vahendamist ei paku). Lisaks tuleb juhtida tähelepanu sellele, et HTK pakub tasuta nõustamisteenuseid vaid Tartu linna elanikele, Rajaleidja keskus teenindab aga kogu Tartu maakonda.

- **Soovitus:** pöörata eraldi tähelepanu tugispetsialistide pakkumise vähesuse probleemi lahendamisele, et seeläbi tagada õppenõustamisteenuste jätkuvat kvaliteeti ja kättesaadavust. Riiklike tegevuste kavandamisel püüda senisest enam arvestada I tasandi teenuste olukorra ja vajadusega, et seeläbi parandada üldiselt nõustamisteenuste kättesaadavust

³⁸ Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019

³⁹ Õppe- ja karjäärinõustamise programmi seirearuanne 2016 (TAT)

⁴⁰ Õppe- ja karjäärinõustamise programmi seirearuanne 2016 (TAT)

Antud soovitusel on uuel perioodil teataval määral edasi tegeletud. Näiteks on Õppe- ja karjäärinõustamise programmis ette nähtud eraldi tegevus 'I tasandi õppenõustamisteenuste vahendamine haridusasutustele'. Lisaks, lähtuvalt ÕKP programmdokumendist pakutakse esmatasandi nõustamisteenust soodsamatel tingimustel väikevaldade koolidele, mis asuvad eelkõige maapiirkondades ja enamasti äärealadel.

Samas on tugispetsialistide vähesus endiselt teravaks probleemiks. Ühelt poolt on II tasandi tugiteenuste süsteemi käivitumisega süvenenud I tasandil pakutavate tugiteenuste vajadus. Lisaks toodi fookusgruppides välja, et haridusasutused pigem ei kasuta võimalust tellida Rajaleidjalt I tasandi teenuseid. Põhjuseid on siinkohal mitmeid – küll peetakse teenust liiga kalliks ja otsustatakse seetõttu hakkama saada oma jõududega, kuid vähese tellimise põhjusena toodi ka välja, et I tasandi teenuse osutaja peaks olema igapäevaselt haridusasutuses kohal, kuna vaid siis on võimalik soovitud tulemusi saavutada. Probleemiks on endiselt ka asjaolu, et vajalikke tugispetsialiste ei ole lihtsalt tööturul saadaval. Seega antud probleemi lahendamiseks tuleb jätkuvalt edasi tegeleda.

- **Soovitus:** õppenõustamisteenuste valdkonnas on oluline jätkata nõustamisteenuste kvaliteedi arendamisega. Nõustajad tunnevad vajadust eri valdkonna spetsialistide koostöö süvendamise järele (võrgustikutegevuste rahastamine). Samuti vajab väljaarendamist terviklik metoodikakeskuse kontseptsioon. Jätkata tuleks nõustamisteenuste kvaliteedi hindamise tegevustega ning sellest lähtuvalt keskuste tööd vajadusel ümber kujundada (sh nt kaaluda vajadusel võimalust korraldada osad keskused ümber teiste keskuste filiaalideks)

Antud soovitusel on tegeletud uue programmperioodi väljatöötamise raames. ÕKP teine meede keskendub just nimetatud teemadele (nt metoodiliste juhismaterjalide koostamine ja levitamine, võrgustikutegevus, teenuste kvaliteedi hindamine jms). Filiaale sellisel kujul asutatud pole, küll aga on loodud SA Innove haridustugiteenuste agentuur, kes on ka ÕKP tegevuste elluviijaks. Agentuuri all tegutsevad lisaks Rajaleidja keskustele Õppenõustamisteenuste keskus ja Karjääriteenuste keskus, kes moodustavad nn ühtse metoodikakeskuse. Agentuur tagab karjääri- ja õppenõustamisteenuste kättesaadavuse, sidususe ja kooskõlastatud arengu. Selleks viib haridustugiteenuste agentuur läbi järgmisi tegevusi⁴¹:

- ✓ vahendab karjääri- ja õppenõustamisteenuste alast infot ja kogemusi nii Eestis kui Euroopas;
- ✓ toetab karjääriinfo vahendamise kaudu õpirännet;
- ✓ korraldab karjääri- ja õppenõustamisteenuste osutamiseks vajalike info- ja metoodiliste materjalide loomist;
- ✓ töötab välja ja arendab karjääri- ja õppenõustamisspetsialistide koolitussüsteemi ning korraldab koolitusi;
- ✓ koordineerib karjääri- ja õppenõustamisteenuste osutamist Rajaleidja keskustes ja karjääriõppe arendustegevusi;
- ✓ töötab välja ja viib ellu karjääri- ja õppenõustamisteenuste kvaliteedi tagamise süsteemi;
- ✓ teavitab avalikkust karjääri- ja õppenõustamisteenustest;
- ✓ kaasab huvigruppe karjääri- ja õppenõustamisteenuste arendusse;
- ✓ esitab ettepanekuid karjääri- ja õppenõustamisteenuste valdkonna arendamiseks ja vajadusel õigusaktide muutmiseks.

⁴¹ <http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused> (22.03.2017)

- **Soovitus:** spetsialistide koolitamisel pöörata senisest enam tähelepanu koolitusvajaduse väljaselgitamisele, et koolituste tulemuslikkust veelgi paremini tagada

Koolituste puhul tuli 2013. a vahehindamises esile, et programmi ressursse oleks tõenäoliselt saanud paremini ära kasutada, kui programmi elluviija oleks piirkondlike keskuste personalile seadnud konkreetsemaid kvalifikatsiooninõudeid ning spetsialistide koolitusvajadust oleks täpsemalt ja põhjalikumalt analüüsitud.

Nimetatud soovitus on käesoleval programmiperioodil võetud arvesse. Koolitusvajaduse väljaselgitamise, koolituskavade koostamise ning spetsialistide koolitamisega tegeletakse pidevalt. Rajaleidja keskustes läbi viidud ankeetküsitluses tõi samas 9% vastajatest välja, et pakutavad koolitused pigem ei vasta vajadustele. Ülejäänud vastajad ütlesid, et koolitused vastasid pigem või täiesti vajadustele. 13% küsitlusele vastajatest märkisid, et läbitud koolitused on aidanud tööülesannete täitmisele kaasa pigem vähesel määral. 86% aga märkisid, et koolitused on aidanud tööülesannete täitmisele kaasa olulisel või pigem olulisel määral.

Rajaleidja fookusgrupis tõdeti, et koolitus- ja arenguvõimalusi on viimaste aastate jooksul olnud väga palju. Kuna keerulisi juhtumeid on aga järjest enam, siis ühe täiendava vajadusena, millele peaks tähelepanu pöörama, toodi välja keerulistes olukordades hakkamasaamist (sh emotsioonidega toimetulek).

- **Soovitus:** analüüsida erinevate piirkondade õppenõustamiskeskuste tegevuste rahastamisel vajadust võtta arvesse omavalitsuste valmidust tegevusi rahaliselt toetada

Süsteemset analüüsi selle kohta, kuivõrd on kohalikud omavalitsused valmis toetama rahaliselt II tasandi teenuseid, siiani läbi viidud ei ole. Käesoleva hindamise raames viidi 5 omavalitsuses läbi intervjuud, mille käigus küsiti ka valmisolekut rahastada II tasandi tugiteenuseid. Valdavalt toodi välja, et tänases mahus Rajaleidja poolt pakutavaid teenuseid omavalitsused finantseerida ei suudaks. Rajaleidja fookusgrupis lisati, et II tasandi tugiteenuse rahastamine riigi poolt tagab nende teenuste ühtlase kättesaadavuse ja kvaliteedi kogu riigis.

Karjääriteenuste süsteemi arendamise osas tehtud soovitustega arvestamine

- **Soovitus:** teostada uute programmide koostamisel mõjude põhjalik eelhindamine

Hindajale teadaolevalt ei viidud käesoleva ÖKP väljatöötamisel läbi mõjude põhjalikku eelhindamist. Programmi tegevuste eeldatavat mõju läbivatele teemadele (nt võrdsed võimalused, infoühiskond, regionaalareng, riigivalitsemine) on põgusalt käsitletud programmdokumendis.

Karjääriteenuste osas viidi 2014. aastal läbi ka kvalitatiivne uuring 'Karjäärispetsialistide koolituste ja metoodiliste materjalide pikaajalise kasulikkuse hindamine ning vajaduste väljaselgitamine', mille raames uuriti, mis koolitustel omandatust täna igapäevases töös rakendamist leiab, milliste kompetentside kujunemisel on läbitud koolitused toeks olnud ja millised metoodilised materjalid on töös abivahenditena kasutatavad. Uuringu teise osana küsiti karjäärispetsialistidelt nende edasiste vajaduste kohta nii koolituste kui ka metoodiliste materjalide osas. Samas sisaldab mõju uuring vaid ühte osa programmi võimalikest mõjudest.

Lisaks viisid Praxis ja CPD OÜ 2013. aastal läbi 2014–2020 perioodi ELi vahendite kasutamise eelhindamise, mis põhjalikku valdkonna mõjuanalüüsi ei sisaldanud. Toodi küll välja, et on hea, et uute tegevuste planeerimisel käsitletakse karjääri- ja õppenõustamist kui ühtset tugiteenust, mida peaks saama ühest asutusest (mis oli perioodi 2007–2013 struktuurivahendite üldhariduse ja noortevaldkonna meetmete vahehindamisel ka üks peamistest soovitustest).

- **Soovitus:** järgmiste programmide kujundamisel koostada valdkonna probleemipuu ja sekkumise loogika struktuur

Vahehindamises (2013) mainiti, et kuigi tegevuste kavandamiseks teostati enne programmi loomist uuring, ei sisalda programmi kõige olulisem dokument, programmi käskkiri, ammendavat, tõenduspõhist ja selget probleemianalüüsi.

Õppe- ja karjäärinõustamise programmis 2016-2019 on võrreldes varasema perioodiga sekkumisloogika struktuur selgem, kuid endiselt on probleeme näiteks teatud indikaatorite omavahelise seostamisega (vt peatükk 3.1.2). Valdkonna probleemipuud Õppe- ja karjäärinõustamise programmdokument ei sisalda, kuid Haridus- ja Teadusministeeriumi esindaja tõi välja, et EÕS 2020 koostamisel tegeleti siiski põhjalikult probleemide kaardistamisega. ÕKP programmdokumendis ei ole aga esitatud viidet EÕS 2020 probleemipuule (programmi tegevusi ei ole otseselt seostatud varasemalt läbiviidud probleemianalüüsiga).

- **Soovitus:** kaaluda karjääriteenuste osutamise rahastamist riigieelarvest

Vahehindamises (2013) toodi välja, et Rajaleidja keskuste jaoks on suur probleem valdkonna programmpõhine rahastamine ja sellest tulenev ebakindlus. Organisatsiooni arengu kavandamisel ei ole võimalik kindel olla, et ka järgmisel aastal tegevust rahastatakse. Arvestades karjääriteenuste panust ja Eestit ees ootavaid väljakutseid, on mõistlik teenuseid rahastada riigieelarvest.

Teadaolevalt jätkati programmpõhise rahastamisega ka perioodil 2016-2019. Seega on endiselt väljakutseks karjääriteenuste jätkusuutliku rahastamise küsimus peale käesoleva programmi perioodi lõppu.

- **Soovitus:** analüüsida teenuse kättesaadavuse parandamise võimalusi olemasolevate ressursside abil.

Vahehindamises (2013) märgiti, et teenuste kättesaadavuse parandamiseks väärivad edasist analüüsi keskuste integreerimise võimalused õppenõustamiskeskustega ja nende füüsiline asukoht.

Soovitus on võetud arvesse läbi õppenõustamis- ja karjääriteenuste integreerimise maakondlikesse Rajaleidjakeskustesse.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Õppe- ja karjäärinõustamise programmi kavandamisel ja senisel elluviimisel on osaliselt arvestatud varasemate PRAXISE üldhariduse ja noorte valdkonna struktuurifondide meetmete vahehindamise raames tehtud soovitustega (nt läbi teenuste integreerimise, programmi sekkumisloogika struktuuri parandamise ja haridustugiteenuste kvaliteedi pideva arendamise). Täielikult on rakendatud kolme soovitust, osaliselt kuute soovitust ning nelja soovitusega ei ole üldse arvestatud.
- ÕKP kavandamisel ei ole analüüsitud tegevuste eeldatavat mõju ning programmdokument ei hõlma selget probleemianalüüsi.
- Kuigi ÕKP raames on olulisel määral pööratud tähelepanu koolitusvajaduste kaardistamisele ning spetsialistide koolitamisele, tuleks veelgi enam arvestada koolitustegevuse kavandamisel muutuvate vajadustega (nt spetsialistide oskuste tõstmine nõustamise käigus tekkivate keeruliste olukordade lahendamiseks).
- Kitsaskoht on endiselt õppenõustamis- ja karjääriteenuste pakkumise jätkusuutlikkus programmi lõppemisel, kuna suure tõenäosusega ei ole kohalikud omavalitsused tänasel kujul töötavat haridustugiteenuste süsteemi valmis tulevikus finantseerima.

- Haridustugiteenuste osutamist mõjutab negatiivselt tugispetsialistide puudus tööturul, mille lahendamise vajadusele viidati juba ka varasemas uuringus.

3.1.5 Kokkuvõtlik hinnang programmi asjakohasusele

Kuigi Õppe- ja karjäärinõustamise programmi tegevused on paljuski kooskõlas sihtrühmade vajadustega (lastele ja noortele täiendava toe pakkumine õpingutes) ning suunatud seonduvate puudujääkide leevendamiseks, esineb jätkuvalt olulisi kitsaskohti, millega programm tänasel päeval otseselt ei tegele või mis vajaks rohkem tähelepanu. Kuna programm keskendub eeskätt haridustugiteenuste osutamisele läbi Rajaleidja keskuste ehk II tasandil, ei paku selline lähenemine piisaval määral lahendust haridustugiteenuste tagamisega seotud probleemidele haridusasutustes, kus tänasel päeval tuntakse enim vajadust just kohapeal osutatavate haridustugiteenuste järele. Et programmi raames osutatavate haridustugiteenuste kasutegur oleks võimalikult suur, võiks veelgi enam tähelepanu pöörata lapsi ja noori ümbritsevate täiskasvanute (lapsevanemad, õpetajad) toetamisele ja kaasamisele nõustamisprotsessi. Oluline on ka koostöö tugevdamine ja nõustamiseks vajaliku info tõhusam vahetamine eri osapoolte vahel, sealhulgas muude valdkondade (nt meditsiini- ja sotsiaalvaldkondade) spetsialistidega.

Programmi asjakohasust ja seeläbi oodatud eesmärkideni jõudmist toetab võrdlemisi piisaval määral läbi mõeldud sekkumisloogika ehk tegevuste, tulemuste ja eesmärkide omavaheline kooskõla. Selge on ka programmi seos valdkondlike strateegiliste eesmärkidega. Olgugi et mõne programmi tegevuse vajalikkus on küsitav ning teadlikkusega seotud eesmärk liialt ambitsioonikas, on üldjoontes arusaadav, miks ja mida programmi raames tehakse ning milline on soovitud olukord programmi lõpuks. Eesmärkide saavutamise seisust on suuremal või vähemal määral võimalik saada ülevaade programmi indikaatorite põhjal, mille mõningane edasiarendamine suurendaks nende asjakohasust veelgi. Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuigi programm on sisulisest aspektist ja ülesehitusest lähtuvalt pigem asjakohane, on programmi edasise rakendamise käigus võimalik teha teatavaid muudatusi, et tegevused vastaks veelgi enam sihtrühmade ootustele.

3.2 Õppe- ja karjäärinõustamise programmi tulemuslikkus (kriteerium: *tulemuslikkus*)

Kuna tegemist on vahehindamisega, vaadatakse tulemuslikkuse puhul eeskätt seda, kas programmi tegevused on seni viidud ellu plaanipäraselt ning kui suure tõenäosusega aitavad käesolevaks hetkeks saavutatud tulemused jõuda programmi eesmärkideni. Lisaks on tulemuslikkuse juures oluline vaadata, kui suurt tähtsust omavad eesmärkide saavutamisel välised ehk programmist sõltumata tegurid (ei tulene programmist endast, nt arengud valdkonnas, riiklik poliitika), mis võivad nii toetada kui ka takistada programmi rakendamist.

Programmi tegevuste, tulemuste ja eesmärkide täitmist analüüsiti muuhulgas programmis seatud indikaatorite abil (sihtasemete saavutusmäärad). Oluliseks sisendiks programmi tulemuslikkuse analüüsimisel oli nii teenuse pakkuja (Rajaleidja keskused) kui ka teenuse kasutajate (koolinoored, lapsevanemad, koolitöötajad) endi hinnang teenuste kvaliteedile ja kättesaadavusele, mida koguti nii ankeetküsitluste kui ka osaliselt fookusgruppide raames. Lisaks võeti hindamisküsimustele vastamisel arvesse dokumendianalüüsi (nt seirearuanded) ja intervjuude käigus kogutud asjakohast informatsiooni.

3.2.1 Programmi eesmärkide täitmine

Hindamisküsimus: Mil määral on täidetud programmis püstitatud spetsiifilised eesmärgid ja kuivõrd on elluviidavad tegevused need, mis viivad soovitud tulemusteni?

Programmi eesmärkide täitmise analüüsimisel lähtutakse nii programmi indikaatorite sihttasemete saavutamisest kui ka dokumendianalüüsi (eelkõige programmi 2016. aasta seirearuannete), intervjuude ning Rajaleidja keskuste küsitluse ja fookusgrupi käigus kogutud asjakohasest informatsioonist. Haridustugiteenuste sihtrühmade (haridusasutused, lapsed ja lapsevanemad) programmi tulemuslikkusega seotud tagasisidet käsitletakse eraldi peatükis 3.3.

Andmed indikaatorite sihttasemete (nii oodatud kui 2016. aasta lõpuks saavutatud) saavutamise kohta pärinevad Õppe- ja karjäärinõustamise programmi (ÕKP) seirearuannetest⁴², mis kajastavad programmi rakendamise perioodi vahemikus 1.04.2014 – 31.12.2016, ning programmi rakendajate poolt edastatud informatsioonil (Tabel 4).

Tabel 4. Õppe- ja karjäärinõustamise programmi indikaatorite saavutustasemed ja -määrad

INDIKAATOR	Sihttase 2016	Saavutustase 2016	Saavutusmäär 2016
1. Osakaal õppuritest, kes on põhikooli 3. kooliastmes saanud tugimeetmest karjääriinfot ja/ või – individuaalnõustamist ning peale põhihariduse lõpetamist järgneva kalendriaasta 10. novembri seisuga osalevad järgmise taseme õppes	95% (2018)	– ⁴³	–
2. Osakaal väikekoolidest (alla 150 õpilase), kes kasutavad ESFist toetatud piirkondlike õppenõustamiskeskuste pakutavaid teenuseid	80%	92,5%	115,6%
3. Osakaal haridusasutustest, kes hindavad II tasandi haridustugiteenuste kättesaadavust piisavaks	60%	44-61% ⁴⁴	–
4. Osakaal teenuste kasutajatest, kes hindavad teenust kasulikuks	85%	81,5% ⁴⁵	95,9%
5. Individuaalseid õppenõustamise ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv	64 190*	55 627*	86,7%
6. Põhikooli 3. kooliastmes karjääriinfot ja/või individuaalnõustamist saanud õppurite arv	27 090*	23 136*	85,4%
7. Gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes karjääriteenuseid	19 400*	13 149*	67,8%

⁴² TAT „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ õppe- ja karjäärinõustamise programmi seirearuanne seisuga 31.12.2016; EÕS õppe- ja karjäärinõustamise programmi 2016-2019 2016. a seirearuanne

⁴³ Kuna sihttaset ei ole seatud enne aastat 2018, ei kajastata tabelis 2016. aasta saavutustaset

⁴⁴ Saavutustase on leitud vahehindamise raames koolide seas läbiviidud küsitluse küsimuse „Kas Teie maakonnas saavad lapsed/lapsevanemad Rajaleidja keskusest piisavalt abi sõltumata soost, vanusest, rahvusest, suhtluskeelest, HEVist ja elukohast“ põhjal. Hinnanguliselt 44-61% koolide vastajatest hindasid RL teenuste kättesaadavust nimetatud aspektides piisavaks. Lasteaiad küsitlusele ei vastanud.

⁴⁵ Ainult karjäärinõustamises. Osakaal kõigist vastanutest, kes on küsimusele „Kui palju lihtsam on sul nüüd (peale karjääriteenusel osalemist) oma töö ja õppimisega seotud valikuid teha?“ vastanud „palju lihtsam“ või „mõnevõrra lihtsam“ (ÕKP 2016-2019 seirearuanne 2016, TAT)

	saanud õppijate arv			
8.	Varakult haridussüsteemist lahkunud 18-24 aastaste põhihariduse või madalama haridustasemega mitteõppivatele noortele karjääriteenuste osutamine (teenust saanud noorte arv)	200*	1270*	635%
9.	Õppenõustamise teenuseid saanud laste ja õppijate arv	17 500*	18 072*	103,3%
10.	Nõustamisteenuseid saanud lastevanemate, haridustöötajate ja kõrgharidustasemel hõivatud olnud noorte arv	7600*	37 897*	498,7%
11.	Rahuldatus ja esitatud taotluste suhe esmatasandi teenusele	0,85 (2016/ 2017)	0,53 ⁴⁶ (2016/ 2017)	62,4%
12.	Teenustusstandardites sätestatud kvalifikatsiooninõuetele vastavate spetsialistide osakaal Rajaleidja keskustes	69%	98,2%	142,3%
13.	Kutsetunnistusega spetsialistide osakaal	35%	50%	142,9%
14.	Täiendkoolituse läbinud isikute arv	600*	604*	100,7%
15.	Teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest elanike hulgas (osakaal vanuserühmast 15-64 a) (%)	83%	72%	86,8%
16.	Rajaleidja portaali unikaalsete külastajate arv aastas	-	288 956	-
17.	Rajaleidja brändi tuntus	spontaanne tuntus (%)	8%	- ⁴⁷
		aidatud tuntus (%)	47%	35,2%
				74,9%

*osalemise kordade arv

Allikas: ÕKP 2016-2019, ÕKP 2016-2019 2016.a. seirearuanne, SA Innove poolt edastatud andmed

Programmi üldeesmärgi „Tagada lastele ja noortele kvaliteetsete õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavus arendavas võimetekohases õppes osalemiseks ja karjäärivalikute toetamiseks“ täitmine

Programmi üldeesmärgi täitmist kirjeldab kaks indikaatorit. Indikaatori 'Osakaal väikekoolidest (alla 150 õpilase), kes kasutavad ESFist toetatud piirkondlike õppenõustamiskeskuste pakutavaid teenuseid' lõplik sihttase (85% aastal 2020) saavutati juba aastal 2015 (87,6%) ning 2016. aasta lõpuks oli vastav näitaja 92,5% (Tabel 4). Kuna indikaatori 'Osakaal õppuritest, kes on põhikooli 3. kooliastmes saanud tugimeetmest karjääriinfot ja/ või –individuaalnõustamist ning peale põhihariduse lõpetamist järgneva kalendriaasta 10. novembri seisuga osalevad järgmise taseme õppes' osas hetkel andmed puuduvad (möödetakse 2018. aastal), on keeruline teha lõplikke järeldusi üldeesmärgi saavutamise kohta, kuid väikekoolide kasvav nõudlus Rajaleidja keskuste teenuste järele viitab kindlasti programmi tegevuste asjakohasusele.

⁴⁶ Tähtajaks saabunud 34-st taotlusest 18 osas on leping sõlmitud

⁴⁷ Rajaleidja brändi tuntust ei ole seni mõõdetud elanikkonna keskmisena, vaid erinevate sihtgruppide lõikes (tulemus on sihtgrupiti erinev: lapsevanemad 48%, õpilased 65%, õpetajad 79%, tugipersonal 94%). Edaspidi seatakse ka indikaatori eesmärgid eri sihtgruppide lõikes

Programmi spetsiifilise eesmärgi „Kvaliteetsed haridustugiteenused (karjääri- ja õppenõustamisteenused) on sihtrühmale kättesaadavad igas maakonnas“ täitmine

Mis puudutab haridustugiteenuste kättesaadavuse eesmärki, siis selle täitmiseks on programmis määratletud kokku kõige enam indikaatoreid (indikaatorid 3-11, Tabel 4) ning nende sihttasemete saavutamine on olenevalt indikaatorist kulgenud seni võrdlemisi plaanipäraselt. Rajaleidja keskuste loomisega alustati 2014. aasta aprillis ning teenuste pakkumiseni jõuti juba sama aasta septembris. Vaadates indikaatorite sihttasemeid, siis kõikide noortele, lastele ja õppuritele osutatud teenuste osas (*'Individuaalseid õppenõustamise ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv'*) on 2016. aasta kontrolltasemele jõutud üsna lähedale (86,7% 2016. aasta sihttasemest). Võrreldes omavahel õppenõustamis- ja karjääriteenuste pakkumist, siis esimese puhul on 2016. aasta oodatud tase isegi ületatud (103,3% sihttasemest), kuid karjäärinõustamise osas on eesmärgid veel täitmata. Ühelt poolt on teenuste osutamist negatiivselt mõjutanud programmi käivitamine, mille administratiivne pool võttis planeeritust kauem aega (programmdokument kinnitati alles detsembris 2014, kuigi programmi tegevustega alustati juba aprillis 2014) ja tegevuste elluviimine toimus programmi rakendaja vastutusel⁴⁸, kuid teisalt võttis alustaval süsteemil aega ka enda tutvustamine ja seeläbi usalduse loomine⁴⁹. Erandiks on indikaator *'Varakult haridussüsteemist lahkunud 18-24 aastaste põhihariduse või madalama haridustasemega mitteõppivatele noortele karjääriteenuste osutamine (teenust saanud noorte arv)'*, mille sihttase on praeguseks mitmekordselt ületatud (635% 2016. aasta sihttasemest). Kuigi ka selle sihtrühma puhul oli indikaatori täitmisega esialgu probleeme, on tänaseks koostöös omavalitsustega pakutud karjääriteenuseid väga erineva taustaga noortele ka algselt mitteplaneeritud sihtkohtades (nt laagrid, malevad), mis on aidanud kaasa indikaatori täitmisele. Täiskasvanute nõustamise puhul on senise programmi rakendamise käigus ilmnenu, et lapsevanemad ja haridustöötajad vajavad prognoositust kordades enam nõustamist, et lastele omakorda tuge pakkuda. Sellest tulenevalt on ka vastava indikaatori (*'Nõustamisteenuseid saanud lastevanemate, haridustöötajate ja kõrgharidustasemel hõivatud olnud noorte arv'*) saavutusmäär ligi 500% (2016. aasta sihttasemest). Kuna antud spetsiifilise eesmärgi indikaatorid on peaaesjalikult väljundindikaatorid (nõustatavate arv), ei anna need täit ülevaadet programmi tegevustega seotud tulemuste sisu kohta (kvaliteetsed teenused on kättesaadavad igas maakonnas), mistõttu on raskendatud nende põhjal järelduste tegemine tulemuslikkuse kohta. Indikaatori 'Osakaal teenuste kasutajatest, kes hindavad teenust kasulikuks' mõõtmiseks kogutud teave kajastab infot ainult karjäärinõustamise kohta, kuid indikaatori sõnastus eeldab hinnangut kõikide Rajaleidja keskuste poolt pakutavate teenuste osas. Samas hindavad teenuse saajad karjäärinõustamist kõrgelt, kuna 2016. aasta sihttasemest on saavutatud ligi 96%.

Haridustugiteenuste kättesaadavuse suurendamiseks näeb programm ette ka **I tasandi õppenõustamisteenuste vahendamist** haridusasutusele, mille toimimist vaadatakse selle kaudu, mil määral õnnestub Rajaleidja keskustel vahendada haridusasutuste poolt taotlustes soovitud tugiteenuste spetsialiste. Vastava indikaatori (*'Rahuldatud ja esitatud taotluste suhe esmatasandi teenusele'*) täitmist on mõjutanud oluliselt tugispetsialistide puudus, eriti logopeedilise teenuse puhul (vt ka peatükk 3.2.2). Kuigi õppeaastaks 2016/2017 esitati kokku 34 taotlust, on lepingud sõlmitud neist 18 osas, mis tähendab, et indikaatori saavutusmäär on 53% eesmärgist. Programmi

⁴⁸ „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ õppe- ja karjäärinõustamise programmi seirearuanne seisuga 31.12.2016 (TAT)

⁴⁹ „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ õppe- ja karjäärinõustamise programmi seirearuanne seisuga 31.12.2015 (TAT)

rakendaja sõnul on spetsialistide leidmiseks viidud korduvalt läbi konkursse, teostatud sihtotsinguid ning täiendava abinõuna tõstetud töötasu kõrgeima võimaliku tasemeni, ei ole see olnud piisav olukorras, kus spetsialiste ei ole tööturul piisavalt. Seetõttu jääb rakendaja hinnangul selle indikaatori sihttase programmi lõpuks tõenäoliselt täitmata.

Teenuste kättesaadavuse aspekti iseloomustab ka **nõustamiskomisjonide töö korraldamine**. Antud tegevuse jaoks ei ole indikaatoreid määratletud, kuid seirearuandest (TAT, 2016) selgub, et 2014. aastal moodustati 15 maakondlikku nõustamiskomisjoni ning üleriigiline nõustamiskomisjon, mis kõik toimivad. Kui aastal 2015 menetleti maakonna nõustamiskomisjonides kokku 2550 juhtumit, siis 2016. aastal oli see arv 2438. Juhtumite arvu mõningane vähenemine ei tähenda kättesaadavuse halvenemist, vaid võib olla tingitud (nii nagu mainiti fookusgruppides) sellest, et haridusasutuste ehk esmatasandi võimekus probleemide lahendamisel on kasvanud.

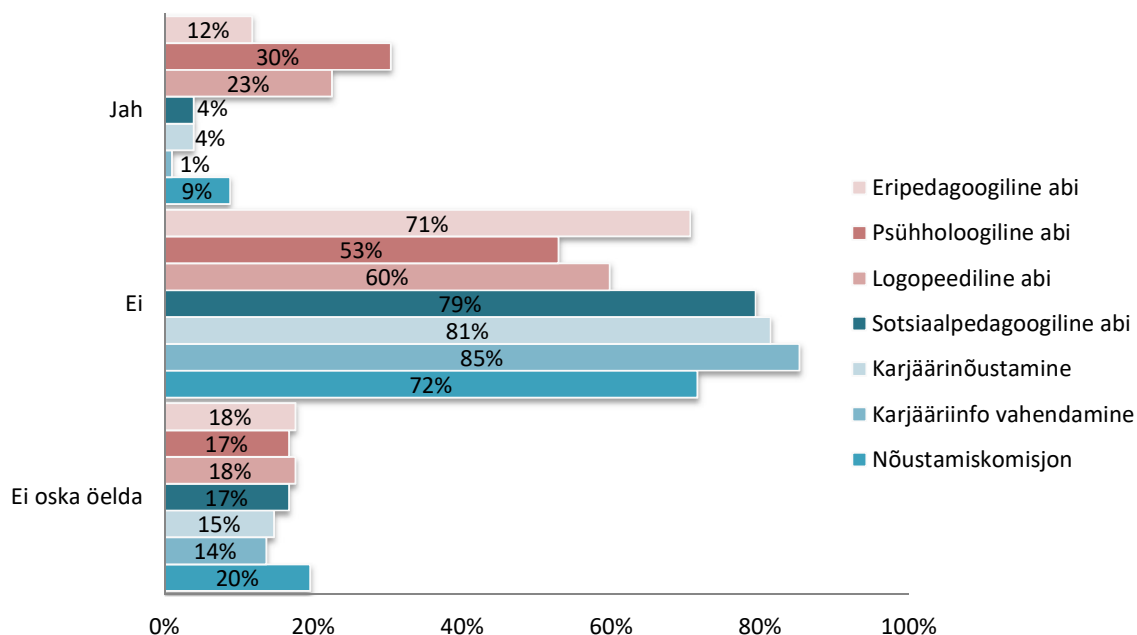
Lisaks indikaatoritele lähtutakse tugiteenuste kättesaadavuse hindamisel ka Rajaleidja keskuste enda tagasisidest, mida koguti läbi küsitluse ja fookusgrupi. Muu hulgas uuriti Rajaleidja keskuste juhtidelt (n=15), kas nende asutused pakuvad täna **haridustugiteenuseid vajalikus mahu ja kvaliteedis**. Tulemustest selgus, et eripedagoogilist abi ei pakuta piisavas mahu ja kvaliteedis ühes keskses, kuna spetsialistid on kas ülekoormatud või töötavad vajalikust väiksema koormusega. Psühholoogilise abi osas on selliseid keskuseid neli ning neist kahes on vastav ametikoht täitmata, kuna spetsialiste ei ole leitud. Ülejäänud kahes keskses on põhjuseks olemasolevate spetsialistide ülekoormatus. See tähendab, et käesoleval hetkel ei ole Rajaleidja keskuste endi hinnangul tugiteenused kättesaadavad päris kõikides maakondades, mis on programmi eesmärk. Kõige problemaatilisem on keskuste jaoks logopeedilise abi tagamine – tervelt viis keskust ei suuda vastavat teenust pakkuda vajalikus mahu ja kvaliteedis. Ka siin on põhjuseks nii see, et ei leita sobivat spetsialisti (üks keskus) kui ka spetsialistide vajalikust väiksem (2 keskust) või liigne (2 keskust) koormus. Ülejäänud teenuste osutamisel (sotsiaalpedagoogiline abi, karjääriteenused ja nõustamiskomisjoni töö) mahu ja kvaliteedi osas probleeme ei täheldata. Teataval määral leevendab maakondade põhiseid kitsaskohti see, et erinevate maakondade Rajaleidja keskused saavad vajadusel üksteist teenuste pakkumisel toetada (vt peatükid 3.4 ja 3.5).

Küsitluse raames uuriti ühtlasi, kas Rajaleidja keskuste töötajate hinnangul on **olulisi tegureid**, mis takistavad sihtrühmadel keskuste poolt pakutavate teenuste kasutamist (Joonis 5). Ka takistuste puhul tulid esile juba eelpool nimetatud kolm teenust. See tähendab, et ligi kolmandik (30%) vastajaist leidsid, et sihtrühmadel esineb olulisi takistusi psühholoogilise abi kasutamisel, 23% andsid sama hinnangu logopeedilise abi ning 12% eripedagoogilise abi kohta. Kõigi kolme teenuse puhul nähakse seejuures peamise barjäärina just seda, et Rajaleidja keskuse spetsialistid on liiga hõivatud (nt pikad ootejärjekorrad), mis mõnevõrra kinnitab eelnevalt välja tulnud tõsiasja, et keskuste töötajate koormus ei vasta nende endi hinnangul alati sihtrühma vajadustele.

Analüüsides veel Rajaleidja fookusgrupi ja küsitluse raames antud tagasisidet tugiteenuste kättesaadavusele, siis leitakse, et Rajaleidja poolt pakutava II tasandi kättesaadavust mõjutab märkimisväärselt teenuste pakkumine esmatasandil. Kui haridusasutustes ei ole piisavalt spetsialiste või nende koormus ei kata tegelikku vajadust, kajastub see ka Rajaleidja töömahu tõusus ja teenuste järjekordade pikenemises, kuna pöördumiste arv neile suureneb. Kuna vene suhtluskeele spetsialiste on vähem, on neile ka pikemad järjekorrad. Seega on tihtilugu Rajaleidja spetsialistid ülekoormatud, mistõttu ei ole alati võimalik leida mõlemale osapoolale sobivat aega või abistada neid vajalikus mahu. Karjääriteenuste puhul nähti spetsialistide ülekoormuse ühe põhjusena tegelikult ka indikaatori näol spetsialistidelt oodatavat kõrget nõustamiste arvu. Lisaks nenditi teenuste kättesaadavuse puhul, et mõningal määral sõltub Rajaleidja teenuste kasutamine klientide elukohast – nii mõnegi pere jaoks asub keskus liiga kaugel, mistõttu keskusesse pöördumine on

nende jaoks keeruline. Kokkuvõttes aga tõdeti, et Rajaleidja keskuste loomine on kindlasti kaasa aidanud haridustugiteenuste kättesaadavuse paranemisele. Positiivseks loetakse, et just lasteaedades on pöördumisi aina rohkem ning järjest enam läheb kooli lapsi, kes saavad kohe alguses kaasa õiged soovitud, tugimeetmed ja õppevormid. Ka lapsevanemate usaldus keskuste vastu on kasvanud ning julgetakse abi saamiseks keskustesse pöörduda.

Joonis 5. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kas sihtgruppidel esineb olulisi takistusi keskuste poolt pakutavate teenuste kasutamisel (n=102)

Allikas: ankeetküsitlus

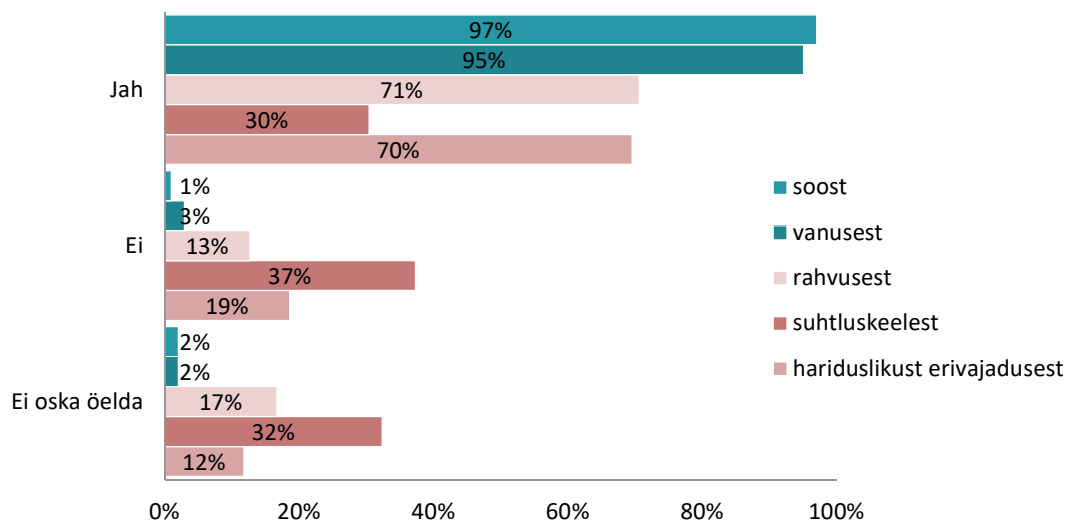
Programmi spetsiifilise eesmärgi „Haridustugiteenuseid osutavad spetsialistid on pädevad ja kasutavad töös kaasaegset metoodikat ning hindamisvahendeid. Teenus vastab kehtestatud kvaliteedikriteeriumitele“ täitmine

Haridustugiteenuste kvaliteedi tõstmise hindamiseks on programmis määratletud kolm indikaatorit, kuid peale nende kajastab teenuste kvaliteedi aspekti ka indikaator 'Osakaal teenuse kasutajatest, kes hindavad teenust kasulikuks' (programmdokumendis ÖKP 2016-2019 on see seatud teenuste kättesaadavust puudutava spetsiifilise eesmärgi mõõtmiseks), mille saavutustase mõõdab siiski ainult karjäärinõustamise kasulikkust (saavutusmäär 96%). Programmi seirearuannetest (2016) selgub, et kahe aasta jooksul on programmi raames erialastel koolitustel (kokku 40 koolitust, sh näiteks karjäärinõustajate ja karjääriinfo spetsialistide baaskoolitused, täiendkoolitused) osalenud 604 spetsialisti, mis on veidi enam kui 2016. aastaks seatud eesmärk (600). Tugispetsialistide pädevuse ja oskuste suurendamiseks on läbi viidud ka mitmeid seminare, kovisioone ja supervisioone. Lisaks koolitamisele on tähelepanu pööratud ka juhendmaterjalide väljatöötamisele. Oluline väljund teenuste kvaliteedi tagamisel on teenusstandardid, mis töötati välja ja võeti kasutusele 2016. aastal. Teenusstandardites kehtestatud kvalifikatsiooninõuetele vastavate spetsialistide osakaal Rajaleidja keskustes on 98,2%, mis on oluliselt kõrgem kui oodatud sihttase (69%). Mis puudutab

kutsetunnistusega spetsialistide osakaalu, siis ka selle 2016. aasta kontrolltase on ületatud (ligi 143% sihtmäärast). Klientide tagasisidet teenuste kvaliteedile kogutakse alates märtsist 2016 iganädalaselt soovitusindeksi meetodika alusel. Soovitusindeksi vahemik on -100% kuni +100%. Soovitusindeks saadakse, kui mittesoovitajate osakaal lahutatakse soovitajate osakaalust, kusjuures mittesoovitajateks loetakse kõik, kes on andnud küsimusele *'Kui tõenäoliselt Te soovitaksite Innove Rajaleidja keskuse nõustamisteenust/karjääriteenust oma sõbrale või tuttavale'* (skaalal 0-10) hinde 0-6 ja soovitajateks hinded 9 ja 10. Hinded 7 ja 8 ei lähe soovitusindeksi arvutusmeetodikas arvesse. 31.10.2016 seisuga oli õppenõustamisteenuste puhul soovitusindeks 71% (259 vastajat) ning karjääriteenuste puhul 30% (1267 vastajat). Märgatav erinevus õppenõustamis- ja karjääriteenuste soovitusindeksite vahel tuleneb paljuski teenuste erinevast iseloomust. Programmi rakendaja sõnul loetakse teenuse kvaliteet heaks juhul, kui indeks on üle 20%. Karjäärinõustamise puhul töid madalama hinde andnud vastajad näiteks välja, et võiks saada rohkem konkreetseid nõuandeid, soovitusi, kuhu võiks edasi õppima minna või mis ametid konkreetsele inimesele võiksid sobida.

Kuna kvaliteetsete teenuste pakkumise üks oluline eeldus on õppenõustamise ja karjääriteenuste **spetsialistide pädevus**, paluti küsitluse raames Rajaleidja keskuste töötajatel hinnata enda tööks vajalikke teadmisi ja oskusi. Kõikide teenuste lõikes oli läbivalt enim neid (vahemikus 88-100% vastajaist), kes leidsid, et neil on **oma tööülesannete täitmiseks** vajalikke teadmisi ja oskusi kas täiesti või pigem piisavalt. Küll aga leidis ka nõustajaid, kes hindasid oma pädevust madalamalt. Eripedagoogilise, psühholoogilise ja sotsiaalpedagoogilise teenuse puhul oli selliseid vastajaid, kes andsid oma oskustele hinnanguks 'pigem ebapiisavalt' iga teenuse lõikes üks, karjäärinõustamise osas kaks ning karjääriinfo vahendamise puhul neli vastajat. Mis puudutab nõustamiskomisjoni tööd, siis selle teenuse puhul ei olnud vastajate hulgas ühtegi spetsialisti, kellel jäaks teenuse osutamisel teadmistest ja oskustest oluliselt vajaka. Eraldi hindasid Rajaleidja keskuste spetsialistid oma teadmisi ja oskusi sihtrühmade (laste/lapsevanemate) nõustamiseks lähtuvalt nende eri tunnustest (sugu, vanus, rahvus, suhtluskeel, hariduslik erivajadus) (Joonis 6), mis on samuti oluline, kuna vajalikke teenuseid tuleb osutada kõigile abivajajaile võrdsetel alustel.

Joonis 6. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kas nad omavad ise piisavalt teadmisi ja oskusi nõustamaks lapsi/lapsevanemaid sõltumata nende soost, vanusest, rahvusest, suhtluskeelest ja HEV-ist (n=102)

Allikas: ankeetküsitlus

Küsitlusest ilmneb, et tervelt 37% vastaja arvates ei ole nad piisavalt pädevad selleks, et nõustada neist erineva suhtluskeelega abivajajaid. Täiendavalt kommenteeriti küsitluses, et eesti ja vene keeles tullakse nõustamisega toime, kuid teiste keelte puhul on juba keerulisem. Karjääriteenuste puhul toodi näiteks, et kui karjääriinfot suudaks enamik spetsialistidest inglise keeles edasi anda, siis analüütilist nõustamist ei julgeks paljud tõenäoliselt osutada. Teataval määral jääb vajalikest oskustest puudu ka siis, kui on vaja nõustada haridusliku erivajadusega lapsi (19% vastajaist). HEV-noorte puhul arvati, et peamine murekoht on hirm eksida, kuna nendega töötamine vajab rohkem süvenemist, uurimistööd ja koostööd lapsevanemate ja teiste spetsialistidega. Samuti tunnevad mõned Rajaleidja keskuse nõustajad, et neil oleks vaja enam teadmisi eri rahvustest sihtrühmade abistamiseks (13% vastajaist).

Programm hõlmab haridustugiteenuste ühtse kvaliteedi tagamiseks ka **metoodiliste ja juhismaterjalide** koostamise ja levitamise seotud tegevusi, koolitusi ning haridustugiteenuste võrgustiku arendamist (võrgustikuüritused tugispetsialistidele, kus oleks võimalik jagada metoodikaalast kogemust ning edendada spetsialistide omavahelist koostööd). Rajaleidja keskuste spetsialistide hinnang sellele, kas neil on oma tööks vajalikke kaasaegseid hindamisvahendeid piisavalt, on teenuste lõikes üsna erinev. Nimelt selgus küsitlusest, et kõige rahulolevamad on selles osas karjäärinõustajad – 65% (n=26) neist leidis, et omab hindamisvahendeid piisavalt. Ka psühholoogilise teenuse osutajate hulgas on veidi enam nõustajaid (55%, n=20), kes selles osas olulisi vajakajäämisi ei näe (40% vastajaist ei oma piisavalt vahendeid). Ülejäänud teenuste puhul on ülekaalus need, kes tõdevad, et vajavad kvaliteetse teenuse osutamiseks rohkem kaasaegseid hindamisvahendeid. Eriti suur on sellise arvamuse esindajate osakaal sotsiaalpedagoogilise (79%, n=14), aga ka eripedagoogilise nõustamise spetsialistide (67%, n=15) seas. Logopeedide puhul leiab 50% (n=16), et neil ei ole piisavalt kaasaegseid hindamisvahendeid oma töö tegemiseks (6% ei oska hinnata).

Mis puudutab spetsialistide poolt antud **hinnangut** toimunud **koolitustele**, siis vaid 9% (n=102) küsitlusele vastanud Rajaleidja keskuse töötajatest leidis, et koolitused ei ole pigem vastanud nende vajadustele. Kõige enam (68%) on siiski spetsialiste, kelle hinnangul on senised koolitused pigem vastanud nende ootustele, ülejäänute jaoks on koolitused olnud ootustega täielikult kooskõlas. Veelgi enam, läbitud koolitused on aidanud kaasa ka pigem (42% vastajaist, n=102) või olulisel määral (44%) Rajaleidja keskuste spetsialistide tööülesannete täitmisele. Kui vaadata Rajaleidja keskuste tagasisidet **valdkonnaspetsialistide koostöövõrgustiku tegevuse** (nii formaalne kui mitteformaalne) toimimisele, võib küsitluste tulemustest järeldada, et spetsialistid saavad üldjuhul piisavalt tuge teistelt võrgustikku kuuluvatelt sama valdkonna spetsialistidelt. Seejuures tundub koostöö sujuvat veidi edukamalt õppenõustamisteenuste spetsialistide vahel, kuna ainult eripedagoogilise nõustamise puhul tõi üks vastaja välja, et võrgustikutegevus valdkonnaspetsialistide vahel pigem ei toimi. Karjäärinõustamise osas jagas sama arvamust aga 5 ning karjääriinfo vahendamise puhul 2 vastajat (üks leidis, et võrgustikutegevus ei toimi üldse). Spetsialiste, kes võrgustikutegevusest osa ei võta, on tänasel päeval tõenäoliselt vähe, sest vaid kolm vastajat mainis, et neil puudub kokkupuude oma valdkonna võrgustikuga. Lisaks ilmneb Rajaleidja küsitlusest, et juhtumite lahendamisel toimib hästi ka Rajaleidja keskuste spetsialistide omavaheline koostöö (nt selleks, et karjäärinõustaja saaks erivajadusega õppijal edasise õpitee või eriala valikul tuge pakkuda, on tal vaha teha koostööd eripedagoogi ja psühholoogiga, et hinnata võimalikult objektiivselt õppija võimeid ja võimalusi), kuna 86% vastajaist (n=102) leidis, et teevad oma keskuse teiste nõustajatega koostööd pigem või olulisel määral. Võrdlemisi kõrgelt väärtustavad Rajaleidja keskused koostööd teenuste osutamisel ka haridusasutustega (kõikide teenuste lõikes arvas enam kui 70% vastajaist (n=102), et koostöö toimib pigem hästi). Õppenõustamisteenuste raames tehakse koostööd ka lapsevanematega ning Rajaleidja hinnangul on see seni sujunud pigem hästi, kuna kõikide teenuste lõikes oli vastava hinnangu andjaid

enam kui 70%. Karjääriteenuste osas ilmnis väike erinevus – 50% arvas, et lapsevanematega on selles osas samuti koostöö pigem hästi läinud, kuid 14% leidis (õppenõustamisteenuste puhul 3-4%), et see ei ole pigem toimunud (29% ei osanud arvamust avaldada).

Fookusgrupi raames leidsid Rajaleidja keskused, et programmi käivitamine on nii õppenõustamis- ja karjääriteenuste kui ka nõustamiskomisjonide töö kvaliteedi viinud täiesti uuele tasemele. Positiivse aspektina mainiti süsteemsust ning seda, et teenuseid pakutakse üle riigi vastavalt kehtestatud standarditele. Ka programmi rakendaja juhtis tähelepanu, et kui varem osutati teenust õppenõustamiskeskustes, mille tööd korraldasid ja juhtisid juriidiliselt väga erinevad asutused (MTÜd, SAd, struktuuriüksused maavalitsuste juures) erineva kvaliteediga, siis tänasel päeval pakutakse abi samade reeglite alusel ja ühtlase kvaliteediga konkreetsetes keskustes. Ka maakondlike nõustamiskomisjonide töö sisu ja kvaliteet oli varasemalt erinev, kuid nüüd on see ühtlustunud. Teenuseid pakutakse lõimitult, mis aitab samuti kaasa teenuste paremale kvaliteedile.

Fookusgrupis hinnati kõrgelt ka erinevaid programmi raames pakutud koolitusi ja kovisioone, mis aastate jooksul on oluliselt panustanud spetsialistide arengusse. Mõnevõrra tuntakse veel enam vajadust supervisioonide ning selle järele, kuidas tulla toime keerulistes olukordades, kus osapoolte emotsionaalsus (sh nõustajate) võib viia spetsialistide läbipõlemiseni. Kuna sageli on abivajajate (õpetajate, lapsevanemate) ootused nõustamise osas väga kõrged, mõjub neile mittevastamine ebasoodsalt ka nõustajale endale. Tähelepanu on püütud pöörata ka õpetajate oskuste ja teadmiste tõstmisele läbi infoloengute ja muude asjakohaste tegevuste. Küll aga toodi õpetajate koolitamise kitsaskohana välja asjaolu, et kuna õpetajatele on keeruline leida asendajaid, on koolidel raskendatud nende lubamine koolitustele. Lisaks anti fookusgrupis ja küsitluses positiivne hinnang koostöö edenemisele nii Rajaleidja keskuste vahel kui ka laiemalt (haridusasutuste, noortekeskuste, KOVidega). Leiti, et keskuste vahelist võrgustikutööd iseloomustab just paindlikkus, kuna keskuste spetsialistid saavad vajadusel üksteisele appi tulla (nt kui ühes maakonnakeskuses on spetsialist hetkel eemal, saab teda asendada võimalusel teise keskuse spetsialist). Karjäärivõrgustiku puhul toodi välja, et sellel võiks kvaliteedi tagamisel olla veelgi suurem roll, kuna karjäärinõustamises puudub tasemeõpe, mistõttu üksteise kogemustest õppimine on eriti oluline. Fookusgrupis mainiti, et ka koolid ja lasteaiad on andnud neile positiivset tagasisidet, kuigi soovitakse, et Rajaleidja keskused jõuaks kauem ja sügavamalt tegeleda teatud juhtumitega.

Programmi spetsiifilise eesmärgi „Kasvab teadlikkus haridustugiteenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest“ täitmine

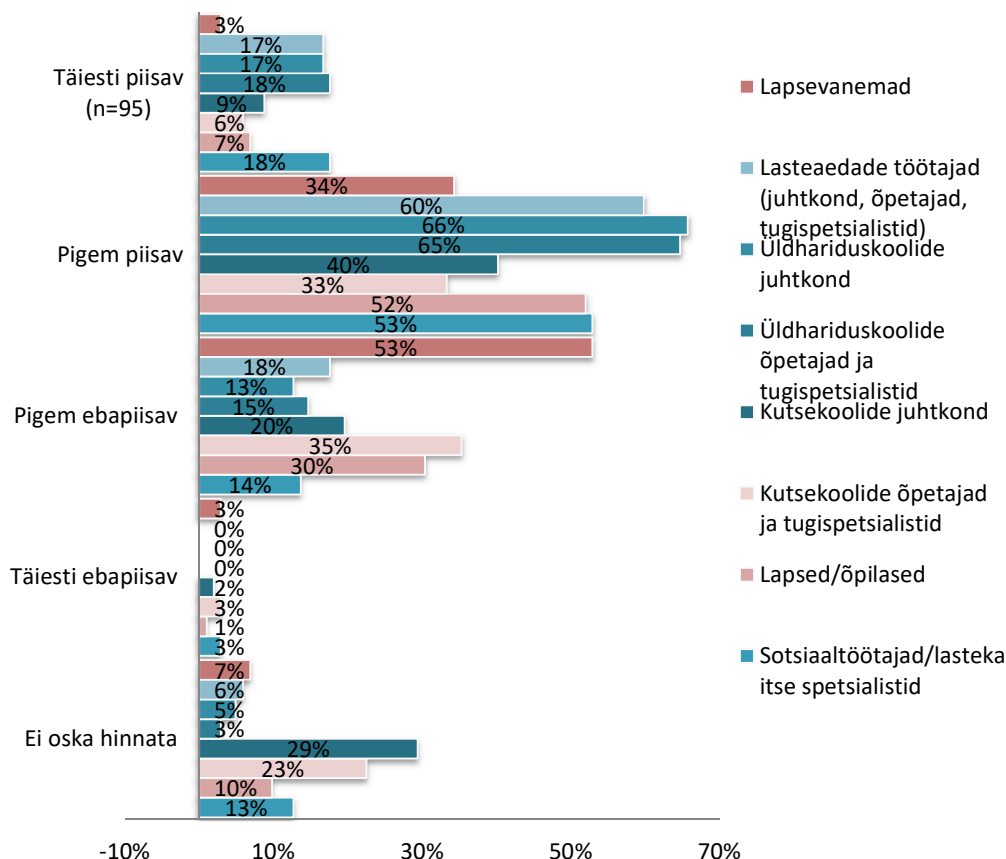
Teadlikkuse tõstmisel keskendub programm olulisel määral Rajaleidja portaali arendamisele (haridus- ja tööturuinfo koondamisele ja vahendamisele) ning selle kaudu haridustugiteenuste populariseerimisele. Vastava eesmärgi mõõtmiseks on programmis määratletud kolm indikaatorit, mis puudutavad Rajaleidja portaali külastatavust, Rajaleidja brändi tuntust ning elanikkonna üldist teadlikkust teenustest, aga ka õppimis- ja tööturuvõimalustest. Vastavalt programmdokumendile *ÕKP 2016-2019* eeldatakse, et 2017. aasta lõpuks jõuab Rajaleidja portaali unikaalsete külastajate arv 142 000-ni. See eesmärk on vahehindamise hetkeks juba enam kui kahekordselt ületatud, kuna 2016. aastal külastas Rajaleidja kodulehte 288 956 inimest. Kuid nagu indikaatorite analüüsis tõdetud, on portaali unikaalsete külastajate arvu põhjal keeruline saada ülevaadet sellest, kas portaali külastamise tulemusena kasvas ka teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest. Lisaks portaali arendamisele on programmi raames Rajaleidja keskuse ja karjääriteenuste tutvustamiseks

muu hulgas koostatud trükiseid, voldikuid, flaiereid, teavitustooteid, aga läbi viidud ka sotsiaalmeedia kampaania noortele ning osaletud erinevatel üritustel ja messidel. 2016. aastal Tartu Ülikooli poolt teostatud uuringus⁵⁰ kaardistati muu hulgas Rajaleidja brändi ja selle teenuste tuntus nii kogu elanikkonna kui ka spetsiifilisemate sihtgruppide seas. Uuringust selgus, et Rajaleidja aidatud tuntus Eesti elanike seas (vanemad kui 15 eluaastat) on 35,2% (eesmärk 47%). Spontaanne tuntus Rajaleidjast on aga sihtgrupiti erinev – kõrgem on see tugipersonali (94%) ja õpetajate seas (79%), kuid mõnevõrra madalam õpilaste (65%) ning lapsevanemate seas (48%). Spontaanse tuntuse puhul oli indikaatori sihtmäär elanikkonna keskmisena 8%, kuid edaspidi seatakse spontaanse tuntuse sihtmäärad samuti sihtgruppide lõikes. Mis puudutab indikaatorit 'Teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest elanike hulgas (osakaal vanuserühmast 15-64 a)', siis on selle saavutustase võrreldes eesmärgiga veidi madalam (87% eesmärgist). Samas on seirearuandes (TAT, 2016) selgitusena lisatud, et algtaseme ja 2016. aasta saavutustaseme mõõtmisel kasutati erinevaid meetodikaid, mistõttu ei pruugi tulemused käesoleval hetkel olla võrreldavad. Seega on nimetatud indikaatori põhjal vahehindamise hetkel keeruline teha järeltõlge teadlikkusega seotud eesmärgi saavutamise kohta.

Programmi nende tegevuste osas, mis on seotud **elanikkonna teadlikkuse tõstmisega** haridustugiteenustest (programmi meede 3), küsiti Rajaleidja keskustelt ankeetküsitluses hinnangut nii sihtrühmade teadlikkuse kohta Rajaleidja teenustest kui ka info levitamise piisavuse kohta (Joonis 7). Küsitluse tulemustest selgub, et kõige problemaatilisem on lapsevanemate teadlikkus Rajaleidja teenuste sisust – enam kui pool (53%) vastajaist leiab, et lapsevanemate teadmised teenustest on pigem ebapiisavad. Üsna madalalt on teadlikkust hinnatud ka kutsekoolide õpetajate ja tugispetsialistide ning laste ja õpilaste seas (vastavalt 35% ja 30% vastajaist leidsid, et nende sihtrühmade teadlikkus on pigem ebapiisav). Kõige enam teavad Rajaleidja poolt pakutavatest teenustest Rajaleidja enda hinnangul üldhariduskoolid (nii juhtkond, õpetajad kui ka tugispetsialistid) ja lasteaedade töötajad. Ka Rajaleidja fookusgrupis tõdeti, et kuigi rääkimas on käidud koolides, lapsevanemate koosolekutel, korraldatud teemapäevi ja grupinõustamisi, on ikka lapsevanemaid, kes ei ole Rajaleidja keskusest midagi kuulnud. Osaliselt on küsimus ka selles, et uusi lapsevanemaid tuleb pidevalt juurde, mistõttu on teadlikkuse tõstmisega vaja tegeleda pidevalt. Fookusgrupi osalejad tunnistasid, et õpetajate teadlikkus on märgatavalt paranenud, kuna aina enam võetakse ühendust ning palutakse abi.

⁵⁰ „Innove ja Rajaleidja brändide kommunikatsiooni uuring“. Tartu Ülikool, RAKE (Tartu, 2016)

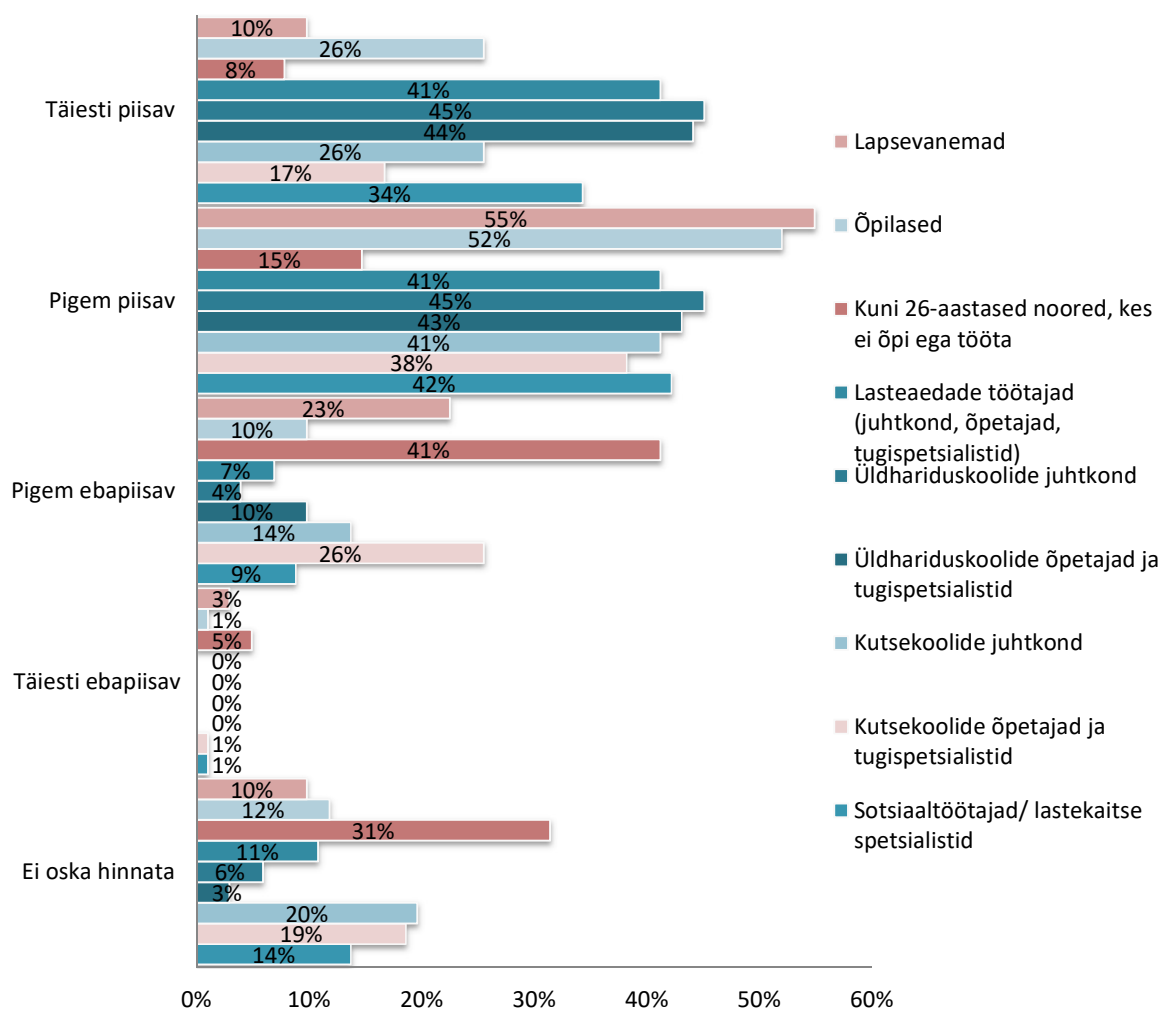
Joonis 7. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sihtgruppide teadlikkusele Rajaleidja teenuste sisust (n=102)

Allikas: ankeetküsitlus

Tulenevalt eelnevast on arusaadav, miks Rajaleidja keskused tunnevad, et võrreldes muude sihtrühmadega ei ole info levitamine Rajaleidja keskuse teenuste kohta olnud piisav just lapsevanemate ja kutsekoolide seas (Joonis 8). Samas tõuseb eraldi sihtrühmana esile siinkohal hoopis kuni 26-aastased noored, kes ei õpi ega tööta ning kelle puhul leiab 41% Rajaleidja keskuse töötajatest, et info levitamine antud sihtrühma teadlikkuse tõstmiseks Rajaleidja keskuse teenuste kohta on olnud pigem ebapiisav. Lapsevanemate puhul on vastav hinnang antud 23% ning kutsekoolide õpetajate ja tugispetsialistide puhul 26% vastajate poolt.

Joonis 8. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang info levitamise piisavuse kohta sihtrühmade lõikes (n=102)

Allikas: ankeetküsitlus

Programmi tulemuslikkust iseloomustab osaliselt ka küsitluse raames Rajaleidja keskuste poolt antud hinnang teatud aspektidele, millele Rajaleidja keskuste loomine 2014. aasta sügisel on nende arvates kaasa aidanud. Nii leiavad näiteks 95% vastajaist, et keskuste loomine on pigem või olulisel määral aidanud kaasa vajaliku toe pakkumisele õpetajatele. Suur on ka nende vastajate osakaal, kes väärtustavad keskuste panust HEV-lastetoetamisele nii lasteaedades kui ka koolides (vastavalt 88% ja 96% vastajaist leiavad, et keskuste loomine on nendele aspektidele pigem või olulisel määral kaasa aidanud). Mis puudutab keskuste rolli teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi suurenemises, siis õppenõustamisteenuste puhul hindas 88% vastajaist, et keskused on pigem või olulisel määral aidanud sellele kaasa ning karjääriteenuste osas arvas nõnda 84% vastajaist. Samuti on Rajaleidja enda hinnangul programmi toel paranenud eri tugispetsialistide omavaheline koostöö (89% vastajaist hindas, et keskuste loomine on sellele pigem või olulisel määral kaasa aidanud). Küll aga tundub

enam kui viiendikule Rajaleidja keskuste töötajatest (22%), et nende panus esmatasandi teenuse osutamisele ei ole olnud oluline (pigem või üldse ei ole aidanud kaasa) ning 21% ei osanud seda aspekti hinnata.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Programmi rahastamisega seotud ebakindluse tõttu (programmdokumendi heakskiitmise viibimine) ei olnud võimalik alustada kõigi tegevustega vajalikus mahus, mistõttu ei ole vahehindamise hetkeks kõikide indikaatorite sihttasemeid täidetud oodatud määral. Sellest hoolimata on tänaseks programmi tegevused käivitunud ning üldjuhul liigutakse seatud eesmärkide saavutamise suunas.
- Karjääriteenuste valdkonnaga seotud indikaatorite täitmine oli programmi algusjärgus tagasihoidlikum. Sihtrühmade (koolid, noored) nõudlus karjääriteenuste järele on aga pidevalt kasvanud, mistõttu on paranenud ka indikaatorite täitmine, mis ühtlasi viitab karjääriteenuste vajalikkusele.
- Programmi rakendamise käigus on ilmnenu, et lapsevanemad ja haridustöötajad vajavad kordades enam nõustamist võrreldes programmi planeerimise käigus prognoositud nõustamise mahuga, mis osaliselt on põhjustanud Rajaleidja spetsialistide töökoormuse suurenemist ning nende teenuste järjekordade pikenedamist.
- I tasandi õppenõustamisteenuste vahendamine haridusasutustele ei ole õnnestunud plaanipäraselt, mis ühelt poolt tuleneb haridusasutuste tagasihoidlikust huvist teenuse vastu ning teisalt vastavate spetsialistide kättesaadavusest tööturul. Seetõttu on tõenäoline, et antud tegevusega seotud tulemus jääb programmi lõpuks saavutamata.
- Programm on juba käesolevaks hetkeks panustanud oluliselt haridustugiteenuste arendamise ja kvaliteedi tõusuga seatud eesmärgi saavutamisele (teenuseid pakutakse üle riigi samade reeglite alusel ja ühtlase kvaliteediga). Ühelt poolt kinnitab seda vastavate indikaatorite kontrolltasemete ületamine ning teisalt Rajaleidja keskuste töötajate enda tagasiside, mille kohaselt ollakse eelkõige rahul just pakutud koolitustega. Arenguruumi on veel vajalike hindamisvahendite tagamise osas ning leidub ka Rajaleidja spetsialiste, kes ei tunne end piisavalt kindlalt neist erineva suhtluskeelega ja HEV-lastest nõustamisel.
- Nagu varasemalt juba tõdetud, on programmi panust teadlikkuse kasvule haridustugiteenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest keeruline eristada muudest teguritest, mis seda mõjutavad. Kuigi Rajaleidja portaali külastajate arv on olnud oodatust suurem, ei ole piisav elanike teadlikkus Rajaleidja brändist. Teadlikkus on kasvanud haridusasutuste töötajate seas, kuid lapsevanemate ja kutsekoolide töötajate teavitamisele tuleks veelgi enam tähelepanu pöörata.

3.2.2 Programmiväliste tegurite analüüs

Hindamisküsimus: Kui palju määravad (soodustavad/takistavad) muud programmist sõltumata tegurid püstitatud eesmärkide saavutamist?

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi (ÕKP) senise elluviimise juures võib täheldada mõningaid programmiväliseid tegureid, mis on mõjutanud ja tõenäoliselt mõjutavad ka edaspidi programmi eesmärkide poole liikumist. Alljärgnevalt on esitatud ülevaade vahehindamise raames tuvastatud peamistes välistest teguritest.

Tugispetsialistide puudus. Tugiteenuste pakkumise oluline eeldus on vajalike spetsialistide olemasolu – kui puuduvad teenuse osutajad, on keeruline tagada ka teenuste kättesaadavust, mis on üks programmi eesmärke. Kuid nagu juba varasemalt mainitud, kimbutab tänast õppenõustamissüsteemi spetsialistide vähesus eelkõige esmatasandil (koolides ja lasteaedades), aga mõnevõrra ka Rajaleidja keskustes (vt peatükk 3.1.3). See tähendab, et on olukordi, kui spetsialistide puudumise tõttu ei ole teenust haridusasutuses kohapeal üldse võimalik osutada või tehakse seda vajalikust väiksemas mahus, kuna olemasoleva spetsialisti hõivatus ei võimalda kõiki abivajajaid teenindada (pikad järjekorrad). Fookusgruppidest selgus, et mida kaugemale jäävad haridusasutused maakonnakeskustest, seda vähem on seal ka esmatasandi spetsialiste. Nii toodi näiteks, et kui väiksemast piirkonnast kolib üks spetsialist ära, jääb 1-2 lasteaia jaoks vastav teenus kohe kättesaamatuks. Osaliselt mõjutab teenuste kättesaadavuse tagamist ka kohalike omavalitsuste (KOV) kui koolipidajate otsus vastavate ametikohtade loomiseks, mis ressursside piiratusest tingituna ja/või kooli väiksuse tõttu ei ole alati kas võimalik või mõistlik. Sellisel juhul peaks abiks olema programmi raames Rajaleidja poolt vahendatav tasuline esmatasandi teenus, kuid teenuse pakkumiseks vahendatavaid spetsialiste ei suuda tagada iga kord ka Rajaleidja. Seda probleemi on tunnistanud ka programmi rakendaja, kelle sõnul on KOVide tellimusi sageli keeruline täita, kuna teatud spetsialiste tööturul vajalikul hetkel ei ole. Haridusasutuste küsitluse raames kommenteeriti samuti, et kui kool on soovinud osta I tasandi teenust Rajaleidja kaudu, siis seda ei ole võimaldatud ja põhjenduseks on toodud just asjaolu, et sobivat spetsialisti ei ole võimalik leida.

Tugispetsialistide ameti väärtustamine. Spetsialistide vähesus võib sihtrühmade (haridusasutused, KOVid) ja Rajaleidja keskuste hinnangul omakorda tuleneda tugispetsialistide ameti väärtustamisest. On täheldatud, et kuigi näiteks eripedagoogi eriala lõpetajaid on ülikoolides rohkesti, ei asu paljud ometi selles ametis tööle. Logopeedide puhul toodi näitena, et nad eelistavad vahel pigem klassiõpetaja ametikohta või enda rakendamist erasektoris. Siinkohal nimetasid mitmed haridusasutuste ja KOVide esindajad spetsialistide erialal tööle mitte asumise võimaliku põhjuseks just tugispetsialistide madalamat palgataset. Rajaleidja fookusgrupis märgiti, et mitmetele omavalitsustele on tulnud selgitada, et tugispetsialistide puhul ei ole tegu abitööliste, vaid kõrgelt kvalifitseeritud asjatundjatega. On koole ja eriti just lasteaedu, kus nende palgad võrreldes õpetajate palkadega on väiksemad, kuid sõltuvalt omavalitsuse tahtest ja võimekusest on ka koole, kus palgad on võrdsel tasemel. KOVide ressurssidest sõltuv palgasüsteem võib omakorda tekitada ebatervet konkurentsi olukorras, kus spetsialiste on niigi vähe. Nimelt, KOVide sõnul on ette tulnud juhuseid, kui toimub spetsialistide nõ üleostmine. Mitmed osapooled (haridusasutused, KOVid) töid ka välja, et pärast Rajaleidja keskuste loomist kasvas spetsialistide puudus veelgi, kuna osa koolides töötavaid spetsialiste läks tööle Rajaleidjasse ja seda tõenäoliselt suurema palga tõttu (siiski, olenevalt juhtumist, oli põhjuseid erinevaid). Rajaleidja fookusgrupis osalejate hinnangul see aga probleemiks ei saanud olla, kuna ühelt poolt töötab piirkondlikus Rajaleidja keskuses sageli vaid 1-2 ühe valdkonna spetsialisti ning teisalt teenindab keskus kõiki maakonna haridusasutusi. Kuid on oluline märkida, et iga spetsialisti lahkumine ühele haridusasutusele või KOVile on väiksemates piirkondades probleemiks.

Lapsevanemate kaasatus. Tugiteenuste osutamist mõjutab (nii kättesaadavuse kui ka kvaliteedi tagamise seisukohast) välise tegurina osaliselt ka lapsevanemate kaasatus. Kuigi lapsevanemate teadlikkus tugiteenustest üldiselt ning Rajaleidja keskustest on viimastel aastatel tõusnud, esineb endiselt olukordi, kus lapsevanema poolne probleemi eitamine või puudulik infojagamine raskendab laste abistamist. Teisisõnu, kui lapsevanem ei tunnista oma lapse hariduslikke erivajadusi või ta ei ole piisavalt motiveeritud koostööks lapse probleemide lahendamisel, siis koolil ja ka Rajaleidja keskusel ei ole õigust sekkuda ning abi jääbki kättesaamatuks. Koolidele suunatud küsitluses mainisid mitmed vastajad, et lapsevanematest ja nende valmisolekust nõustamisprotsessis osaleda sõltub päris palju –

kui lapsevanem seda ei soovi, ei ole koolil võimalik midagi ette võtta. Isegi kui jõutakse soovituseni, on olukordi, kus vanemad neid ei aktsepteeri või ei rakenda (kuigi lahendused on lapse huvides). Põhjuseks võib haridusasutuste hinnangul olla ka asjaolu, et lapsevanem ei mõista, mida arstid või spetsialistid neile soovivad ja miks ning nii ei pruugi ka kooli jõuda objektiivne info selle kohta, kuidas peaks lapsega käituma. Kuigi programmi raames on tehtud teavitustööd ka lapsevanemate seas (nt läbi lapsevanemate koosolekute, teemapäevade), siis tõsiasi on see, et kui teema lapsevanemat hetkel isiklikult ei puuduta, ei ole ta motiveeritud sellesse ka süvenema. Lahenduste otsimisega hakatakse tegelema probleemi tekkimisel.

Koolide/KOVide ressursid II tasandi soovitude elluviimiseks. Lisaks lapsevanemate kaasatusele on programmi eesmärkide saavutamise seisukohast oluline ka koolide valmisolek II tasandil tehtud soovitude elluviimiseks, seda nii finantsressursside kui ka teema vajalikkuse teadvustamise poole pealt. Rajaleidja keskuste tagasiside kohaselt on nende teenuste kasutegur suurem siis, kui koolides on olemas toetav süsteem – kui koolides puuduvad tugispetsialistid, erivajadustest teadlikud õpetajad või toetava suhtumisega koolijuhid, ei suuda koolid suure tõenäosusega täita piisaval määral ka nõustamiskomisjoni soovitusi. Nõnda selgus ka koolidele suunatud küsitlusest, et Rajaleidja poolt antud nõuandeid ei ole alati võimalik igapäevaelus rakendada, kuna kooli ressursid seda ei võimalda – puuduvad näiteks vahendid sobivate tingimuste loomiseks (aeg, ruumid) või spetsialisti palkamiseks, kes töötaks õpilasega üks-ühele.

Ligipääs lapsega seonduvatele andmetele. Tugiteenuste osutamine hõlmab suurel määral nõustatavatega seotud andmete käsitlemist, mis tihtilugu on konfidentsiaalsed, kuid olulised teenuste tulemusliku ja tõhusa pakkumise aspektist. Fookusgruppidest selgus, et lastele abi osutamisel on teatavaks takistuseks kujunenud automaatse ligipääsu puudumine lapsega seotud andmetele, mida haldavad lapsega tegelevad eri osapooled. Mõistetavalt kuulub peamine otsustusõigus andmete avaldamise osas lapsevanemale, kuid tasuks põhjalikult kaaluda, millistele andmetele ja mis tingimustel võiks lapsega tegelevate spetsialistide (nii Rajaleidjas kui haridusasutustes) juurdepääsu õigusi suurendada või juurdepääsu lihtsustada. Täna sel päeval andmed eri asutuste vahel üldjuhul ei liigu (nt kui laps vahetab haridusasutust – läheb lasteaiast kooli, põhikoolist gümnaasiumi või kutsekooli) ning iga asutus hakkab lapse olukorda otsast peale kaardistama (kuigi andmed on juba olemas). Nii toodi Rajaleidja fookusgrupis näide, kui kliinilise logopeedi hinnangu päringu peale öeldi, et neil puudub õigus vastavat infot avaldada. Seejärel läks lapsevanem tõendi saamiseks kliinilise logopeedi juurde, mille ta viis siis Rajaleidja keskusesse. Selline andmete liigutamine ei ole nii kliendi suhtes ega kogu protsessi seisukohast mõistlik. Seega on õigeaegne ligipääs andmetele oluline just seetõttu, et last saaks hakata toetama võimalikult varakult vältides nii olukorda, kus probleemid kuhjuvad ja abi osutamine muutub veelgi ressursimahukamaks.

Haldusreform. Mitmed hindamisse kaasatud osapooled tõdesid, et tuleviku perspektiivis mõjutab tugiteenuste osutamist suure tõenäosusega ka käimasolev haldusreform. Mõju olemust on hetkel keeruline täpsemalt kirjeldada, kuid võimalikke muutusi nähakse nii esimese kui ka teise tasandi rollis üldiselt. Paljuski sõltub osapoolte hinnangul valdade liitumise mõju sellest, millised vallad ühinevad. Kuna erinevused piirkondade vahel võivad olla väga suured (ka naabervaldade vahel), tekib küsimus, kuidas ühtlustada teenuste pakkumist ning seetõttu peljatakse mõnevõrra ka uusi probleeme, mida praegusel hetkel ette näha ei osata. Valdade liitumisest eeldatakse positiivseid efekte läbi sünergia tekkimise – oodatakse, et uusi võimalusi tekib just piirkondades, kus hetkel on väiksemad omavalitsused (nt tekitada juurde ametikohti tugispetsialistide palkamiseks).

Riiklike süsteemide (nt rahastusmudelite) vähene paindlikkus. Rajaleidja keskuste poolt tehtavate otsuste ja soovitude elluviimisel nähakse teatava barjäärina ka kogu haridussüsteemi vähest paindlikkust, nii rahastamise kui korraldusliku poole pealt. Nii kritiseerisid mõned KOVide esindajad ja Rajaleidja keskused **rahastussüsteemi jäikust** näiteks nõustamiskomisjoni soovitatud meetme (nt

väikeklass, üks-ühele õpe) rakendamisel. Rahastamisotsuseid tehakse vaid kord aastas vastavalt 10. novembriks Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHISesse) esitatud andmetele. Kui nõustamiskomisjoni otsusega tuleb kooli juurde üks HEV-õpilane peale kuupäeva, kui koolid ja omavalitsused peavad esitama õpilaste arvu puudutavad andmed, mille alusel jagatakse ressursse, siis tekib küsimus, kust leiab kool täiendava lisarahastuse õpilasele toe pakkumiseks. Samuti ei ole harvad juhtumid, kus laps vajab võimalust väikeklassis õppimiseks nt poole õppeaasta pealt. Kui rahastamine on vaid kord aastas, ei pruugita probleemile saada kiiret lahendust. Veelgi enam, haridusasutuste fookusgrupis toodi välja, et lapsed lähevad nõustamisprotsessi klassitüübi määramiseks tavaliselt alles teisel poolaastal (nt viimane aasta enne kooli võib samuti tähendada lapse arengus väga palju), mistõttu ei ole võimalik näha väga varakult ette kogu järgmise aasta rahastusvajadust. Niisiis on tänasesse rahastusmudelisse juba sisse programmeeritud nn sildfinantseerimise vajadus kohalike omavalitsuste vahenditest kuni riiklike vahendite laekumiseni. Ka varasemalt on välja toodud, et väikeklassi rahastamise taotlusi peaks saama esitada kaks korda aastas⁵¹. **Korraldusliku poole osas** peavad sihtrühmad kitsaskohaks kogu haridussüsteemi vähest lapsekesksust. Siinkohal peetakse oluliseks just seda, et laps saaks süsteemis kohe ja vabalt liikuda, kui ta vajab abi või kui tema probleeme on suudetud leevendada. Kui lapsele on määratud lihtsustatud õppekava või kui talle on pandud diagnoos, siis sellest ringist on võrdlemisi raske välja murda, kuigi laps saaks teatud aja pärast hakkama ka tavaõppes. Paindlikkus toodi märksõnana välja ka eriklasside suuruse osas – kuigi seadus annab võimaluse moodustada näiteks üle kümne erinevat liiki väikese eriklassi, leiti, et klassitäitumuse piirnormid ei peaks olema nii rangelt määratletud, vaid teatav paindlikkus on siinkohal vajalik võimaldamaks arvestada ka klassis õppivaid konkreetseid lapsi ning nende vajadusi. Samuti võib mõnes koolis vaid ollagi 2 suurte ja sarnaste probleemidega väikeklassi vajavat last.

Muud tegurid. Programmi eesmärkide saavutamisel mängivad osalt rolli ka laiemalt haridusvaldkonnas tehtavad otsused. Mõnede näidetena saab siinkohal tuua kaasava hariduse kontseptsiooni, samuti edasiõppimist motiveerivana erialade laiendamise kutsehariduses, stipendiumide muutmise, tasuta ülikoolihariduse – neil kõigil võib olla mõnetine mõju (kas toetav või takistav) programmi eesmärkide saavutamisele. Samuti omavad mõju sotsiaalpoliitilised reformid ja otsused, sealhulgas erinevad HEV-lastele ja nende peredele mõeldud toetused ja teenused, tööturu poliitika meetmed jms.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Programmi rakendamist ja seeläbi õppenõustamisteenuste kättesaadavust on teataval määral negatiivselt mõjutanud õppenõustamisspetsialistide vähesus eeskätt I tasandil (haridusasutustes), kuid ka II tasandil (Rajaleidja keskustes).
- Õppenõustamisspetsialistide vähesus haridusasutustes on tingitud nii haridusasutuste piiratud ressurssidest (puuduvad vajalikud vahendid ametikohtade loomiseks või konkurentsivõimelise töötasu maksmiseks) kui ka spetsialistide ameti vähesest väärtustamisest üldiselt. See tähendab, et on koolijuhte ja koolipidajaid (KOVID), kes ei teadvusta piisaval määral õppenõustamisspetsialistide rolli olulisust laste ja noorte arendava ja võimetekohaste õpikeskkonna loomisel (ressursside olemasolust hoolimata ei looda neile ametikohti või makstakse õpetajatega võrreldes madalamat töötasu).

⁵¹ Väikeklassidel on tulevikku... kuid ka arenguruumi! (31.05.2013) <http://opleht.ee/2013/05/vaikeklassidel-on-tulevikku-kuid-ka-arenguruumi/>

- Haridustugiteenuste osutamise tulemuslikkuse seisukohast on oluline ka lapsevanemate aktiivne kaasamine nõustamisprotsessis – kui lapsevanema teadlikkus nõustamisteenustest ja nende olulisusest on madal ning ta ei osale lapse abistamisega seotud protsessis vajalikul määral, on ka nõustajatel (nii I kui II tasandil) keeruline lapsele tuge pakkuda.
- Programmi eesmärkide saavutamise seisukohast on oluline ka koolide valmisolek II tasandil tehtud soovitude elluviimiseks nii selleks vajalike finantsressursside tagamise kui ka teema olulisuse teadvustamise seisukohast.
- Nii programmi raames osutatavate teenuste kui ka üldiselt lastele abi osutamisel on teatavaks kitsaskohaks kujunenud ligipääsu puudumine lapsega seotud andmetele (sh elektroonilise andmevahetuse puudumine), mida haldavad eri osapooled (ebapiisav info liikumine asutuste vahel pikendab või takistab nõustamise protsessi) ning riiklike süsteemide (nii rahastamise kui korraldusliku poole pealt) vähene paindlikkus vajalike abistavate meetmete rakendamisel haridusasutustes.

3.2.3 Kokkuvõtlik hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmi eesmärkide täitmist on mõnevõrra mõjutanud rahastamisega seotud ebakindlus programmi algusjärgus. Vahehindamise hetkeks⁵² on kõik planeeritud tegevused siiski käivitunud ning liigutakse oodatud tulemuste suunas. Õppenõustamisega seotud indikaatorite sihttasemed on vahehindamiseks saavutatud või ületatud ning sihtrühmade (noored, koolid) pidevalt kasvav nõudlus karjääriteenuste järele lubab eeldada, et programmi lõpuks saavutatakse tulemused ka nende teenuste osas. Programm on vahehindamise hetkeks juba oluliselt panustanud tugiteenuste kvaliteediga seotud eesmärgi saavutamisele – välja on töötatud teenusstandardid ning teenuseid pakutakse ühtsetel alustel kõikides maakondades. Täiendavalt kinnitab programmi tulemuslikkust kvaliteedi osas vastavate indikaatorite kontrolltasemete ületamine ning ka Rajaleidja keskuste töötajate rahulolu programmi raames pakutud koolitustega. Elanikkonna teadlikkuse tõstmine haridustugiteenustest ning tööturu- ja õppimisvõimalustest on aga tegevus, millega tuleb pidevalt tegeleda ning veelgi enam tähelepanu tuleks teavitamisel pöörata lapsevanematele ja kutsekoolide töötajatele.

Programmi tulemuslikkust ja seeläbi haridustugiteenuste kättesaadavust on osaliselt mõjutanud ka programmist sõltumatud (välised) tegurid. Nii on näiteks tugispetsialistide vähesus võrdlemisi olulisel määral takistanud I tasandi õppenõustamisteenuste vahendamist haridusasutustele. Seega, kuigi programm on juba osaliselt leevendanud haridustugiteenuste kättesaadavuse probleemi, tuleb programmi planeeritud tulemuste saavutamise seisukohast ning selleks, et tegevuste oodatav mõju ehk panus koolist väljalangemise ja õpingute katkestamise vähenemisele oleks võimalikult laiaulatuslik, tähelepanu pöörata ka programmiväliste teguritega seotud kitsaskohtade lahendamisele (nt tugispetsialistide vähesus, HEV-temaatika põhjalikum käsitlemine õpetajate baaskoolituses, haridusasutuste valmisoleku toetamine II tasandil tehtud soovitude elluviimiseks, juurdepääsu tagamine lapsega seotud andmetele). Kokkuvõtlikult võib öelda, et vahehindamise hetkeks on programmi rakendamine olnud pigem tulemuslik.

⁵² 2016. aasta lõpuks

3.3 Õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavus ja kvaliteet erinevate osapoolte vaates (kriteerium: *tulemuslikkus*)

Indikaatorite täitmise ja Rajaleidja keskuste enda hinnangule annab täiendavalt programmi tulemuslikkuse ja senise rakendamise edukuse kohta olulist infot nende sihtgruppide tagasiside, kellele on esmajoonel suunatud programmi raames pakutavad õppenõustamis- ja karjääriteenused. Seega annab käesolev peatükk ülevaate küsitluse ja fookusgrupi käigus kogutud haridusasutuste, laste ja lapsevanemate hinnangust nimetatud teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile, aga ka teadlikkusele Rajaleidja keskustest ja nende poolt pakutavatest teenustest. Eraldi teemana käsitletakse seda, kuivõrd teenused on kättesaadavad ja piisavad kõigile võrdsetel alustel (olenemata teenuse saaja soost, vanusest, rahvusest, suhtluskeelest, hariduslikust erivajadusest ja elukohast).

3.3.1 Programmi sihtrühmade tagasiside õppenõustamisteenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile

Hindamisküsimused: Milliseks hindavad üld- ja kutseharidust andvad haridusasutused esmatasandi tugiteenuste (eripedagoogi, logopeedi, psühholoogi, sotsiaalpedagoogi teenus) kvaliteeti ja kättesaadavust? Milline on haridusasutuste hinnang II tasandi (Rajaleidja keskuse) õppenõustamise spetsialistide teenuste kvaliteedile ning kättesaadavusele? Milliseks hindavad õpilased ja nende vanemad õppenõustamise teenuste kättesaadavust kliendi vaates?

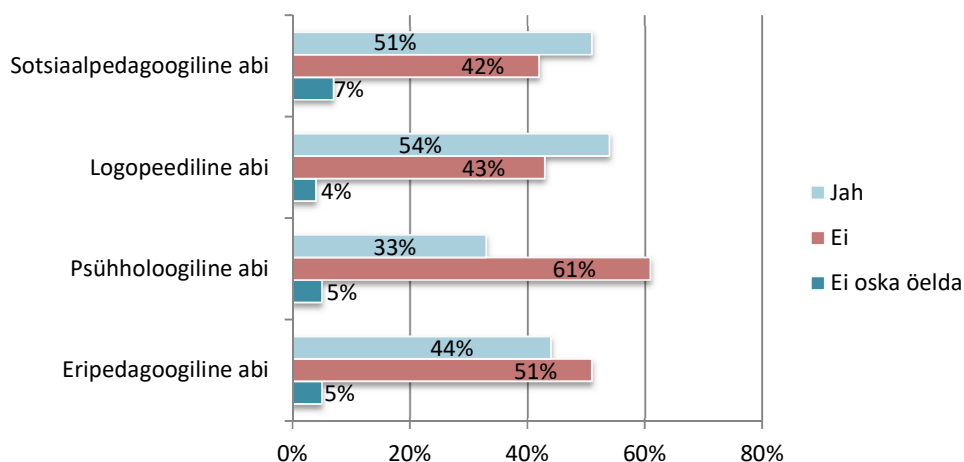
Antud hindamisküsimus kajastab sihtrühmade tagasisidet neljale õppenõustamise teenusele – eripedagoogilisele, logopeedilisele, psühholoogilisele ja sotsiaalpedagoogilisele nõustamisele. Seejuures on haridusasutuste puhul võimalik eristada nende tagasisidet teenuste pakkumise I ja II tasandi lõikes. Lapsevanemate ja laste küsitluses teenuste tasandeid ei eristatud, kuna nimetatud sihtrühmad ei tarvitse olla teadlikud, kes täpselt (näiteks kas haridusasutuse või Rajaleidja tugispetsialistid) ning millisel tasandil neile abi on osutanud. Seetõttu tuleb laste ja lapsevanemate küsitluse raames edastatud tagasisidet käsitleda pigem üldise hinnanguna õppenõustamisteenustele.

Haridusasutuste hinnang esmatasandi õppenõustamisteenustele

Kuna esmatasandi tugiteenuste pakkumine tähendab teenuste osutamist haridusasutuses kohapeal, on oluline just haridusasutuste tunnetus sellest, kas neil on käesoleval hetkel võimalik osutada õppenõustamisteenuseid lähtudes abivajajate ootustest. Käesoleva hindamise raames uuritigi koolide juhtkonna esindajatelt (direktorid ja õppealajuhatajad, n=168), kas nende koolid pakuvad täna **teenuseid vajalikus mahus ja kvaliteedis. Olenevalt teenusest kas veidi üle või alla poole vastajatest märkis, et nende koolis ei ole võimalik pakkuda teenust vajalikus mahus ja kvaliteedis** (Joonis 9). Küsitluse tulemuste kohaselt näib kõige problemaatilisem olevat psühholoogilise abi tagamine, kuna tervelt 61% vastajatest leidis, et seda teenust ei pakuta vajalikus mahus ja kvaliteedis. Erisustena saab siin välja tuua näiteks Lõuna-Eesti piirkonna, kus vastav näitaja oli lausa 72% ning maapiirkonnas üldiselt (71%). Ka algkoolide puhul oli sellise hinnangu andjate osatähtsus keskmisest kõrgem (72%). Küll aga esineb psühholoogilise abi tagamisega vähem probleeme näiteks suuremates koolides (õpilasi üle 300) ning koolides, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu' (vastavalt 35% ja 42% vastajatest leidsid, et seda teenust ei pakuta vajalikus mahus ja kvaliteedis). Eripedagoogilise abi osas hindas 51% koolide esindajatest, et nende koolis ei ole võimalik pakkuda seda teenust piisavas mahus ja kvaliteedis. Keskmisest tunduvalt suurem selliste vastajate osakaal eripedagoogilise teenuse osas oli Põhja-Eesti piirkonnas (70%) ja taas kord algkoolides (67%). Ankeetküsitlusest selgub, et võrreldes juba eelpool mainitud teenustega esineb logopeedilise ja sotsiaalpedagoogilise abi

tagamisel koolides veidi vähem puudujääke (vastavalt 43% ja 42% vastajatest leidsid, et seda teenust ei pakuta vajalikus mahus ja kvaliteedis). Samas toodi nii kohalike omavalitsuste intervjuudes kui ka haridusasutuste fookusgrupis välja just tungiv vajadus logopeedilise abi järele ja seda eriti koolieelsetes lasteasutustes. Haridusasutuste fookusgrupis tõi üks osaleja näite, et nende lasteaias kehtib tingimus, mille kohaselt ei saa ükski laps üle kahe korra nädalas logopeedilist teenust, sest vajadus selle järele on nii suur.

Joonis 9. Kooli juhtkonna hinnang sellele, kas nende koolis on teenuseid võimalik pakkuda vajalikus mahus ja kvaliteedis (n=168)

Allikas: ankeetküsitlus

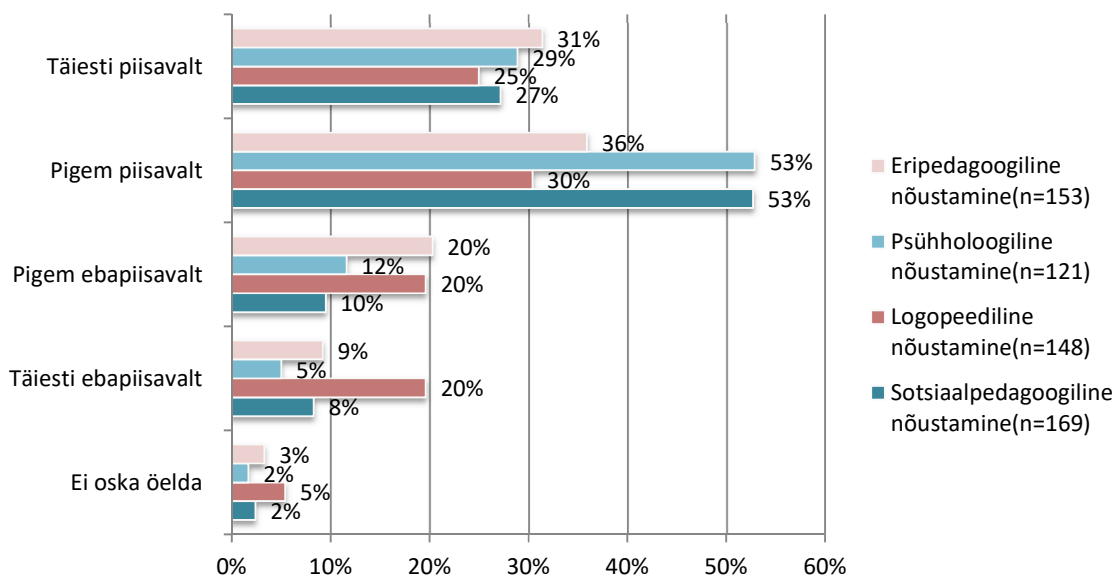
Siinkohal on oluline juhtida tähelepanu sellele, et teatav erinevus intervjuude ja ankeetküsitluste tagasiside osas logopeedilise teenuse pakkumise võimalusele tuleneb tõenäoliselt asjaolust, et ankeetküsitluses ei olnud kaasatud koolieelseid lasteasutusi. Intervjuude ja fookusgrupi (kus osalesid ka lasteaedade esindajad) käigus kogutud hinnangute kohaselt on logopeedilise teenuse kättesaadavuse tagamisel suured probleemid.

Kui vaadata põhjuseid, miks ei paku koolid tugiteenuseid vajalikus mahus ja kvaliteedis, siis kõikide teenuste, va logopeediline abi, osas toodi kõige enam välja, et koolis puudub vastav ametikoht (psühholoogiline abi – 61%; sotsiaalpedagoogiline abi – 56%; eripedagoogiline abi – 49% vastajatest). Ametikoha puuduse üheks põhjuseks on kindlasti asjaolu, et paljudel koolidel ei ole vajalikke vahendeid spetsialistide palkamiseks – taas kord mainiti seda kõige enam psühholoogilise abi (32% vastajatest), aga ka muude teenuste puhul (sotsiaalpedagoogiline abi – 24%; logopeediline abi – 17%; eripedagoogiline abi – 16% vastajatest). Koolide tagasiside kinnitab ka juba intervjuude ja fookusgrupi raames esile tulnud tõsiasja, et kuigi mitmetes koolides on ametikoht loodud, on see täitmata, kuna spetsialisti ei ole leitud (logopeediline abi – 28%; eripedagoogiline abi – 20%; psühholoogiline ja sotsiaalpedagoogiline abi – 17% vastajatest). Mis puudutab koolides töötavate tugispetsialistide koormust, siis mitmetel juhtudel leiti, et olemasolevad spetsialistid töötavad kas vajalikust väiksema koormusega või on ülekoormatud. Just logopeedilise abi puhul toodi olulisel määral (28% vastajatest) välja, et spetsialist töötab väiksema koormusega kui oleks vaja. Nii näiteks täpsustas üks küsitlusele vastanutest, et nende koolis töötavad eripedagoog ja psühholoog 0,25 kohaga ja logopeed 0,5 kohaga – spetsialistid on küll olemas, aga abi vajavaid õpilasi on rohkem kui töötajate ametikoha koormus võimaldab.

Esmatasandi teenuse kättesaadavuse parandamisele ei ole märkimisväärselt kaasa aidanud ka haridusasutuste **võimalus tellida I tasandi teenust Rajaleidja keskuste vahendusel**. Nimelt, enam kui viiendik (22%) haridusasutuste küsitlusele vastanutest leidis, et Rajaleidja keskuste loomine 2014. aastal ei ole pigem või üldse aidanud kaasa esmatasandi õppenõustamisteenuste kättesaadavusele. Ligi kolmandik ei osanud seda aspekti hinnata (Põhja-Eestis ei osanud hinnangut anda 51% vastajatest). Ka programmi rakendaja on pidanud tõdema, et spetsialistide puudusest tulenevalt on haridusasutuste I tasandi teenuste tellimuste täitmine osutunud keeruliseks. Seda kinnitab omakorda Riigikontrolli aruanne⁵³, kus on märgitud, et Rajaleidja keskused ei ole suutnud igale abi palunud koolile spetsialisti leida. Lisaks märkisid need kohalikud omavalitsused, keda vahehindamise raames intervjuueeriti, et neile teadaolevalt ei ole Rajaleidjalt esimese tasandi teenust üldse tellitud või on seda tehtud väga vähesel määral. Kuna tegemist on tasulise teenusega, tõdeti, et teenuse hind võib olla üks põhjus, miks on loobutud selle tellimisest või tellitud vajalikust väiksemas mahus. Ka haridusasutuste küsitluses kommenteeriti, et vastav teenus on liiga kallis. Seega proovivad koolid esmatasandil eeskätt oma jõududega hakkama saada.

Mis puudutab esmatasandi teenuste kvaliteeti, siis selleks paluti muu hulgas haridusasutuste töötajatel hinnata oma **oskusi ja teadmisi tööülesannete täitmiseks** (Joonis 10).

Joonis 10. Nõustamisteenust pakkuvate koolitöötajate hinnang sellele, kas neil on piisavalt teadmisi ja oskusi oma tööülesannete täitmiseks

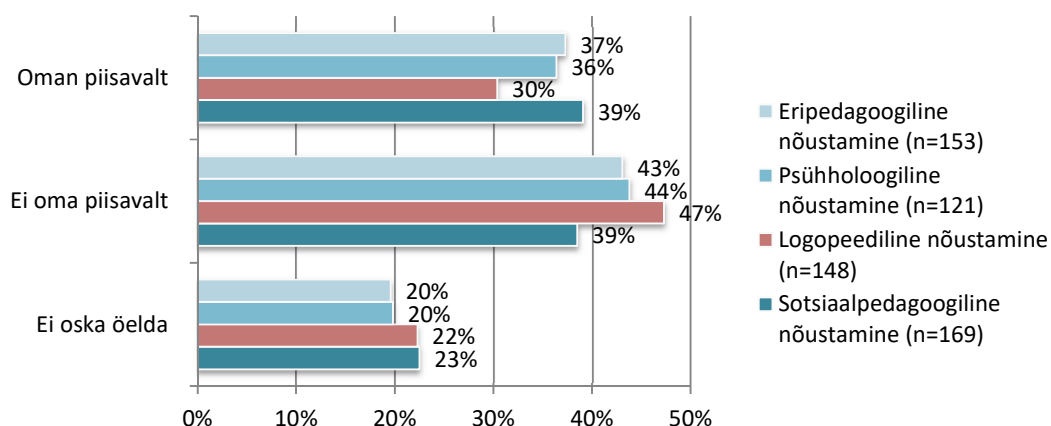
Allikas: ankeetküsitlus

⁵³ „Riigi tegevus laste tervise hoidmisel ja ravimisel. Kas riik on lahendanud laste tervise hoidmise ja tervishoiuteenuste saamisega seotud probleemid?“. Riigikontrol (Tallinn, 2016)

Kõikide teenuste lõikes oli läbivalt enim (üle 50%) neid, kes leidsid, et neil on oma tööülesannete täitmiseks vajalikke teadmisi ja oskusi kas täiesti või pigem piisavalt. Kriitilisemalt hindasid oma teadmisi ja oskusi logopeedilise abi pakkujad, kelle seas oli tervelt 40%, kes hindasid, et nende teadmised ja oskused on pigem või täiesti ebapiisavad (47% koolides, kus õppekeeleks on 'vene, eesti ja vene või muu'). Haridusasutuste eripedagoogilise abi pakkujate hulgas on ligi kolmandik neid (29%), kes tunnetavad, et neil jääb oskustest ja teadmistest pigem või täiesti vajaka (Kesk-Eestis 43% ja Lääne-Eestis 40%).

Lisaks oskustele ja teadmistele hindasid haridusasutuste töötajad nõustamise kvaliteedi tagamise seisukohast seda, kas neil on oma tööks vajalikke **kaasaegseid hindamisvahendeid** piisavalt (Joonis 11).

Joonis 11. Nõustamisteenust pakkuvate koolitöötajate hinnang sellele, kas neil on oma tööks piisavalt kaasaegseid hindamisvahendeid

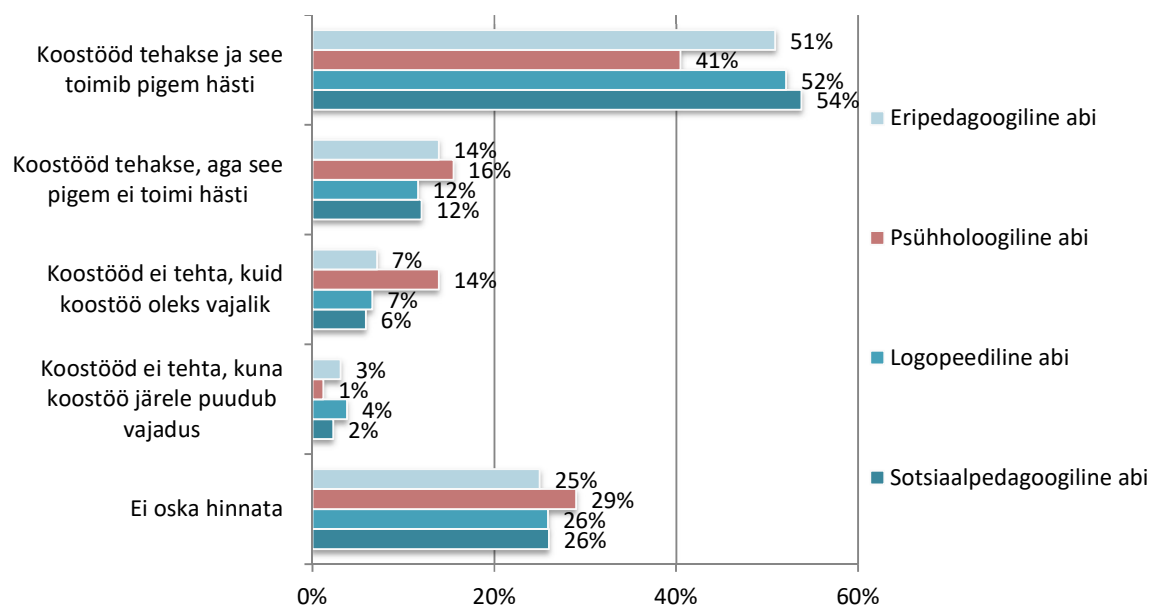
Allikas: ankeetküsitlus

Küsitluse tulemustest võib järeldada, et päris suur osa koolides töötavatest tugispetsialistidest tunneb puudust kaasaegsetest hindamisvahenditest, kuna pea kõikide teenuste lõikes on veidi rohkem neid, kes leiavad, et ei oma piisavalt tööks vajalikke hindamisvahendeid. Teatavaks erandiks on sotsiaalpedagoogilise abi osutajad, kelle puhul on vastajate osakaalud võrdsed (neid, kes omab ja kes ei oma küllaldaselt, on 39%). Mõnevõrra kerkib esile taas kord logopeediline teenus, sest neid, kes hindamisvahendite piisavusega on rahul, on tuntavalt vähem kui neid, kes ei ole rahul (osakaalud vastavalt 30% ja 47%). Kui aga vaadata erisusi vastajate eri tunnuste lõikes, on kõikide teenuste puhul keskmisest teataval määral positiivsemalt hinnanud vahendite piisavust algkoolid ja koolid, kus õppekeeleks on 'vene, eesti ja vene või muu'. Negatiivse hinnangu osas hakkab silma aga Lääne-Eesti regioon, kus nõustajate osakaal, kes leiavad, et ei oma hindamisvahendeid piisavalt, on esmatasandil keskmisest oluliselt enam (nt psühholoogilise nõustamise puhul lausa 82% vastajatest).

Lisaks mõjutab I tasandi teenuste kvaliteeti ja abi osutamist ka **koolide ja lapsevanemate vaheline koostöö** teenuste osutamisel. Koolide poolt antud tagasiside (Joonis 12) põhjal võib öelda, et kuigi ligikaudu veerand vastajatest ei oska koostööd hinnata, on valdav arvamus see, et koolide ja lapsevanemate vaheline koostöö nõustamisel toimib pigem hästi. Veidi väiksem on vastava hinnangu osakaal psühholoogilise teenuse puhul (41%). Nimetatud teenus eristub ka selles osas, et 14% vastanud koolitöötajaist leiab, et koostöö üldse puudub, kuigi see oleks vajalik (muude teenuste

puhul 6% või 7%). Eripedagoogilise teenuse puhul esineb tagasisides koostööle mõningaid eripärasid teatud vastajate tunnuste osas. Nimelt, Kesk-Eesti regioonis on keskmisest enam vastajaid, kes hindavad koostööd selle teenuse puhul pigem hästi toimivaks (66%), Kirde-Eestis ja koolides, kus õppekeeleks on 'vene, eesti ja vene või muu', on selliste hinnangute osakaal jällegi väiksem (vastavalt 40% ja 38%). Lääne-Eestis on aga rohkem neid koolitöötajaid, kes leiavad, et koolide ja lapsevanemate vahel tehtav koostöö toimib pigem hästi logopeedilisel nõustamisel (63%). Gümnaasiumid hindavad keskmiselt kriitilisemalt koostööd logopeedilisel nõustamisel (vaid 38% arvab, et koostöö toimib pigem hästi) ning algkoolid sotsiaalpedagoogilisel nõustamisel (40% arvab, et koostöö toimib pigem hästi). Psühholoogilise teenuse osas on Kesk-Eestis keskmisest kõrgem nende koolitöötajate osatähtsus (29%), kelle hinnangul koostööd hetkel ei tehta, kuigi oleks vaja.

Joonis 12. Koolitöötajate hinnang koolide ja lapsevanemate koostööle teenuste osutamisel (n=576)

Allikas: ankeetküsitlus

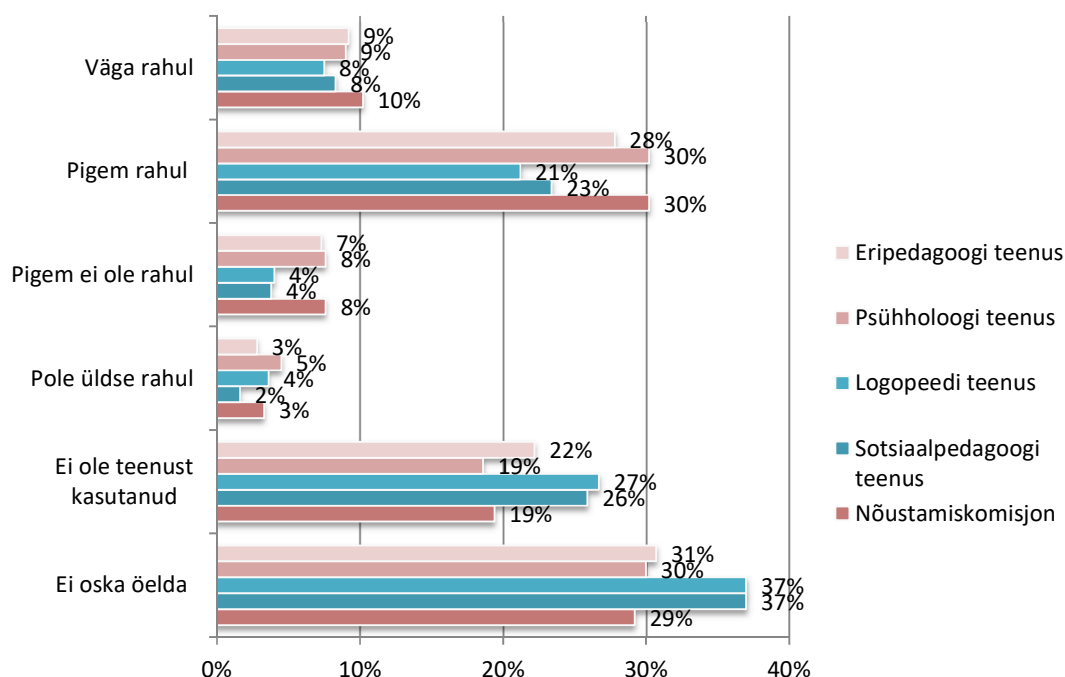
Koolide ja lapsevanemate vahelist koostööd iseloomustab mõnevõrra ka haridusasutuste fookusgrupis esile kerkinud teema, mis on seotud eelkõige info liikumisega lapsega tegelevate koolitöötajate ja tema vanemate vahel. Kuna üks väga oluline tegur varajase märkamise ja lapsele sobiva toe pakkumise seisukohast on just last puudutava info jagamine, on eriti tähtis, et kõik osapooled teeksid selles osas omavahel koostööd. Kui koostöö lapsevanematega on hea, liigub ka vajalik info. Paraku on haridusasutused kogenud, et sõltuvalt lapsevanema teadlikkusest ja koostöövalmidusest (nõusolekust infot jagada) ei jõua vajalik info vanematelt haridusasutusteni õigel ajal või üldse. Seetõttu peavad haridusasutused oma ressursse suunama lapse seisundi kaardistamiseks olukorras, kus vastav info on tegelikult juba olemas, kuid erinevatel põhjustel (nt lapsevanema vähene valmisolek koostööks) siiski neile kättesaamatu.

Haridusasutuste hinnang II tasandi õppenõustamisteenustele

II tasandi õppenõustamisteenused hõlmavad maakondlike Rajaleidja keskuste poolt pakutavat eripedagoogilist, logopeedilist, sotsiaalpedagoogilist ja psühholoogilist nõustamist. Keskused on osutanud nimetatud teenuseid ÕKP raames alates septembrist 2014.

Analüüsisides haridusasutuste tagasisidet üldise **rahulolu** osas Rajaleidja keskuste spetsialistide poolt **pakutavate teenustega** (Joonis 13), selgub küsitlusest, et päris arvestatav osakaal on vastajaid, kes ei oskagi oma hinnangut anda (olenevalt teenusest osakaalud vahemikus 29%-37%).

Joonis 13. Koolitöötajate rahulolu maakondliku Rajaleidja keskuse spetsialistide pakutavate teenustega (n=576)

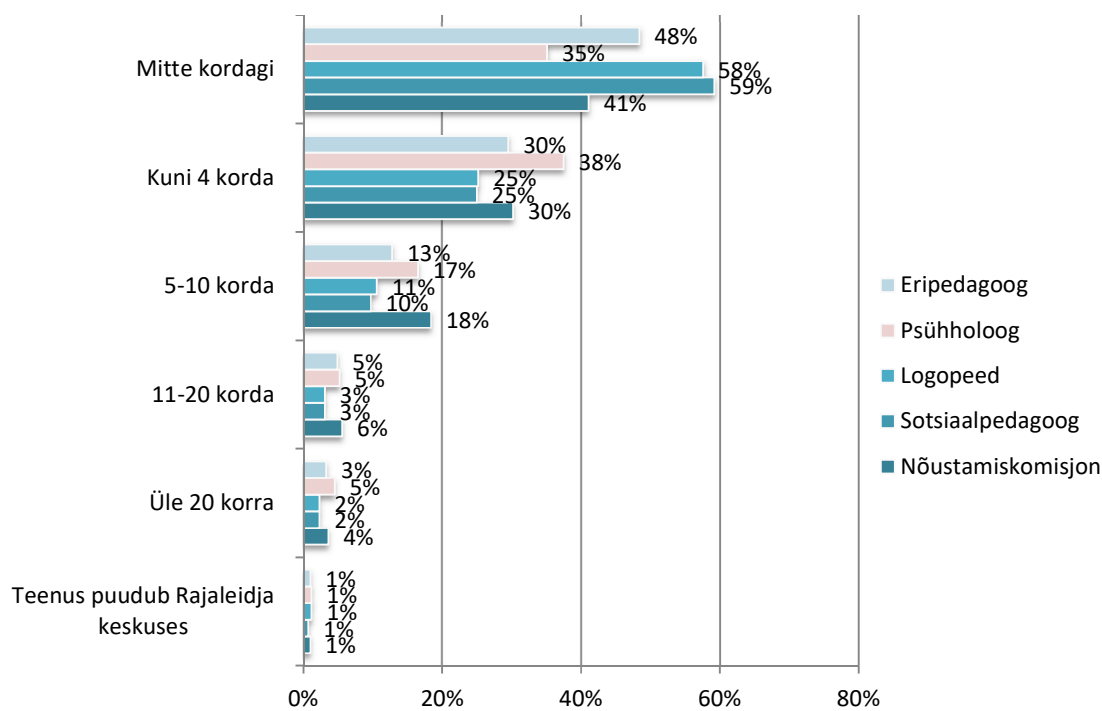

Allikas: ankeetküsitlus

Kui vaadata nende koolitöötajate tagasisidet, kes oma hinnangu andsid, on ülekaalus need, kes Rajaleidja teenustega on pigem või väga rahul (olenevalt teenusest osakaalud vahemikus 29%-40%). Võrreldes teenuseid omavahel, võib öelda, et rahulolu on veidi madalam eripedagoogilise ja psühholoogilise teenusega. Regioonide lõikes eristub Kesk-Eesti piirkond, kus praktiliselt kõikide teenuste puhul on rahulolu keskmisega võrreldes kõrgem – näiteks psühholoogilise abiga on 61% vastajatest pigem või väga rahul (keskmine 39%). Keskmisest veidi madalamate hinnangutega tõusevad esile aga Põhja-Eesti ja Kirde-Eesti regioonid. Vastajate muude tunnuste puhul hakkavad positiivsemate hinnangute poole pealt silma maapiirkonnad ning keskmisest madalamate hinnangute osas koolid, kus õpilasi üle 300 ning koolid, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu'. Haridusasutuste fookusgrupis kinnitasid mitmed osalejad, et seni on osutatud abi olnud tulemuslik ning neil on plaan ka edaspidi keskusesse pöörduda.

Rahulolekut Rajaleidja teenuste kättesaadavuse ja kvaliteediga peegeldab mõnevõrra ka see, mil määral on **haridusasutused suunanud** näiteks õpilasi, lapsevanemaid ja/või kolleege maakondlikesse Rajaleidja keskustesse abi saamiseks (Joonis 14). Küsitlusest selgub, et kõikide teenuste osas (va psühholoogiline teenus) on enim neid koolitöötajaid (vahemikus 35-59%), kes ei ole Rajaleidja keskuste tegutsemise ajal sinna mitte kordagi lapsi, lapsevanemaid või kolleege suunanud. Kui vaadata nende vastajate osakaalusid, kes on soovitanud Rajaleidja teenuste kasutamist, on kõige rohkem neid, kes on seda teinud kuni 4 korda. Laste puhul toodi küsitluses täiendava kommentaarina välja, et õpilaste suunamine Rajaleidjasse on keeruline, kuna nad ei ole eriti alati otsima abi koolist väljapool.

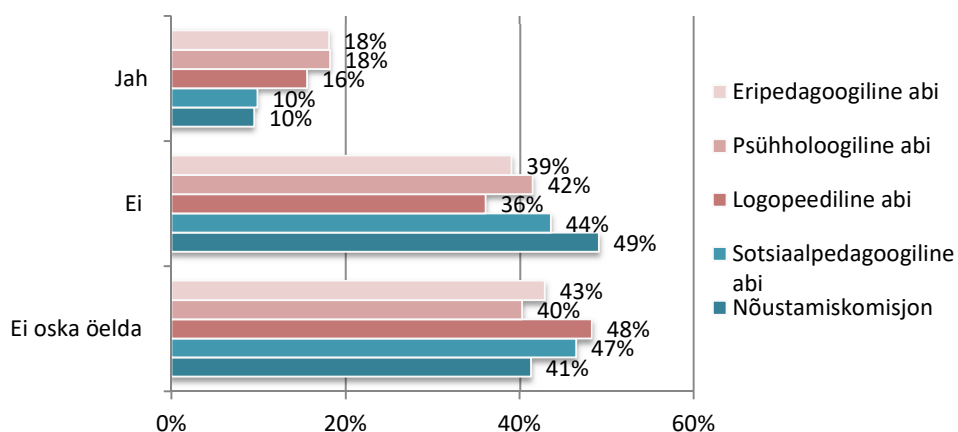
Joonis 14. Rajaleidja teenuste soovitamise sagedus sihtrühmadele koolitöötajate poolt (n=576)

Allikas: ankeetküsitlus

Põhjused, miks koolid ei ole ise märkimisväärselt kasutanud II tasandi teenuseid ja/või ei ole aktiivselt soovitanud ka teistel sihtrühmadel Rajaleidja keskustesse pöörduda, võivad peituda nende koolitöötajate hinnangutes, kes leiavad, et Rajaleidja keskuste poolt pakutavate nõustamisteenuste kasutamisel esineb täna **olulisi takistusi**. Samas on koolitöötajate osakaal, kelle arvates takistavad Rajaleidja teenuste kasutamist teatud tegurid, suhteliselt madal (10-18% olenevalt teenusest). Küll aga on olulisel määral vastajaid, kes ei oska takistuste osas arvamust avaldada (Joonis 15).

Joonis 15. Koolitöötajate hinnang sellele, kas Rajaleidja teenuste kasutamisel esineb olulisi takistusi (n=576)

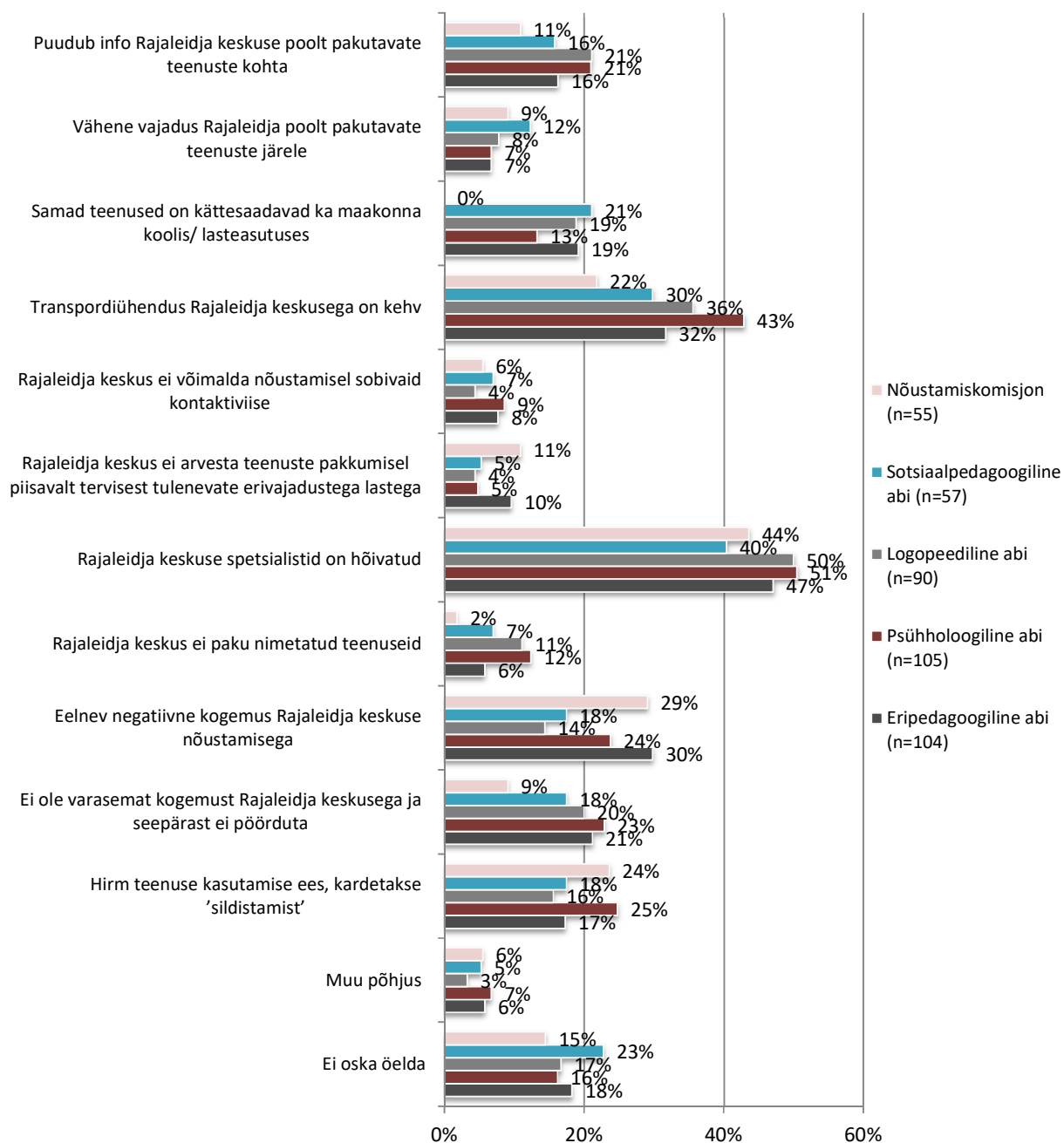

Allikas: ankeetküsitlus

Kui vaadata lähemalt **põhjuseid**, mis võivad pärssida eri sihtrühmadel Rajaleidja nõustamisteenuste kasutamist (Joonis 16), ilmneb küsitlusest, et kaks põhilist tegurit on need, mis puudutavad Rajaleidja spetsialistide hõivatust ning keskuste asukohta (kehv transpordiühendus Rajaleidja keskustega). Kõikide teenuste puhul on kõige olulisem takistus see, et Rajaleidja spetsialistid on hõivatud, mis tähendab, et teenustele on kas pikad ootejärjekorrad või näiteks ei ole keskuse töötajate koormuse tõttu võimalik neil abivajajatele pühendada piisavalt aega. See kinnitab juba eelpoolgi käsitletud kitsaskohti, mis tulenevad spetsialistide puudusest ning nende vajadustele mittevastavast koormusest. See omakorda võib olla üks põhjus, miks haridusasutused ise on pigem harva Rajaleidja teenuseid kasutanud ning ei ole olulisel määral soovitanud neid õpilastele, nende vanematele ja teistele kolleegidele – kui teenuse osutajad on liigselt hõivatud, kaob ka motivatsioon nende abi kasutada ja soovitada. Samas selgus fookusgrupis, et haridusasutused julgustavad sihtrühmi aina enam abi saamiseks pöörduma Rajaleidjasse.

Nagu öeldud, on mainimisväärne takistus ka see, et transpordiühendus Rajaleidja keskustega on vastajate hinnangul kehv, mis samuti mõjutab negatiivselt teenuste kättesaadavust. Nii mainiti ka haridusasutuste fookusgrupis ja küsitlustes, et regionaalsetest erisustest tulenevalt võib keskkuses pakutav tugi kauge asukoha tõttu jääda mõnele abivajajatele kättesaamatuks – just maapiirkondades ja ääremaaadel, kus bussiliiklus on hõredam, on ligipääs teenustele raskendatud. Nenditi, et mida lähemal on pöördumise koht lapsele, lapsevanemale, õpetajale ja teistele abivajajatele, seda tõenäolisem on, et abivajaja sinna ka pöördub.

Joonis 16. Põhjused, mis takistavad sihtrühmadel Rajaleidja poolt pakutavate teenuste kasutamist (koolitöötajad)

Allikas: ankeetküsitlus

Lisaks selgub küsitluse tulemustest, et teenuste kasutamist on takistanud ka eelnev negatiivne kogemus Rajaleidja keskuse nõustamisega, varasema kogemuse puudumine Rajaleidja teenustega, hirm teenuse kasutamise ees ning ka vähene teadlikkus Rajaleidja teenustest. Siiski teatavad erinevused ilmnevad nende põhjuste puhul teenuste lõikes. Nii on näiteks eelnev negatiivne kogemus esile tulnud peaaesjalikult eripedagoogilise abi ja nõustamiskomisjoni osas, eriti võrreldes logopeedilise abiga, mille puhul seda ei nähta nii olulise pärssiva tegurina. Hirm teenuse kasutamise ees puudutab taas kord nõustamiskomisjoni tööd, aga ka psühholoogilist teenust. Haridusasutuste fookusgrupis toodi seoses hirmuga teenuse kasutamise ees välja, et kuna varasemalt suunati tihtilugu lapsed õppenõustamiskeskusesse diagnoosi saamiseks, siis ka Rajaleidja keskuste tööle hakkamisel püsis algul hirm, et seal pannakse lapsele samuti nõ 'silt' külge. Seetõttu on vähesest teadlikkusest tingituna püsinud mõnel lapsevanemal teatav hirm teenuse kasutamise ees. Mis puudutab teadlikkust Rajaleidja teenustest, siis jääb vastajate tagasisidest mulje, et võrreldes muude teenustega ei ole sihtrühmad teadlikud just Rajaleidja keskuse poolt pakutavatest psühholoogilisest ja logopeedilisest nõustamisest.

Vaadates vastajate arvamusi Rajaleidja teenuste kasutamist takistavate tegurite osas regioonide lõikes, ilmneb siingi võrdlemisi tuntavaid hinnangute lahknevusi (Tabel 5), kuid tuleb arvestada, et vastajate absoluutarvud regioonide osas on suhteliselt väikesed. Kui üldjuhul on eri regioonides olulisuselt esimese või teise põhjusena toodud välja Rajaleidja keskuste spetsialistide hõivatust, siis Kirde-Eesti regiooni puhul on lausa kolm teenust (psühholoogiline ja sotsiaalpedagoogiline abi ning nõustamiskomisjoni teenus), mille puhul ei ole see üldse probleem. Sealses piirkonnas on mitme teenuse puhul oluliseks takistavaks teguriks teenuste kasutamisel pigem eelnev negatiivne kogemus Rajaleidja keskuse nõustamisega, aga teataval määral ka hirm teenuse kasutamise ees. Samuti saab selle piirkonna puhul välja tuua puuduliku info Rajaleidja teenuste kohta. Põhja-Eesti regiooni puhul ei saa aga jätta märkimata, et nelja teenuse osas ei tekita vastajate arvamuse kohaselt üldsegi probleeme kehv transpordiühendus Rajaleidja keskusega, mis muude regioonide puhul on üks põhilisi põhjuseid, mis tõkestab sihtrühmadel Rajaleidja keskuste poole pöördumist.

Tabel 5. Olulisemad põhjused⁵⁴ regioonide lõikes, mis takistavad sihtrühmadel Rajaleidja poolt pakutavate teenuste kasutamist

ERIPEDAGOOGILINE ABI						
Põhjused	Lõuna-Eesti (n=39)	Kirde-Eesti (n=14)	Kesk-Eesti (n=11)	Lääne-Eesti (n=19)	Põhja-Eesti (n=21)	Keskmine
Ei ole varasemat kogemust Rajaleidja keskusega ja seepärast ei pöörduta	26%	14%	18%	21%	19%	21%
Eelnev negatiivne kogemus Rajaleidja keskuse nõustamisega	36%	43%	18%	16%	29%	30%
Rajaleidja keskuse spetsialistid on hõivatud	59%	14%	46%	42%	52%	47%
Transpordiühendus Rajaleidja keskusega on kehv	46%	29%	46%	32%	0%	32%
Samad teenused on kättesaadavad ka maakonna koolis/ lasteasutuses	21%	29%	27%	21%	5%	19%

⁵⁴ Märgitud tabelis sinise värvusega

Puudub info Rajaleidja keskuse poolt pakutavate teenuste kohta	10%	36%	18%	16%	14%	16%
PSÜHHOLOOGILINE ABI						
Põhjused	Lõuna-Eesti (n=42)	Kirde-Eesti (n=13)	Kesk-Eesti (n=11)	Lääne-Eesti (n=24)	Põhja-Eesti (n=15)	Keskmine
Hirm teenuse kasutamise ees, kardetakse 'sildistamist'	29%	23%	27%	25%	13%	25%
Ei ole varasemat kogemust Rajaleidja keskusega ja seepärast ei pöörduta	24%	15%	27%	25%	20%	23%
Eelnev negatiivne kogemus Rajaleidja keskuse nõustamisega	33%	39%	9%	13%	13%	24%
Rajaleidja keskuse spetsialistid on hõivatud	62%	0%	73%	50%	47%	51%
Transpordiühendus Rajaleidja keskusega on kehv	50%	39%	55%	54%	0%	43%
Samad teenused on kättesaadavad ka maakonna koolis/ lasteasutuses	14%	23%	9%	13%	7%	13%
Puudub info Rajaleidja keskuse poolt pakutavate teenuste kohta	14%	23%	27%	29%	20%	21%
LOGOPEEDLINE ABI						
Põhjused	Lõuna-Eesti (n=27)	Kirde-Eesti (n=9)	Kesk-Eesti (n=12)	Lääne-Eesti (n=19)	Põhja-Eesti (n=23)	Keskmine
Hirm teenuse kasutamise ees, kardetakse 'sildistamist'	26%	0%	17%	11%	13%	16%
Ei ole varasemat kogemust Rajaleidja keskusega ja seepärast ei pöörduta	22%	33%	8%	16%	22%	20%
Eelnev negatiivne kogemus Rajaleidja keskuse nõustamisega	11%	44%	0%	11%	17%	14%
Rajaleidja keskus ei paku nimetatud teenuseid	7%	0%	17%	11%	17%	11%
Rajaleidja keskuse spetsialistid on hõivatud	63%	11%	42%	37%	65%	50%
Transpordiühendus Rajaleidja keskusega on kehv	48%	44%	42%	42%	9%	36%
Samad teenused on kättesaadavad ka maakonna koolis/ lasteasutuses	19%	33%	8%	37%	4%	19%
Puudub info Rajaleidja keskuse poolt pakutavate teenuste kohta	15%	44%	17%	16%	26%	21%
SOTSIAALPEDAGOOGILINE ABI						
Põhjused	Lõuna-Eesti (n=22)	Kirde-Eesti (n=6)	Kesk-Eesti (n=5)	Lääne-Eesti (n=12)	Põhja-Eesti (n=12)	Keskmine
Hirm teenuse kasutamise ees, kardetakse 'sildistamist'	14%	17%	20%	17%	25%	18%
Ei ole varasemat kogemust Rajaleidja keskusega ja seepärast ei pöörduta	14%	0%	40%	25%	17%	18%
Eelnev negatiivne kogemus Rajaleidja keskuse nõustamisega	18%	33%	20%	25%	0%	18%

Rajaleidja keskuse spetsialistid on hõivatud	46%	0%	40%	33%	58%	40%
Transpordiühendus Rajaleidja keskusega on kehv	32%	50%	60%	33%	0%	30%
Samad teenused on kättesaadavad ka maakonna koolis/ lasteasutuses	23%	17%	40%	33%	0%	21%
Puudub info Rajaleidja keskuse poolt pakutavate teenuste kohta	9%	33%	20%	17%	17%	16%
NÕUSTAMISKOMISJON						
Põhjused	Lõuna-Eesti (n=17)	Kirde-Eesti (n=9)	Kesk-Eesti (n=5)	Lääne-Eesti (n=13)	Põhja-Eesti (n=11)	Keskmine
Hirm teenuse kasutamise ees, kardetakse 'sildistamist'	29%	33%	40%	15%	9%	24%
Ei ole varasemat kogemust Rajaleidja keskusega ja seepärast ei pöörduta	12%	11%	20%	8%	0%	9%
Eelnev negatiivne kogemus Rajaleidja keskuse nõustamisega	41%	22%	20%	23%	27%	29%
Rajaleidja keskus ei paku nimetatud teenuseid	0%	0%	0%	0%	9%	2%
Rajaleidja keskuse spetsialistid on hõivatud	65%	0%	40%	39%	55%	44%
Rajaleidja keskus ei arvesta teenuste pakkumisel piisavalt tervisest tulenevate erivajadustega lastega	12%	33%	0%	8%	0%	11%
Transpordiühendus Rajaleidja keskusega on kehv	24%	33%	20%	31%	0%	22%
Vähene vajadus Rajaleidja poolt pakutavate teenuste järele	12%	11%	0%	8%	9%	9%

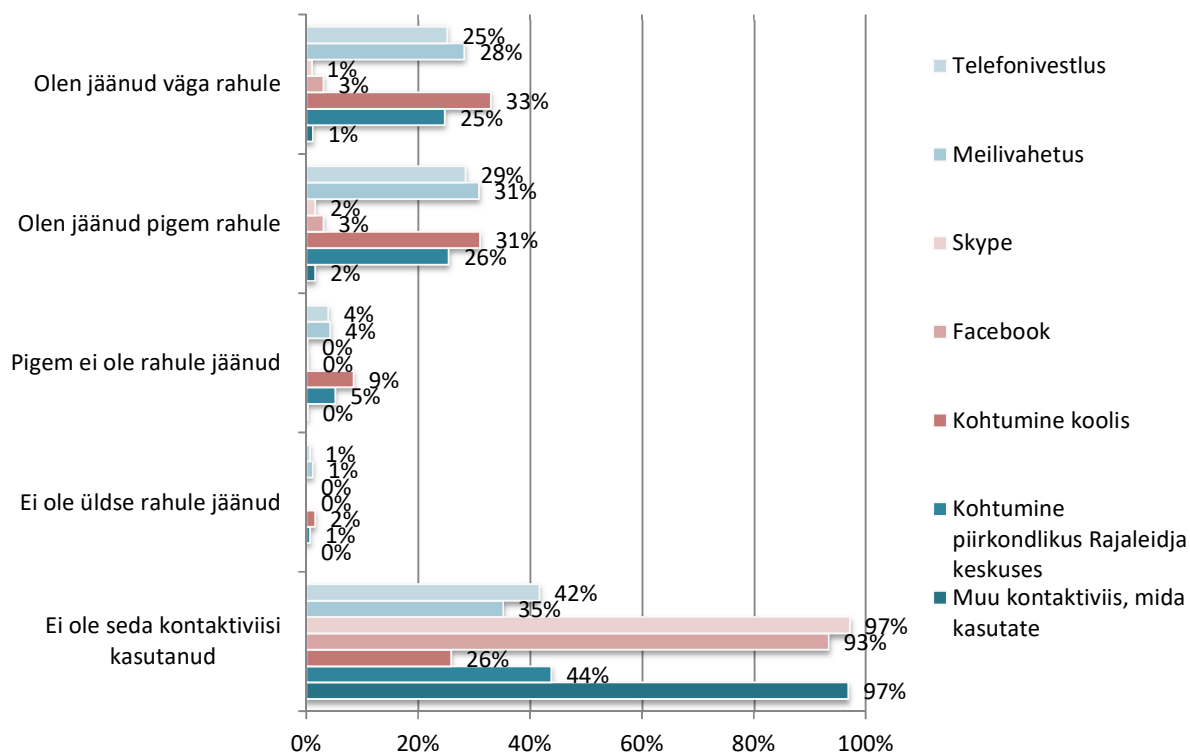
Allikas: ankeetküsitlus

Teenuste kättesaadavuse osas on oluline vaadata ka **koolide rahulolu** suhtlemisel kasutatavate **kontaktiviisidega** ning millised neist sobivad koolidele kõige enam. Tagasisidest selgub (Joonis 17), et Skype ja Facebook on kanalid, mida küsitlusele vastanud koolide töötajad Rajaleidjaga suhtlemisel sisuliselt ei kasutagi. Siin puuduvad erisused ka vastajate eri tunnuste lõikes. Kõige enam ollakse rahul siis, kui Rajaleidja spetsialist nõustab kooli töötajaid koolis kohapeal (64% vastajaist on jäänud pigem või väga rahule kohtumistega koolis). Aga ka telefonivestluste, meilivahetuse ja kohtumistega maakondlikes Rajaleidja keskustes ollakse pigem või väga rahul (osakaalud vastavalt 54%, 59% ja 51%). Samas leiab 10% koolide töötajatest, et ei ole pigem või üldse rahule jäänud kohtumistega koolis. Veel selgub, et kõikide kontaktiviiside osas (va Skype ja Facebook), mille kohta küsitluses tagasisidet paluti, on Põhja-Eesti regioonis ja koolides, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu', neid vastajaid keskmisest tuntavalt enam, kes ei ole nimetatud kontaktiviise üldse kasutanud. Kui vaadata rahulolu seni nõustamiseks kasutatud kontaktiviiside osas, siis tulevad esile Kesk-Eesti ja Lääne-Eesti piirkonnad, kus rahulolu on võrreldes muude regioonidega hinnatud kõrgemalt.

Rahulolematuse osas kommenteeriti täiendavalt aga meilivahetust. Nimelt neli vastajat leidsid, et meilidele vastamine on Rajaleidja poolt olnud puudulik – neile kas ei vastata, tagasiside on üldsõnaline või vastust tuleb oodata liiga kaua. Üks vastaja leidis, et ka telefoni teel on Rajaleidja spetsialiste väga raske tabada.

Lisaks tavapärasele kontaktiviisidele on koolitöötajad kasutanud Rajaleidjaga suhtlemiseks kohtumisi ühistel koolitustel, isiklike vestlusi ning suhtlemist läbi lapsevanema (nt kirjaliku ankeedi täitmine enne lapsevanema ja Rajaleidja spetsialisti kohtumist).

Joonis 17. Koolitöötajate rahulolu kontaktiviisidega Rajaleidja keskuse poolt pakutavate nõustamisteenuste kasutamisel (n=576)

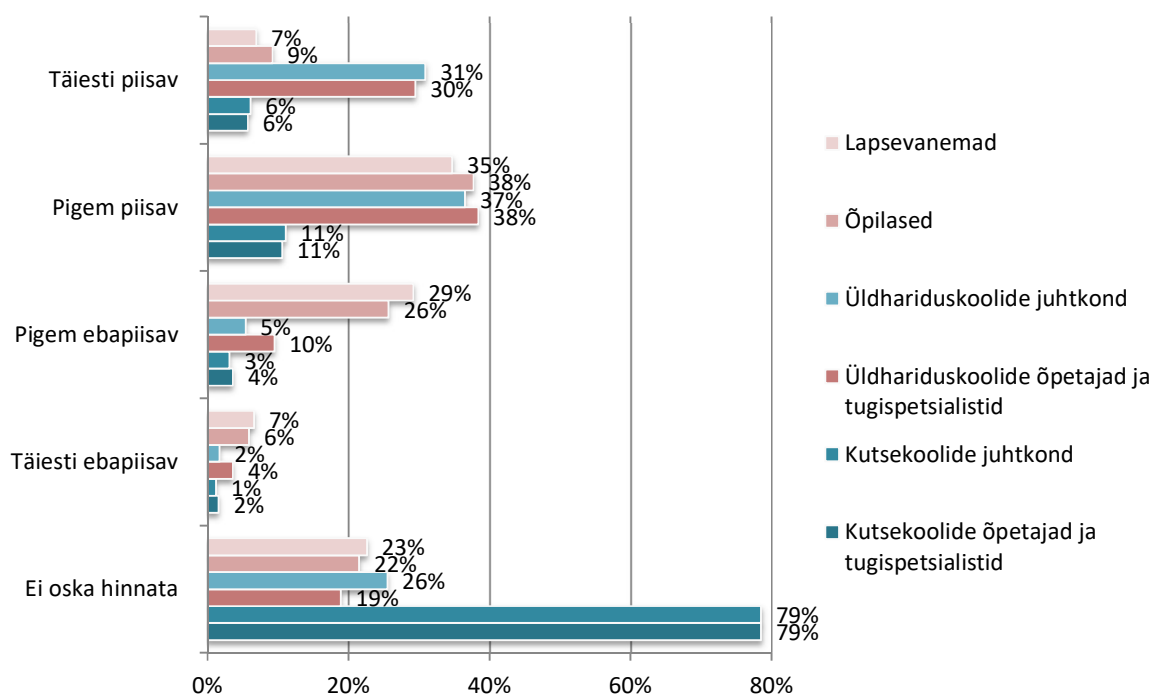
Allikas: ankeetküsitlus

Koolitöötajate **kontaktiviiside eelistused** Rajaleidja keskuse poolt pakutavate nõustamisteenuste kasutamisel on kooskõlas ka kontaktiviiside rahulolu osas antud hinnangutega. Kõige meelepärasem moodus nõustamiseks on koolitöötajate jaoks kohtumine koolis kohapeal (91% pigem sobib). Sellele järgneb meilivahetus (84% pigem sobib), mida eelistatakse just Lääne-Eesti regioonis (93% pigem sobib) ning keskmisest veidi vähem koolides, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu' (73% pigem sobib). Ka telefoni teel nõustamine on üldjuhul sobilik, kuna 70% vastajatest leidis, et see kontaktiviis neile pigem sobib. Kõrgemalt hindasid telefonivestluse sobivust aga Kesk-Eesti regiooni koolitöötajad (84% pigem sobib). Mis puudutab kokkusaamist Rajaleidja keskses, siis see võimalus sobib 66%-le vastajatest. Veelgi enam on see kontaktiviis kooskõlas algkoolide (77% pigem sobib) ning Lääne-Eesti (79%) ja Kesk-Eesti koolitöötajate eelistustega (80%). Kohtumine nõustamiseks maakondlikus Rajaleidja keskses on aga keskmisest vähem meelepärane koolitöötajatele Põhja-Eesti regioonis (51% pigem sobib) ja koolides, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu' (51% pigem sobib). Kuigi seni on Skype'i ja Facebook'i kasutatud väga harva Rajaleidja nõustajatega konsulteerimisel, arvavad mõned koolitöötajad, et neile võiks pigem sobida ka need kontaktiviisid (vastavalt 14% ja 16% küsitlusele vastajatest). Skype'i teel suhtlemist ollakse valmis veidi enam kasutama Lääne-Eestis ja Kirde-Eestis (18% mõlemas regioonis) ning Facebook'i koolides, kus

õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu' (21% leidis, et neile pigem sobiks see kontaktiviis). Lisaks eelpool nimetatud kontaktiviisidele leidsid mõned küsitlusele vastajad, et nõustamiseks sobiks ka rakendused WhatsApp ja Viber, kohtumised koolitustel, ühisüritustel ja teabepäevadel ning isiklik kontakt.

Rajaleidja poolt pakutavate nõustamisteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti mõjutab kahtlemata ka **sihtrühmade teadlikkus** Rajaleidja teenustest. Nagu eelpool teenuste kasutamist takistavate tegurite analüüsist selgus, on nii mõnegi teenuse puhul kitsaskohaks see, et selle kohta puudub vajalik info (just Kirde-Eesti regioonis oli see probleemiks). Et ÖKP üks meede keskendub teadlikkuse tõstmisele, on oluline kajastada ka haridusasutuste nägemust sellest, kas info levitamine eri sihtrühmade teadlikkuse tõstmiseks Rajaleidja keskuste teenuste kohta on olnud piisav (Joonis 18).

Joonis 18. Koolitöötajate hinnang info levitamise piisavusele Rajaleidja teenuste kohta (n=576)

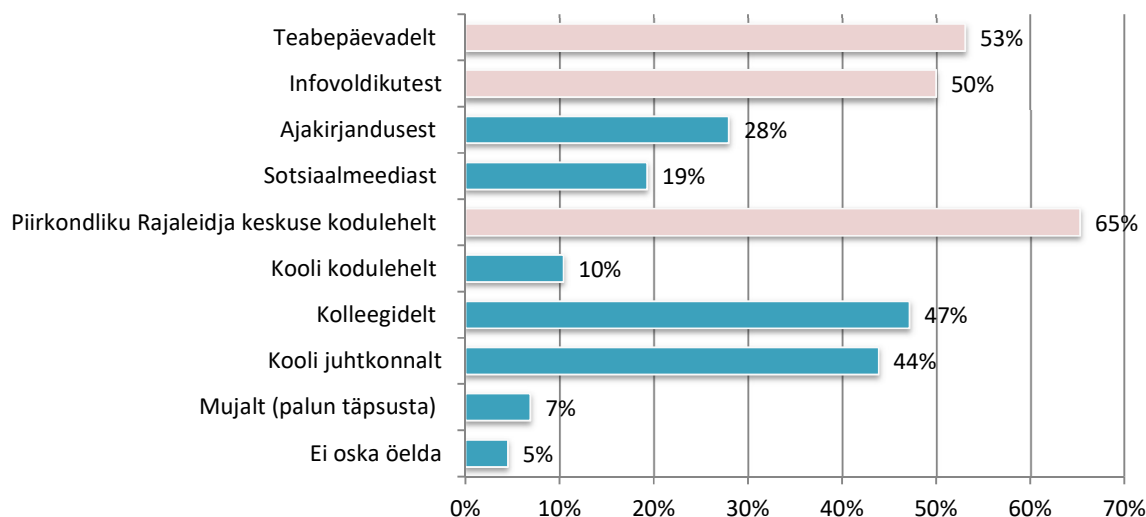
Allikas: ankeetküsitlus

Koolide tagasisidest selgub, et hinnangu andmine kutsekoolidele jagatava info piisavuse osas oli vastajate jaoks keeruline, kuna ligi 79% ei osanud selle sihtrühma puhul arvamust avaldada. Sellest tulenevalt on ka hinnangud kutsekoolide lõikes madalamad. Teiste sihtrühmade puhul avalduvad seisukohtades aga olulised erinevused. Üldhariduskoolide sihtrühma puhul on märgatavamalt enam neid küsitlusele vastajaid, kes leiavad, et nii juhtkond kui õpetajad ja tugispetsialistid saavad piisavalt infot Rajaleidja teenustest (68% arvavad, et infot levitatakse neile kas pigem või täiesti piisavalt), kuid lapsevanemate ja õpilaste osas on sellise hinnangu osakaalud vastavalt 42% ja 47%. Veelgi tagasihoidlikumalt hindavad lapsevanematele ja õpilastele edastatava teabe piisavust Põhja-Eesti regioon (vastavalt 26% ja 31% leiab, et pigem või täiesti piisav) ning koolid, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu' (vastavalt 31% ja 36%). Kuigi üldhariduskoolide töötajatele on küsitlusele

vastajate hinnangul jagatud Rajaleidja teenuste kohta infot pigem piisavalt, selgus mõnedest vastajate kommentaaridest, et on koolitöötajaid, kes ei ole Rajaleidjast üldse kuulnud või teavad sellest asutusest väga vähe (seda peamiselt vene keelt kõnelevate vastajate hulgas).

Peamine infoallikas, kust haridusasutuste töötajad on saanud infot Rajaleidja keskuse tegevuste ja teenuste kohta (Joonis 19), on Rajaleidja keskuse enda koduleht (65% vastajaist) ja seda peaaegu kõikide vastajate tunnuste lõikes (va koolid, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu' ning Kirde-Eesti regioon). Kuna Rajaleidja kodulehe arendamine on teadlikkuse tõstmisel üks programmi poolt rahastatavatest tegevustest, on selline tagasiside ka mõistetav. Eriti oluline teabeallikas on Rajaleidja portaal Lääne- ja Kesk-Eesti regioonide koolitöötajatele (vastavalt 79% ja 78%), aga ka maapiirkondadele üldiselt (76%). Olulised infoallikad on vastajate jaoks ka teabepäevad (53%), infovoldikud (50%), kolleegid (47%) ja kooli juhtkond (44%). Mis puudutab teatavaid arvamuste lahknevusi eri tunnuste lõikes, siis eristub kindlasti Kirde-Eesti regioon, kus kõige enam saadakse teavet Rajaleidja kohta hoopiski kooli juhtkonnalt (53%). Seejärel on sealsete koolide jaoks infoallikaks teabepäevad (51%) ning kolleegid (46%) ja Rajaleidja koduleht (45%). Mõnevõrra keskmisest erinevamad tulemused on ka Põhja-Eesti regioonis, kus kõige olulisem infoallikas on küll samuti Rajaleidja portaal (55%), kuid millele järgnevad kooli juhtkond (47%) ja kolleegid (45%). Muude tunnuste osas äratavad tähelepanu koolid, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu' – nii nagu Kirde-Eesti regioonis, on ka neis koolides kõige olulisem infoallikas Rajaleidja kohta kooli juhtkond (47%).

Joonis 19. Peamised infoallikad Rajaleidja keskuste tegevuste ja teenuste kohta (koolitöötajad, n=576)

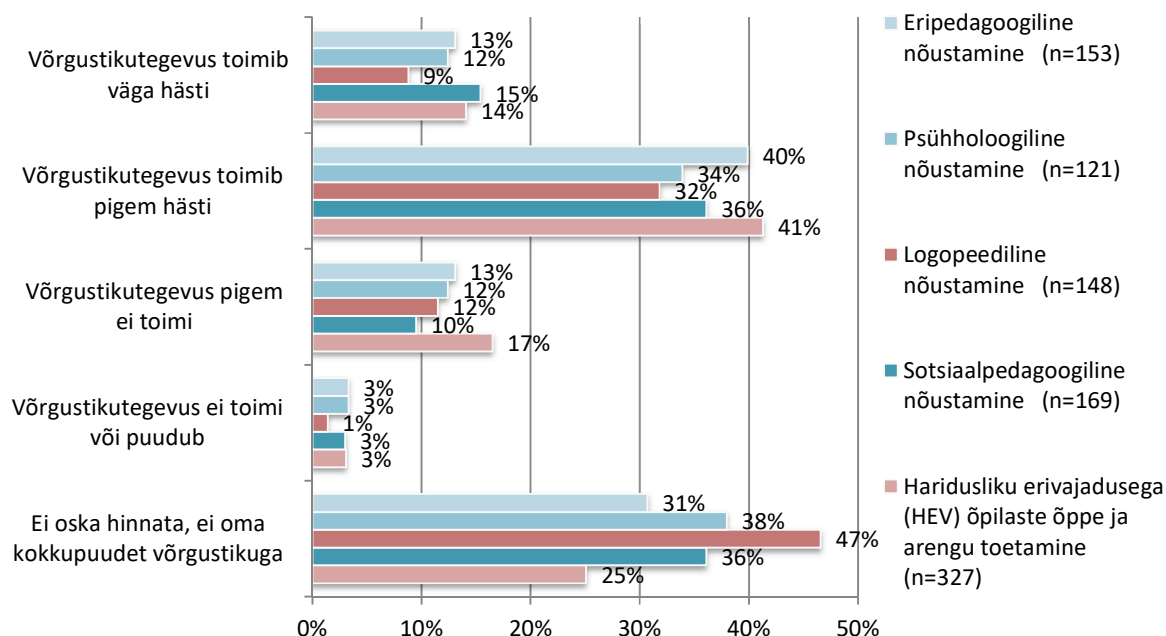

Allikas: ankeetküsitlus

ÕKP peab teenuste kvaliteedi tagamisel oluliseks ka **tugiteenuste võrgustiku arendamist** (nt üleriigilised teema- ja valdkonnaseminarid), aga ka koolitusi ja juhendmaterjalide levitamist nõustamisega seotud osapooltele. Vahehindamise raames küsitigi haridusasutuste arvamust sellest, kuidas nende hinnangul toimib täna päeval valdkonnaspetsialistide koostöövõrgustiku tegevus (nii

formaalne kui mitteformaalne) ehk et kuivõrd saadakse tuge teistelt võrgustikku kuuluvatelt sama valdkonna spetsialistidelt (Joonis 20).

Joonis 20. Koolitöötajate hinnang sellele, kuivõrd toimib valdkonnaspetsialistide koostöövõrgustiku tegevus

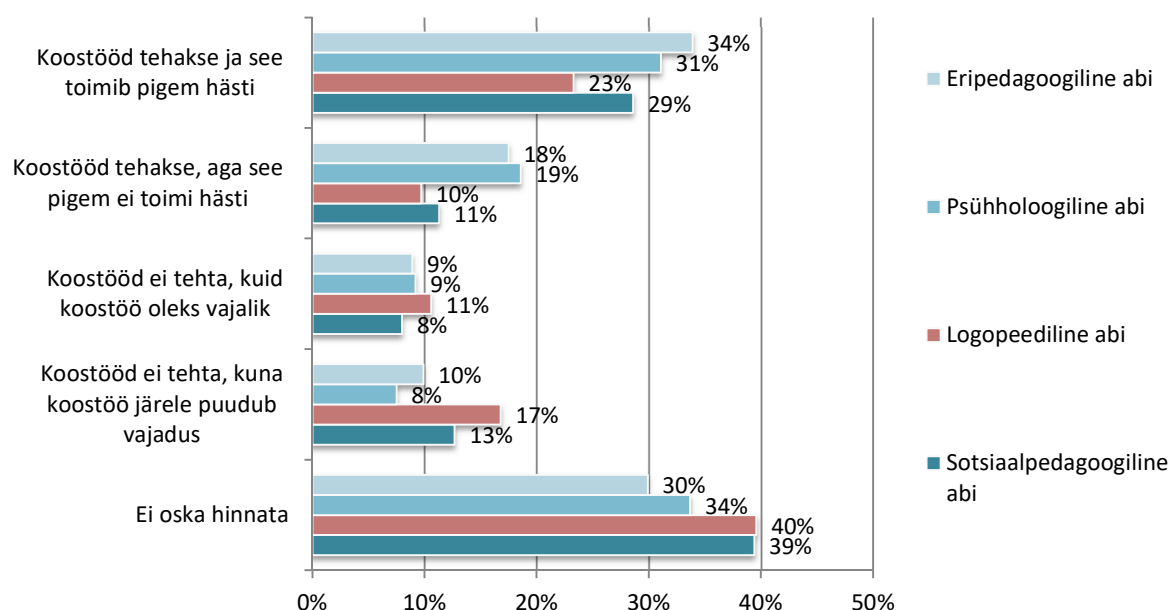
Allikas: ankeetküsitlus

Küsitluse tulemused näitavad, et päris suur osakaal vastajatest ei ole seni omanud kokkupuudet valdkondlike võrgustikega. Enim on selliseid logopeedilise teenuse puhul (47%) ja kõige vähem valdkonnas, mis puudutab üldiselt HEV-õpilaste õppe ja arengu toetamist (25%). Kuigi ülekaalus on nende koolitöötajate arvamused, kelle hinnangul võrgustikutegevus eri teenuste lõikes toimib pigem või väga hästi, on võrdlemisi arvestatav ka nende hinnangute osakaal, mis näeb selle tegevuse osas puudujääke. Nimelt, viiendik vastajatest (20%) leiab, et HEV-õpilaste toetamisega seotud valdkonna spetsialistide vahel koostöö pigem ei toimi või puudub üldse. Ülejäänud teenuste osas jäävad vastava hinnangu osakaalud vahemikku 13-16%. Kui vaadata hinnanguid vastajate eri tunnuste lõikes, siis eripedagoogilise, psühholoogilise ja sotsiaalpedagoogilise teenuse puhul on algkoolide hinnangud võrgustikutegevuse ebapiisava toimimise osas keskmisest olulisemalt kõrgemad (vastavalt 38%, 44% ja 38%). Kirde-Eesti regioon annab keskmisest negatiivsema tagasiside logopeedilise teenuse võrgustikutegevusele (28% arvab, et tegevus pigem või üldse ei toimi) ning Põhja-Eesti regioonis on sellise hinnangu andnud 30% vastajatest HEV-õpilaste toetamisega seotud koostööle. Koolitöötajate (õpetajate ja tugispetsialistide) pädevuse tõstmisega seoses kommenteeriti haridusasutuste fookusgrupis, et koolitusi korraldavad koolid põhiliselt ise oma ressursside eest. Kuigi ka Rajaleidja kaudu on toimunud üksikuid koolitusi ja ümarlaudu, ei ole see haridusasutuste hinnangul olnud seni piisav, kuna need ei korva seda, mida õpetajad peavad igapäevatoos ise tegema (on palju erinevaid juhtumeid, mille lahendamiseks peab õpetaja toime tulema). Mitmed intervjuueeritud KOVide esindajad nentisid samuti, et neile teadaolevalt ei ole Rajaleidja keskused koolitöötajatele koolitusi korraldanud. Ühe KOVi esindaja mainis hoopiski, et Rajaleidja spetsialistid osalevad pigem linna poolt organiseeritud üritustel. Positiivse näitena toodi välja Jõhvi piirkonna Rajaleidja poolt korraldatavad

ümarlauad HEV õppe koordinaatoritele, mille raames on arutatud konkreetseid teemasid ning Rajaleidja poolt saadud juhised on aidanud oma tööd paremini teha (sh nõustada lapsi ja lapsevanemaid). Lisaks nimetati abistavate materjalidena Rajaleidja kodulehel olevaid juhendmaterjale, mis sisaldavad kasulikku infot, kuid tõdeti, et lasteadeadele sobilikke materjale Rajaleidja portaalist piisavalt ei leia ning üldine märkus oli ka selle kohta, et Rajaleidja portaali on suunatud rohkem karjäärivaldkonda puudutava info kajastamisele.

Lisaks valdkonnaspetsialistide vahelisele koostööle mõjutab II tasandi teenuste kvaliteeti ja abi osutamist ka see, kuidas toimib osapoolte **koostöö Rajaleidja keskustega**. Seetõttu paluti vahehindamise raames koolide hinnangut sellele, kuidas nad näevad eri teenuste lõikes koostööd oma kooli ja Rajaleidja keskuse vahel (Joonis 21) ning Rajaleidja keskuse ja lapsevanemate vahelist koostööd (Joonis 22).

Joonis 21. Koolitöötajate hinnang oma kooli ja Rajaleidja keskuse vahelisele koostööle (n=576)

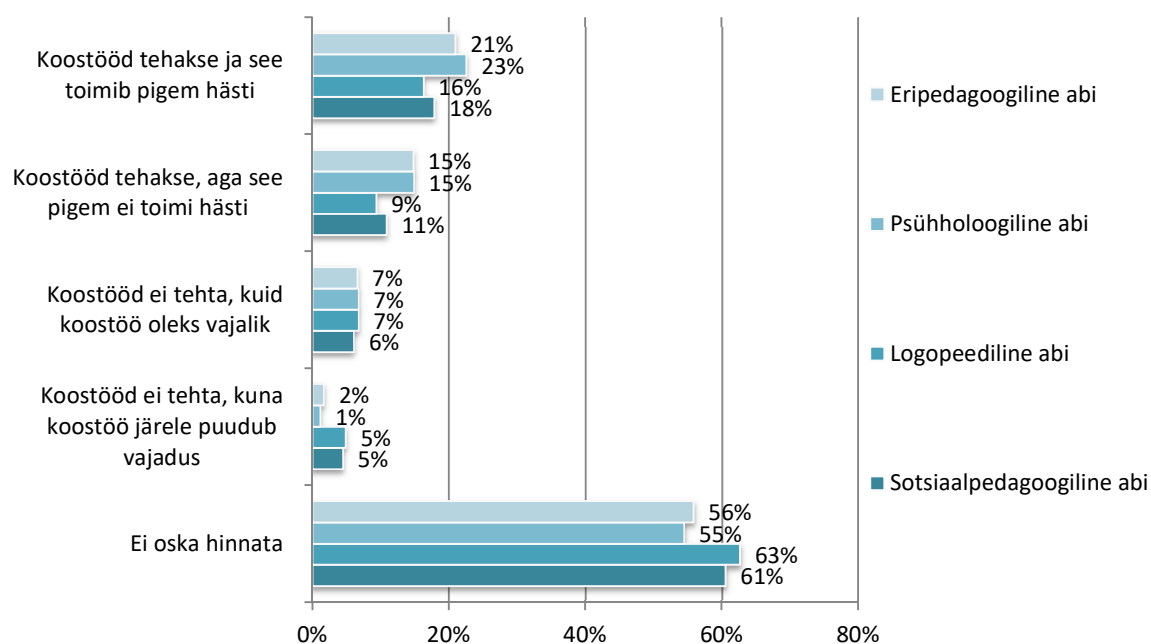
Allikas: ankeetküsitlus

Ka koostöö osas on arvestatav osakaal vastajaid, kes jätsid oma hinnangu andmata (olenevalt teenusest 30-40%). Logopeedilise abi puhul on võrreldes muude teenustega rohkem neid, kellele tundub, et koolid ja Rajaleidja keskused koostööd üldse ei tee (28%), seejuures 17% vastajatest leiab, et koostöö järele ei olegi vajadust. Kõige positiivsemalt on hinnatud koostööd eripedagoogilise teenuse puhul – 34% arvab, et koostöö toimib pigem hästi. Sellise hinnangu andjaid on eripedagoogilise teenuse puhul keskmisest vähem algkoolide (21%), gümnaasiumide (22%) ja üle 300 õpilasega koolide osas (23%). Küll aga hindavad koolide ja Rajaleidja keskuste vahelist koostööd kõrgemalt maapiirkonnad (45% leiab, et toimib hästi). Kirde-Eesti regioonis on keskmisest enam neid, kelle arvates vastav koostöö eripedagoogilise teenuse puhul pigem ei toimi hästi (31%). Kesk-Eesti koolid peavad keskmisest väärtuslikumaks aga koostööd psühholoogilise abi (46%) ja sotsiaalpedagoogilise abi (45%) puhul. Kesk-Eesti piirkond tuli esile veel logopeedilise teenuse

hindamisel, kuna 25% (keskmine 11%) sellesse piirkonda kuuluvatest vastajatest mainis, et koolid ja Rajaleidja keskused ei tee koostööd, kuigi oleks vaja. Nii nagu lapsevanemate ja koolide vahelise koostöö puhul tõid haridusasutused välja, et oluline osa koostööst on info vahetamine, kuid mis alati ei toimi, siis ka koolide ja Rajaleidja keskuste vahelise info jagamise osas nähakse kitsaskohti (nt mõnede juhtumite puhul ei tule Rajaleidjalt kirjalikku kokkuvõtet, tagasiside on pigem suuline). Kuid nagu programmiväliste tegurite kirjelduses täheldati, sõltub see paljuski sellest, et andmete konfidentsiaalsusest tulenevalt puudub osapooltel automaatne ligipääs lapsega seotud andmetele.

Vaadates koolide tagasisidet lapsevanemate ja Rajaleidja keskuste vahelisele koostööle (Joonis 22), ilmneb, et tegelikult ei oska koolid sellele enamasti hinnangut anda – nii märkis küsitluses iga teenuse lõikes vähemalt 55% vastajaist. Nagu haridusasutuste fookusgrupis, aga ka KOVide esindajatega tehtud intervjuudes mainiti, siis paljudel juhtudel, kui laps või lapsevanem on suunatud nõustamisele Rajaleidjasse, puudub haridusasutustel ja ka KOVide esindajatel teave sellest, kuidas nõustamisprotsess kulgeb. Tagasiside saamine sõltub paljuski konkreetsest lapsevanemast või Rajaleidja töötajast. Samas leiavad haridusasutused, et nii nende kui KOVi spetsialistide jaoks on oluline teada, kuidas sujub koostöö Rajaleidja ja lapsevanema vahel ning milliste tulemuste ja soovituseni see viib.

Joonis 22. Koolitöötajate hinnang lapsevanemate ja Rajaleidja keskuse vahelisele koostööle (n=576)

Allikas: ankeetküsitlus

Haridusasutused andsid küsitluse raames ka üldise hinnangu sellele, kuivõrd on Rajaleidja keskuste loomine aidanud seni kaasa õppenõustamisteenuste ühtlasele kvaliteedile ja kättesaadavusele ning erinevate tugispetsialistide paremale koostööle. 44% vastajaist (n=576) leidis, et tänaseks on uus süsteem teenuste kvaliteedile ja kättesaadavusele pigem või olulisel määral kaasa aidanud ning koostöö osas andsid sama hinnangu 43% vastajatest. 17% hinnangul ei ole olukord kvaliteedi, kättesaadavuse ja koostöö osas pigem või üldse muutunud. Ülejäänud vastajad ei osanud nendes

küsimustes arvamust avaldada. Alljärgnevalt on esitatud mõned näited koolide selgitustest, miks ei ole keskuste loomine panustanud teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse tõusule ning spetsialistide vahelise koostöö parendamisele:

- „Teenuse kättesaadavus on pea olematu, arvestades juhtumite hulka.“
- „Vajalikku tuge õpetajana ma ei saanud, kuna spetsialist kohtus ainult õpilase ja tema vanemaga. Sain küll kirjalikku tagasisidet ehk soovitusi, mida võiksin teha, aga need olid enamjaolt kõik sellised elementaarsed, mis (kool ja õpetajad) olime juba ilma nõustamiseta kasutusele võtnud.“
- „Spetsialistide puudus, vähene teavitus lastevanemate ja õpetajate seas. Puudub info, kuidas ja millega saavad Rajaleidja spetsialistid aidata õpetajat, ei tunneta koostööd.“
- „Kuulen esimest korda sellisest keskusest, ei ole abi tundnud.“
- „Kaugus koolist ja lasteaiast, nende töömahu (ilmselt) suurenemine - koolid küsivad sealt esmatasandi teenust, sest tugispetsialiste koolides vähe.“
- „Õpetajad ei ole olnud rahul suhtumisega nende elukutsesse, töösse. Tunnevad, et suhtumine üleolev, patroniseeriv. Õppenõustamise alal on kvaliteet ebahühtlane.“
- „Mina isiklikult eelistan pöörduda Tallinna Õppenõustamiskeskuse poole, sest tunnen, et saan sealt asjakohasemat nõu. Rajaleidjas saab küll probleeme arutada, kuid üldiselt arutlemise tasemele see kõik jääbki.“
- „Kes õppida ei taha ja endas motivatsiooni ei leia, siis ei ole siin rajaleidjal ka midagi suurt ära teha. Kui õpetaja suunas tehakse lapsevanema(te) poolt puhast psühholoogilist terrorit - jäävad siin samuti rajaleidja käed /jalad lühikeseks. Või puudub rajaleidjas inimene, kes oskaks psühholoogilise terrori all kannatavat õpetajat/ inimest üldse aidata.“
- „Tugispetsialistide (nii Rajaleidja keskuse siseste kui ka keskuse väliste spetsialistide) koostöö on nõrk, sest mitmetel juhtudel ei arvestata keskuse väliste spetsialistide (nt psühhiaater) ja lapsega konkreetselt tegelevate koolitöötajate kogemuse ja arvamusega.“
- „Puudub piisav info nende tegevusest.“
- „Spetsialistina ootaksin Rajaleidjalt metoodiliste materjalide kättesaadavuse parandamist. Tugispetsialistide võrgustiku loomist ja hoidmist. Koostöö haridusasutustega ei ole initsiatiivikas ka juhtumipõhiselt.“
- „Töö on killustatud, spetsialistid ülekoormatud ilmselt ja enim hämmastab, et järjekordsel kokkusaamisel alustaks justkui otsast peale - st. et materjalid, mida on esitatud, on läbi töötamata. Häirib veel väga, et perekonda ei näha tervikuna.“
- „Info pigem ei jõua Rajaleidjast lasteaeda. Rajaleidja võiks võtta otse ühendust lasteasutusega. Õppenõustamisteenus on esmaselt kättesaadav, aga asjad jäävad mingil põhjusel venima ja nõustamine pole süsteemne (korduv).“

Kuigi ligi pooled küsitlusele vastanud haridusasutused näevad, et loodud Rajaleidja keskuste toel on paranenud õppenõustamisteenuste kvaliteet ja ka kättesaadavus, on mõned koolitöötajad, kes ei ole keskusest kuulnud või teavad sellest väga vähe. Samuti leidis võrdlemisi mitmeid koolitöötajaid, kelle hinnangul Rajaleidja pakutav teenus ei vasta nende ootustele põhjendades seda peamiselt tõsiasjaga, et tihtilugu jõuavad Rajaleidja töötajad samade järelduste ja soovitusteni, milleni koolitöötaja on ise juba eelnevalt jõudnud.

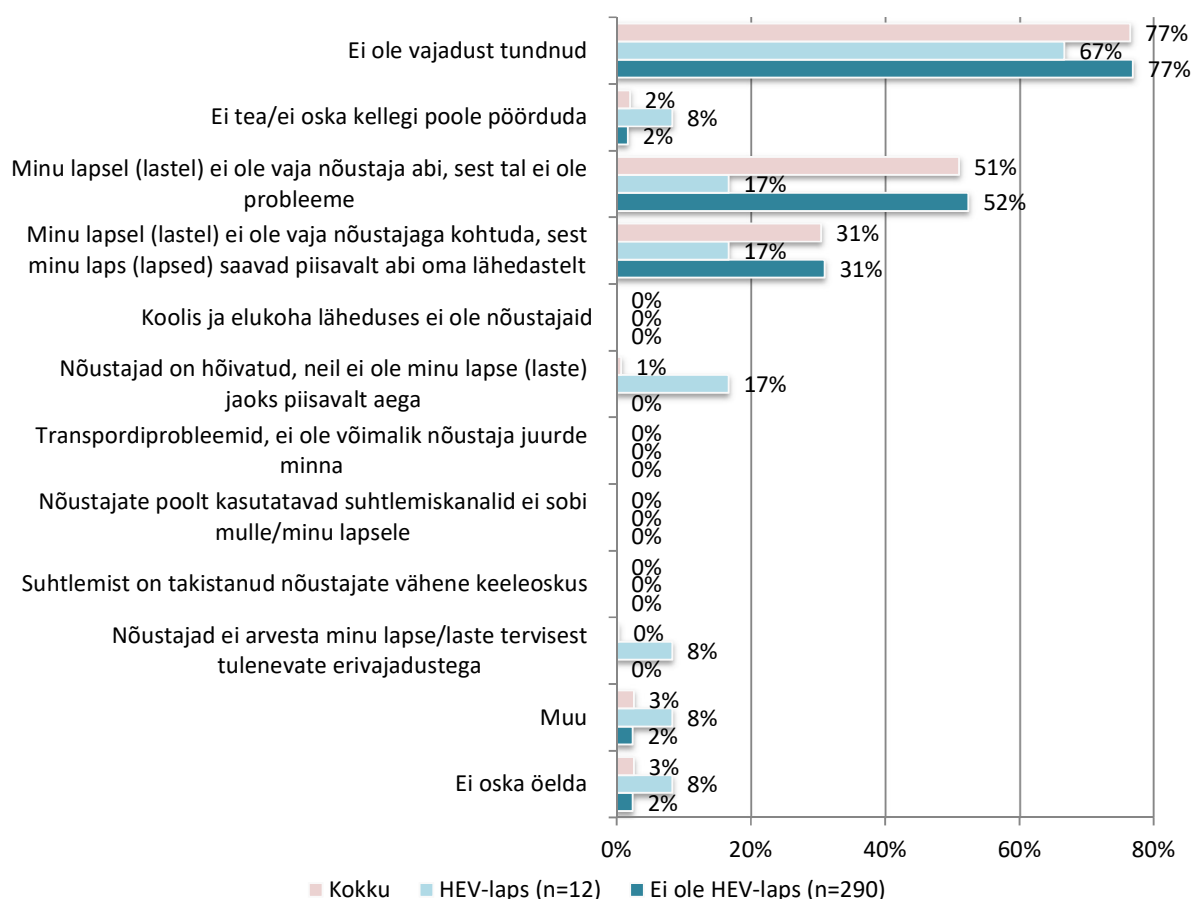
Lapsevanemate ja laste üldine tagasiside õppenõustamisteenustele

Kuna õppenõustamisteenused on paljuski suunatud laste ja lapsevanemate toetamiseks, on oluline koguda ka nende sihtrühmade tagasisidet tugiteenuste kättesaadavusele, kvaliteedile, aga ka teadlikkusele tugiteenustest läbi erinevate aspektide. Alljärgnevalt on esitatud ülevaade

ankeetküsitluste raames kogutud lapsevanemate ja laste hinnangutest muu hulgas sellele, kas ja milliseid takistusi on esinenud õppenõustamisteenuste kasutamisel, kuivõrd kasulikud on teenused nende jaoks olnud ning milliseid infoallikaid on kasutatud asjakohase info kogumiseks. Kuna nimetatud sihtrühmad ei pruugi olla teadlikud sellest, millisel tasandil neid on nõustatud (kas haridusasutuse või Rajaleidja tugispetsialistid), ei eristatud nende küsitlustes ka õppenõustamisteenuste I ja II tasandit. Seetõttu kajastab laste ja lapsevanemate küsitluse raames edastatud tagasiside pigem üldist hinnangut õppenõustamisteenustele.

302 lapsevanemat 518-st küsitlusele vastanust mainis, et nende laps ei ole viimase kahe aasta jooksul käinud õppenõustaja (eripedagoogi, psühholoogi, logopeedi ja/või sotsiaalpedagoogi) juures. Kui vaadata lapsevanemate põhjendusi selles osas (Joonis 23), siis nähtub, et peamine tegur on vajaduse puudumine (77%). Enam kui pooled vastajatest (51%) täpsustasid, et abi ei ole vaja, kuna lapsel puuduvad probleemid, mida nõustajate abil lahendada.

Joonis 23. Põhjused, miks laps ei ole käinud õppenõustaja juures (lapsevanemad, n=302)

Allikas: ankeetküsitlus

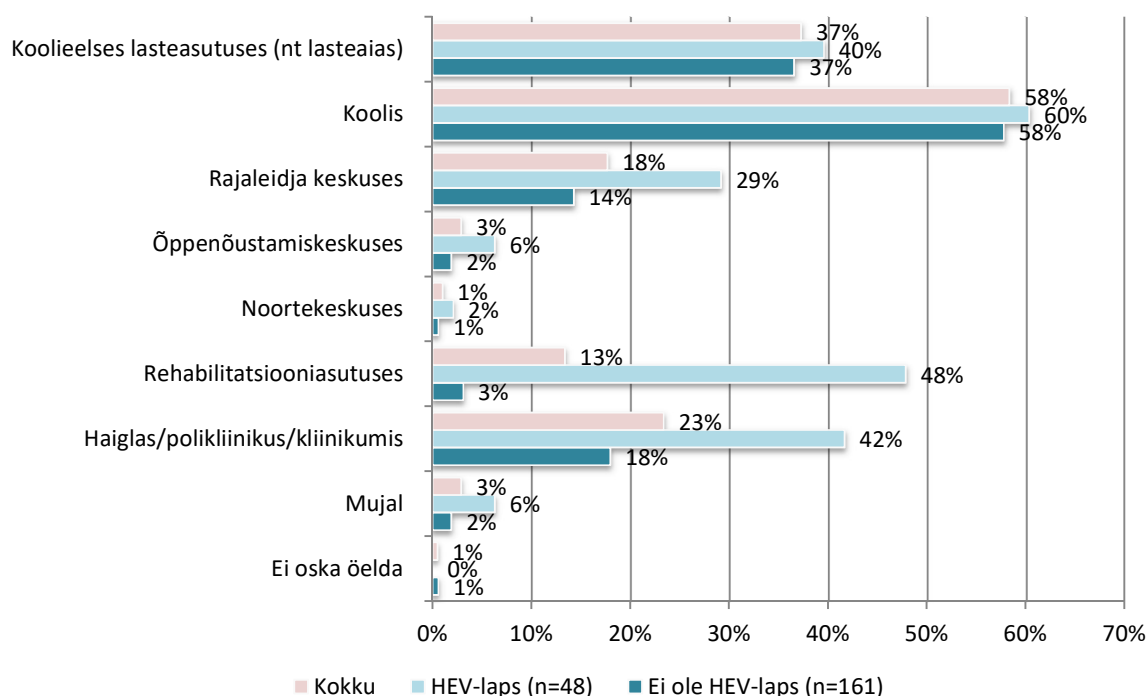
Veel on oluline põhjus, miks lapsed õppenõustajatega ei ole kohtunud, võimalus saada abi ja tuge lähedastelt (31% vastajatest). HEV-last vanemate puhul on aga teatavaks põhjuseks ka nõustajate hõivatus (nt nõustaja juurde raske aega saada, järjekorrad pikad). Seega võib nende küsitlusele

vastanud lapsevanemate puhul, kelle peres on HEV-laps, täheldada mõningast probleemi teenuste kättesaadavusega. Täiendava põhjusena tõi üks lapsevanem välja, et ta ei ole teadlik, kas laps vajab seda teenust või mitte. Teine lapsevanem kommenteeris aga senist negatiivset kogemust kooli tugispetsialistidega – kui oli vaja abi 12. klassis õppivale lapsele, siis vajalikku tuge ei saadudki (ignoreeriti).

Lastele suunatud küsitlusest selgub, et 383-st vastajast 291 (76%) ei ole viimase kahe aasta jooksul käinud õppenõustaja (eripedagoogi, psühholoogi, logopeedi ja/või sotsiaalpedagoogi) juures. Nii nagu lapsevanemad, nimetasid ka lapsed kolme peamise põhjusena, miks tugiteenuseid ei ole kasutatud, et 'ei ole vajadust tundnud' (86%), 'mul ei ole vaja nende abi, sest mul ei ole probleeme' (44%) ning 'mul ei ole vaja nende abi, sest saan piisavalt tuge oma lähedastelt' (41%). Lisaks saab laste puhul välja tuua veel põhjuse 'ma ei tea, kuidas nad mind aidata saavad' (12%). Mõned lapsed täpsustasid veel, et nad ei ole tugispetsialistidega kohtunud, sest ei usalda võõraid ning et ei oska nõustajaid leida.

Mis puudutab aga lapsi, kes on pöördunud õppenõustajate poole, siis lapsevanematele (n=209) teadaolevalt on lastel **peamine kokkupuude spetsialistidega esmatasandil** ehk koolis (58%) ja lasteaias (37%) (Joonis 24).

Joonis 24. Paigad, kus lapsed on kohtunud õppenõustajaga (lapsevanemad, n=209)

Allikas: ankeetküsitlus

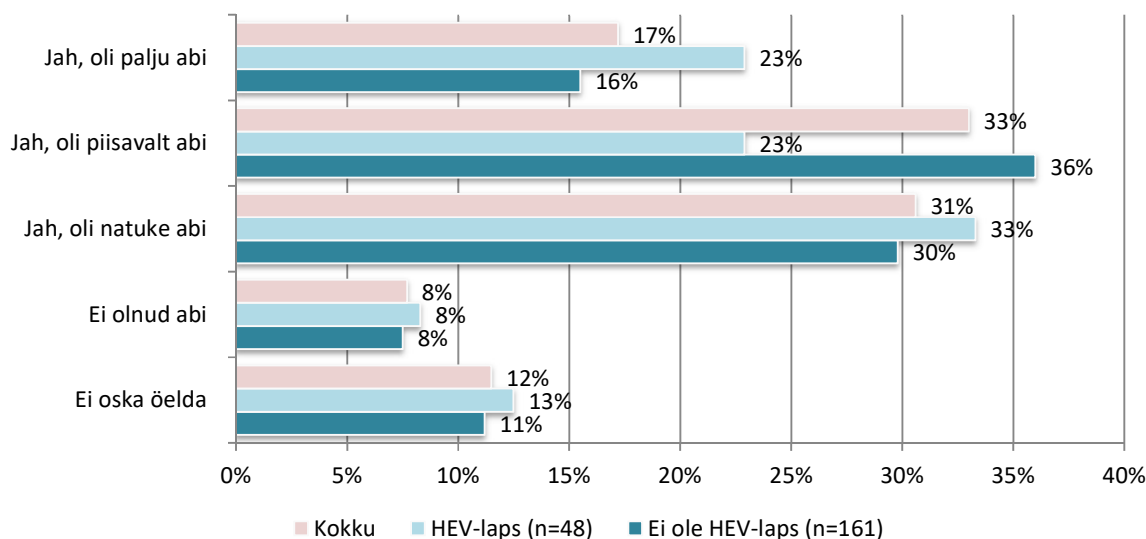
Ka need lapsed, kes on viimase kahe aasta jooksul kohtunud õppenõustajatega (n=87) nimetasid peamiseks kohtumisaigaks oma kooli (72% vastajaist). Kui aga vaadata HEV-last vanemate tagasisidet, ilmneb, et nende lapsed kohtuvad nõustajatega lisaks koolile veel rehabilitatsiooniasutuses (48%) ning meditsiiniuasutustes (haiglad, polikliinikud, kliinikumid) (42%). Ka

Rajaleidja keskusesse jõuavad HEV-lapsed tihedamini (29%) kui mitte HEV-lapsed (14%). Lastest mainis 21%, et on kohtunud spetsialistidega Rajaleidja keskuses. Ligi kolmandik lastest (30%) nimetasid kohtumispäigana midagi muud – nt vaimse tervise keskust ning mitmel korral ka erinevaid meditsiinasutusi (nt PERH, Magdaleena, polikliinik, haigla, psühhiaatriakliinik). Lapsevanemad tõid muude kohtadena, kus lapsed on kohtunud õppenõustajatega, välja veel näiteks eraettevõtted, psühholoogi kodu ja eratunnid logopeedi juures.

Lapsevanemaid, kes arvasid, et neil on esinenud **probleeme või takistusi** õppenõustajate poole pöördumisel või nende abi kasutamisel, oli vastajate (n=209) hulgas 25. Neist 17 vastajat tõid ühe olulise takistava mõjurina välja spetsialistide hõivatuse ning 9 vastajat asjaolu, et lapse koolis või elukoha läheduses ei ole vajalikke nõustajad. Mõlemad tegurid viitavad teenuse kättesaadavusega seotud kitsaskohale. Küsitluse raames kommenteeris ka mitu lapsevanemat, et spetsialistide aeg on väga piiratud ja teenustele on pikad järjekorrad, mistõttu ei saa kõik vajalikku abi. 4 lapsevanemat nimetasid takistusena asjaolu, et nõustajad ei oska nende last aidata ning seejuures oli täpsustatud, et kuigi on käidud mitme nõustaja juures, ei ole vajalikku abi saadud. Ühe lapsevanema puhul oli põhjenduseks lapse haruldane sündroom. Täiendavate takistustena mainisid lapsevanemad küsitluses veel näiteks seda, et teenus oli tasuline⁵⁵, aga ka kooli teatavat ükskõiksust probleemiga tegelemisel. Laiema probleemina tõi üks lapsevanem esile kogu süsteemi killustatust – ühelt poolt teatud teenuse kehvast kättesaadavusest, kuid ka puudulikku infot selles osas, kelle poole ja millal pöörduda. Siiski ligi 81% vastajatest ütles, et probleeme või takistusi õppenõustajate poole pöördumisel või nende abi kasutamisel ei ole esinenud, 7% ei osanud siinkohal hinnangut anda.

Lapsevanemad ja lapsed hindasid küsitluse raames ka osutatud **teenuse kasulikkust** (Joonis 25).

Joonis 25. Lapsevanemate hinnang nõustamise kasulikkusele (n=209)

Allikas: ankeetküsitlus

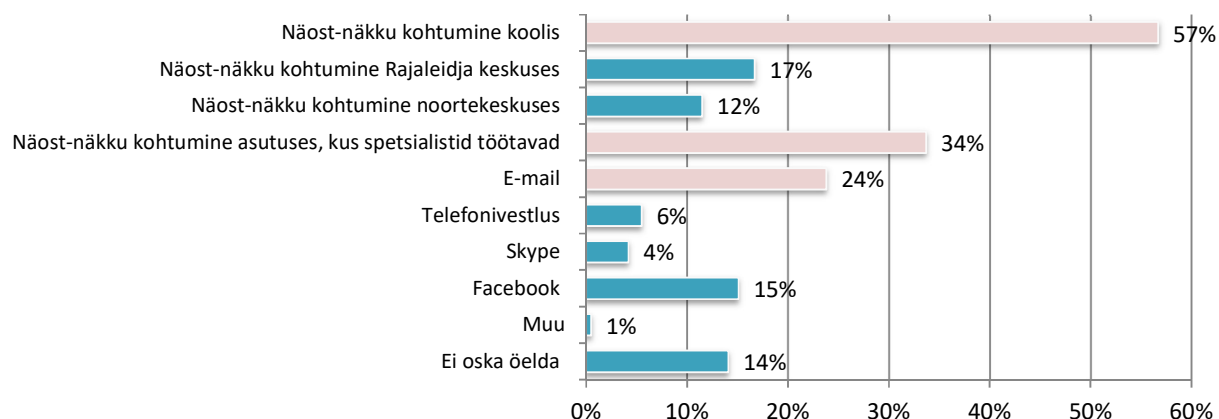
⁵⁵ Rajaleidja teenused ei ole lapsevanemate jaoks tasulised, järelikult kasutasid vastajad erasektori teenuseid.

Nende lapsevanemate hulgas, kelle peres ei ole HEV-lapsi, oli kõige enam neid (36%), kelle hinnangul oli nõustamisest piisavalt abi. Keskmisest kõrgem oli selliste hinnangute osakaal Kesk-Eestis ning madalam Kirde- ja Lõuna-Eestis ning Harjumaa (va Tallinn). HEV-laste vanemate hinnang teenustele oli üldiselt veidi madalam, kuna vastajate hulgas oli enim neid, kelle arvates oli nõustamisest nende lastele ainult natuke abi (33%). Lapsevanemad, kes nentisid, et õppenõustaja juures käimine ei olnud kasulik, põhjendasid muu hulgas nii, et kohtumine oli liiga lühike või kohtumisi oli liiga vähe. Oli ka lapsevanemaid, kes tõid põhjuseks oma lapse kinnise iseloomu, mis raskendab abistamist. Ühe lapsevanema hinnang põhines aga oma lapse enda antud tagasisidel.

Laste enda tagasisidest nõustamise kasulikkusele nähtub, et kõige enam on neid (33%), kelle hinnangul oli õppenõustajaga rääkimisest ainult natuke kasu. 29% vastajaist leidis, et sellest oli piisavalt kasu (Kesk-Eesti piirkonnas 44% ja Kirde-Eestis 46%) ning 22% arvas, et oli palju kasu (Lääne-Eesti piirkonnas oli vastav näitaja 43%). Aga oli ka lapsi (9%), kellele tundus, et nõustajaga rääkimine ei aidanud neid üldse.

Spetsialistidega suhtlemisel eelistavad lapsed enim näost-näku kohtumisi kas koolis (57%, n=383) või siis asutuses, kus spetsialistid töötavad (34%) (Joonis 26). Meelepärane viis nõustamiseks on ka meilivahetus (24%). Näost-näku kohtumise Rajaleidja keskuses tõi välja 17% vastajaist.

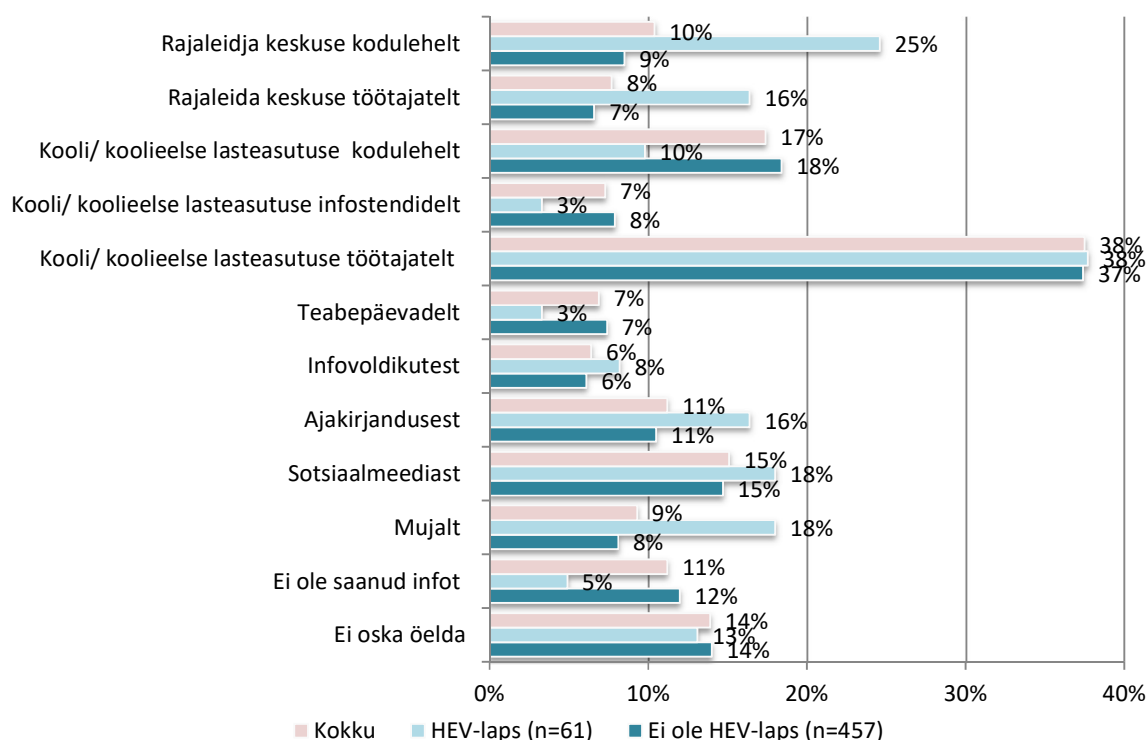
Joonis 26. Koolinoorte poolt eelistatavad viisid spetsialistidega suhtlemisel (n=383)

Allikas: ankeetküsitlus

Peamiseks infoallikaks nõustamisteenuste osas on lapsevanemate jaoks haridusasutuste töötajad (juhtkond, õpetajad) ja sotsiaalmeedia (Joonis 27). HEV-laste vanemad saavad nõustamisega seotud teavet olulisel määral ka Rajaleidja keskuse kodulehelt (25%) ning nende töötajatelt (16%). Ent lapsevanemad, kellel ei ole HEV-lapsi, ei näe Rajaleidja portaali ega ka töötajaid olulise infoallikana. Kokkuvõttes on vähem tähtsad allikad info saamiseks haridusasutuste infostendid, teabepäevad ja infovoldikud. Muude olulisemate allikatena nõustamisteenustest info saamiseks nimetasid lapsevanemad interneti, tuttavaid, aga ka perearste.

Joonis 27. Peamised infoallikad nõustamisteenuste kohta (lapsevanemad, n=518)

Allikas: ankeetküsitlus

Kuigi lapsevanemad saavad infot erinevatest allikatest, leiab küsitlusele vastanuist 84 (16%), et nõustamisteenustega seotud info ei ole olnud nende jaoks piisav. Suuremaks probleemiks on see aga nende vanemate jaoks, **kelle peres on HEV-laps** (34% neist leidis, et info ei ole piisav). Vanemate tagasisidest selgus, et alati ei ole vanemate jaoks kitsaskohaks info puudumine, vaid olemasoleva teabe killustatus eri allikate vahel, mistõttu võtab vajaliku leidmine kaua aega. Küll aga märkisid suur hulk lapsevanemaid, et puudub info selle kohta, kuhu ja millal pöörduda, kui tunnetatakse, et abi on vaja. Nii mõnedki tõid välja, et sooviksid enam teavet sellest, kuidas lapsevanem ise saaks oma last aidata. Alljärgnevalt on toodud mõned näited lapsevanemate põhjendustest, miks info ei ole olnud nende jaoks piisav:

- „Otseselt mitte info puudust ma ei kurdaks, vaid info korrastatuse ja ülevaatlikkuse osas on lood mõnevõrra keerulised. Lapsevanem peab end nii mitmel eri suunal teemadesse sisse kaevama, et kui ükskord tekib asjadest mingigi ülevaade, on kulunud kuripalju aega.“
- „Pole üldse õppenõustamisteenusega kursis.“
- „Riigipoolse abi saamisel on palju erisusi, mille kohta info on puudulik, väga palju bürokraatiat ja eeldatakse et kõik pöördujad teavad kõike juba.“
- „Kes üldse maakonna piires vastavat teenust osutab, vähe ja ebapiisavalt infot.“
- „Info on liiga laiali. Võiks olla kompaktelt kõik ühes kohas olemas“.

- „Ei oska ise otsida infot, kelle poole peaksime pöörduma. Arst suunas kooli, sealt öeldi, et otsige ise. Rajaleidjas ei saanud probleemile abi. Kodulähedal puuduvad spetsialistid ning pealinnas on liiga kulukas käia.“
- „Süsteemi toimivuse ja struktuuri kohta, et kunas ja kuhu on õige pöörduda abi saamiseks. Kelle juurde peab pöörduma, millised on üldse olemasolevad abi liigid ja muud võimalused, sh toetused. Kõige suuremat puudust olen tundnud tugisüsteemist, kust ka vanemad saaksid abi ja tuge ja nõuannet. Ega ainult laps ei vaja abi, vaid ka vanemad vajavad nõustamist ja emotsionaalset tuge.“
- „Puuduv info? Näiteks Rajaleidja kõlab oma nime poolest nagu oleks suunatud põhikoolilõpetajatele ja info sellise asutuse olemasolust puudus mul täielikult. Täiesti kogemata sain teada, et selline asutus on olemas ja sinna võin pöörduda ka eelkoolialisega.“
- „Infot, kuidas vanemad saavad end aidata, et last paremini aidata.“
- „Laste aitamiseks ja abistamiseks mõeldud isikute andmed igal pool maakonnas võiks olla ühes kohas saadaval. K.a. vastuvõtu ajad. Tihti on need aga igal pool laiali ning peab ise otsima erinevatest allikatest, kuhu pöörduda.“

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Ligikaudu pooled küsitlusele vastanud koolide direktorid ja õppealajuhatajad leiavad, et nende koolis ei ole võimalik pakkuda õppenõustamisteenuseid vajalikus mahus ja kvaliteedis, mistõttu esineb tänasel päeval esmatasandi õppenõustamisteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi tagamisel endiselt kitsaskohti. Kõige problemaatilisem on psühholoogilise ja logopeedilise abi tagamine haridusasutustes.
- Õppenõustamisspetsialistide ametikohtade puudumine koolis, ressursside piiratus vajalike spetsialistide palkamiseks ning täitmata ametikohad (kuna ei leita spetsialisti) on olulisemad põhjused, miks ei paku koolid täna tugiteenuseid vajalikus mahus ja kvaliteedis. Ka olemasolevate spetsialistide vajadustele mittevastava koormuse tõttu ei jõuta kõiki abivajajaid nõustada.
- Koolide hinnangul ei ole võimalus tellida I tasandi teenust Rajaleidja keskuste vahendusel märkimisväärselt panustanud esmatasandi õppenõustamisteenuste kättesaadavuse parandamisele.
- 40% logopeedilist (47% koolides, kus õppekeeleks on 'vene, eesti ja vene või muu') ning 29% eripedagoogilist nõustamist koolides pakkuvatest küsitlusele vastanud spetsialistidest tunnetavad, et neil ei ole piisavalt teadmisi ja oskusi oma tööülesannete täitmiseks. Seega on esmatasandil spetsialistide piisavate teadmiste ja oskuste puudumine oluliselt suurem probleem kui Rajaleidja keskuste spetsialistide hulgas. Veidi suurem on ka nende õppenõustamisspetsialistide osakaal, kes arvavad, et ei oma piisavalt tööks vajalikke kaasaegseid hindamisvahendeid. See aga võib tähendada, et abivajajad ei saa esmatasandil alati piisavalt kvaliteetset tuge.
- Koolid püüavad üldjuhul lapsi ja noori toetada kasutades kooli enda nõustamisspetsialistide tuge, kuid aja jooksul on Rajaleidjasse pöördujate arv haridusasutuste seas kasvanud.
- 44% küsitlusele vastanud koolitöötajatest leiavad, et Rajaleidja keskuste loomine on siiani õppenõustamisteenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile pigem või olulisel määral kaasa aidanud, kuid 17% hinnangul ei ole olukord kvaliteedi ja kättesaadavuse osas pigem või üldse muutunud. Seega, kuigi indikaatorite osas on õppenõustamisteenuste osutamisega seotud sihttasemed saavutatud, leidub koole, kelle hinnangul ei ole vastavad teenused täiel määral kättesaadavad.

- Olulisemad takistused II tasandi Rajaleidja teenuste kasutamisel on koolide hinnangul Rajaleidja spetsialistide hõivatus ning keskuste asukohast tingitud ligipääsu probleemid (kehv transpordiühendus). Olenevalt regioonist tõusetuvad pärssivate teguritena teenuste kasutamisel ka eelnev negatiivne kogemus Rajaleidja keskuse nõustamisega ning hirm teenuse kasutamise ees.
- Rajaleidja poolt pakutavate nõustamisteenuste kasutamisel eelistavad koolid kontaktiviisina eeskätt kohtumist koolis kohapeal, kuid ka meilivahetus ning telefonivestlused sobivad nõustamise läbiviimiseks. Seega on II tasandi õppenõustamisteenuste kättesaadavuse tagamisel oluline pöörata tähelepanu just nimetatud kontaktiviiside kasutamisele.
- Kuna Rajaleidja keskuse koduleht, aga ka erinevad teabepäevad ja infovoldikud on haridusasutuste jaoks olulised infoallikad Rajaleidja tegevuste ja teenuste kohta, tuleb jälgida, et nende raames jagatav info aitaks kaasa sihtrühma teadlikkuse kasvule. See, millise kvaliteediga teave Rajaleidja keskuste kohta jõuab koolitöötajateni, mõjutab kogu sihtrühma teadlikkust, kuna ka kolleegid ja kooli juhtkond on koolitöötajate jaoks olulised infoallikad.
- Nii nagu Rajaleidja keskuste töötajad, leiavad ka haridusasutused, et teenuste kättesaadavuse parandamiseks tuleb lapsevanemate ja kutsekoolide, aga ka õpilaste puhul rohkem vaeva näha nende teadlikkuse tõstmisel Rajaleidja teenustest.
- Lastele ja lapsevanematele suunatud küsitlusest selgus, et need, kelle lapsed ei ole käinud viimase kahe aasta jooksul õppenõustaja juures (n=302), ei näegi enamasti tarvidust õppenõustajate poole pöördumiseks, kuna nende endi hinnangul ei ole lapsel probleeme, mida käsitleda või on need võimalik lahendada lähedaste toel. Samas on aga varasemalt vahehindamise raames juba kirjeldatud, et abivajavate laste hulk on tõusuteel ning aina enam vajavad tuge ka hariduslike erivajadusteta lapsed. Seega võib see vastuolo viidata juba eelnevalt välja toodud asjaolule, et lapsevanemate kohati ebapiisava teadlikkuse tõttu ei oska nad probleemidele tähelepanu pöörata, neid teadvustada ning vajadusel tuge küsida.
- HEV-lastel vanemad tunnevad vajadust täiendava abi järele, kuid peamine põhjus, miks ei ole nõustajate poole pöördutud, on taas kord tugispetsialistide hõivatus (spetsialistide aeg on väga piiratud ja teenustele on pikad järjekorrad).
- Lastel (sh HEV-lastel) jaoks on kontakt õppenõustajatega viimase kahe aasta jooksul olnud eeskätt esmatasandil, kuid kokkupuudet on ka meditsiiniuasutustes tegutsevate spetsialistidega, eriti HEV-lastel. Rajaleidja keskusesse jõuavad aga HEV-lapsed tihedamini kui mitte HEV-lapsed. See näitab, et eeskätt on kõige sobivaimaks õppenõustamisteenuse osutamise asupaigaks kool või koolieelne lasteasutus. HEV-lastel jaoks on aga oluline võimalus kohtuda spetsialistidega ka Rajaleidja keskuses.
- Nende lapsevanemate hinnangul, kelle lapsed on kohtunud õppenõustamisspetsialistidega, on üldiselt saanud neilt pigem piisavalt abi. Ent HEV-lastel vanemad ja lapsed hindavad teenuste kasulikkust veidi madalamalt, kuna kõige enam neist leidis, et nõustamisest on seni olnud ainult natukene kasu. Ühelt poolt võivad selle põhjuseks olla nõustatavate spetsiifilisemad ja kõrgemad ootused abile, kuid teisalt võib see viidata ka teenuste ebapiisavale kvaliteedile ja kättesaadavusele.
- Kuigi lapsevanemad saavad nõustamisteenustega seotud infot erinevatest allikatest (peamiselt haridusasutuste töötajatelt), ei ole see kõigi, eriti HEV-lastel vanemate, jaoks piisav. Oluliseks kitsaskohaks on seejuures olemasoleva teabe killustatus eri allikate vahel, mistõttu võtab vajaliku info leidmine kaua aega.

3.3.2 Programmi sihtrühmade tagasiside karjääriteenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile

Hindamisküsimus: Milliseks hindavad õpilased, nende vanemad ning koolitöötajad karjääriteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti, arvestades kogu karjääriteenuste skaalat: Töötukassa, Rajaleidja, koolide pakutav karjääriõpe?

Õpilaste võimetekohase õppimise ja karjäärivalikute toetamisel mängivad olulist rolli ka karjääriteenused. Lisaks Õppe- ja karjäärinõustamise programmi (ÕKP) raames osutatavatele teenustele (karjääriinfo vahendamine ja karjäärinõustamine) pakuvad noortele karjäärivaldkonnas teataval määral tuge ka Töötukassa ning koolides pakutav karjääriõpe. Antud hindamisküsimuse raames antaksegi ülevaade sellest, kuidas hindavad haridusasutused, lapsed ja lapsevanemad nimetatud teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti.

Karjääriõpe koolides

Koolide karjääriõppe korraldamisel on nii sisu, vormi kui mahu osas aluseks Põhikooli riiklik õppekava⁵⁶ ja Gümnaasiumi riiklik õppekava⁵⁷ ning selle raames peavad koolid toetama õpilasi eeskätt nende karjääri planeerimiseks vajalike oskuste ja teadmiste kujundamisel. Eraldi õppeainena on koolidel võimalus pakkuda karjääriõpetust valikainena ning läbiva teemana „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“. See, kuidas koolid seotud teemasid käsitlevad, sõltub teataval määral aga ka kooli enda aktiivsusest ja võimalustest.

Kui vaadata koolis pakutavat karjääriõpet, siis hindamise raames uuriti haridusasutustelt (direktorid ja õppealajuhatajad), kas neil on tänasel päeval võimalik korraldada **karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis**. Võrreldes õppenõustamisteenustega näib olukord karjääriõppe valdkonnas olevat paremas seisus, kuna küsitlusele vastajaid (n=168), kes leidsid, et nende koolis ei toimu karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis, oli 23%. Keskmisest veelgi väiksem oli selliste vastajate osakaal gümnaasiumide hulgas (10%), Kirde-Eesti regioonis (12%), linnapiirkonnas (15%) ning koolides, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu' (12%). Küll aga on Kesk-Eesti piirkonnas veidi enam koole (34%), kus karjääriõppe kvaliteet ja maht ei ole vastajate hinnangul piisav.

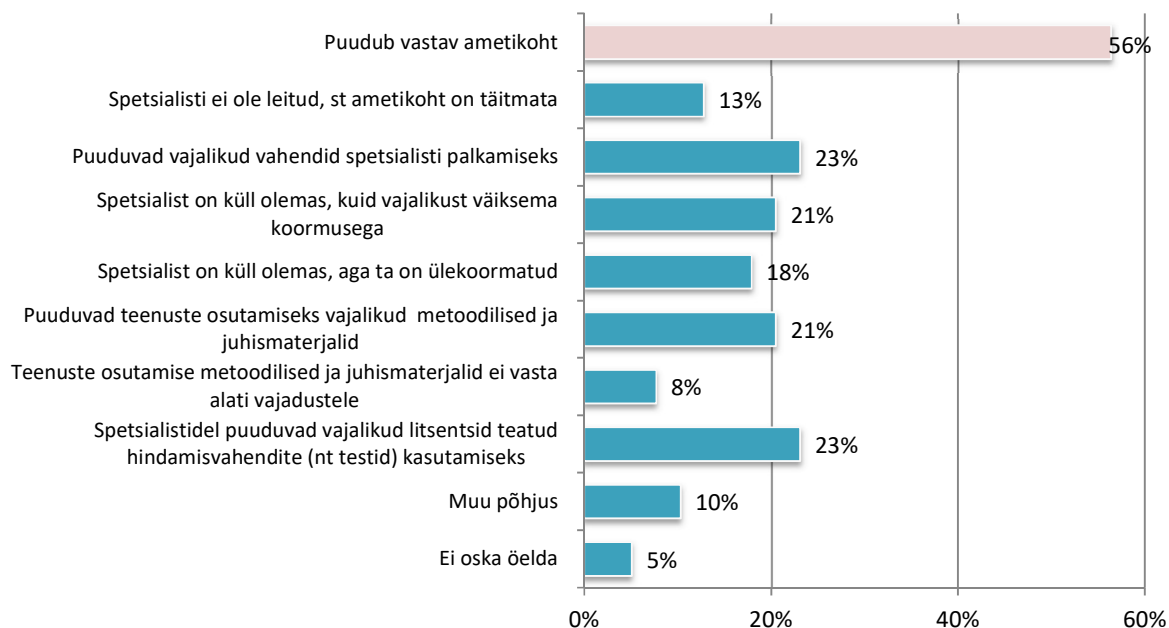
Nii nagu õppenõustamisteenuste puhulgi, toodi **põhjusena**, miks ei korralda koolid karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis, kõige enam välja, et koolis puudub vastav ametikoht (56%) (Joonis 28). Algkoolide ja koolide, kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu', osas oli vastav näitaja 100%. 23% vastajatest mainisid, et spetsialisti palkamiseks puuduvad vahendid ning 17% vastajate hinnangul on probleem ka selles, et spetsialisti ei ole ametikohale leitud. Kui koolis on karjäärivaldkonnaga tegelev spetsialist olemas, siis 21% vastaja hinnangul töötavad nad vajalikust väiksema koormusega ning 18% leiab, et nende spetsialistid on ülekoormatud (Põhja-Eesti regioonis 50%). Eelnevat kinnitab ka haridusasutuste fookusgrupi osalejate tagasiside, mille kohaselt koolides tihtilugu ei olegi tasustatud karjäärikoordinaatori ametikohta ning see töö sõltub paljuskil konkreetsetest inimestest ning nende missioonitundest. Peale selle tõi üks koolitöötaja küsitluses välja, et kaasava hariduse kontekstis on vaja rohkem tähelepanu pöörata HEV-õpilaste juhendamisele karjäärivaldkonnas. Karjääriõppe puhul toodi olulisemate põhjustena küsitluses välja veel seda, et spetsialistidel puuduvad vajalikud litsentsid teatud hindamisvahendite kasutamiseks (23% vastajaist;

⁵⁶ Põhikooli riiklik õppekava (RT I, 14.01.2011, 1); <https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001>

⁵⁷ Gümnaasiumi riiklik õppekava (RT I, 14.01.2011, 2) <https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011002>

44% koolides, kus õpilasi 100-300) ning puuduvad nõustamiseks vajalikud metoodilised ja juhismaterjalide (21% vastajatest).

Joonis 28. Põhjused, miks koolid ei korralda karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis (n=39)

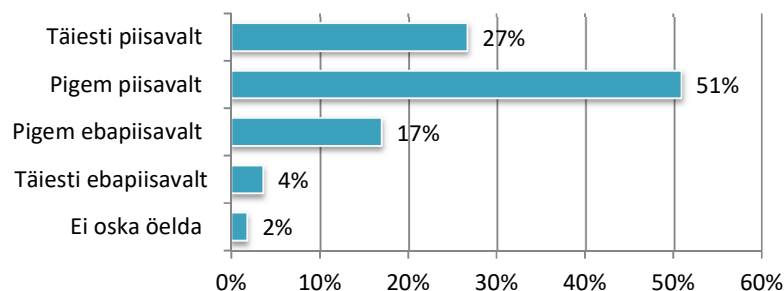

Allikas: ankeetküsitlus

Vaadates küsitluse raames antud **laste hinnangut** sellele, kas koolis räägitakse piisavalt karjääriplaneerimisest ja sellega seoses valikute tegemisest, siis tervelt 40% vastajatest tunnetas, et nende koolis ei räägita sellest piisavalt või üldse. Siia kõrvale saab tuua ka vahehindamise raames kolme NEET-noorega tehtud süvaintervjuudel kogutud tagasiside. Nimelt, kõigi kolme NEET-noore puhul ilmnas, et karjääriteemaatikat puudutati koolis harva ning kellelegi ei meenunud, et koolis oleks olnud eraldi inimene, kes tegeleks karjäärivaldkonnaga. Kaks intervjuueeritud noort leidsid, et õppimise ja elukutse valikute teemadel oleks võinud koolis rääkida rohkem.

Koolis pakutava karjääriõppe kvaliteedi osas hindasid vastavad spetsialistid küsitluse raames ka oma **pädevust** (Joonis 29) ja tööks vajalike **hindamisvahendite piisavust**. Küsitlusest selgub, et ligikaudu viiendik (21%) neist, kes on seotud karjääriõppe korraldamisega oma koolis, hindab enda selleks vajalikke teadmisi ja oskusi pigem või täiesti ebapiisavaks. Lääne-Eesti regioonis on aga selliseid hinnanguid oluliselt vähem (10%). Haridusametuse fookusgrupis tuli samuti välja, et esmatasandit ehk karjäärikoordinaatoreid võiks rohkem koolitada. Mis puudutab vajalike kaasaegsete hindamisvahendite piisavust, siis 51% vastajaist leiab, et neid on piisavalt oma tööülesannete täitmiseks, kuid 29% arvab vastupidiselt (ei oma piisavalt). Ülejäänud (20%) ei osanud selle aspekti osas oma hinnangut anda.

Joonis 29. Koolitöötajate hinnang sellele, kas neil on piisavalt teadmisi ja oskusi oma tööülesannete täitmiseks karjääriõppe valdkonnas (n=165)

Allikas: ankeetküsitlus

Nii nagu õppenõustamisteenuste puhul, aitab koolis karjääriõppe korraldamisele kaasa ka **lapsevanemate valmisolek** selles valdkonnas koostööd teha. 44% koolitöötajatest (n=576) hindas senist koostööd karjääriteenuste puhul oma kooli ja lapsevanemate vahel pigem hästi toimivaks (37% ei osanud hinnangut anda). Kesk-Eesti regioonis anti vastav hinnang 59% vastaja poolt. Lapsevanemate küsitluses toodi välja, et karjäärinõustamine peab algama juba koolis ning sellele saavad kaasa aidata ka vanemad ise rääkides koolides oma ametitest või viies lapsi oma töökohtadesse. Haridusasutuste fookusgrupis selguski, et lapsevanemad on üha altimad ka ise oma tööst ja ametist koolis (ning ka lasteaedades) lastele rääkima.

Haridusasutuste fookusgrupis tõdeti üldiselt, et karjääriõppe korraldamise osas on viimastel aastatel väljavaated avardunud. Aina enam on püütud karjääriõpet integreerida läbivalt õppetegevusse ning lihtsamaks on muutunud eri osapoolte (ettevõtete, lapsevanemate, vilistlaste) kaasamine. Karjääriteemade käsitlemiseks kasutavad koolid mitmeid võimalusi – korraldatakse töövarjupäevi, mille raames õpilased külastavad enda poolt välja valitud ettevõtteid ning kutsutakse ka külalisesinajaid (ka algklassidesse). Eriti heaks võimaluseks hindasid fookusgrupi osalejad ettevõtete külastamist, kuna see võimaldab noorel näha reaalselt töökeskkonda (lihtsalt ametist rääkides ei pruugi kõik positiivsed ja negatiivsed aspektid esile tulla). Ka lapsevanemate küsitluse raames rõhutas üks vastaja, et koolid võiksid lapsi suunata rohkem erinevatesse töökohtadesse, et lastel tekiks parem ettekujutus töö olemusest erinevates valdkondades. Ettevõtete külastamine nõuab aga täiendavat koolipoolset korraldustööd ja lisaressurssi (nt transpordi näol), kuna õpetajad ei soovi alati õpilasi oma tundidest mujale lubada. Seega leiti, et sellised õppekäigud võiksid olla kohustuslikud ehk osa õppekavast. Üldisemalt kommenteeris üks intervjuueeritud kohaliku omavalitsuse esindaja karjääriõppe korraldamise puhul, et sellele töötab mõnevõrra vastu üldine haridussüsteem, mis ei arvesta alati piisavalt õpilase individuaalsusega. Nimelt, kui lapse individuaalse karjäärinõustamise käigus jõutakse teatud järeldusteni (nt millised teemad võiks lapsele sobida), siis ümbritsevas süsteemis on nõustamise raames saadud mõtteid keeruline rakendada, kuna lähtuma peab õppekavast, mis on kõigile üks ja sama. Veel märkis ta, et karjäärinõustamine 9-ndas klassis on juba natuke liiga hiline faas neile, kellel on probleeme kooliskäimisega juba 6-ndas ja 7-ndas klassis (laps ei võta seda infot enam vastu).

Rajaleidja karjääriteenused

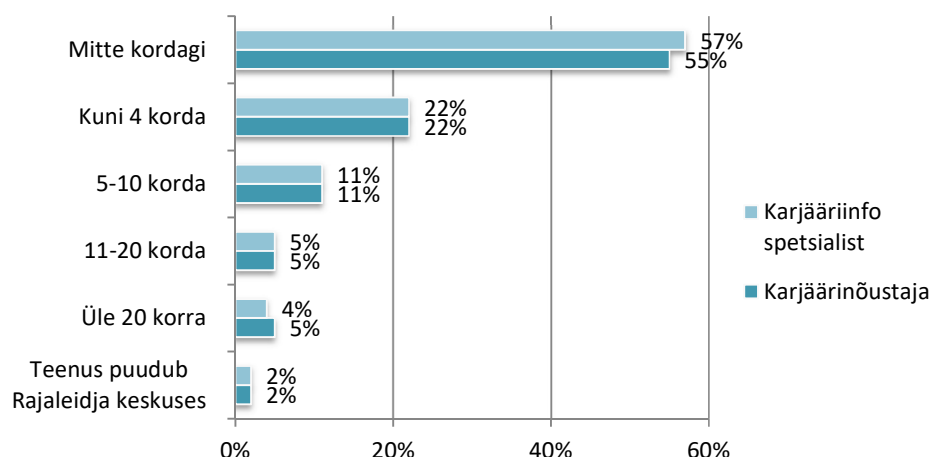
Karjäärivaldkonnas pakuvad Rajaleidja keskused nii karjääriinfo vahendamist kui karjäärinõustamist. Keskused on osutanud nimetatud teenuseid ÕKP raames alates septembrist 2014.

Kuigi Rajaleidja karjääriteenused on peaaugjalikult suunatud kuni 26-aastastele noortele, on Rajaleidja keskused partneriks ka koolidele, aidates neil tagada õpilastele karjäärinõustamise- ja karjääriinfo teenuste kättesaadavust. Ühe võimalusena selleks on kasutatud koolitõõtajate vahetut nõustamist asjakohastes küsimustes, kuigi ÕKPs sellist tegevust otseselt ette nähtud ei ole (selle kohta puudub ka indikaator). Haridusasutuse küsitlusest selgub, et viimase kahe aasta vältel (alates september 2014) ei ole Rajaleidja keskuste karjäärinõustajad ja karjääriinfo spetsialistid mitte ühtegi korda **vahetult nõustanud** enam kui pooli küsitlusele vastanud koolide tõõtajatest (Joonis 30). Keskmisest oluliselt kõrgem on selliste vastajate osakaal algkoolide hulgas (selles kooliastmes pööratakse karjääriteemadele üldjuhul ka vähem tähelepanu). Kui aga vaadata nende koolitõõtajate osakaalu, keda Rajaleidja karjäärivaldkonna spetsialistid on nõustanud kuni 4 korda, ilmneb, et keskmisest mõnevõrra kõrgem on see Kesk-Eesti regioonis.

Kuid siinkohal on oluline välja tuua, et Rajaleidja keskused nõustavad eelkõige haridusasutuste karjäärikoordinaatoreid, keda küsitluses osales kokku 52. Nendest 9 (ca 17%) vastasid, et karjäärinõustaja on neid nõustanud üle 20 korra, 11 (21%) 11-20 korda, 14 (27%) 5-10 korda, 15 (29%) 2 korda ja vaid 3 karjäärikoordinaatorit (ca 6%) tõid välja, et Rajaleidja ei ole neid nõustanud mitte ühtegi korda.

Karjääriinfo spetsialistide osas tõi 6 karjäärikoordinaatorit (ca 12%) välja, et ei ole nende teenust mitte kordagi kasutanud ning sama palju märkis, et on teenust kasutanud üle 20 korra. Ülejäänud karjäärikoordinaatorid olid teenust kasutanud vahemikus 4-20 korda.

Joonis 30. Koolitõõtajate vahetu nõustamise sagedus Rajaleidja keskuste karjäärinõustajate ja karjääriinfo spetsialistide poolt (n=576)

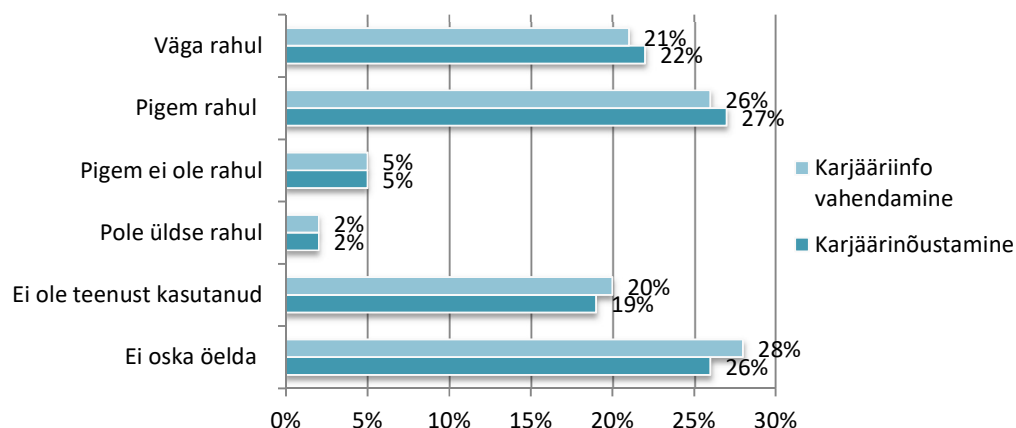
Allikas: ankeetküsitlus

Niisiis, kuna enamus haridusasutuste karjäärikoordinaatoreid on kasutanud Rajaleidja karjääriinfo spetsialisti ja karjäärinõustaja teenuseid korduvalt, võib eeldada, et teenused on nimetatud sihtgrupile vajalikud.

Haridusasutuste **rahulolu Rajaleidja karjääriteenustega** võrreldes õppenõustamisteenustega on tuntavalt kõrgem (Joonis 31). Märgatav erinevus on just hinnangute 'väga rahul' lõikes – kui õppenõustamise puhul oli teenustega väga rahul 8-10% vastajaist (olenevalt teenusest), siis karjääriteenustega on väga rahul veidi enam kui viiendik koolide tõõtajaist. Eriti kõrge on rahulolu

Rajaleidja karjääriteenustega Lääne- ja Kesk-Eesti regioonides. Küll aga leidub ka karjääriteenuste puhul arvestatav hulk vastajaid, kes ei ole teenust kasutanud või ei oska oma hinnangut anda (eriti kõrgel määral algkoolides, koolides kus õppekeel on 'vene, eesti ja vene või muu' ja Põhja-Eesti piirkonnas). Haridusasutuste fookusgrupis tõi üks osaleja välja, et kuigi nende kool on Rajaleidja karjääriteenustega väga rahul, mõjutab Rajaleidja karjäärispetsialistide töö kvaliteeti mõnevõrra negatiivselt surve, mis tuleneb spetsialistidele seatud kõrge eesmärgist nõustamiste arvu täitmise osas. Samuti tunnustasid ka kohalike omavalitsuste esindajad intervjuude raames Rajaleidja karjäärispetsialistide tööd – koolid on üldjuhul rahul nende karjäärispetsialistide poolt pakutavate teenustega.

Joonis 31. Koolitöötajate rahulolu Rajaleidja keskuse karjäärispetsialistide pakutavate teenustega (n=576)

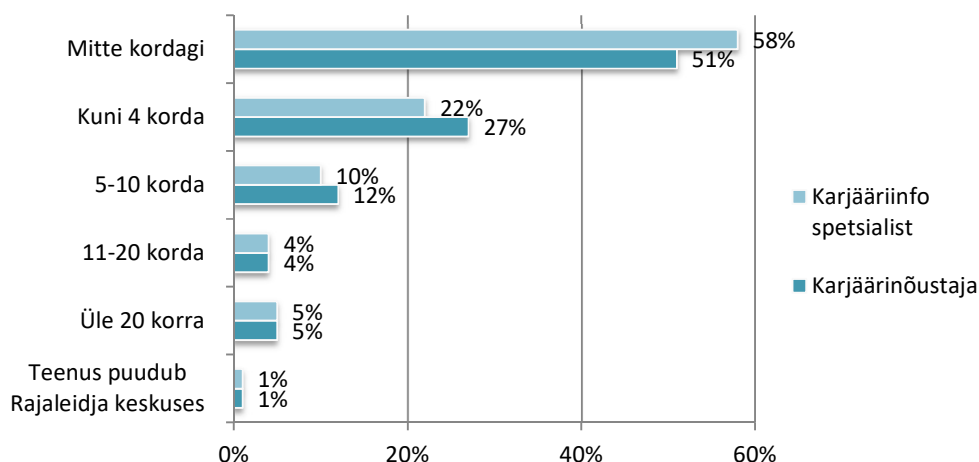

Allikas: ankeetküsitlus

Analüüsid, kuivõrd on **koolide töötajad suunanud** näiteks õpilasi, lapsevanemaid ja/või kolleege maakondlikesse Rajaleidja keskustesse nõu saamiseks karjääriteemadel, selgub, et enim on neid, kes ei ole seda keskuste tegutsemisaja jooksul kordagi teinud (Joonis 32). Küll aga põhjendati haridusasutuste fookusgrupis vähest suunamist tõsiasjaga, et Rajaleidja keskuste töötajad teevad enamasti ise koolides kohapeal nõustamist (nii grupi- kui ka individuaalset nõustamist), mistõttu puudub ka otsene vajadus lapsi sinna suunata. Koolid ei näe ka põhjust, miks peaksid nemad suunama lapsevanemaid Rajaleidja keskusesse.

Lisaks võivad põhjused, miks koolid ei ole ise kasutanud võimalust konsulteerida Rajaleidja karjäärispetsialistidega ja/või ei ole aktiivselt soovitanud ka teistel sihtrühmadel pöörduda Rajaleidja keskustesse õppimise ja elukutse valikutega seotud teemadel, peituda nende koolitöötajate hinnangutes, kes leiavad, et Rajaleidja keskuste poolt pakutavate karjääriteenuste kasutamisel esineb täna **olulisi takistusi**. Koolitöötajate osakaal, kelle hinnangul takistavad Rajaleidja karjääriteenuste kasutamist teatud tegurid, on aga väga madal (4% karjäärinõustamise ja 5% karjääriinfo vahendamise puhul). Ühtlasi on olulisel määral vastajaid, kes ei oska takistuste osas arvamust avaldada (38%).

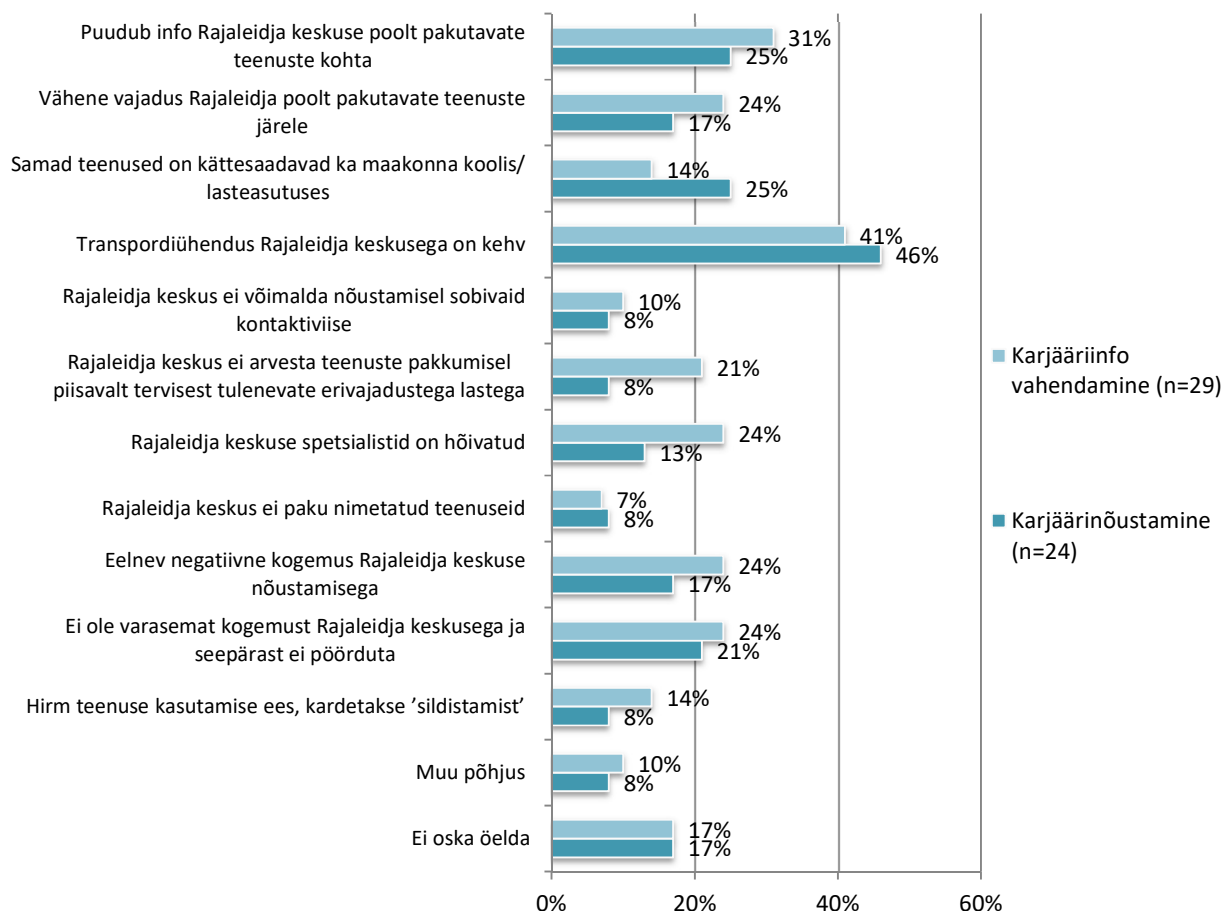
Joonis 32. Rajaleidja karjääriteenuste soovitamise sagedus sihtrühmadele koolitöötajate poolt (n=576)

Allikas: ankeetküsitlus

Kui vaadata lähemalt **põhjuseid**, mis haridusasutuste töötajate arvates võivad pärssida eri sihtrühmadele Rajaleidja karjääriteenuste kasutamist, siis kõige olulisem takistus on vastajate hinnangul halb transpordiühendus Rajaleidja keskusega (Joonis 33). Õppenõustamisteenuste puhul oli see samuti üks kahest kõige enam välja toodud tegurist; teisisõnu, Rajaleidja keskuste ebasobiva asukoha tõttu võivad ka karjääriteenused jääda sihtrühmadele kättesaamatuks. Kui õppenõustamisteenuste puhul oli kooli töötajate poolt enim nimetatud takistus tugispetsialistide hõivatus, siis Rajaleidja karjäärispetsialistide puhul ei näi see olevat faktor, mis niivõrd olulisel määral mõjutaks teenuste kättesaadavust (eriti karjäärinõustamise puhul). Karjääriteenuste osas on teine olulisim takistav tegur hoopiski see, et puudub info Rajaleidja vastavate teenuste kohta. Lisaks tõid mitmed vastajad välja suuremate takistustena nii nõustamise kui ka info vahendamise puhul eelneva negatiivse kogemuse ja varasema kogemuse puudumise Rajaleidja keskusega. Karjääriinfo vahendamise puhul tuleb märkida ka seda, et mitme vastaja arvates ei arvesta Rajaleidja keskuse spetsialistid teenuste osutamisel piisavalt tervisest tulenevate erivajadustega lastega. Karjäärinõustamise puhul on aga erisuseks see, et nii mõnegi koolitöötaja hinnangul on sama teenus kättesaadav ka haridusasutustes. Haridusasutuste fookusgrupis täheldati, et Rajaleidja keskused võiks veelgi enam oma karjääriteenuseid ise tutvustada, kuna koolitöötaja poolt vastava info vahendamisel ei pruugi see teave lastele tunduda nii olulisena. Ühtlasi tõdeti ka, et kui lapsele endale tundub, et karjääriteema teda hetkel ei puuduta, ei jää seonduv teave talle ka meelde.

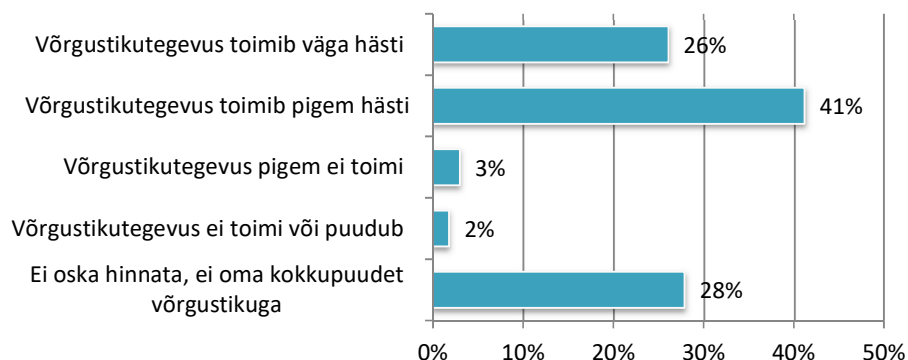
Joonis 33. Põhjused, mis takistavad sihtrühmadel Rajaleidja poolt pakutavate teenuste kasutamist (koolitöötajad)

Allikas: ankeetküsitlus

Õppe- ja karjäärinõustamise programm peab teenuste kvaliteedi tagamisel oluliseks ka **valdkonnaspetsialistide koostöövõrgustiku arendamist** (nt üleriigilised teema- ja valdkonnaseminarid), aga ka koolitusi ja juhendmaterjalide levitamist nõustamisega seotud osapooltele. Vahehindamise raames küsiti haridusasutuste arvamust ka sellest, kuidas nende hinnangul toimib tänasel päeval karjäärivaldkonna spetsialistide koostöövõrgustiku tegevus (nii formaalne kui mitteformaalne) ehk et kuivõrd saadakse tuge teistelt võrgustikku kuuluvatelt sama valdkonna spetsialistidelt (Joonis 34). Küsitluse tulemused näitavad, et päris suur osakaal vastajatest (28%) ei ole seni omanud kokkupuudet karjääriõppega seotud võrgustikutegevusega (Kirde-Eestis 41%). Samas on valdavaks nende koolitöötajate arvamused, kelle hinnangul võrgustikutegevus toimib pigem või väga hästi (67%).

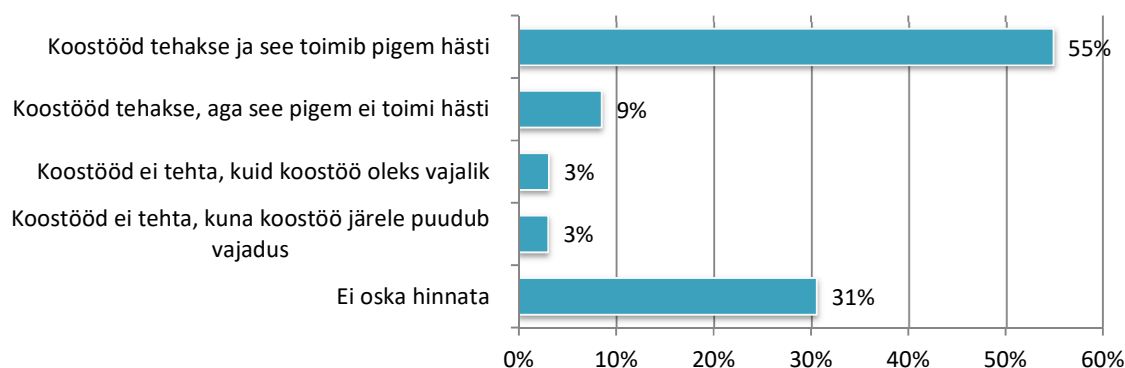
Joonis 34. Koolitöötajate hinnang sellele, kui võrd toimib valdkonnaspetsialistide koostöövõrgustiku tegevus (karjääriõpe, n=165)

Allikas: ankeetküsitlus

Lisaks valdkonnaspetsialistide vahelisele koostööle mõjutab karjääriteenuste pakkumist lastele ja noortele ka koolide **koostöö Rajaleidja keskustega**. Küsitluse tulemused näitavad, et koolid ja Rajaleidja keskused panustavad oma aega koostöö arendamisele ning see toimib nende hinnangul ka pigem hästi (Joonis 35). Haridusasutuste fookusgrupi raames kogutud tagasiside kinnitab seda tõdemust. Nii märkis ühe kooli esindaja, et kuigi nende maakondlikus Rajaleidja keskuses on karjäärispetsialistid vahetunud üsna tihti, on nende kõigiga olnud väga hea koostöö – Rajaleidja spetsialistid käivad koolis karjääriteemadel rääkimas ja nõustamas nii omal initsiatiivil kui ka kutse peale tulles. Ka teise kooli esindaja leidis, et koostöö on olnud igati positiivne ning Rajaleidja on võimalusel alati tulnud kooli nõustama. Ühtlasi leiti, et ka kool peab siin omalt poolt panustama ja võimaldama lastel osaleda Rajaleidja nõustamistel. Küsitluses kommenteeris üks koolitöötaja, et neil on karjäärinõustamise valdkonnas juba õppeaasta alguses Rajaleidjaga kokku lepitud tegevuskava ning kõik toimib väga hästi.

Joonis 35. Koolitöötajate hinnang oma kooli ja Rajaleidja keskuse vahelisele koostööle (n=576)

Allikas: ankeetküsitlus

Haridusasutused andsid küsitluse raames ka üldise hinnangu sellele, kuivõrd on Rajaleidja keskuste loomine aidanud seni kaasa karjääriteenuste ühtlasele kvaliteedile ja kättesaadavusele – 51% vastajaist (n=576) leidis, et tänaseks on uus süsteem sellele aspektile pigem või olulisel määral kaasa aidanud, kuid ühtlasi nentis 41% vastajaist, et ei oska seda hinnata.

Kohalike omavalitsuste intervjuude raames antud tagasiside Rajaleidja keskuste tööle karjäärivaldkonnas on samuti üldjuhul positiivne ning keskuse spetsialiste nähakse oluliste koostööpartneritena. Üks omavalitsuse esindaja märkis, et lisaks koolidele teevad Rajaleidjaga koostööd ka noortekeskused. Samas, et osapooli, kes pakuvad tuge noortele karjäärivaldkonnas, on viimasel ajal tekkinud võrdlemisi palju (nt Noorte Tugila), on mõnevõrra kadunud tunnetus sellest, millega mingi osapool täpselt tegeleb.

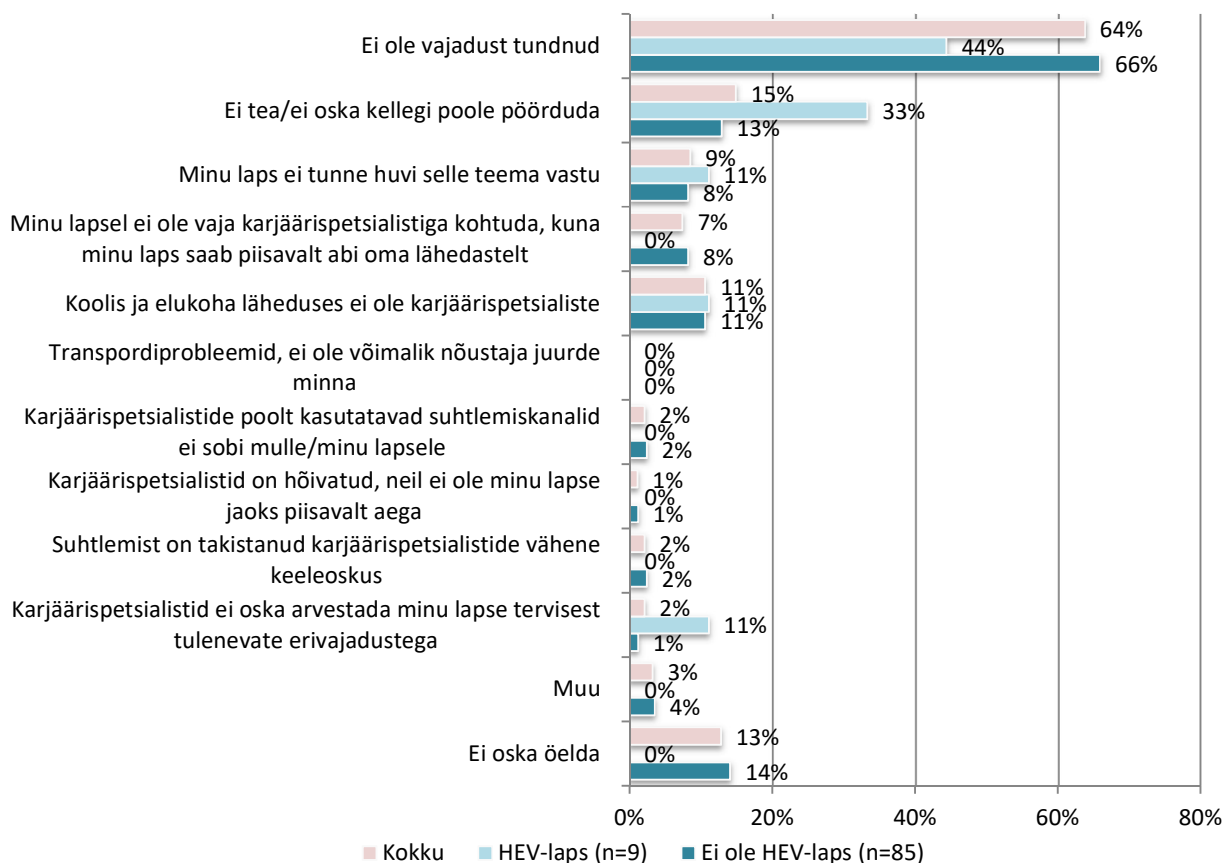
Lapsevanemate ja laste üldine tagasiside karjääriteenustele

Alljärgnevalt on esitatud ülevaade lapsevanemate ja laste kahe viimase aasta jooksul omandatud kogemusest karjääriteenuste valdkonnas. Küsitluse raames kaardistati muu hulgas nende hinnanguid sellele, kui kasulikuks on lapse jaoks osutunud karjäärinõustamine või karjääriinfo vahendamine ning millised takistused on teenuse kättesaadavuse ja kvaliteediga seoses ette tulnud. Täiendavalt uuriti ka põhjuseid, miks ei ole lapsed kasutanud võimalust kohtuda karjäärispetsialistidega ning millised on laste jaoks peamised allikad karjääriteemalise (õppimine, ametid, elukutse valikud, karjääriteenused) teabe kogumiseks. Kuna lapsed kohtuvad karjäärispetsialistidega põhiliselt koolis, kus lisaks kooli enda töötajatele räägivad karjääri teemadel ka Rajaleidja ja Töötukassa esindajad, ei ole võimalik eristada laste hinnanguid konkreetsete asutuste (teenuse) lõikes.

92 (41%) lapsevanemat 224-st küsitlusele vastanust (kelle peres on vähemalt üks laps, kes õpib III kooliastmes või gümnaasiumiastmes) mainis, et nende laps ei ole viimase kahe aasta jooksul kohtunud karjäärispetsialistiga (nt karjäärikoordinaatori, -nõustaja ja/või –info spetsialistiga). See võib viidata ka lapsevanemate vähesele teadlikkusele sellest, milliste spetsialistidega on laps kohtunud. Kui vaadata lapsevanemate põhjendusi selles osas (Joonis 36), siis nähtub, et nii nagu õppenõustamisteenuste korral, on ka siin peamine tegur vajaduse puudumine. Kuigi see on peamine põhjus ka nende vanemate hinnangul, kelle peres on HEV-laps, ei oma see nii suurt osakaalu kui nende puhul, kellel ei ole HEV-lapsi. HEV-lastel vanemate jaoks on oluline murekoht see, et ei osata selles küsimuses kellegi poole pöörduda. Maapiirkondade lapsevanemate hinnangul on mainimisväärselt takistuseks asjaolu, et koolis ja elukoha lähedused ei ole karjäärispetsialiste (24%).

Lastele suunatud küsitlusest selgub, et 383-st vastajast 231 (60%) ei ole viimase kahe aasta jooksul käinud karjäärinõustaja juures. Nii nagu lapsevanemad, nimetasid ka lapsed peamise põhjendusena vajaduse puudumist (65%). Viies (20%) vastanud lastest (n=231) aga ei ole käinud karjäärinõustaja juures, kuna ei tea, kuhu tuleks soovi korral pöörduda ning kuidas nõustaja saaks teda üldse aidata. Üks laps täpsustas küsitluses, et kuna tema enda sees on suur segadus tuleviku väljavaadete osas (rohkem eksistentsiaalsed küsimused), siis tõenäoliselt karjäärinõustaja ei saa teda selles osas aidata (ei saa teha häid tööalaseid otsuseid, kui enda sees on segadus). Ka üks vahehindamises osalenud NEET-noor tõi välja, et mõte minna karjäärinõustamisele ei tundunud tema jaoks vajalik, kuna ta ei olnud kindel, kas sealt saab üldse abi, eriti olukorras, kus ta ise ka ei tea, mida tahab teha.

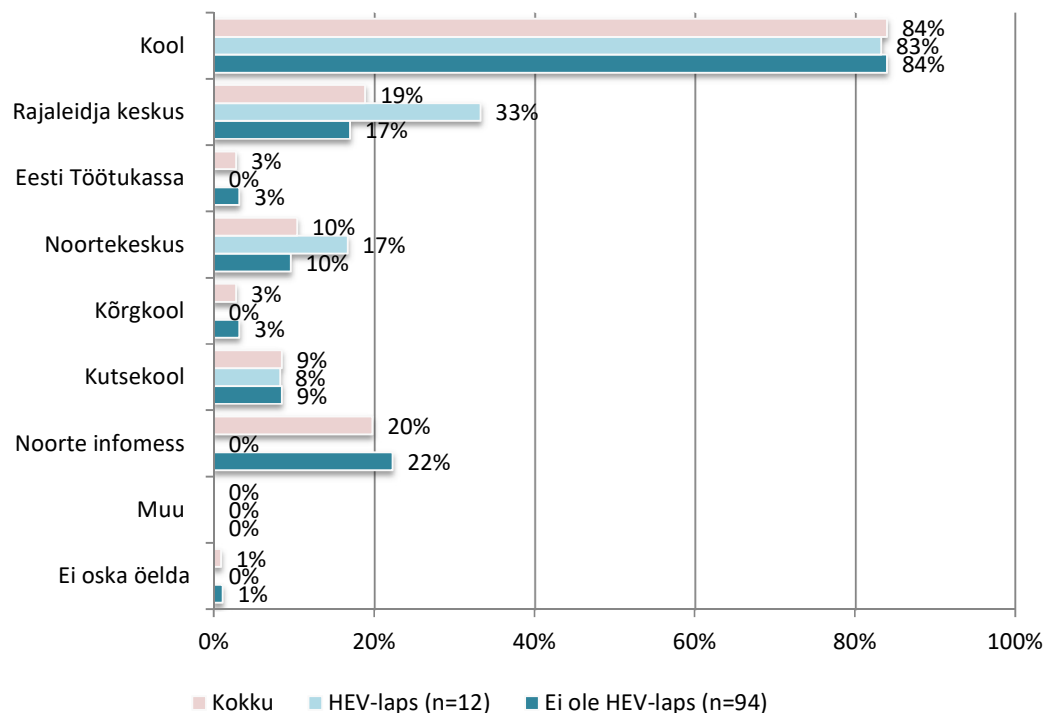
Joonis 36. Põhjused, miks laps ei ole käinud kohtumas karjäärispetsialistiga (lapsevanemad, n=224)

Allikas: ankeetküsitlus

Mis puudutab aga lapsi, kes on pöördunud karjäärispetsialisti poole, siis lapsevanematele teadaolevalt on lastel **peamine kokkupuude karjäärispetsialistiga** koolis (84%) (Joonis 37). Ka lapsed ise, kes on viimase kahe aasta jooksul kohtunud karjäärinõustajaga (n=139), nimetasid peamiseks kohtumispaiaks oma kooli (82% vastajaist). Rajaleidja fookusgrupis juhiti siinkohal tähelepanu, et Rajaleidja spetsialistid käivadki enamuse oma ajast just koolis karjääriteemadel rääkimas. HEV-lastel vanemate tagasisidest tuleb välja, et nende lapsed on karjäärispetsialistiga kohtunud lisaks koolile üsna olulisel määral Rajaleidja keskuses (33%). Ka lapsed ise mainisid Rajaleidja keskust kohana, kus nad on käinud karjäärinõustaja juures (22%). Lapsevanemad, kelle peres ei ole HEV-last, arvavad, et nende lapsed on karjäärispetsialistiga kohtunud näiteks noorte infomessidel.

Joonis 37. Paigad, kus lapsed on kohtunud karjäärispetsialistiga (lapsevanemad, n=106)

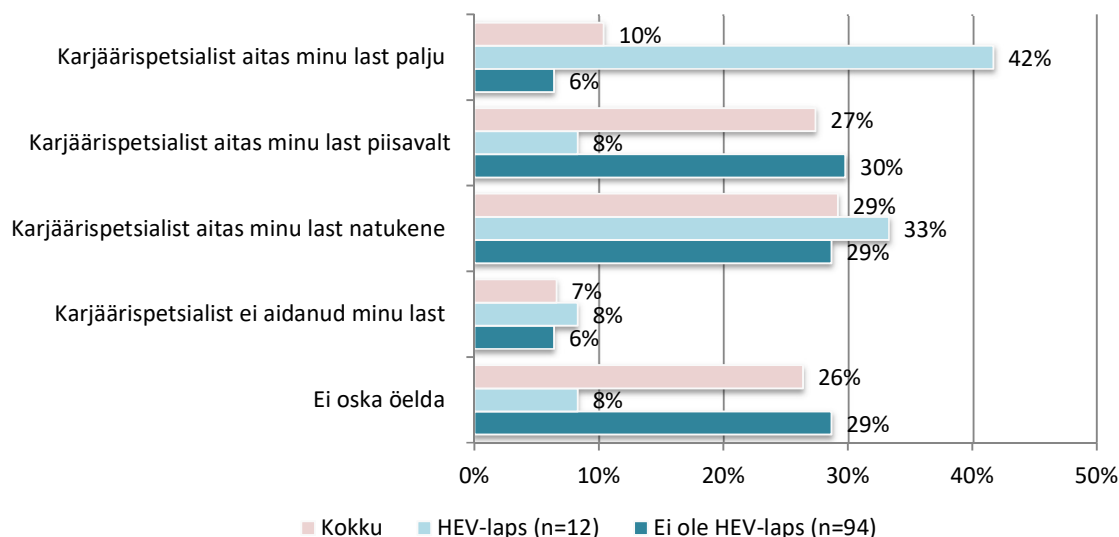

Allikas: ankeetküsitlus

Senise lapsevanemate kogemuse põhjal võib järeldada, et seoses karjäärispetsialisti poole pöördumisega või nende abi kasutamisega ei ole nende lastel märkimisväärsed probleeme ette tulnud. Vaid üks lapsevanem mainis, et takistuseks on olnud see, et koolis ja elukoha läheduses ei ole piisavalt karjäärispetsialiste ning kaugemal asuvate nõustajate juurde minek on raskendatud tulenevalt transpordiprobleemidest.

Lapsevanemad hindasid küsitluse raames ka osutatud **teenuste kasulikkust**. Nende lapsevanemate hulgas, kelle peres ei ole HEV-lapsi, on enam-vähem võrdselt neid, kelle arvates oli karjäärispetsialisti nõustamisest piisavalt või natukene abi (vastavalt 30% ja 29%). Seejuures on oluline erinevus selles osas, millises kooliastmes laps õpib – keskmisest positiivsema tagasiside andsid vanemad, kelle lapsed õpivad gümnaasiumiastmes või kutsekoolis ning madalama need, kelle lapsed õpivad III kooliastmes. Kõrgema hinnangu nõustamisele andsid ka Kirde-Eesti regioonis elavad vanemad. 29% lapsevanematest ei osanud teenuse kasulikkuse kohta oma arvamust avaldada (vastav näitaja oli ainult 6% vene või muud keelt kõnelevate vanemate ning 8% HEV-lastete vanemate hulgas). HEV-lastete vanemad hindavad aga karjäärispetsialistide tuge tunduvalt kõrgemalt, kuna nende hinnangul on nad last palju aidanud (näiteks lapse õppimise või ametiga seotud valikute tegemisel) (Joonis 38).

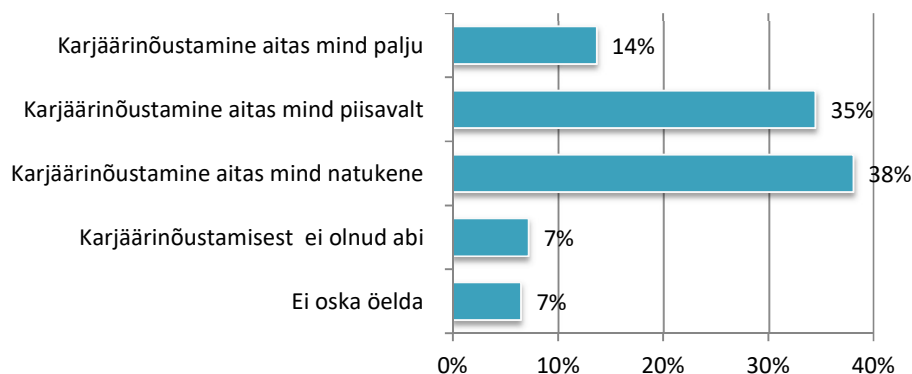
Joonis 38. Lapsevanemate hinnang karjääriteenuse kasulikkusele (n=106)

Allikas: ankeetküsitlus

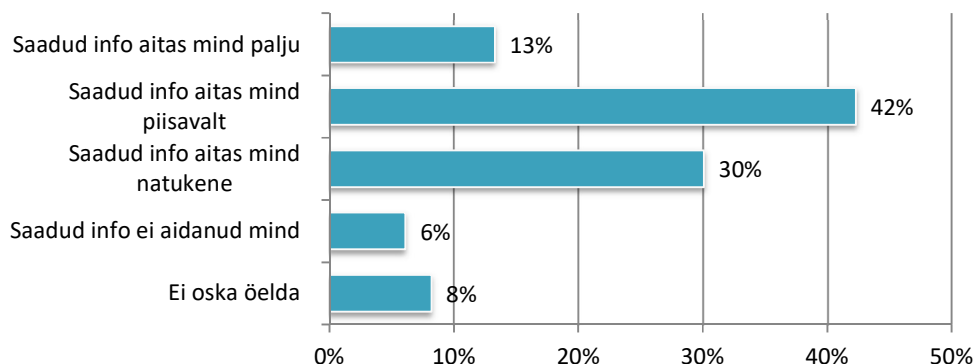
Laste hinnangu puhul teenuse kasulikkuse osas saab eristada nii karjäärinõustamist kui ka karjääriinfo vahendamist. Karjäärinõustajaga vestlemine on laste tagasiside kohaselt aidanud neid kas natukene või piisavalt (Joonis 39). Karjääriinfo vahendamine ehk õppimise ja elukutse valikuvõimaluste kohta jagatav info on osutunud laste jaoks pigem piisavaks (Joonis 40). Oli ka neid, kelle hinnangul aitas vahendatud info neid natukene või ei aidanud üldse (36%).

Joonis 39. Koolinoorte hinnang karjäärinõustajaga vestlemise kasulikkusele (n=139)

Allikas: ankeetküsitlus

Joonis 40. Koolinoorte hinnang karjääriinfo kasulikkusele (n=279)

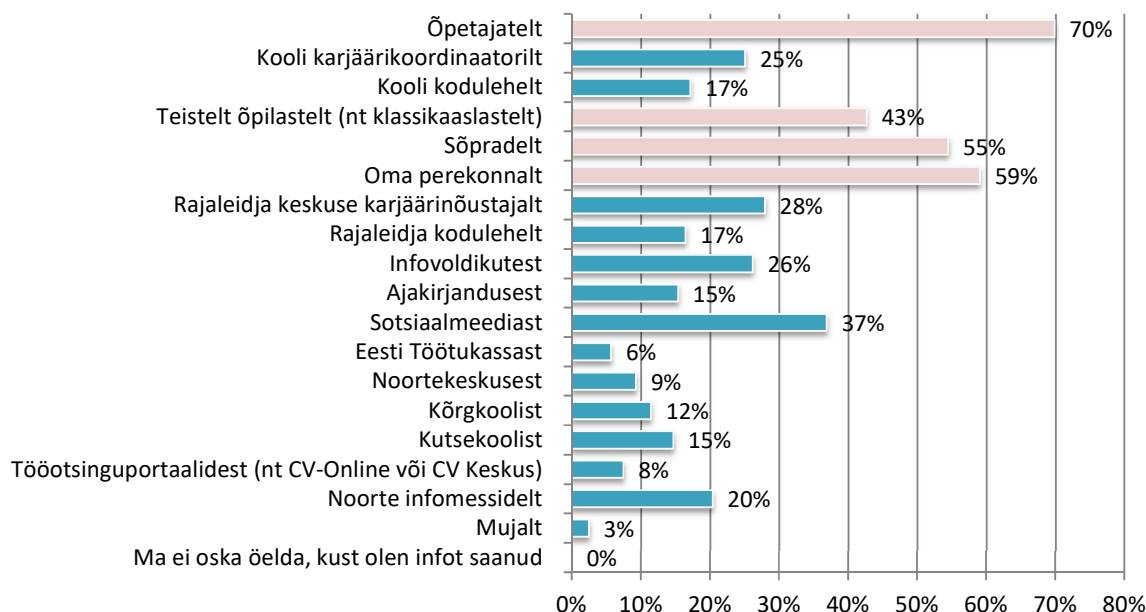
Allikas: ankeetküsitlus

Lapsed, kes leidsid, et karjäärinõustajaga vestlemisest oli vaid natukene abi või ei olnud sellest üldse kasu põhjendasid seda sellega, et karjääriteenuste käigus saadud info ei aidanud neil edasisi valikuid teha (46%) ja/või saadud info oli liialt üldsõnaline ja vähene (üldsõnaline) (35%) (Kirde-Eesti regioonis 56%). Ka karjääriinfo vahendamise puhul ei osutunud vahendatud info alati kasulikuks, kuna see ei aidanud neil edasiõppimise ja elukutsega seotud valikuid teha (44%) ning oli liiga üldine (40%). Muude põhjustena nimetasid lapsed näiteks, et nad on juba oma valiku teinud või on ise piisavalt teadlikud oma võimetest ja võimalustest, mistõttu ei andnud karjäärinõustajaga rääkimine või vahendatud info neile enam midagi juurde. Lisaks mainiti, et info vahendamisest ei olnud piisavalt abi, kuna nõustatav on erivajadusega.

Nagu õppenõustamise puhul juba selgus, eelistavad lapsed spetsialistidega suhtlemisel enim näost-näku kohtumisi kas koolis või siis asutuses, kus spetsialistid töötavad. Meelepärane viis nõustamiseks on nende jaoks ka meilivahetus. Seda kinnitab ka Töötukassa intervjuu raames saadud tagasiside, mille kohaselt tuntakse kõige enam huvi silmast-silma kohtumiste vastu, kuid ka e-posti teel nõustamist tuleb päris palju ette. Intervjueeritud NEET-noored mainisid samuti, et näost-näku kohtumine sobib karjäärinõustamise puhul hästi.

Lastele suunatud küsitlusega kaardistati ka põhilised infoallikad, kust lapsed on viimase kahe aasta jooksul saanud õppimise ja elukutsetega seonduvat infot (Joonis 41). Tulemustest nähtub, et õpetajad mängivad olulist rolli selles, kuivõrd saavad lapsed õppimise ja elukutsetega seotud infot, kuna tervelt 70% vastajatest nimetas õpetajaid selles osas infoallikana. Aga ka perekonna ja sõprade kaudu jõuab lasteni vastav info. Vahehindamise raames läbi viidud süvaintervjuudest NEET-noortega selgus samuti, et perekonna ja sõprade-tuttavatega arutatakse õppimise ja töötamise teemadel üsnagi olulisel määral. Tihtilugu küsitakse teavet neilt tutvusringkonda kuuluvatelt noortelt, kes juba õpivad ülikoolis ja saavad seega jagada oma reaalselt kogemust (nt konkreetse eriala kohta). Küsitluse tagasisidest ilmneb veel, et ka sotsiaalmeedia (37%) on koolinoorte jaoks koht, kust leiab infot karjääriteemadel (Lääne-Eesti regioonis 58%).

Joonis 41. Infoallikad, kust koolinoored on saanud õppimise ja elukutse valikuga seonduvat teavet (n=279)

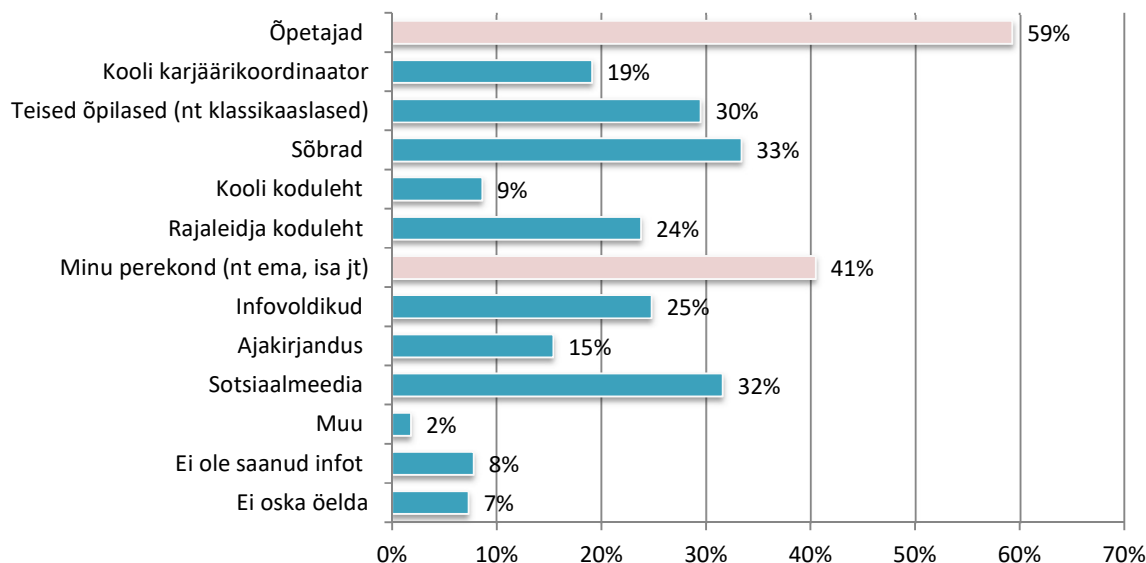

Allikas: ankeetküsitlus

Mis puudutab Rajaleidja keskust kui infoallikat, siis päris arvestatav osakaal noori (28%) on saanud õppimise ja töötamisega seonduvat teavet Rajaleidja karjäärinõustajatelt. Rajaleidja koduleht võrreldes eelpool nimetatud infoallikatega ei ole aga laste ja noorte seas veel niivõrd populaarne. Intervjueeritud NEET-noored arvasid, et Rajaleidja keskusest teatakse noorte seas pigem vähe. Siin võib teatav erinevus teadlikkuse osas võrreldes koolinoortega tuleneda sellest, et Rajaleidja keskused loodi siis, kui intervjueeritud NEET-noored hakkasid oma õpinguid üldhariduskoolis juba lõpetama, mistõttu nende kokkupuude keskusega ongi olnud põgusam. Täiendavalt selgus NEET-noorte tagasisidest, et karjääriteemalist infot otsivad noored ka internetist, mida üldjuhul on pigem piisavalt. Nii mainis üks NEET-noor, et kui inimene ise on võtnud vastu otsuse hakata infot otsima, siis ta tõenäoliselt selle ka leiab. Nooreni paremini jõudmiseks oleks võib-olla vaja teha rohkem reklaami – näiteks sotsiaalmeedia (Facebook) ja tänaval/bussipeatustes olevate väliplakatite kaudu.

Eraldi uuriti hindamise raames koolinoortelt nende infoallikate kohta, kust nad saavad teavet konkreetsemalt karjääriteenuste kohta (näiteks kuidas pöörduda karjäärinõustaja poole, milline on karjäärinõustaja roll ehk kuidas ta saaks noort inimest aidata) (Joonis 42).

Joonis 42. Peamised infoallikad, kust koolinoored saavad infot karjääriteenuste kohta (n=383)

Allikas: ankeetküsitlus

Ka karjääriteenuste kohta joonistuvad põhiliste infoallikadena välja juba eelpool nimetatud: õpetajad (59%), perekond (41%), sõbrad (33%) ning sotsiaalmeedia (32%). Rajaleidja kodulehe märkis infoallikana ära 24% vastajatest. Teatav erinevus seisneb selles, et kui noor soovib täpsemalt infot just karjääriteenuste kohta, teadvustatakse Rajaleidja portaali olulisema infoallikana (24%) kui üldist karjääriteemalist infot otsides (17%). Siit võib järeldada, et koolinoored seostavad Rajaleidjat paljuski just karjääriteenuste pakkumisega.

Töötukassa roll karjääriteenuste pakkumisel

Karjääriteemalist infot ja nõu on noortel lisaks koolides pakutavale karjääriõppele ja Rajaleidja keskustele võimalik saada ka Töötukassast. Kuigi Töötukassa maakondlikes osakondades pakutava karjäärinõustamise peamine sihtgrupp on registreeritud töötud, võivad seda teenust kasutada ka teised soovijad, sealhulgas noored alates 16-ndast eluaastast. Nii selgus ka intervjuul Töötukassa esindajatega, et kui noorel on õigus tulla Töötukassasse töötuna arvele, saab temast klient, kellega tegeletakse perspektiiviga leida talle sobiv töökoht. Siinkohal ilmneb ka Töötukassa teatav erinevus võrreldes teiste karjääriteenuste pakujatega – Töötukassa fookuses on tööturg ning õppimisvõimalusi käsitletakse vaid juhul, kui klient avaldab selleks soovi. Töötukassa karjääriinfotoad, kus antakse infot töötamise kohta ning nõu ja tuge tööalaste valikute tegemisel, on avatud aga kõigile, kel selle teenuse vastu huvi. Lisaks on Töötukassas karjääriteemadega seonduvad teenused nagu tööotsingu töötoad, tööklubi ja mobiilne nõustamine.

Mis puudutab koolinoori, siis Töötukassa sõnul viiakse spetsiaalselt sellele sihtrühmale suunatud karjääritegevusi (töötoad) läbi ESF programmi „Tööturuteenuste osutamine tagamaks paremaid

võimalusi hõives osalemiseks“⁵⁸ raames. Selleks käivad Töötukassa karjääriinfo spetsialistid koolides (peamiselt 8-ndates ja 11-ndates klassides) rääkimas eeskätt tööotsingute ja tööturu teemadel. Näiteks 2016. aastal kohtusid Töötukassa spetsialistid 8. klassi õpilastega 353 koolis ning 11. klassi õpilastega 134 koolis (ca ¼ ulatuses koolid korduvad, sest koolis on nii põhikooli kui gümnaasiumi osa). Kontakti loomine käib seejuures mõlemal suunal – koolid kutsuvad ise Töötukassa spetsialiste või võtab Töötukassa kooliga ühendust ning teavitab oma teenustest. Ka koolide ja kohalike omavalitsuste tagasisidest on selgunud, et karjääriõppe raames tehakse suuremal või vähemal määral koostööd Töötukassaga. Nii mainis üks haridusasutuste fookusgrupil osaleja, et Töötukassa on ise võimalikud teemad ette saatnud, mille hulgast lapsed ise endale sobivaimad välja valivad. Kuid on ka piirkondi, kus omavalitsused ei ole koolide ja Töötukassa vahelise koostöö olemusest väga teadlikud, kuna eeldatavasti suhtlevad asutused omavahel otse. Töötukassa hinnangul oli koolides läbiviidavate töötubade käivitamise hetkel olulisel määral selgitus- ja müügitööd (miks teenus võiks kasulik olla) – koolide suhtumine oli väga erinev. Tegelikult on Töötukassa sõnul veel tänagi koole, kes ei ole nõus neid nõ sisse laskma; põhjuseks on toodud ajapuudust (tihe õppekava, palju üritusi), aga ka seda, et Innove juba käis koolis rääkimas. Samas on koole, kes on Töötukassa korduvalt tagasi kutsunud, kuna koolinoored on töötubadega väga rahule jäänud.

Koostööd tehakse Töötukassa sõnul ka Rajaleidja keskusega ning selle toimimine sõltub vahel ka konkreetsest piirkonnast, kuid üldjuhul on Töötukassal sellega positiivsed kogemused. Kui koolid kutsuvad Töötukassa nõustaja endale kooli, teavitatakse sellest ka Rajaleidja keskust, et teha koostööd (nt võimalusel teha nõustamist koos). Et teemad ja sihtrühmad kahe asutuse vahel ei kattuks, on need omavahel suures plaanis ära jagatud – kui Rajaleidja fookus on individuaalsel nõustamisel (grupinõustamist käsitletakse eeltegevusena) ja õppimisega seotud valdkondadel, siis Töötukassa keskendub grupinõustamisele ning tööturu ja tööotsinguga seotud teemadele. Ühiste teemade puhul proovitakse leida aga erinevad rõhuasetused. Eelnevat kinnitab ka haridusautuste ja KOVide kogemus, kuna mitmed intervjueeritud töid välja, et Töötukassa ja Rajaleidja tegevused koolides ei dubleeri teineteist, vaid pigem täiendavad. Ühe kooli esindaja hinnangul võiks see nii ka jätkuda ning üks KOVi esindaja arvas, et karjääriteenuse pakkujaid võiks olla veelgi rohkem.

Sihtrühmade rahulolu Töötukassa karjääriteenustega on keeruline hinnata, kuna nii laste kui ka lapsevanemate puhul ei olda suure tõenäosusega alati teadlikud, millise asutuse spetsialist last koolis nõustas. Lapse seisukohast ei ole aga esmatähtis, milline asutus teda nõustab, vaid see, et kvaliteetsed karjääriteenused oleksid talle kättesaadavad. Lastele suunatud küsitlusest selgus, et Töötukassas kohapeal on karjäärinõustaja juures käinud neist 6 ning lapsevanemate küsitluses märkis 3 vanemat, et nende laps on käinud Töötukassas. Kuna need vastajad (va üks neist) olid kohtumispaijana nimetanud ka muid kohti, ei ole võimalik küsitluse tulemuste põhjal teha järeldusi Töötukassa poolt osutatud teenuse kasulikkuse kohta. Ent nagu eelpool öeldud, on koole, kus Töötukassa on käinud korduvalt, mistõttu võib eeldada, et need koolid on jäänud rahule ka Töötukassa poolt pakutavate karjääriteemaliste töötubadega. Ühel intervjueeritud NEET-noorel oli kogemus Töötukassa karjäärinõustamisega ning see osutus pigem positiivseks. Kuna noor oli enne karjäärinõustajaga kohtumist saanud konkreetse tööpakkumise, toimus arutelu paljuskki selle pakkumise valguses. Et noort eesootav töö on hooajaline, käsitleti ka võimalusi (sh õppimisega seotud), mida võiks teha edasi pärast konkreetse töö lõppemist. Noore hinnangul oli nõustamine

⁵⁸ <https://www.tootukassa.ee/sites/tootukassa.ee/files/Tooturuteenused%20TAT%202015-2020.pdf>

pigem kasulik ning jagatud info andis mõtteid ka edaspidisteks võimalikeks tegevusteks (töö ja õppimine).

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- 63% küsitlusele vastanud koolide direktoritest ja õppealajuhatajatest leiavad, et nende koolis on võimalik pakkuda karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis, mistõttu on karjääriõppe raames pakutavate karjääriteenuste kättesaadavus ja kvaliteet võrreldes õppenõustamisteenustega koolides paremini tagatud.
- Karjääriteenuste kvaliteet ja kättesaadavus koolis sõltub teataval määral ka kooli võimalustest ja suhtumisest. Karjääriõppe korraldamisega seotud ametikohta puudumine koolis, ressursside piiratus vajaliku spetsialisti palkamiseks ning täitmata ametikoht (ei leita spetsialisti) on peamised põhjused, miks ei paku koolid täna karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis.
- Koolides, kus puudub tasustatud karjäärikoordinaatori ametikoht, tugineb karjääriõppe korraldamine tihtilugu koolitöötajate enda initsiatiivikusele ja missioonitundele. See aga võib tähendada, et karjäärivaldkonna koordineerimiseks ei pruugi jääda muude kohustuste kõrvalt piisavalt aega.
- Kuigi koolide enda hinnangul on viimastel aastatel karjääriõppe korraldamise osas väljavaated avardunud (koostööd tehakse nii lapsevanemate, Rajaleidja keskuste, aga ka Töötukassaga), leidis 40% küsitlusele vastanud lastest, et nende koolis ei räägita karjääriplaneerimisest ja sellega seoses valikute tegemisest piisavalt või üldse.
- Haridusasutuste fookusgrupis leiti, et karjääriõppe tulemuslikumale korraldamisele aitaks kaasa teatud kohustuslike osade lisamine õppekavasse, võimaldades nii suunata rohkem ressursse näiteks ettevõtete külastuste korraldamisse, mida on väärtustanud nii haridusasutused kui ka lapsevanemad.
- Koolide rahulolu Rajaleidja tööga karjäärivaldkonnas on märgatavalt kõrgem kui õppenõustamisteenuste valdkonnas. Rajaleidjat peetakse oluliseks partneriks ning koolid väärtustavad koostööd Rajaleidja karjäärispetsialistidega. 51% küsitlusele vastanud koolitöötajatest leiavad, et Rajaleidja keskuste loomine on siiani karjääriteenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile pigem või olulisel määral kaasa aidanud.
- Koolidele on karjääriõppe korraldamisel toeks ka Töötukassa karjääriinfo spetsialistid, kes käivad koolides rääkimas just tööturu ja tööotsinguga seotud teemal. Olulist kattuvust Rajaleidja teenustega koolid siin ei näe ning koostööd tehakse mõlema asutusega.
- Laste jaoks on peamine kontakt karjäärispetsialistidega viimase kahe aasta jooksul olnud eeskätt koolis, kus käivad nõustamas nii Rajaleidja kui ka Töötukassa spetsialistid, kuid HEV-lapsed on karjäärispetsialistiga kohtunud ka Rajaleidja keskustes. Kui keskmiselt on lapsevanemate tagasiside teenuse kasulikkusele keskpärane (karjäärispetsialist on aidanud nende last piisavalt või natukene), siis HEV-laste vanemad hindavad teenuste kvaliteeti kõrgemalt (karjäärispetsialist on aidanud nende last palju). Lapsed ise leiavad aga, et karjäärinõustajaga vestlemine on aidanud neid natukene või piisavalt.
- Kuna lisaks õpetajatele on õppimise ja elukutse valikute ning karjääriteenustega seotud teabe osas oluliseks infoallikaks lastele ja noortele ka perekond, sõbrad ja klassikaaslased, ei sõltu nende karjäärivalikud ja otsused ainult programmi raames pakutavatest karjääriteenustest.

- Kuigi olukord karjääriteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi osas on viimastel aastatel tuntavalt paranenud, oleks asjakohane veelgi enam pöörata tähelepanu karjääriõppe kättesaadavuse ja kvaliteedi suurendamisele, kuna arvestatav osakaal lastest leiab, et karjääriteemat võiks koolis veelgi rohkem käsitleda.

3.3.3 Võrdsete võimaluste tagamine õppenõustamis- ja karjääriteenuste osutamisel

Hindamisküsimused: Kuidas tegevused mõjutavad (otsest ja kaudset) terviseprobleemidega (sh puudega) inimesi, erinevast soost, vanusest ja rahvusest, emakeelega inimesi? Kuidas tegevuste planeerimisel ja elluviimisel on arvestatud võrdsete võimaluste tagamisega sõltumata inimese soost, vanusest, rahvusest, elukohast või puudest?

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi eesmärk on tagada lastele ja noortele kvaliteetsete õppenõustamis- ja karjääriteenuste kättesaadavus arendavas võimetekohases õppes osalemiseks ja karjäärivalikute toetamiseks. See tähendab, et nõustamisteenused peavad olema kättesaadavad kõigile võrdsetel alustel olenemata abivajaja soost, vanusest, terviseprobleemist, rahvusest, emakeelest ja elukohast.

Seda, kuivõrd on programmi planeerimisel arvestatud abivajajate võrdse kohtlemisega, kajastab programmi seletuskiri⁵⁹, kus kinnitatakse, et programmi raames osutatavate teenuste pakkumisel koheldakse kõiki kliente võrdselt, sõltumata soost, rahvuslikust kuuluvusest, usutunnistusest või veendumustest. Veel tuuakse välja, et programmi tegevused on suunatud poistele ja tüdrukutele, samuti ebasoodsamas olukorras olevatele isikutele (puudega ja tervisest ning muudest põhjustest tulenevate erivajadustega lastele ja noortele) võrdsete võimaluste loomiseks hariduse omandamisel. Seletuskirjas leitakse, et kuna põhikoolis on suuremas koolist väljalangemise ohus just poisid ja äsja Eestisse teistest riikidest saabunud, vajavad nemad enim tugispetsialistide abi õpingutega toimetulekuks ning nende karjäärivalikute toetamiseks. Lisaks täheldatakse seletuskirjas, et nõustamisteenuste osutamisel ja arendamisel võetakse arvesse puudest tulenevaid erivajadusi ning pööratakse tähelepanu sellele, et väheneks eelarvamuslikku ja soostereotüüpset kohtlemist ühiskonnas. Ka programmdokumendis *ÕKP 2016-2019* on esile toodud, et kuulmis-, nägemis- ja kõnepuudega õpilasi nõustatakse lähtuvalt puude eripäradest.

Intervjuudest programmi rakendajatega selgus, et teenuste osutamisel on seni abivajajate eripäradega püütud arvestada vastavalt võimalustele ja vajadustele. Nii näiteks on vene suhtlus- ja emakeelega lastel ja lapsevanematel ja haridusasutuste töötajatel võimalik venekeelset teenust saada Tallinna ja Ida-Viru regiooni Rajaleidja keskustes. Kuna Eestis on vähe nõ venekeelseid logopeede, teevad Ida-Viru töötajad väljasõite ka teistesse keskustesse (kui on vaja näiteks vene keelt kõnelevaid lapsi logopeediliselt hinnata). Samuti töötab keskustes inglise ja saksa keelt kõnelevaid spetsialiste. Vajadusel oleks võimalik nõustada ka araabia keeles (olemas üks araabia keelt kõnelev nõustaja). Muudes keeltes nõustamist ei ole senise programmi rakendamise jooksul ette tulnud. Karjäärinõustamise puhul mainiti, et kui laps jõuab selle teenuseni, on tal tavaliselt eesti

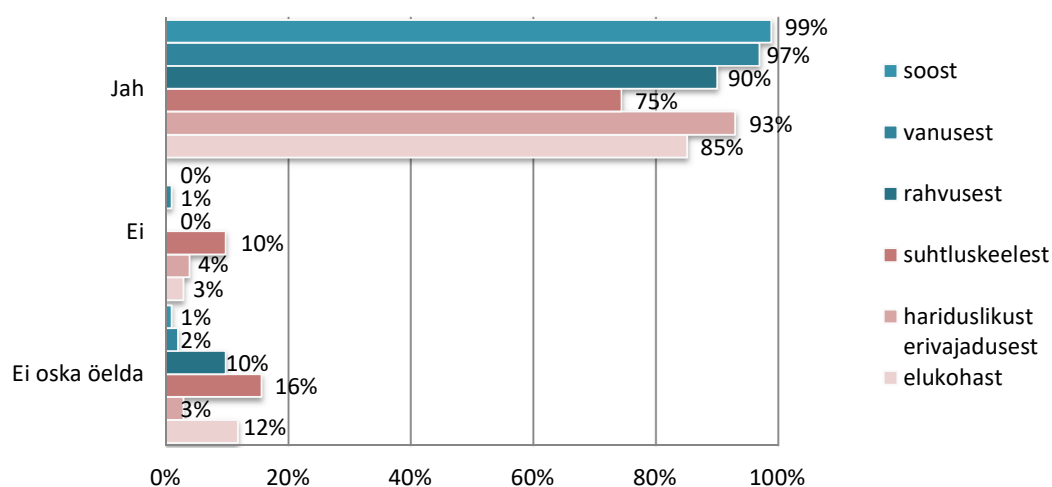
⁵⁹ Seletuskiri Haridus- ja teadusministri 15. detsembri 2014.a käskkirja nr 492 „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ õppe- ja karjäärinõustamise programmi kinnitamine ning tegevuste elluviija volituste andmine“ muutmine eelnõu juurde

keel juba selge. Uusimmigrantide perede lastega Rajaleidja keskustel tavapäraselt otsekontakt puudub, mistõttu nõustatakse pigem koole, kus need lapsed õpivad.

Puudega lastele kvaliteetse ja kättesaadava teenuse tagamiseks teevad Rajaleidja keskused koostööd näiteks Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskuse (kes on käinud koolitamas), ainukoolide ehk nägemis-, kuulmis- ja kõnepuuetega laste kompetentsikeskuste (Tartu Hiie Kool, Tartu Emajõe Kool) ja ka näiteks Eesti Pimekurtide Tugiliiduga. Ainukoolid on partnerid, kes osutavad läbi Rajaleidja keskuse teenust kõne-, nägemis- ja kuulmispuudega lastele. Veidi keerulisemaks on osutunud puudega ja/või HEV-lastele karjääriteenuse osutamine, kuna seal tuleb arvestada täiendavalt ka lapse konkreetse eripäraga – mis talle võiks sobida, mis ei pruugi talle sobida ning seda tuleb lapsele (ja vajadusel ka lapsevanemale) selgitada. Kohaliku omavalitsuse esindaja intervjuu raames selgus samuti, et kuigi Rajaleidjal on hea karjääriprogramm, ei ole seal täiel määral arvestatud HEV-lastest spetsiifiliste vajadustega.

Vahehindamise raames paluti ka süsteemi osapoolte (nii teenuse osutajate kui ka saajate) senisel kogemusel põhinevat hinnangut, kuivõrd on teenuste osutamisel olnud tagatud **abivajajate võrdne kohtlemine tulenevalt nende eri tunnustest**. Rajaleidja keskuse küsitlusele vastajate hulgas oli 15 töötajat, kes leidsid, et teatud kitsaskohti selles osas ikkagi esineb, eelkõige, mis puudutab abivajaja suhtluskeelt, elukoha kaugust Rajaleidja keskusest ning hariduslikku erivajadust (Joonis 43).

Joonis 43. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kas lapsed/lapsevanemad saavad Rajaleidja keskusest abi piisavalt sõltumata nende eri tunnustest (n=102)

Allikas: ankeetküsitlus

Alljärgnevalt on esitatud ka mõned näited Rajaleidja töötajate täpsustustest:

- „Vene suhtluskeelele on vähem spetsialiste, kui eesti keelele - sellest tulenevalt ka ilmselt pikemad järjekorrad, abi saamise võimalused vähesemad (nt vene keelseid logopeede on vähe). Elukohast sõltub samuti mõningal määral, kui lihtne on perel Rajaleidjasse pöörduda - teenindame ka Harjumaa kaugemaid otsi, kuhu jõudmine ja kust Tallinna jõudmine on oluliselt ajamahukam.“
- „Suhtluskeel - kui paljud meie karjäärispetsialistid on suutelised realselt tegema nt. inglise keelset nõustamist? Meil puuduvad töövahendid (need koostame ise, sunnitud vajadus). Karjääriinfot suudaks

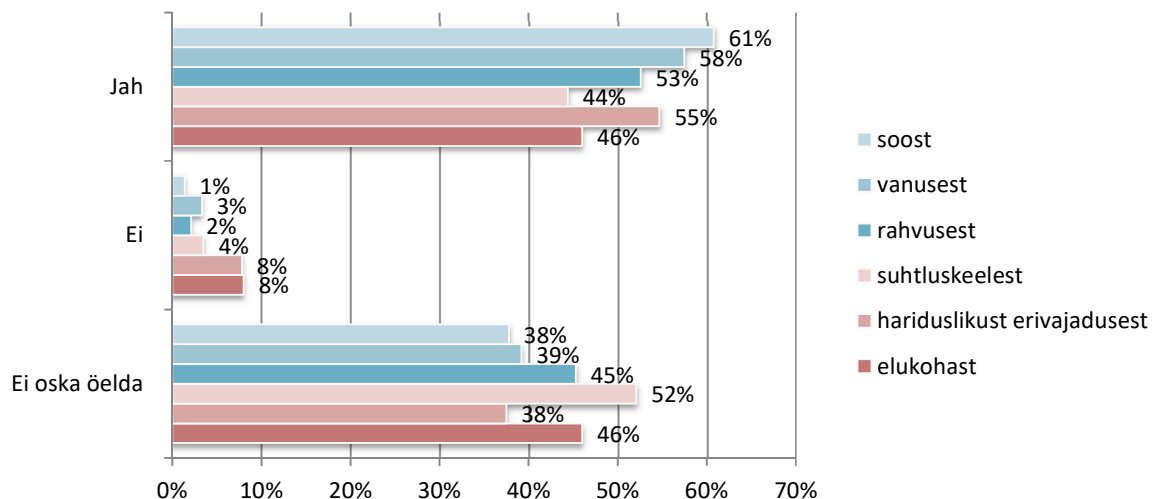
ehk enamik anda, kuid reaalset analüütilist nõustamist tõenäoliselt paljud ei julgeks osutada. HEV noorte puhul on minu arvates peamiseks murekohaks hirm eksida. Nendega töötamine nõuab suuremat süvenemist, uurimistööd ja koostööd lapsevanemaga + teiste spetsialistidega.“

- „Lapsed, kes oma haridusliku erivajaduse tõttu vajaksid rohkem ja spetsiifilisemat abi, seda alati ei saa, sest reaalne abi on oluline koht peal koolis/lasteaias, et sealne spetsialist/õpetaja tuleks lapsega toime. Kui kohapealset tuge ega mõistmist ei ole, siis Rajaleidja üksinda last ei päästa. Maakonnakeskusest kaugemal elavad lapsed jäävad mõningatel juhtumitel pooliku abiga, sest kohaletulek on nende vanematele keeruline.“

Nagu juba eelpool selgus (vt peatükk 3.2.1), siis 19% Rajaleidja küsitlusele vastajaist tunneb ka ise, et neil jääb teataval määral vajalikest oskustest puudu olukorras, kus on vaja nõustada haridusliku erivajadusega lapsi. Tervelt 37% vastajate arvates ei ole nad piisavalt pädevad aga selleks, et nõustada neist erineva suhtluskeelega abivajajaid. Rajaleidja fookusgrupi osalejad nentisid, et üsnagi terav probleem on venekeelsete logopeedide olemasolu kõigis maakondades.

Mis puudutab haridusasutuste tagasisidet, siis neile suunatud küsitluse tagasisidest selgub, et lausa 150 koolitöötaja (n=578) arvates ei saa lapsed ja lapsevanemad Rajaleidja keskusest piisavalt abi sõltumata nende teatavast eripärast (Joonis 44).

Joonis 44. Koolitöötajate hinnang sellele, kas lapsed/lapsevanemad saavad Rajaleidja keskusest abi piisavalt sõltumata nende eri tunnustest (n=576)

Allikas: ankeetküsitlus

Nii nagu Rajaleidja tagaside puhul ilmnes, tõdevad ka haridusasutused, et probleeme on teenuste osutamisel eelkõige siis, kui abivajajal on hariduslik erivajadus, kui abi on vaja anda mõnes muus keeles või kui Rajaleidja keskus jääb elukohast liialt kaugele. Alljärgnevalt on esitatud ka mõned näited koolitöötajate täpsustustest:

- „Saatsin gümnaasiumi õpilase nõustamisele autismi diagnoosiga. Soovisin juhtnööre, kuidas temaga suhelda, kuidas teda küsida jne, kuid soovitusi ei osatud anda. Vastus oli, et tehke nii edasi, nagu siiani, sest olete ju hästi hakkama saanud.“

- „Üle 18-aastasi õppijaid ei teenindata. Tegemist ei ole küll enam seaduse mõttes lapsega aga kuhu need noored siis peavad pöörduma? Riik kutsub üles katkenud haridusteed jätkama, kuid täiskasvanutel puudub võimalus tugiteenustele.“
- „Sõit Rajaleidjasse ei ole kõigile taskukohane/võimalik.“
- „Asume lähima Rajaleidja keskusest ca 75 km kaugusel. Paljudel lastel ja nende vanematel puudub võimalus sinna minna, ainult suurima häda korral minnakse. Koolil ka ei ole võimalik kõikide küsimustega Rajaleidja poole minna - oleme karjäärinõustamist kord-kaks aastat kasutanud.“
- „Meil on koolis palju lapsi, kes vajaksid nõustamist inglise keeles. Selles keeles abi leida on peaaegu võimatu.“
- „Rajaleidja keskus asub koolist enam kui 50 km kaugusel ja üldjuhul probleemsete laste vanematel on ka majanduslikke/sotsiaalseid raskusi keskusesse sõiduks.“
- „Rajaleidja keskuses töötavatel spetsialistidel puudub piisav hariduslike erivajadustega lastega töötamise kogemus.“
- „Põhja-Eesti Rajaleidjas on puudus vene keelt kõnelevatest spetsialistidest, mis raskendab vene keelt kõnelevate õpilaste ja nende perede nõustamist vajalikul tasemel. Samuti tunnen, et mõnda hariduslike erivajaduste puhul ei olegi Rajaleidjal võimalik kooli aidata. Me võime küll Rajaleidja keskuses kohtuda, kuid otsest abi ma ei ole sotsiaalpedagoogina tundnud. Pigem on see arutlemise koht.“
- „Erialast vene keelt rääkivate spetsialistidega on olukord paljudes kohtades keeruline, ka ma ise ei räägi vene keelt, ometi on meil ka venekeelseid lapsi. Probleem ei ole Rajaleidja töötajate kompetentsis, vaid kättesaadavuses. Kohapeale saavad nad tulla harva, paariks tunniks last vaatama. Järjekorrad vastuvõtule pikad. Maakoolides on aga suur spetsialistide puudus.“
- „Näiteks logopeedilist tuge vene kodukeelt rääkivale lapsele sealt küll ei leia. Tõenäoliselt ka muude keelte puhul mitte.“
- „Öeldakse, et laps on veel liiga noor, ei ole veel koolikohustuslikus eas ja vast areneb/ jõuab järele/probleem läheb mööda.“

Ka esmatasandil ehk haridusasutustes on teatavaid raskusi sellega, et tagada kõigile lastele abi sõltumata nende teatud eripäradest. Kohalike omavalitsuste esindajad tõdesid intervjuudes, et koolides ei ole näiteks keele baasil võrdne kohtlemine alati tagatud, mis paljuski tuleneb üldisest spetsialistide puudusest. Kuid muret valmistab, et teenuste osutamine on eriti keeruline just vene keelt kõnelevatele abivajajatele. Lapse seisukohast on aga oluline, et ta saaks suhelda spetsialistidega talle sobivas keeles, kuna see tekitab temas rohkem julgust ja usaldusväärsust (eriti psühholoogilise abi puhul). Iseäranis oluliseks peetakse venekeelsete logopeedide olemasolu, ent keda Eestis tegelikult ei koolitatagi. Kui koolid ei suuda ise teenust tagada, tehakse koostööd teiste koolidega (sh ainukoolide⁶⁰) ning Rajaleidja keskusega.

Täiendavalt paluti hindamise raames nii haridusasutustel kui ka Rajaleidja keskustel hinnata, kas sihtrühmade jaoks võiks Rajaleidja teenuste kasutamisel olla takistuseks see, et Rajaleidja keskus ei arvesta piisavalt teenuste pakkumisel **tervisest tulenevate erivajadustega lastega** (näiteks ei ole tagatud ligipääs liikumispuudega lastele). Allpool on tabeli kujul ülevaade vastajate arvudest ja osakaaludest teenuste lõikes, kes leidsid, et eelpool nimetatul on takistus Rajaleidja teenuste

⁶⁰ Nägemis-, kuulmis- ja kõnepuuetega laste kompetentsikeskused, kus valdkonna-spetsiifiline nõustamiskompetents on selgelt välja kujundatud (Tartu Emajõe Kool, Tartu Hiie Kool)

kasutamisel (Tabel 6). Tagasisidest ilmneb, et see ei ole siiski oluline takistus, kuigi koolid on selles osas valdavalt veidi kriitilisemad.

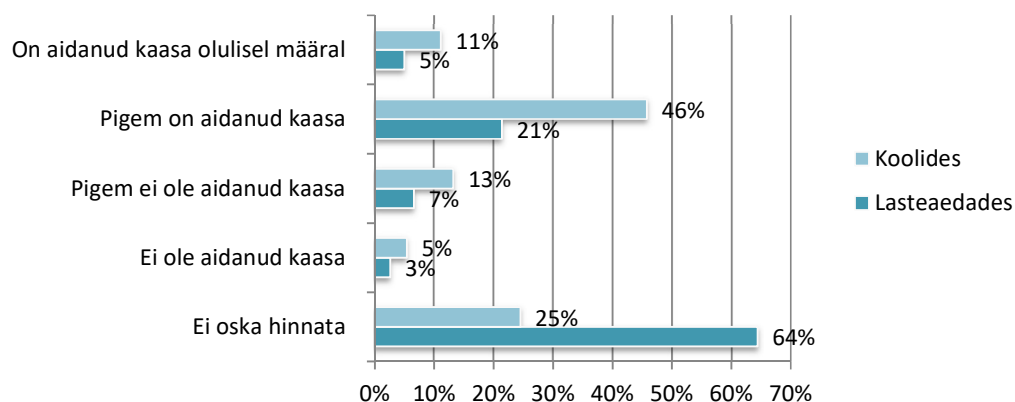
Tabel 6. Vastajad, kes leiavad, et Rajaleidja keskus ei arvesta piisavalt teenuste pakkumisel tervisest tulenevate erivajadustega lastega

TEENUSED	Rajaleidja (vastajate arv)	Rajaleidja (vastajate osakaal)	Haridusasutused (vastajate arv)	Haridusasutused (vastajate osakaal)
Eripedagoogiline abi	2 (n=12)	17%	10 (n=104)	10%
Psühholoogiline abi	2 (n=31)	6%	5 (n=105)	5%
Logopeediline abi	0 (n=23)	-	4 (n=90)	5%
Sotsiaalpedagoogiline abi	0 (n=4)	-	3 (n=57)	5%
Karjäärinõustamine	0 (n=4)	-	2 (n=24)	8%
Karjääriinfo vahendamine	0 (n=1)	-	6 (n=29)	21%
Nõustamiskomisjon	1 (n=9)	11%	6 (n=55)	11%

Allikas: ankeetküsitlus

Kui vaadata koolide üldist hinnangut sellele, kuivõrd on keskuste loomine 2014. aasta sügisel panustanud **hariduslike erivajadustega laste toetamisele nii koolides kui ka lasteaedades**, siis mõistetavalt ei osanud koolid (kellele oli küsitlus suunatud) lasteaedade osas üldiselt oma hinnangut anda (Joonis 45). Küll aga hindavad enam kui pooled vastajad (57%) keskuste panust HEV-lastete toetamisele koolides positiivselt (on pigem või olulisel määral kaasa aidanud). Rajaleidja keskus ise hindavad oma panust HEV-lastete toe pakkumisel koolides ja lasteaedade märgatavalt kõrgemalt (vastavalt 96% ja 88% vastajaist hindasid, et on aidanud kaasa pigem või olulisel määral).

Joonis 45. Rajaleidja panus HEV-lastete toetamisele lasteaedades ja koolides (koolitöötajad, n=576)

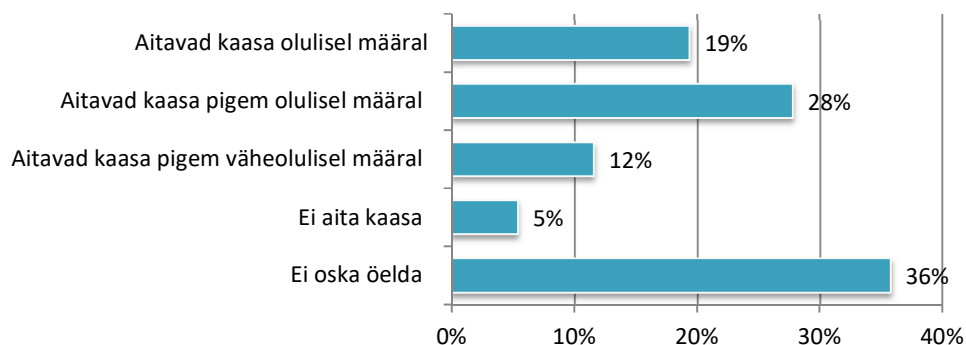
Allikas: ankeetküsitlus

Vahehindamise raames uuriti ka lapsevanematelt, kas nad on õppenõustajatega suhtlemisel kogenud **diskrimineerivat kohtlemist** tulenevalt lapse eri tunnustest (nt sugu, vanus, rahvus). Vaid 5 lapsevanemat 209-st on tunnetanud ebavõrdset kohtlemist tulenevalt kas lapse vanusest (2), hariduslikust erivajadusest (1) ja elukohast (1). Üks lapsevanem tõi selgitusena välja asjaolu, et logopeed oli ebakompetentne ja ei soovinud probleemiga tegeleda ning üks tunnetas, et nõustaja suhtumine sõltub sellest, kas laps meeldib või mitte.

Kui vaadata lapsevanemate poolt nimetatud põhjuseid, miks nende lapsed ei ole seni kohtunud õppe- või karjäärinõustajaga või milliseid takistusi on neil esinenud teenuste kasutamisel (vt peatükk 3.3.1), siis 20 vastanut mainis, et elukoha läheduses ei ole selliseid spetsialiste ja üks tõi välja ka transpordiprobleemi, mis viitab taas kord teenuste piiratud kättesaadavusele tulenevalt nõustajate liiga kaugest asukohast. Neli lapsevanemat tõid põhjusena välja ka nõustajate vähese keeleoskuse ning kolm leidis, et spetsialistid ei oska arvestada lapse tervisest tulenevate erivajadustega.

Õppe- ja karjäärinõustamise programm peab oluliseks ka seda, et Rajaleidja poolt pakutavad karjääriteenused aitaksid kaasa **eelarvamusliku ja soostereotüüpse kohtlemise** vähenemisele ühiskonnas. Küsitlusele vastanud Rajaleidja juhtide ja karjäärivaldkonna spetsialistide tagasisidest (n=52) võib järeldada, et keskused on sellele teemale olulist tähelepanu pööranud, kuna 94% vastajaist leidis, et Rajaleidja karjäärialane nõustamistevõimekus on pigem või olulisel määral aidanud kaasa sellele, et noorte eriala- ja karjäärivalikud ei põhineks soolistel ja muudel stereotüüpidel (ülejäänud ei osanud hinnata). Koolide hinnang oli selles osas palju varieeruvam (Joonis 46). Suure osa (36%) moodustasid need, kes ei osanud sel teemal seisukohta avaldada. See võib aga tuleneda asjaolust, et koolitöötajad ei ole nii täpselt kursis Rajaleidja poolt pakutava karjääriteenuse sisuga. Kui Rajaleidja töötajate hulgas ei olnud aga kedagi, kelle hinnangul ei oleks teenuste osutamisel sellele teemale keskendutud, siis koolide puhul arvas 17%, et Rajaleidja karjäärispetsialistide töö soorollide stereotüüpsuse vähendamisele on aidanud kaasa pigem väheolulisel määral või ei ole seda üldse teinud.

Joonis 46. Rajaleidja karjääriteenuste panus sooliste stereotüüpide vähendamisele noorte seas (koolitöötajad, n=464)

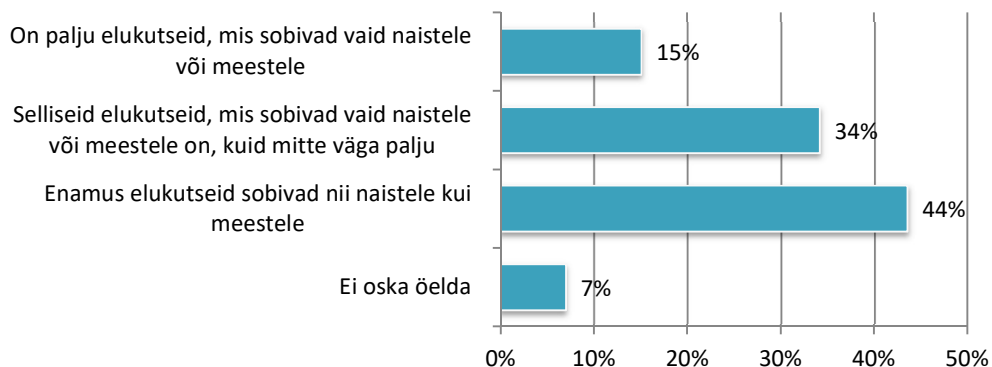

Allikas: ankeetküsitlus

Mõnevõrra kajastab karjääriteenuste (mitte ainult Rajaleidja) senist panust soolise stereotüüpsuse vähendamisele ka **koolinoorte tagasiside** sellele, kuivõrd nemad näevad elukutseid lähtuvalt ametite sobivusest naistele või meestele (Joonis 47).

Laste küsitlusest selgub, et kõige enam on ikkagi neid (44%), kelle hinnangul ei sõltu enamuse elukutsete sobivus inimesele tema soost. Mis puudutab neid (15%), kelle arvates on selliseid elukutseid palju, mis sobivad vaid naistele või meestele, siis sellise hinnangu andjate osakaal on keskmisest kõrgem noormeeste (19%) ja muukeelsete seas (22%). Naissoost vastajate osakaal on aga keskmisest mõnevõrra madalam (12%).

Joonis 47. Koolinoorte hinnang elukutsete sobivusele lähtuvalt soost (n=383)

Allikas: ankeetküsitlus

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Kuigi programmi raames osutatavate teenuste pakkumisel koheldakse kõiki kliente võrdselt ning teenuste osutamisel on vastavalt võimalustele ja vajadustele abivajajate eripäradega püütud arvestada, on teenuse tagamine kohati raskendatud siis, kui nõustamist vajavad HEV-lapsed ja need, kelle suhtluskeel ei ole eesti keel.
- Rajaleidja keskustes on tööl ka vene keelt valdavaid spetsialiste, kuid neid ei ole piisavalt selleks, et katta vajalikku teenusemahtu. Eriti keeruline on venekeelse logopeedilise teenuse tagamine.
- Mainimisväärtne kitsaskoht teenuste kättesaadavuse tagamisel abivajajatele sõltumata nende elukohast on seotud Rajaleidja keskuste asukohaga – on positiivne, et need on esindatud igas maakonnakeskuses, kuid sellegipoolest jääb keskus nii mõnelegi abivajajale liiga kaugeks.
- Lapsevanemad ei ole üldjuhul kogenud õppenõustajatega suhtlemisel diskrimineerivat kohtlemist tulenevalt nende lapse eri tunnustest (nt sugu, vanus, rahvus).
- Puuetega laste toetamisel on kogu nõustamissüsteemis oluline roll ainukoolidel, keda nähakse kui kompetentsikeskuseid, mistõttu on nad tänuväärased partnerid nii Rajaleidja keskustele kui ka koolidele.
- Kui Rajaleidja keskuste töötajate endi hinnangul on Rajaleidja karjäärialane nõustamistegevus kaasa aidanud ka sellele, et noorte eriala- ja karjäärivalikud ei põhineks soolistel ja muudel stereotüüpidel, siis 17% koolitöötajatest ei näe programmi tegevustel selles pigem või üldse rolli.

3.3.4 Kokkuvõtte programmi sihtrühmade hinnangust programmi tulemuslikkusele

Vaadates programmi tulemuslikkust sihtrühmade (haridusasutused, lapsed/noored, lapsevanemad) seisukohast, võib öelda, et haridustugiteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi tagamisel nii I kui II tasandil ning ka teadlikkuse tõstmise osas esineb veel teatavaid kitsaskohti. Kõikides koolides ei ole võimalik pakkuda õppenõustamisteenusid vajalikus mahu ja kvaliteedis, eeskätt on raskendatud psühholoogilise ja logopeedilise abi tagamine haridusasutustes. Põhjused selleks on erinevad – ühelt poolt puuduvad koolipidajatel vajalikud finantsvahendid toetavate süsteemide loomiseks (nt

asjakohaste ametikohtade loomiseks või II tasandil tehtud soovitude elluviimiseks), aga on ka koole, kes ei teadvusta piisavalt toetavate teenuste olulisust, mistõttu ei peeta vajalikuks suunata ressursse tugispetsialistide palkamises, neile väärilise töötasu maksmiseks või muude vajalike meetmete rakendamiseks laste ja noorte õpingute toetamisel.

Haridusasutuste kogemus Rajaleidja poolt pakutavate teenuste osas on erinev, kuid üldiselt on rohkem neid koolitöötajaid, kellel programmi rakendamise perioodi jooksul ei ole olnud vahetut õppenõustamise kogemust II tasandil. Samas karjääriteenuste osas teevad koolid Rajaleidja keskuste spetsialistidega koostööd olulisel määral ning sellega ollakse ka üldjuhul rahul. Olulisemate takistustena Rajaleidja teenuste kasutamisel näevad sihtrühmad Rajaleidja spetsialistide hõivatust ning keskuste asukohast tingitud ligipääsu probleemi. Teatavaid probleeme võib lapsevanemate ja koolide hinnangul nõustamisteenuse kättesaadavusel tekkida ka siis, kui laps ei räägi eesti keelt või tal on hariduslik erivajadus, seejuures on arvestatavaks murekohaks venekeelse logopeedilise teenuse tagamine. Nii mõnelegi lapsevanemale (eriti HEV-lapse vanemale) teeb muret tugiteenustega seotud info killustatus – otsitav teave on hajutatud eri allikate vahel ning vajaliku info leidmine võib võtta väga kaua aega.

Vahehindamise käigus selgus, et haridusasutuste töötajate hulgas on siiski ka neid, kelle hinnangul ei ole Rajaleidja keskuste loomine siiani õppenõustamisteenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile pigem või olulisel määral kaasa aidanud. Seega, kuigi programmi õppenõustamisteenuste osutamisega seotud indikaatorite sihttasemed on saavutatud, võib sihtrühmade tagasiside põhjal järeldada, et õppenõustamisteenused ei ole kõikidele sihtrühmadele veel kättesaadavad (programmi tulemused ei ole täies ulatuses saavutatud).

3.4 Õppe- ja karjäärinõustamise programmi rakendamise korraldus ja tõhusus (kriteerium: *tõhusus*)

Tõhusus näitab, mil määral programmi tulemused ning nende elluviimiseks kasutatud ressursid on vastavuses ning kas samu eesmäärke oleks võinud või võiks saavutada tõhusamalt (ressursse paremini kasutades). Programmi tõhususe hindamiseks vaadatakse protsesside toimimist, sealhulgas koostöö toimimist ning kommunikatsiooni ja rollijaotust eri osapoolte vahel. Täiendavalt võrreldakse projektidesse kaasatud ressursse (eelarveid) saavutatud tulemustega (info tulemuslikkuse kohta). Samuti selgitatakse välja programmi rakendamisele kaasa aidanud või rakendamist takistanud võtmetegurid ning kirjeldatakse integreeritud teenuse pakkumise lisandväärtust.

Tõhususe analüüsimisel lähtuti eelkõige dokumendianalüüsist ning programmi rakendajatega läbiviidavatest intervjuudest ja fookusgruppidest.

3.4.1 Programmi peamised edutegurid ja probleemid

Hindamisküsimused: Millised on olnud programmi peamised edutegurid ja probleemid (mis on töötanud hästi ja mida tuleks teistmoodi teha)? Milliseid muudatusi oleks vaja teha, et lastele ja noortele osutatavad teenused ja rakendatavad tugimeetmed oleksid asjakohased, nende vajadustele vastavad, tulemuslikud ja tõhusad?

Käesoleva hindamisküsimuse raames antakse ülevaade olulisematest tähelepanekutest selles osas, mis on seni programmi rakendamise juures hästi töötanud ja millised tegurid on seni kaasa aidanud programmi õnnestumistele ning teisalt aspektidest (nt korralduslikest kui sisulistest), mis on pigem mõjunud pärssivalt programmi rakendamisele. Tähelepanekuid on kogutud nii programmi

seirearuannetest (2015 ja 2016) kui ka eri osapooltelt intervjuude, küsitluste ja fookusgruppide käigus.

Nagu varasemalt juba käsitletud, on mitmeid programmiväliseid tegureid, mis avaldavad mõju programmi peamise eesmärgi – kvaliteetsed haridustugiteenused on kättesaadavad – saavutamisele. Nende mõjutamine programmi raames on keeruline, kuid osaliselt kindlasti võimalik (nt läbi teadlikkuse tõstmise lapsevanemate ja koolide koostöövalmiduse suurendamiseks tugiteenuste pakkumisel). Kuid lisaks neile tuleb vaadata, kas oleks võimalik muuta midagi programmi korraldusliku ja sisulise poole pealt, et veelgi tõhusamalt jõuda programmi eesmärkideni.

Kuigi tugiteenuste (eeskätte õppenõustamisteenustega) kättesaadavus on endiselt mõnevõrra problemaatiline, on programm oluliselt panustanud juba **teenuste kvaliteedi tõusu**. Läbi ühtsete teenusstandardite väljatöötamise, koolitamisgevuse ja valdkondlike spetsialistide koostöövõrgustike pakutakse abi üle vabariigi samade reeglite alusel ja ühtlase kvaliteediga.

Haridusautuste fookusgrupis **tunnustati väga õpetajate koolitamist**, eriti oluliseks peetakse kovisioone, kus on võimalik jagada reaalseid kogemusi. Rajaleidja keskused ise tõid välja, et koolide ja lasteadeade õpetajad on tänulikud eripedagoogika kursuste eest, kuna nende käigus omandavad nad meetodikaid, kuidas realses olukorras abivajajatega toime tulla. Ühtlasi on need kursused aidanud õpetajatel paremini mõista, millisel hetkel katkevad õpetaja võimalused last aidata ning millal peaks pöörduma kooliväliste nõustajate poole. Kuna koolitõtõtajate tagasisidest on ilmnenu, et vajadus koolituste järele on suur, võiks veelgi enam sellele tähelepanu pöörata, kuna pädevamad õpetajad suudavad koolis kohapeal rohkem probleeme ära lahendada, vähendades nii potentsiaalselt ka Rajaleidja keskuste töökoormust.

Oluline edutegur on seotud ka **Rajaleidja süsteemi paindlikkusega**. Nimelt, Rajaleidja keskuste töötajad saavad juhtumite lahendamisel vajadusel üksteisele appi tulla ning üksteist asendada. Selliselt saab paremini lahendada ka kriisilukordi. **Kriisilukordade lahendamise kompetents** on tegelikult programmi üks planeerimata positiivne tulemus, mis sai alguse reaalsest juhtumist (Viljandi koolitulistamine programmi rakendamise alguses), mille koordineerimise eest pandi vastutama Rajaleidja keskus. See oli alles alustanud võrgustiku jaoks uus ja planeerimata asi, kuid tänaseks on kriisinõustamine (nt enesetapud, koolivägivald) teema, mille puhul koolid teavad, et saavad Rajaleidja keskuse poole pöörduda. Igas Rajaleidja keskuses on kriisimeeskond, kuhu kuuluvad psühholoog, sotsiaalpedagoog ning mõnel juhul ka infospetsialist (meeskonda juhib tavaliselt keskuse juht). Vajadusel on võimalik meeskonda kaasata teisi spetsialiste (sh teistest maakondadest ja süsteemist väljastpoolt, olenevalt sündmuse eripärast). Välja on töötatud ka kriisiplaanid. Süsteemi paindlikkust näitab ka see, et abivajajal on võimalus pöörduda mõne teise maakonna Rajaleidja keskusesse, kui ta tunneb, et see tagab talle objektiivsema või mugavama nõustamise. Mõningatel juhtudel võib see leevendada ka pikka ooteaega teenusele – kui lähimas Rajaleidja keskuses on liiga pikk järjekord, võib võimalusel pöörduda sinna, kus ooteaeg on lühem.

Kuigi karjääriteenuste käivitamine oli programmi alguses võrdlemisi vaevaline, on süsteem tänaseks hästi tööle hakanud. Haridusasutuste **rahuolu Rajaleidja tööga karjäärivaldkonnas** on märgatavalt kõrgem kui õppenõustamisteenuste valdkonnas. Rajaleidjat peetakse oluliseks partneriks ning koolid väärtustavad koostööd Rajaleidja karjäärispetsialistidega. Programmi rakendajatel on tekkinud karjääriteenuste puhul ka teatav mõttekoht seoses individuaalse karjäärinõustamise osutamisega – küsimus on, kas seda peab programmi raames osutama pea kõikidele põhikooli õpilastele (nii nagu hetkel eeldab indikaator). Programmi planeerides peeti vastavat tegevust vajalikuks selleks, et toetada õpilasi karjääriplaani koostamisel põhikooli lõpuks, kuid programmi rakendamise käigus on ilmnenu, et Rajaleidja keskuste tugi oleks tõenäoliselt tõhusam ja mõjusam nõustades õpetajaid ja koole karjääriõppe läbiviimisel ning osutades individuaalset karjäärinõustamist neile lastele, kes seda

soovivad ja rohkem vajavad (nt HEV-lapsed, kes vajavad enam infot selles soas, millised elukutsed neile võiks sobida tulenevalt nende erivajadusest).

Ka haridusasutuste fookusgrupis mainiti, et Rajaleidja karjäärinõustamise kvaliteet võiks veelgi parem olla, kui neid ei mõjutaks surve, mis tuleneb kõrge eesmärgist nõustamiste arvu täitmise osas. Täiendavalt töid nii programmi rakendajad kui haridusasutused esile ühe konkreetse näite seoses õpilaste karjäärilase nõustamisega, mis aeglustab karjääriteenuste osutamise protsessi. Nimelt, kui on tegemist isikuandmete töötlemisega, on vajalik individuaalseks **karjäärinõustamiseks lapsevanema kirjalik luba**, mille saamine on osutunud problemaatiliseks. Ühelt poolt on loa saamisel probleem see, et lapsed unustavad vajaliku paberi vanemale üle anda või kaotavad selle⁶¹, kuid teisalt on ka vanemaid, kes keelduvad oma nõusoleku andmisest. Hiljem vanematega silmast-silma vesteldes on nad põhjendanud seda enamasti hirmuga, et midagi tehakse nende andmetega. Pärast koolipoolset põhjalikku selgitustööd on lapsevanem üldjuhul aga oma nõusoleku lapse nõustamiseks andnud. See ei ole aga mõistlik kooli ressursside kasutamise seisukohast (selgitamine on lisatöö). Kui aga luba ei saada, osutatakse teenust anonüümselt, mis omakorda takistab teenuse tulemuslikku ja jätkusuutlikku osutamist, kuna hiljem ei ole võimalik analüüsida, kas nõustamist saanud isik jätkas näiteks haridusteed.

Programmi rakendamist on negatiivselt mõjutanud juba korduvalt mainitud õppenõustamise spetsialistide nappus. Kuid siinkohal võiks välja tuua ka tundlikuma teema, mis puudutab mõningate **koolide ja lasteaedade spetsialistide siirdumist tööle Rajaleidja keskustesse** programmi rakendamise algsajajärgus. Kuigi Rajaleidja keskuste esindajad leidsid, et see ei olnud tõsine probleem, mainisid mitmed haridusasutuste küsitluses, fookusgrupis ja ka KOVide intervjuudes, et keskuste loomine tekitas teatavat ebaturvet konkurentsi olukorras, kus haridusasutustel oli niigi keeruline spetsialiste leida ja tööl hoida. Nüüd pidid nad teataval määral võistlema ka Rajaleidja keskustega, mis oli aga keeruline, kuna üldjuhul on koolide tugispetsialistide palgatase madalam.

Nagu programmi tulemuslikkuse analüüsis selgus, ei ole eriti hästi õnnestunud programmi see osa, mis puudutab **teenuste pakkumist esmatasandil**. Täna ei ole paljude haridusasutuste ja KOVide hinnangul esmatasandil olukord eriti muutunud. Programmi raames vastavat teenust küll võimaldatakse (vahendamise näol), kuid selle kasutegur ei ole vastanud ootustele, samuti ei ole alati vajalikke nõustajaid leitud (mis viitab sellele, et ressursse ei ole kasutatud siinkohal kõige optimaalsemalt).

Programmi rakendaja tõi praeguse süsteemi nõrkusena välja asjaolu, et see mudel pakub head võimalust saata haridusasutustel juhtumid teisele tasandile, mistõttu ei ole KOVid alati motiveeritud läbi mõtlema, kuidas ise süsteemsemalt esmatasandi teenust osutada. Ühelt poolt võib see tuua kaasa teatava teenuste dubleerimise, teisalt kasutatakse II tasandi ressursi arendustegevuste ja ennetustegevuste asemel enam juhtumipõhisteks tegevusteks.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Programmi üks oluline edutegur on olnud haridustugiteenuste ühtlane arendamine, mis on võimaldanud tõsta teenuste kvaliteeti ning seeläbi panustada programmi tulemuslikkusele ja tõhususele.

⁶¹ Luba on võimalik anda ka eKooli või Stuudiumi kaudu, kuid kõik koolid ei ole nende keskkondadega liitunud

- Programmi rakendamise tõhususele on oluliselt kaasa aidanud ka Rajaleidja keskuste süsteemi paindlikkus nii Rajaleidja enda töötajate (võimalus konsulteerida teiste keskuste spetsialistidega ning kasutada nende abi) kui ka klientide seisukohast (abivajaja ei pea abi otsima elukohale kõige lähemast keskusest).
- Kuna haridusasutused on üldjuhul olnud rahul Rajaleidja poolt pakutud koolituste ja kovichoonidega, võiks sellele aspektile veelgi rohkem tähelepanu pöörata, kuna sihtrühma vajadus selles osas on suur.
- Kuigi karjääriteenuste käivitamine võttis programmi alguses aega, on tänaseks Rajaleidja karjäärispetsialistide poolt pakutav tugi saanud sihtrühmade poolt pigem positiivse vastuvõtu osaliseks. Küll aga tasuks karjääriteenuste osutamisel tugineda rohkem vajaduspõhisusele (nt enam HEV-lastele), mitte osutada seda rangelt kogu sihtrühmale.
- Teatavaks takistavaks teguriks on karjääriteenuste pakkumisel osutunud nõue saada lapsevanematelt kirjalik luba lapse individuaalseks karjäärinõustamiseks, mille täitmine on haridusautuste jaoks tihtilugu täiendav koormus, kuna eeldab selgitustööd.
- Programmi raames pakutava nõustamismudeli (II tasand) mõningane puudus on asjaolu, et see võimaldab haridusasutustel suunata juhtumid, mille lahendamiseks on esmatasandil tegelikult vajalikud teadmised ja ressursid olemas, teisele tasandile, suurendades nii Rajaleidja töötajate koormust ning seeläbi vähendades teenuste kättesaadavust keerulisemate juhtumite puhul.

3.4.2 Integreeritud teenuse pakkumise lisandväärtus

Hindamisküsimus: Milline on olnud integreeritud teenuse pakkumise lisandväärtus, seda nii teenuse kvaliteedi/kättesaadavuse kui ka ressursside efektiivse kasutuse võtmes?

Programmdokumendi *ÕKP 2016-2019* kohaselt osutati aastatel 2008-2014 karjääriteenuseid 17-s teavitamis- ja nõustamiskeskuses ning õppenõustamise teenuseid eraldi 18-s õppenõustamiskeskuses üle Eesti. Teenuste koordineerituma ja paindlikuma osutamise eesmärgil otsustati käesoleva programmi raames koondada õppenõustamis- ja karjääriteenused maakondlikesse Rajaleidja keskustesse, kuna oli vajadus erinevate spetsialistide omavahelise koostöö järele. Perioodi 2014-2020 EL vahendite kasutamise eelhindamise (2013)⁶² raames toodi samuti positiivse aspektina välja, et uue struktuurivahendite perioodi meetme planeerimisel käsitletakse karjääri- ja õppenõustamist kui ühtset tugiteenust, mida peaks saama ühest asutusest, kuna see oli ka 2007-2013 perioodi struktuurivahendite üldhariduse ja noortevaldkonna meetmete vahelhindamisel (2013)⁶³ üks peamistest soovitustest.

Õppenõustamis- ja karjäärinõustamise teenuste integreerimine ehk koondamine ühte keskusse ja nende pakkumine ühtsetel alustel on tuntavalt panustanud **teenuste kvaliteedi tõusu**. Varasemalt osutati tugiteenuseid õppenõustamiskeskustes, mille tööd korraldasid ja juhtisid juriidiliselt väga erinevad asutused (MTÜd, SAd, struktuuriüksused maavalitsuste juures) pigem kõikuva kvaliteediga,

⁶² 2014-2020 perioodi EL vahendite kasutamise eelhindamine. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, CPD Arenduskeskus (2013)

⁶³ Üldhariduse ja noorte valdkonna struktuurifondide meetmete vahelhindamine. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS (2013)

kuid käesoleva programmi tulemusena pakutakse abi tänasel päeval samade reeglite alusel ja ühtlase kvaliteediga SA Innove alla kuuluvates keskustes. Ka maakondlike nõustamiskomisjonide töö sisu ja kvaliteet oli varasemalt erinev, kuid nüüd on see ühtlustunud. Teenuseid pakutakse lõimitult, mis aitab samuti kaasa teenuste paremale kvaliteedile. Siiski tõi programmi rakendaja välja, et **oodatust vähem on olnud karjääri- ja õppenõustamisteenuste omavahelist lõimimist**. Kuigi õppenõustamisspetsialistide kaasamist on soovinud peamiselt karjäärispetsialistid, ei ole see alati õnnestunud eeskätt õppenõustamisspetsialistide suure koormuse tõttu. Tavapärast kaasatakse nõustamisprotsessi karjäärispetsialist, kui õppenõustamisjuhtum on seotud põhikoolis õppiva lapsega.

Teenuste kvaliteedi tõusule on kaasa aidanud ka **tõhusam inimressursside kasutamine**. Programmi rakendajalt saadud informatsioonile tuginedes ilmnes, et kuigi eelmisel perioodil oli õppenõustamisspetsialistide arv keskustes suurem võrreldes täna Rajaleidja keskustes töötavate spetsialistide arvuga (ametikohti siiski rohkem ei olnud), olid paljud neist õppenõustamiskeskustes tööl 0,2-0,4 kohaga (mõnes üksikus keskuses ka täiskohaga). Nii spetsialisti kui ka teenuste tulemusliku pakkumise seisukohalt oli see ebamõistlik, kuna üldjuhul jagasid nad end mitme koha peal (oli palju liikumist). Täna on Rajaleidja keskuste spetsialistid valdavalt tööl täiskohaga, mis loob paremad eeldused lõimitud teenuse pakkumiseks soodustades nii ka programmi tõhusamat rakendamist. Mida rohkem on täiskohaga spetsialiste, seda **süsteemsemalt on võimalik tegeleda ka nende arendamise ja koolitamisega**. Samuti on oluline, et Rajaleidja spetsialistidele on loodud **sobiv töökeskkond**, mis soodustab klientide nõustamist (varem jagati ruume näiteks mängukeskustega).

Haridusasutused ja KOVide esindajad on oma tagasisides positiivse muutusena välja toonud just seda, et Rajaleidja keskus on koht, kus vajalikud spetsialistid on kõik koos. Selliselt on võimalik lapsele abi pakkuda kompaktelt ning vajadusel tegeleb temaga mitu spetsialisti. Seega on koolidele ja lasteasutustele olnud keskuste loomine toeks, kuna **suure osa teenustest saab kätte ühest asutuses**. Küll aga leidsid haridusasutused, et keskuste lisandväärtus oleks suurem, **kui seal pakutaks veel täiendavaid teenuseid**. Näitena toodi psühhiaatrid, kes hetkel tegutsevad väljaspool Rajaleidja keskuseid olles ühtlasi oma pädevusega süsteemi kaasatud (vajadusel patsiendi jälgimine, diagnoosi panek ja ravi määramine). Nii saaks lapsevanem vajalikud dokumendid (sh diagnoosi) ühest asutusest kätte. Programmi rakendaja hinnangul oleks samuti vaja erinevaid teenuseid veelgi enam lõimida, et oleks võimalikult vähe klientide nõu jooksutamist. Kuna juhtumite lahendamisse tuleb tihtilugu kaasata ka meditsiinisektori töötajaid (arstid, perearstid), rehabilitatsiooniteenuste osutajaid ja sotsiaaltöötajaid, tuleks leida võimalusi nendega koostöö tõhustamiseks. Nii oleks mõeldav inim-, ajalist ja finantsressurssi tõenäoliselt täiendavalt kokku hoida.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Õppenõustamis- ja karjääriteenuste integreerimine ehk koondamise ühte keskusesse on tuntavalt panustanud haridustugiteenuste kvaliteedi tõusu – teenuseid pakutakse kõikides maakondades vastavalt väljatöötatud standarditele tagades nii ühtlase teenuste kvaliteedi üle riigi.
- Rajaleidja keskuste loomise tulemusena on täna Rajaleidja keskuste õppenõustamisspetsialistid valdavalt tööl täiskohaga (erinevalt eelmise perioodi õppenõustamiskeskuste spetsialistidest), mis võimaldab süsteemsemalt tegeleda nende arendamise ja koolitamisega soodustades seeläbi ka teenuste tõhusamat ja kvaliteetsemat osutamist.
- Ka haridusasutused hindasid positiivselt asjaolu, et tänu teenuste integreerimisele on võimalik lapsele abi pakkuda kompaktsemalt, kuna suure osa vajalikest teenustest saab kätte

ühest keskusest. Rajaleidja keskuste lisandväärtus oleks haridusasutuste hinnangul veelgi suurem, kui seal pakutaks veel täiendavaid teenuseid (nt psühhiaater, pereterapeut).

- Oodatust vähesemal määral on programmi raames olnud karjääri- ja õppenõustamisteenuste omavahelist lõimimist tulenevalt eelkõige õppenõustamisspetsialistide suure töökoormuse tõttu.

3.4.3 Programmi ressursside kasutamine

Hindamisküsimused: Kas programmi ressursse on kasutatud sihtotstarbeliselt ja parimal võimalikul moel? Kuivõrd on samu tulemusi võimalik saavutada ressursse (raha, inimressurss) efektiivsemalt kasutades?

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi (ÕKP) ressursside kasutamise hindamisel on oluline vaadata kogu programmi senist rakendamise protsessi (sh koostööd, ajakava) ning vahehindamise hetkeks saavutatud tulemusi ja kasutatud ressursse (eeskätt finantsressursse). Programmi tõhususe hindamisel on tuginetud eeskätt programmi osapoolte kvalitatiivsele tagasisidele programmi ressursside kasutamise kohta, mida koguti intervjuude, fookusgruppide ja küsitluste kaudu, aga ka programmi seirearuannetest (2015 ja 2016). Täiendavalt on esitatud ülevaade programmi senisest eelarvevahendite kasutamisega seotud kvantitatiivsetest andmetest.

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi rakendajad on Haridus- ja Teadusministeerium ning SA Innove, kelle Hariduse tugiteenuste agentuur on programmi sisuliste tegevuste elluviija. Programmi rakendamise protsessi analüüsimisel on oluline märkida, et ÕKP puhul oli tegu esimese programmiga struktuurivahendite perioodil 2014-2020, kus sooviti kombineerida riigieelarvelisi vahendeid ja ESF rahastust. Küll aga ei olnud piisavalt selge, kuidas peaks sellist kombinatsiooni kajastama dokumentides, mille alusel hakatakse tegevusi rahastama. Programmi rakendaja sõnul valmis esimene programmdokument juba 2014. aasta jaanuaris, sest sooviti kiiresti jätkata eelneval perioodil (2007-2013) alustatud õppenõustamise valdkonna edasiarendamisega. Seejuures hoiti eraldi dokumentidena tegevused, mida rahastatakse ESF vahenditest ning ainult riigi vahenditest rahastatavad tegevused. Hiljem anti aga juhised dokumentide kokkupanemiseks – koondatud programmdokument (Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2014-2018) kiideti heaks 2014. aasta detsembris. Programmi tegevustega alustati aga juba aprillis 2014, kui hakati komplekteerima Rajaleidja keskuste meeskondi ning sisustama keskuste ruume, et alustada teenuste pakkumist septembrist 2014. See tähendab, et kuni programmdokumendi kinnitamiseni oli palju ebakindlust ning tegevuste elluviimine põhines ainult elluviija vastutusel⁶⁴. Hiljem aga oli taas kord vajalik programmdokument lüüa lahku kaheks dokumendiks (kuna oli keeruline jälgida, milliseid tegevusi rahastatakse riigieelarvelistest ja milliseid ESF vahenditest) – programmi raamdokumendiks (ÕKP 2016-2019) ja Toetuse andmise tingimusteks (TAT), mis on täna programmi elluviimise aluseks ning millest on lähtutud ka programmi vahehindamisel.

Nagu öeldud, rahastatakse ÕKP tegevusi riigieelarvelistest ning ÜKP rakenduskava raames planeeritud finantsressurssidest (ESF vahendid). *Toetuse andmise tingimuste (TAT)* (ehk ESF vahendite kasutamise reeglistiku) järgi on ÜKP rakenduskava meetme „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ raames toetatavate tegevuste kogumaksumus 34 927 542

⁶⁴ „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ õppe- ja karjäärinõustamise programmi seirearuanne seisuga 31.12.2016 (SA Innove)

eurot, millest 85% moodustab ESF rahastus ning 15% riiklik kaasfinantseering (Tabel 7). Ligikaudu 90% ÜKP rakenduskava meetme „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ vahenditest on suunatud otseselt sihtrühmadele õppenõustamis- ja karjääriteenuste osutamiseks ja nende koordineerimiseks (meede 1). Sisuliste tegevuste osas on kõige vähem ressursse (1,2%) kavandatud tegevusteks, mis on seotud sihtrühmade teadlikkuse tõstmisega Rajaleidja teenustest ning tööturu- ja õpivõimalustest üldiselt (meede 3). Küll aga lisandub täiendavaid ressursse programmi raames korraldatavate ürituste, teavitustöö ja muude sisuliste tegevuste toetamiseks vajalike tegevuste elluviimiseks muude kulude näol (ei ole osa tegevuste eelarvest), mis on abikõlblikud 40% ulatuses otsestest personalikuludest.

Tabel 7. ÖKP programmi rahastamiskava

TOETATAV TEGEVUS	Eelarve kokku (EUR)
Meede 1. Karjääri- ja õppenõustamise teenuste osutamine lastele ja noortele, selle koordineerimine ning kättesaadavuse tagamine	31 300 492 sh otsene personalikulu: 22 357 494
Meede 2. Hariduse tugiteenuste arendamine ja kvaliteedi tagamine	2 732 723 sh otsene personalikulu: 1 951 945
Meede 3. Elanikkonna teadlikkuse tõstmine ning asjakohase tööturu- ja õpivõimaluste informatsiooni kättesaadavuse tagamine	428 373 sh otsene personalikulu: 305 981
Horisontaalne tegevus, projektijuhtimine	465 954 sh otsene personalikulu: 332 824
Muud kulud (ühtse määra alusel)	9 979 298*
KOKKU	34 927 542

*40% otsestest personalikuludest

Allikas: Toetuse andmise tingimused

ESF vahenditele lisanduvaid riigieelarvelisi vahendeid planeeriti kasutamiseks olukordades, kus otsesed personalikulud ei kata kõiki kaudseid kulusid (2014 ja 2015), kuid alates aastast 2016 on need eeskätt suunatud konkreetsete lepingus sätestatud sisuliste tegevuste elluviimiseks (nt esmatasandi õppenõustamisteenuste vahendamine haridusasutustele).

Ülevaade programmi rahastamiskavast (ESF rahastus ja riigieelarvevahendid kokku) põhineb programmi rakendajate poolt edastatud finantsandmetel (Tabel 8).

Tabel 8. ÕKP rahastamiskava 2014-2021

Aasta	Allikas	Meede 1	Meede 2	Meede 3	Meetmed kokku	Administreerimiskulud	PROGRAMM KOKKU
2014 tegelik	ESF				1 158 711	-	1 158 711
	Riigieelarve				600 744	-	600 744
	KOKKU				1 759 455	-	1 759 455
2015 tegelik	ESF				5 535 128	-	5 535 128
	Riigieelarve				600 744	-	600 744
	KOKKU				6 135 872	-	6 135 872
2016 tegelik	ESF	5 155 594	430 282	82 992	5 668 868	126 921	5 795 789
	Riigieelarve	117 229	155 508	4598	277 335	934 106	1 211 441
	KOKKU	5 272 823	585 790	87 590	5 946 203	1 061 027	7 007 230
2017 kinnita- tud	ESF	5 209 564	1 585 989	258 474	7 054 027	270 653	7 324 680
	Riigieelarve	490 744	110 000	-	600 744	481 753	1 082 497
	KOKKU	5 700 308	1 695 989	258 474	7 654 771	752 406	8 407 177
2018 eelnõu	ESF	5 086 000	518 000	-	5 604 000	278 000	5 882 000
	Riigieelarve	491 000	110 000	111 000	712 000	338 000	1 050 000
	KOKKU	5 577 000	628 000	110 000	6 316 000	616 000	6 932 000
2019 eelnõu	ESF	5 334 000	530 000	115 000	5 979 000	285 000	6 264 000
	Riigieelarve	491 000	110 000	-	601 000	339 000	940 000
	KOKKU	5 825 000	640 000	115 000	6 580 000	624 000	7 204 000
2020 eelnõu	ESF	5 294 000	483 000	116 000	5 893 000	286 000	6 179 000
	Riigieelarve	491 000	110 000	-	601 000	339 000	940 000
	KOKKU	5 785 000	593 000	116 000	6 494 000	625 000	7 119 000
2021 eelnõu	ESF	-	-	-	-	298 000	298 000
	Riigieelarve	491 000	110 000	-	601 000	339 000	940 000
	KOKKU	491 000	110 000	-	601 000	637 000	1 238 000
					41 487 301	4 315 433	45 802 734

Allikas: HTM, SA Innove

Vahehindamise seisuga⁶⁵ on programmi kogueelarve 45,8 miljonit eurot (2014-2021), millest ligikaudu 84% moodustab ESF vahendite panus. Kuna ÜKP rakenduskava meetme elluviimine lõpeb 2020. aastal, ei ole alates aastast 2021 ESF vahendeid sisuliste tegevuste elluviimiseks enam kavandatud. Aastate 2018-2021 eelarved ei ole veel kinnitatud, sest programmi täiendatakse igal aastal kooskõlas riigieelarvestrateegia perioodiga. 2014. ja 2015. aasta rahastamiskava meetmete lõikes ei olnud kättesaadav.

Tuginedes aastate 2016-2021 eelarveinfole, võib öelda, et kõige enam ressursse suunatakse meetme 1 rakendamiseks ehk haridustugiteenuste osutamiseks (ca 76%). Programmi administreerimisega seotud planeeritud kulud (nt programmi juhtimisega seotud kulud, üldkulu, inventar) moodustavad perioodil 2016-2021 ligikaudu 11% programmi kogueelarvest. Võrreldes eelmisel struktuurivahendite perioodil rakendatud programmi „Õppenõustamise süsteemi arendamine“ administreerimiskulude osakaaluga (ca 8%) on see veidi suurem. Tõhususe aspektist on kindlasti oluline, et võimalikult palju ressursse suunatakse sisuliste tegevuste elluviimiseks, kuid tähtis on tagada ka programmi juhtimiseks piisav ressursside olemasolu.

Programmi eelarve täitmise analüüsimise aluseks on 2016. aasta andmed, mis hõlmavad nii kavandatud kui tegelike kulude osas meetmepõhist infot (Tabel 9).

Tabel 9. Õppe- ja karjäärinõustamise programmi eelarve täitmine aastal 2016

Meede	Kinnitatud eelarve 2016 (EUR)			Tegelikud kulud 2016 (EUR)			Eelarve täitmine kokku, %
	Kokku	SF rahastus	Riigi-eelarve	Kokku	SF rahastus	Riigi-eelarve	
Meede 1	6 140 874	5 879 074	261 800	5 272 823	5 155 594	117 229	85,9%
Meede 2	1 145 414	854 756	289 658	585 790	430 282	155 508	51,1%
Meede 3	173 244	124 958	48 286	87 590	82 992	4 598	50,6%
MEETMED KOKKU	7 459 532	6 858 788	600 744	5 946 203	5 668 868	277 335	%
Programmi administree-rimine	1 133 214	238 236	894 978	1 061 027	126 921	934 106	%
KOKKU	8 592 746	7 097 024	1 495 722	7 007 230	5 795 789	1 211 441	%

Allikas: HTM, SA Innove

Meetme 1 tegevuste rakendamiseks eraldatud finantsressursse on 2016. aastal kasutatud võrdlemisi plaanipäraselt, kuna eelarve on täidetud ligikaudu 86% ulatuses. Mõnevõrra on kulunud kavandatud vähem ressursse esmatasandi teenuse vahendamisele, sest seni on haridusasutused tellinud I tasandi õppenõustamisteenust väiksemas mahu kui eeldati ning kõiki tellimusi ei ole õnnestunud ka täita tulenevalt raskustest vajalike tugispetsialistide leidmisel. Kuna tugispetsialistide leidmiseks läbiviidavate hangete korraldamisega (ca 4 kordushanget aastas) ei kaasne märkimisväärt ressurssikasutust (nii ajalisel kui ka finantsilisel plaanis), ei avalda see olulist mõju programmi administreerimisega seotud kuludele. Küll aga on oodatust enam vahendeid tulnud suunata

⁶⁵ Aprill 2017

spetsialistide sõidukulude katmiseks, kuna spetsialistid peavad teenuseid osutama kogu maakonna ulatuses (eriti karjäärivaldkonna osas).

Kuigi meetme 2 eelarve täitmine oli 2016. aastal võrreldes planeerituga tagasihoidlikum, ei ole programmi rakendaja sõnul ükski tegevus jäänud rakendamata. Osaliselt on eelarve madal täitmise määr (51%) tingitud olukorrast, kus HTMi poolt kinnitatud programmi aastaeelarve on suurem kui SA Innove poolt koostatud kulude prognoos tegevuste elluviimiseks. Teisisõnu, tegevusi viiakse ellu teadmises, et selleks ette nähtud finantsressursid on teatud osas ülehinnatud. Näiteks teenuste kvaliteedi hindamise ja seirega seotud tegevuseks määrati 2016. aastal 79 000 eurot, kuigi programmi rakendaja prognoosis tegevuse maksumuseks ca 15 000 eurot. Lisaks õnnestus mitmed meetme 2 tegevused ellu viia kokkuhoidlikumalt – nii koostati mõned metoodilised materjalid, mida algul planeeriti sisse osta, oma jõududega või õnnestus läbirääkimiste käigus saada tasuta materjalide kasutamise õigused.

Ka meetme 3 puhul kasutati 2016. aastal finantsressursse oluliselt vähesemal määral kui planeeriti. Eelkõige on meetme 3 rakendamise tõhusust ebasoodsalt mõjutanud ametite andmebaasi ja Rajaleidja portaali arendustegevuste peatamine seoses HTMi ühtse haridusportaali loomisega. Prototüüp võeti vastu 2015. aastal ning tänaseks on see sisendina üle antud HTMile, kuid hetkel ei ole teada, kas ja millises ulatuses seda uues haridusportaalas kasutatakse. Lisaks on teadlikkuse tõstmiseks ellu viidud mitmeid teavitustegevusi, mida programmi rakendaja sõnul oleks veelgi rohkem vaja teha. Tõdeti, et teatud tegevuste osas oleks saanud olla võib-olla efektiivsem, kuna teadlikkus Rajaleidja brändist ei vasta veel ootustele.

Kui vaadata programmi administratiivsete kulude osakaalu 2016. aastal, siis moodustab see ligikaudu 15% programmi 2016. aasta kogueelarvest. Programmi seirearuandes (TAT, 2016) on tõdetud, et programmi rakendamisega seotud administratiivne koormus on olnud prognoositust kordades suurem, mida on põhjustanud eeskätt programmi juhtimise kontekstis planeerimistsüklite ja aruandluse ebaloožilisus. Ametliku alguse venimise tõttu viibis finantsaruandluse korraldamine ning programmi rakendamise osas on olnud vajalik kahe programmijuhi töö. Kuigi programmi rakendamisega seotud reeglistik on osutunud üsnagi keeruliseks ja rangeks, on programmi rakendaja sõnul koostöös HTMiga sellega hakkama saadud suunates tähelepanu eelkõige sisuliste eesmärkide saavutamisele. Sellegipoolest tõdeti, et kahe erineva rahastusskeemi – ESF ja riigieelarvelised vahendid – kombineerimine ei ole olnud kõige mõistlikum lahendus bürokraatia mõttes, kuna erinevad planeerimistsüklid, rahastusskeemid ja aruandluse põhimõtted on põhjustanud täiendavat administratiivset koormust. Lisaks on segadust tekitanud ESFi raames rahastatavate tegevuste toetuskeem. Ühelt poolt jätab personalikulude abikõlblikkus palju tõlgendamisruumi (mis on siiani jäänud võrdlemisi subjektiivseks) ning teisalt on abikõlblikkuse reeglid mõnevõrra takistanud programmi arendustegevuste elluviimist. Nimelt, vastavalt *Toetuse andmise tingimustele* on abikõlblikud tegevuste elluviimiseks personalikulud ning tegevuste ülejäänud kulud 40% arvestatuna otsestest personalikuludest. Ent selline skeem ei kata kõiki vajalikke arendustegevustega (sõidukulud, teavitamine) kaasnevaid kulutusi, mistõttu on osaliselt neile otsitud katteallikaid mujalt või tegevuste elluviimist edasi lükatud.

Programmi käivitamisel ilmnenud takistused on andnud arvestatava tagasilöögi ka sisuliste tegevuste käimalükkamisele ja arendamisele, kuna rahastamisega seotud ebakindluse tõttu ei olnud võimalik

alustada kõigi tegevustega vajalikus mahus⁶⁶. Nii viibis näiteks teenusstandardite kinnitamine ning puuduva rahastuse tõttu ei olnud võimalik pöörata piisavalt tähelepanu karjääriteenuste reklaamtegevusele.

Programmi tõhusale rakendamisele on mõnevõrra töötanud vastu üleüldine spetsialistide puudus. Kuigi Rajaleidja keskustes on vajalikud inimesed enamus juhtudel olemas, tuntakse olulist vajadust spetsialistide järele esmatasandil ehk haridusasutustes. Kui haridusasutustes ei ole piisavalt spetsialiste või nende koormus ei kata tegelikku vajadust, kajastub see ka Rajaleidja töömahu tõusus ja teenuste järjekordade pikenemises, kuna pöördumiste arv neile suureneb. Seega on tihtilugu Rajaleidja spetsialistid ülekoormatud ja ei saa abivajajatele pöörata nii palju tähelepanu kui oleks vaja (ei leita aega kohtumiseks või kohtumiste arv jääb oodatust vähesemaks). Veelgi enam, programmi raames on Rajaleidja keskuste ülesanne I tasandi teenuste vahendamine, kuid eri osapoolte tagasisidest on ilmnenu, et tegelikkuses osutavad Rajaleidja spetsialistid ka ise aeg-ajalt esmatasandi õppenõustamisteenust. Kuna haridusasutustes ei ole nõustajaid piisavalt, pöörataksegi vahel otse keskustesse, kust kedagi tagasi ei saadeta ning abistatakse vastavalt võimalustele. Rajaleidja keskuse fookusgrupis mainiti samuti, et tihtilugu jääb mulje, et koolid ootavadki neilt esmatasandi nõustamist. See aga tähendab, et programmi ressursse ei kasutata päris sihtotstarbeliselt, kuna neid suunatakse tegevustele, mis ei ole otseselt programmi osa. Kuigi need on vajalikud, mõjub selline ressursikasutus programmi tõhususele ebasoodsalt. Seega on oluline, et kõigil osapooltel oleks selge, milline on iga osalise roll süsteemis, et ei oleks tegevuste dubleerimist ja seeläbi nii inim- kui finantsressursside ebatõhusat kasutamist.

Rajaleidja spetsialistide suur töökoormus avaldab omakorda mõju nii nende töö kvaliteedile, aga ka töövõimele üldiselt luues soodsa pinnase töötajate läbipõlemiseks. Kuna inimesed on selle programmi kõige väärtuslikum ressurss, on oluline vältida ka nende liigset koormust nii spetsialistide enda heaolu kui ka programmi rakendamise seisukohast. Vajadustele mittevastava koormuse tõttu tekib vahel ka teenuse saajatel pahameel, kuna teenus ei vasta alati nende ootustele. Haridusasutuste küsitluses ja ka intervjuudes mainiti mitmel korral, et Rajaleidja nõustamine jääb vahel väheseks ja pealiskaudseks – pikad järjekorrad, juhtumitele pühendatakse kas liialt vähe aega, soovitusel on üldsõnalised või jõutakse keskuses sama teadmiseni, mis koolil oli juba enne Rajaleidjasse suunamist olemas. CENTARi 2016. aasta uuringus nenditakse samuti, et Rajaleidja keskuste kohatine ülekoormus pikendab meetmete rakendamiseks kuluvat aega ning põhjustab pinnapealseid hindamisi. Haridusasutuste küsitluses kommenteeris üks vastaja täpsemalt, et Rajaleidja spetsialistide poole suunamine tähendab, et koolipoolsed meetmed on ammendunud ja vajatakse abi spetsialistidelt väljaspool kooli; kuid lapse ja spetsialisti kohtumiste tulemusel saadetakse kooli otsus, mida teati juba kooli tasandil varemgi. Samas leiti, et väga palju oleneb ka konkreetsest nõustajast ja sellest, milline kontakt temaga saadakse. Rajaleidja fookusgrupi osalejad ja programmi rakendajad tõidki välja ootuste teema – abivajajatel on sageli väga kõrged ja konkreetsed ootused (nt oodatakse nõustamiskomisjonilt konkreetset otsust), millele Rajaleidja ei saagi vastata ja sellest võib tulla ka nõustatavate nõrdumus, kui neile endale ei tundu keskuste poolt tehtud soovitusel mõistlikud. Lõppkokkuvõttes, teenust küll pakutakse programmi raames, sellele kulutatakse aega ja muid vahendeid, kuid tulemusega ei olda alati lõpuni rahul. Ka keskuste spetsialistid ise on öelnud, et ei jõua juhtumiga alati tegeleda nii kaua ja põhjalikult kui oleks vaja. Nii Rajaleidja keskuste kui ka haridusasutuste poolt tõdeti, et tänane süsteem (sh programm) tegeleb

⁶⁶ „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ õppe- ja karjäärinõustamise programmi seirearuanne seisuga 31.12.2016 (SA Innove)

eelkõige nõ tulekahju kustutamiseks, mis ei ole üldiselt probleemide lahendamise, aga ka programmi ressursside kasutamise seisukohast eriti tõhus.

Nõustamisprotsessi tõhususe mõttes saab välja tuua ka intervjuudes ja küsitluste raames antud üldise tagasiside selle ajalise raamistiku kohta. Üks aspekt on juba eelnevalt mainitud pikk ooteaeg teenuse saamiseks, kuid teisalt ei mõista nõustatavad alati, miks on kogu protsess ja asjaajamine nii aeglane. Haridusasutuste tagasiside näitab, et on üsna tavapärane, kui juhtumi algatamisest (märkamisest) kuni vajaliku otsuse saamiseni nõustamiskomisjonist kulub ligikaudu üks aasta, kuid laps vajaks abi kohe. Omavalitsuse esindaja kommenteeris täiendavalt, et vahel jääb mulje nagu kaoks juhtum kuskile suurde massi ära (on vaja koguda palju hinnanguid) ning tekib kohati kummaline ring, kus kooliõpetaja kirjutab kaardile oma hinnangu, psühhiaater lisab oma arvamuse, mis liigub edasi Rajaleidjasse, kust see jõuab ringiga tagasi kooli. Seejuures ei sisalda Rajaleidja otsus või arvamus midagi uut, vaid tegu on teadmise, mis koolil oli juba olemas. Siinkohal mõjutab oluliselt protsessi tõhusust programmiväline tegur, mis on seotud 4-5 kuu pikkuste järjekordadega psühhiaatri teenusele. Kuid leitakse, et ka nõustamiskomisjoni töö võtab kaua aega – menetlemise aeg on 1 kuu, mis varasemalt maakondlike nõustamiskomisjonide puhul oli haridusasutuste hinnangul lühem. On juhtunud, et lapsevanemad ei ole saanud nõustamiskomisjoni otsust õigeaegselt ja pannud lapse erakooli lootes, et need lahendavad probleemi, kuid sügisel on lapse toonud tagasi vanasse kooli. See aga seab keerulisse olukorda kooli (raske oma tegevusi ja ressursse planeerida). CENTARi 2016. aasta uuring toob esile just üleriigilise nõustamiskomisjoni lisandväärtuse puudumise. Nimelt, uuringu kohaselt eristus maakondlike nõustamiskomisjonide ja üleriigilise nõustamiskomisjoni vahel (suunamine erinevatesse komisjonidesse) põhjustab juhtumihaldajatele, lapsevanematele ja lastele ebavajalikku koormust ja ajakulu, mistõttu oleks optimaalne viia kõigi meetmete soovitamine maakondlikule tasandile võimaldades nii ajasäästu kõigile osapooltele ilma sisulise kvaliteedi languseta. Vahehindamise intervjuust selgus, et üleriigiline nõustamiskomisjon loodi eelkõige selleks, et tekitada riigi tasandil arusaam üks-ühele õppe ja väikeklasside tegelikust vajadusest (esialgu arvati, et vastavaid otsuseid maakonnas tehakse liiga kergekäeliselt). Tänapäevaks, kui ka maakondlikud Rajaleidja keskused on end sisse töötnud, on kaalumisel uuesti nende otsuste tegemise detsentraliseerimine ehk viimine maakonna tasandile.

Ka programmi rakendaja tõdes intervjuus, et väga palju aega kulub hetkel nõustamiskomisjoni töö korraldamiseks, mis on väga mahukas protsess (hindamised ja ümarlauad) enne kui jõutakse soovituseni. Küll aga leidis programmi rakendaja, et protsess oleks tõenäoliselt tõhusam, kui usaldada teatud otsuste tegemine, mis hetkel seadusest tulenevalt peab käima läbi nõustamiskomisjoni, KOVi ja kooli tasandile (nt õpiraskustega klassi moodustamine, koolipikenduse andmine). Sarnasele järeldusele on jõudnud ka mitmed haridusasutused ja KOVid. Nii tõi üks omavalitsuse esindaja intervjuu käigus välja, et võiks kaaluda Soome eeskujul rakendamist, kus koole ja lasteaedu usaldatakse väga selliste otsuste tegemisel (nt kas lapsele sobiks üks-ühele õpe või väikeklass). Vahehindamise intervjuudest selgus veel ühe võimalusena protsessi tõhustamiseks senine koostöö ainukoolidega. Kuna nende koolide poolt osutatavat teenust finantseeritakse läbi programmi vahendite, saavad haridusasutused ainukoolide poolset nõustamist läbi Rajaleidja keskuse. Kuid selline vahendamine ei ole protsessi tõhususe seisukohast kõige otstarbekam – kui koolid saaksid ainukoolide poole pöörduda otse ilma Rajaleidja poolse vahendamiseta, jõuaks vajalik tugi abivajajani kiiremini.

Programmi raames osutatavate teenuste ja seeläbi ka programmi tulemuslikkust ja tõhusust mõjutab olulisel määral ka osapoolte vaheline koostöö ja kommunikatsioon. Tugiteenuste osutamine hõlmab suurel määral nõustatavatega seotud andmete käsitlemist, mis tihtilugu on konfidentsiaalsed, kuid olulised teenuste tulemusliku ja tõhusa pakkumise aspektist. Senise programmi rakendamise käigus on tunnetatud, et infovahetus eri osapoolte (lasteasutused, koolid, KOVid, Rajaleidja, tervishoiu- ja

sotsiaalvaldkonna spetsialistid, lapsevanemad) vahel on olnud ebapiisav, mis osaliselt tuleneb koostöövalmiduse vähesusest, kuid osalt ka sellest, et puudub automaatne ligipääs lapsega seotud andmetele. Mõistetavalt kuulub peamine otsustusõigus andmete avaldamise osas lapsevanemale, kuid tasuks põhjalikult kaaluda, millistele andmetele ja mis tingimustel võiks lapsega tegelevate spetsialistide (nii Rajaleidjas kui haridusasutustes) juurdepääsu õigusi suurendada või juurdepääsu lihtsustada. Täna sel päeval andmed eri asutuste vahel üldjuhul ei liigu (nt kui laps vahetab haridusasutust – läheb lasteaiast kooli, põhikoolist gümnaasiumi või kutsekooli) ning iga asutus hakkab lapse olukorda otsast peale kaardistama (kuigi andmed on juba olemas). Info ebapiisavat liikumist erinevate spetsialistide ja lapsevanemate vahel mainiti ka Riigikontrolli aruandes (2016). Seega oleks vaja rohkem panustada info liikumise tõhustamisse, sest õigeaegne ligipääs andmetele võimaldab hakata last toetama võimalikult varakult vältides nii olukorda, kus probleemid kuhjuvad ja abi osutamine muutub veelgi ressursimahukamaks.

Seoses koostöö ja info vahetamise ning nõustamisprotsessi tõhusamaks muutmisega toodi nii KOVI intervjuu kui fookusgruppide raames välja vajadus juhtumikorralduse järele. Leiti, et nii nagu Rajaleidjas on juhtumi haldaja, võiks ka haridusasutuses olla palgaline juhtumikorraldaja (nt HEVKO), kes hoiab silma peal juhtumi lahendamisel – kogub andmeid, korraldab vestlusringe ning jälgib, kuidas erinevaid meetmeid juhtumi lahendamisel rakendatakse. Kui laps suunatakse teise kooli, oleks tähtis ka seal mõne aja pärast uurida, kuidas lapsel läinud on. Seejuures peetakse siin oluliseks Rajaleidja juhtumihaldaja ja haridusasutuse poolse juhtumihaldaja vahelist koostööd. Juhtumikorralduse vajalikkust kinnitab ka Riigikontrolli aruandes (2016) välja toodud laste tervishoiusüsteemis esinev kitsaskoht, mis viitab riigipoolse juhtumikorraldusliku lähenemise puudumisele, kuid mis aitaks tagada parema ülevaate sellest, kas laste vajalikkust raviskeemist peetakse kinni.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Kuna ÖKP käivitamine takerdus mitmel põhjusel, alustati tegevuste elluviimist olukorras, kus programmi rahastamise plaan ei olnud täpselt teada. Seetõttu on programmi algusjärgus olnud keeruline tagada tulemuste saavutamist üldiselt, kuid mõnevõrra on see pärssinud ka programmi ressursside tõhusat kasutamist.
- Kahe erineva rahastusskeemi – ESF ja riigieelarvelised vahendid – kombineerimine programmi tegevuste elluviimiseks on põhjustanud täiendavat administratiivset koormust nii inim- kui ka ajalise ressursi kasutamise seisukohast, kuna järgida tuleb kahe skeemi erinevaid planeerimistsükke ja aruandluse põhimõtteid.
- Mõnevõrra on programmi rakendamisel segadust tekitanud ka ESFi abikõlblikkuse reeglid, mis personalikulude osas jätavad tõlgendamisruumi ning mis ei võimalda katta kõiki vajalikke arendustegevustega kaasnevaid kulusi. Seetõttu on osutunud vajalikuks otsida neile katteallikaid mujalt või teatud tegevuste elluviimist edasi lükata.
- Programmi eelarve täitmist on keeruline jälgida ja hinnata, kuna programmi iga-aastaste eelarvete määramisel ei ole alati arvestatud programmi rakendaja poolt koostatud prognoosidega. Nii on teatud tegevuste puhul olnud planeeritud eelarve kordades suurem sellest, mis tegevuste elluviimiseks vajalik. Selliselt võib jääda mulje, et programmi eelarvet ei täideta eesmärgipäraselt (väiksemas mahu kui ette nähtud).
- Üldiselt on programmi tegevusi seni viidud ellu võrdlemisi plaanipäraselt ning ressursse kasutatud pigem sihtotstarbeliselt. Haridustugiteenuste arendamise (meede 2) osas on erinevatel põhjustel õnnestunud kulusid ka kokku hoida. Teadlikkuse tõstmisega seotud tegevuste puhul on tõhusust teataval määral ebasoodsalt mõjutanud Rajaleidja portaali

arendustegevuste peatamine tulenevalt programmivälistest teguritest. Kuigi loodud prototüüpi on võimalik muudes arendustes kasutada, ei ole hetkel kindel, mil määral seda kavatsetakse teha.

- Programmi rakendamist mõjutab ka üleüldisest tugispetsialistide puudusest tulenev Rajaleidja nõustajate suur töökoormus, mis mõjutab nii nende enda töövõimet kui ka teenuste pakkumise kvaliteeti ja tõhusust. Veelgi enam, programmi inim- ja rahalisi ressursse on tulnud suunata ka nende ülesannete täitmiseks (esmatasandi teenuse osutamine), mis ei ole otseselt osa programmist.
- Nõustamisprotsessi üldise tõhususe suurendamise seisukohast tuleks otsida võimalusi, mis aitaks kaasa tõhusamale info liikumisele eri osapoolte vahel ning nõustamisprotsessi kiirendamisele. On üsna tavapärane, kui juhtumi algatamisest kuni vajaliku otsuse saamiseni nõustamiskomisjonist kulub ligikaudu aasta.
- Tänapäevaks on selgunud, et üleriigilise nõustamiskomisjoni funktsioonil puudub lisandväärtus. Pigem põhjustab see juhtumihaldajatele, lapsevanematele ja lastele ebavajalikku koormust ja ajakulu, mistõttu oleks optimaalne viia kõigi meetmete soovitamine maakondlikule tasandile.

3.4.4 Kokkuvõtlik hinnang programmi tõhususele

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi rakendamisel on oluline edutegur olnud Rajaleidja keskuste süsteemi paindlikkus – teenuste kättesaadavust on tõhustanud Rajaleidja spetsialistide võimalus asendada üksteist ja vajadusel nõustada teiste maakondade kliente (abivajaja võib pöörduda mistahes maakondlikkuse keskusesse). Nõustamist vajavate laste ja lapsevanemate, aga ka haridusasutuste seisukohast on positiivne, et suur osa vajalikest teenustest on kättesaadavad ühest asukohast, võimaldades neil saada abi kompaktsemalt ja tõhusamalt. Paraku on programmi ressursside kasutamisele teataval määral ebasoodsalt mõjunud programmi rakendamiseks kasutatav kombinatsioon kahest rahastusskeemist (ESF ja riigieelarvelised vahendid), mille erinevate reeglite (aruandlus, planeerimistsükli) järgimine on põhjustanud liigset administratiivset koormust programmi rakendajatele. Mõnevõrra on programmi rakendamist mõjutanud ka üleüldisest tugispetsialistide puudusest tulenev Rajaleidja nõustajate suur töökoormus, mis mõjutab nii nende enda töövõimet kui ka teenuste pakkumise kvaliteeti ja tõhusust. Inim- ja rahalisi ressursse on tulnud suunata ka nende ülesannete täitmiseks (esmatasandi teenuse osutamine), mis ei ole osa programmist. Nõustamisprotsessi üldise tõhususe suurendamise seisukohast tuleks otsida võimalusi, mis aitaks kaasa tõhusamale info liikumisele eri osapoolte vahel ning nõustamisprotsessi kiirendamisele (sh nõustamiskomisjoni töö). Üldiselt on programmi tegevusi seni ellu viidud siiski võrdlemisi plaanipäraselt ning tõhusalt (ressursse kasutatud sihtotstarbeliselt).

3.5 Õppenõustamis- ja karjääriteenuste osutamise jätkusuutlikkus (kriteerium: *jätkusuutlikkus*)

Jätkusuutlikkuse analüüsimisel keskenduti sellele, **milline on üldine institutsionaalne valmisolek** Õppe- ja karjäärinõustamise programmis toodud sarnaste teenustega pakkumise jätkamiseks peale programmiperioodi 2016-2019 lõppu. Muuhulgas selgitati välja, millised on **jätkusuutlikkust mõjutavad peamised riskid**.

Jätkusuutlikkuse analüüsi üks eesmärk oli ka välja pakkuda **võimalikud mudelid selle kohta**, kuidas võiks tulevikus **korraldada ja rahastada tugiteenuseid**, sealhulgas anda ülevaade **alternatiivsete**

udelite võrreldavast mõjust osutatavate teenuste kvaliteedile, kättesaadavusele ning riigieelarvele. Mudelite analüüsimisel on peamiseks sisendiks haridustugiteenuste osutamise ja arendamisega seotud isikute, haridusvaldkonnas tegutsevad asutuste ja programmi rakendajate intervjuude ja fookusgruppide raames kogutud teave. Samuti on sisendiks väliskogemuse kaardistus ja vähesemal määral ankeetküsitluste raames kogutud informatsioon.

Kuna käesoleva vahehindamise üks eesmärk on pakkuda välja võimalikke mudeleid tulevikuks, **ei ole vahehindamise raames võimalik anda lõplikku hinnangut** planeeritud tegevuste kohta programmi tulemuste säilitamiseks ja teenustega jätkamiseks (kuna jätkusuutlikkuse plaan, sh teenuste rakendamise mudel peale programmiperioodi lõppu on alles väljatöötamisel). Hindajale teadaolevalt on kaalutud erinevaid variante jätkusuutlikkuse tagamiseks, kuid tänaseks ei ole valminud põhjalikumaid kirjalikus vormis tegevuskavasid (vähemalt ei ole need hindajani jõudnud). Kuna mudelivalikutest sõltub ka edaspidine rahastusvajadus ja -süsteem, ei anta käesoleva hindamise raames lõplikku hinnangut ka edaspidisteks tegevusteks vajaliku rahastuse olemasolule. Küll aga võib **tegevuste rahastuse** välja tuua kui ühe olulise **jätkusuutlikkust mõjutava riski**, eriti olukorras, kus võimalus kasutada Euroopa Liidu struktuurifondide perioodi 2014-2020 vahendeid lõpeb alates 2021. aastast. Niisiis, kui programmi tegevusteks enam välistoetust ei saa, tuleb vastavad vahendid leida täies mahus Haridus- ja Teadusministeeriumil ja/või kohalikel omavalitsustel (programmi seletuskirja punktis 3.4 on esitatud ka täpsem plaan programmi vahendite järk-järgulise kavandamise kohta riigieelarvesse). Samuti selgus intervjuudest, et kui välistoetust enam kasutada ei saa, on vajalik mõelda alternatiivsetele tugisüsteemi rakendamise võimalustele, kuna suure tõenäosusega süsteemi jätkumine sarnaselt tänasele ei ole võimalik. Peamised ettepanekud alternatiivsete võimaluste osas on koondatud punkti 3.5.2.

3.5.1 Institutsionaalne valmisolek

Hindamisküsimus: Mil määral on loodud institutsionaalne valmisolek jätkamaks lastele ja noortele mõeldud teenuste valdkonna keske ja valdkondade ülese koordineerimisega?

SA Innove Hariduse tugiteenuste agentuur, Karjääriteenuste ja Õppenõustamisteenuste keskused ning Rajaleidja keskused

Juba 2011. aastal Poliitikauuringute Keskuse PRAXIS poolt läbi viidud uuring „Õppenõustamisteenustega rahulolu ja nende kättesaadavus“ näitas, et ca pooled lasteaedade ja koolidest hindavad oma asutuse võimalusi erivajadustega laste toetamiseks ebapiisavaks. ÖKP programmdokumendis 2016-2019 viidatakse ka programmi vajalikkuse põhjendamisel sellele, et kohalikud omavalitsused ei suuda tagada vajalikul tasemel tugiteenuste kättesaadavust õpilastele ja tuge õpetajatele, mis viib tihtilugu koolist väljalangemise ning õpitee katkestamiseni. Kuna õppenõustamise- ja karjääriteenused piirkonniti olid väga ebaühtlase kvaliteedi ja kättesaadavusega, tunti vajadust rohkem riiklikult koordineeritud ja toetatud süsteemi ning loimitud teenuste järele. Sellest tulenevalt loodi eelmisel programmiperioodil õppenõustamisteenuste osutamiseks 18 õppenõustamiskeskust üle Eesti ning karjääriteenuseid osutati aastatel 2008–2014 17 teavitamis- ja nõustamiskeskuses üle Eesti. Keskuste igapäevane töö näitas, et spetsialistide arv ei katnud tegelikku vajadust. Samuti tunnetati nõustamisjuhtumite menetlemisel keskustes suuremat vajadust erinevate

spetsialistide koostöö järele (nt HEV laste puhul on sageli vajalik karjäärinõustaja, eripedagoogi ja psühholoogi vaheline koostöö hindamaks objektiivselt õppija võimeid ja võimalusi)⁶⁷.

Selleks, et sihtgrupid saaks kõik vajalikud teenused kätte mugavalt ühest kohast ning oleks võimalik pakkuda lõimitud kujul teenuseid, koondati käesoleval programmiperioodil (2014-2019) erinevad teenused Rajaleidja keskustesse. Programmi rahastamiseks saadi toetust Euroopa Liidu struktuurivahenditest.

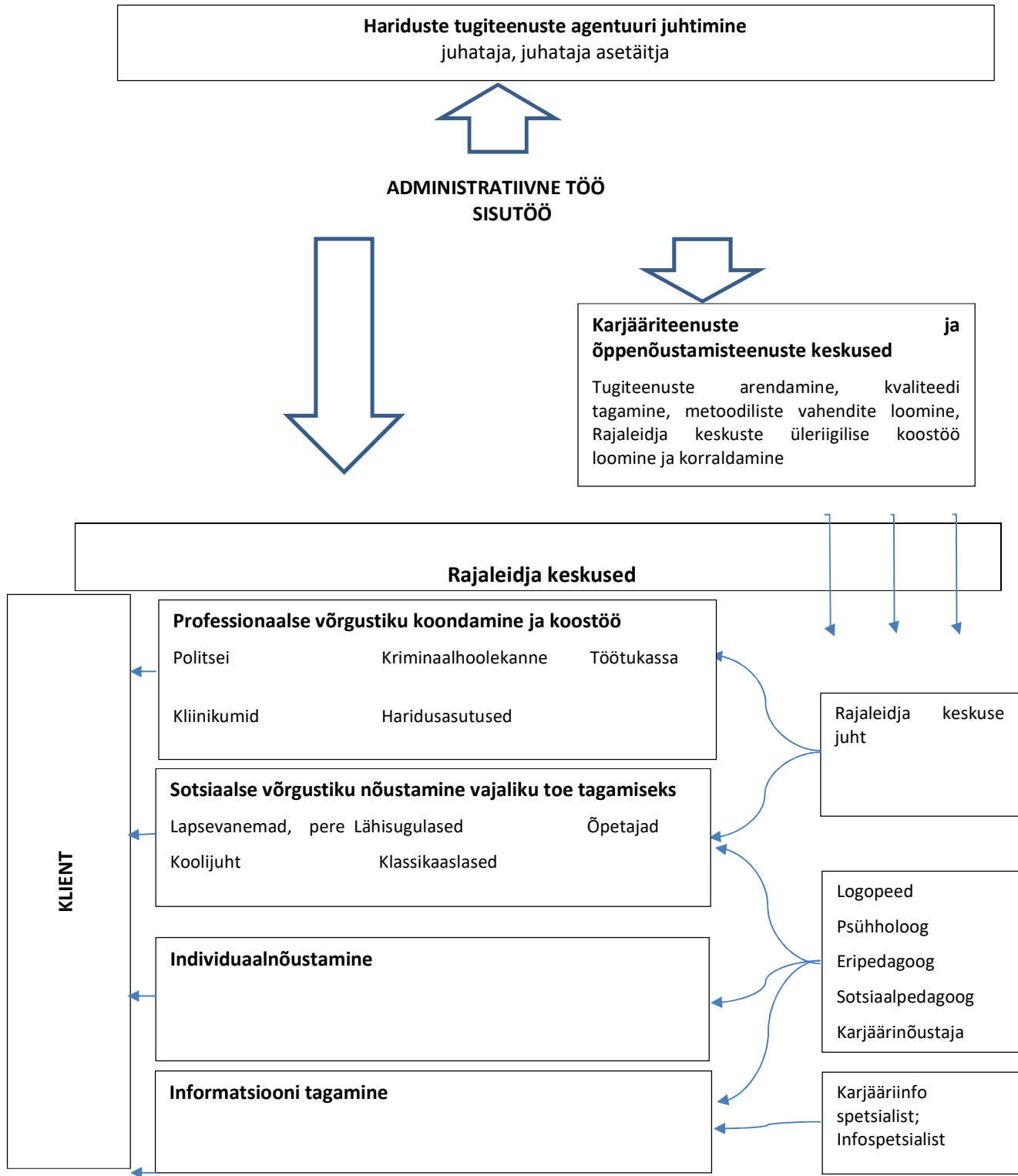
Täna töötavad **Rajaleidja keskused kõigis Eesti 15 maakonnakeskuses** 16 asukohas (Ida-Virumaal Jõhvis ja Narvas). Kõigis Rajaleidja keskustes pakutakse karjääriinfo vahendamist ning karjääri- ja õppenõustamist (eripedagoogiline, logopeediline, sotsiaalpedagoogiline ja psühholoogiline nõustamine). Selline lähenemine võimaldab koordineeritumalt ning paindlikumalt teenuseid osutada, aga ka parandada teenuste kvaliteeti ja kättesaadavust. Klientidel on võimalik pöörduda toe saamiseks mistahes maakonna Rajaleidja keskuse poole hoolimata elu- või õppekohast. Samuti toimivad koostöövõrgustikud keskuste spetsialistide vahel. Ka hindamise käigus läbiviidud küsitluses ütlesid 86% Rajaleidja keskuste vastajatest (n=102), et juhtumite lahendamisel tehakse koostööd oma Rajaleidja keskuse teiste spetsialistidega olulisel või pigem olulisel määral. Kuulmis-, nägemis- ja kõnepuudega õpilastele osutatakse puudespetsiifikast tulenevat nõustamisteenust, kuid siinkohal on väga oluline koostöö ainukoolidega. Lisaks vahendatakse kohalike omavalitsuste tellimusel koolidele ja lasteaedadele esmatasandi eripedagoogi, logopeedi ning psühholoogi teenust⁶⁸.

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi tegevuste elluviimist koordineerib **SA Innove Hariduse tugiteenuste agentuur (HTA)**, mis kuulub SA Innove koosseisu alates 1. märtsist 2014.a. HTA tegevust juhivad agentuuri juht ja juhataja asetäitja. Lisaks kuulub HTA personali hulka näiteks rahvusvaheliste projektide juht ja programmijuhid. HTA koondab enda alla **Karjääriteenuste keskuse** ning **Õppenõustamisteenuste keskuse**, mis moodustavad koos nn metoodikakeskuse (tegeleb ühtsete metoodikate, tööprotsesside, kvaliteedisüsteemi jms arendusega) ning **15 maakondlikku Rajaleidja keskust** (Joonis 48).

⁶⁷ Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019

⁶⁸ Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019

Joonis 48. Erinevate tasandite roll ja vastutus haridustugiteenuste osutamisel

Allikas: Õppe- ja karjäärinõustamise programmi seletuskiri

Lähtuvalt ÕKP seirearuandest (TAT, 2016) HTA tööprotsessid toimivad. Rajaleidja meeskondade komplekteerimisel on arvestatud õpilaste arvu piirkonnas, nii on näiteks Rajaleidja väikseim meeskond Hiiumaal ja suurim Tallinnas⁶⁹. Seisuga 31.12.2015 oli ÕKP elluviimiseks SA Innove Hariduse tugiteenuste agentuuris, Karjääriteenuste ja Õppenõustamisteenuste keskustes ning Rajaleidja keskustes hõivatud kokku 221 töötajat (arvestades töötajate koormusi, oli kokku hõivatuid 212,9)⁷⁰.

Agentuuri ülesanne on tagada karjääri- ja õppenõustamisteenuste kättesaadavus, sidusus ja kooskõlastatud areng. Muuhulgas tehakse ettepanekuid seadusandluse (nt põhikooli- ja gümnaasiumiseadus) muutmiseks, töötatakse välja tööprotsesse (näiteks kaardistasid arenduskeskuse III tasandi spetsialistid 2015. aastal kõikide teenuste protsessid) ja töökordi (nt Rajaleidjate kriisitöökord, karjääriteenuste töökorrad jm), teenusstandardeid (tehtud kättesaadavaks ka klientidele) ja enesehindamise küsimustikke. Karjääriteenuste ja Õppenõustamisteenuste keskused korraldavad ka koolitusi Rajaleidja spetsialistidele, samuti kovisioonisüsteemi rakendamist. Töötajate arengu toetamiseks toimib SA Innoves mentorsüsteem, mida vajadusel on rakendatud ka HTA ja Rajaleidja keskuste töötajatele.

Niisiis on tänaseks loodud II tasandi õppenõustamis- ja karjääriteenuseid pakkuv süsteem. Süsteem toimib, kuigi esineb ka jätkuvalt kitsaskohti, millega tuleb edasi tegeleda. Kvaliteedisüsteemi olemasolu ja toimimine aitab tagada teenuste pakkumise jätkusuutlikkuse ka tulevikus. Ka haridusasutustele valdkonnas koostatud juhendmaterjalid panustavad programmi tulemuste säilimisele. Sama olulist rolli mängib tulemuste jätkusuutlikkuse tagamisel olemasolevate spetsialistide pidev arendamine (koolitamine) nii I kui II tasandil (nt II tasandi spetsialistid võivad asuda soovi korral tööle haridusasutustesse ja vastupidi).

Õppenõustamis- ja karjääriteenuste pakkumise jätkusuutlikkuse seisukohast vajab kindlasti tähelepanu spetsialistide vähesuse küsimus, mis mõjutab nii käesoleva programmi elluviimist kui ka edaspidiste tegevuste jätkusuutlikkust. Rääkides esmatasandi teenuse vahendamisest haridusasutustele Rajaleidjal poolt, siis sellel ei nähtud erinevatel põhjustel haridusasutuste fookusgrupis kui ka küsitlustes perspektiivi (nt kuna spetsialiste ei ole tööturul saadaval, ei ole võimalik ka Rajaleidjal teenuseid soovitud mahus vahendada).

Nõustamiskomisjonid

Tänaseks on välja töötatud ühtlase kvaliteediga nõustamiskomisjonide süsteem. Uue programmiperioodi alguses 2014. aastal moodustati **15 maakondlikku nõustamiskomisjoni**, kuhu kuuluvad erialaspetsialistid, maakonna esindaja, Tallinna ja Tartu linnavalitsuste esindajad, nõustamiskomisjoni esimees ja aseesimees. Samuti moodustati **üleriigiline nõustamiskomisjon**, kuhu kuuluvad erialaspetsialistid, maakondade esindajad, Tallinna ja Tartu linnavalitsuste esindajad, HTMi esindaja ning nõustamiskomisjoni esimees ja aseesimees. Nõustamiskomisjonidele esitatud taotluste menetlemisel tuginetakse kehtivale töökorrale ja õppenõustamise protsessile ning lähtuvalt lapse vajadustest ja võimekusest soovitatakse sobilik hariduslik meede. Vajadusel nõustavad, juhendavad, jõustavad maakonna nõustamiskomisjonide spetsialiste SA Innove Õppenõustamisteenuste keskuse spetsialistid. Piirkondade nõustamiskomisjonidele korraldatakse ka koostöökohtumisi ning ühisseminare parandamiseks ja ühtlustamiseks nõustamiskomisjonide tööd⁷¹.

⁶⁹ Õppe- ja karjäärinõustamise programmi 2016. a seirearuanne (TAT)

⁷⁰ Innove andmed, 2016

⁷¹ Õppe- ja karjäärinõustamise programmi 2016. a seirearuanne (TAT)

Ühtne kliendihaldussüsteem

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi rakendamise raames on edasi arendatud eelmise programmiperioodi raames väljatöötatud **ühtset kliendihaldussüsteemi**, mis tänasel päeval on kasutajasõbralikum ning opereerib üle Eesti. Veelgi enam, Innove dokumendihaldussüsteem on liidestatud kliendihaldussüsteemiga, mis on lõppkokkuvõttes vähendanud administratiivset koormust, suurendanud selle toimimise kindlust ning vähendanud inimfaktorist tulenevaid vigu. Samuti on liidestatud kliendihaldussüsteem eKooliga ning Stuudiumiga lihtsustamaks lapsevanemate nõusolekute saamist nõustamisteenuste läbiviimiseks.⁷²

Rajaleidja koostöö muude osapooltega

Lähtuvalt programmi seirearuandest (TAT, 2016) toimib tänaseks kõikides maakondades koostöö erinevate osapoolte vahel, kes puutuvad lapse ja noore huvide kaitseks (koolid, lasteaiad, maavalitsus, KOVid, Töötukassa, Sotsiaalministeerium, erialaliidud, erinevad partnerid kolmandast sektorist jne)⁷³. Samas tuvastati vahehindamise käigus valdkondi, kus koostöö tegemisel esineb jätkuvalt kitsaskohti. Viimane aga mõjutab otseselt õppenõustamis- ja karjääriteenuste pakkumist nii täna kui ka tulevikus (ehk programmi tulemuste jätkusuutlikkust).

Küsitluse raames uuriti Rajaleidja keskuste töötajatelt, kuidas toimib nende hinnangul koostöö erinevate teenuste osutamisel Rajaleidja keskuse ja haridusasutuste vahel. Nagu varasemalt mainitud (vt peatükk 3.2.1), arvab suurem osa vastajatest, et koostööd haridusasutustega tehakse ja see toimib pigem hästi. Fookusgrupis nenditi, et koostöö sõltub võrdlemisi olulisel määral konkreetsetest inimestest ja nende omavahelistest suhetest, ent üldjuhul laabub see siiski tõhusalt. Karjäärivaldkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks pidasid nii haridusasutused kui ka Rajaleidja keskused oluliseks riigi poolt finantseeritava karjäärikoordinaatori ametikoha loomist koolides, kuna tänasel päeval ei ole neid seal piisavalt, mistõttu toimub karjääriõppe korraldamine sõltuvalt koolitöötajate missioonitundest. Lisaks toodi haridusasutuste fookusgrupis ootusena välja, et riik rahastaks kasvõi osaliselt ka õppenõustamisspetsialistide ametikohtade loomist, mis vähendaks tõenäoliselt Rajaleidja töötajate koormust ja seeläbi panustaks programmi tegevuste tulemuslikkusele ja jätkusuutlikkusele (toimib tõhusam koostöö haridusasutustega, on võimalik keskenduda II tasandi eesmärkidele). Jätkusuutlikkuse tagamise eesmärgil rõhutati fookusgrupis veel, et olulist tähelepanu tuleb pöörata spetsialistide suurest töökoormusest tuleneva võimaliku läbipõlemise ennetamisele.

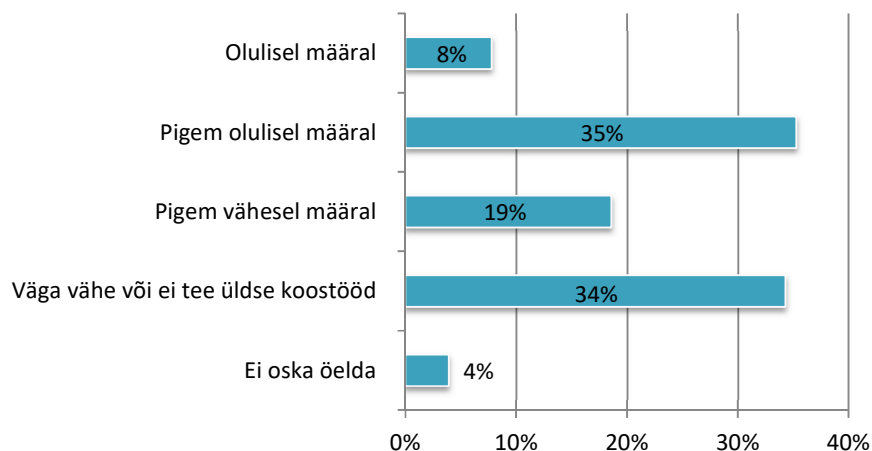
Nagu varasemalt selgus (vt peatükk 3.3.1), tuntakse üha enam vajadust integreerida õppenõustamisteenused meditsiini- ja sotsiaalvaldkonnaga, kuna laste tervikliku heaolu tagamisse on kaasatud ka nimetatud valdkondade spetsialistid (nt perearstid, lastekaitse spetsialistid). Vahehindamise fookusgruppides toodi samuti välja, et koostöö tegemine nii sotsiaalvaldkonna kui ka tervishoiuvaldkonna spetsialistidega on väga oluline juhtumite lahendamise tõhususe, tulemuslikkuse ja jätkusuutlikkuse aspektist.

Seega uuriti vahehindamise küsitluses, kuivõrd on seni juhtumite lahendamisel tehtud koostööd **tervishoiuvaldkonna spetsialistidega (nt perearstid)**. Üle poole Rajaleidja vastajatest (53%) nentis, et teeb koostööd pigem vähesel määral või väga vähe/ei tee üldse koostööd (Joonis 49). Nendest, kes teevad koostööd olulisel, pigem olulisel või pigem vähesel määral (n=63) hindas koostöö toimimist väga heaks või pigem heaks 77% vastajatest, 14% vastajatest (9 inimest) märkis, et koostöö pigem ei toimi.

⁷² Õppe- ja karjäärinõustamise programmi 2016. a seirearuanne (TAT)

⁷³ Õppe- ja karjäärinõustamise programmi 2016. a seirearuanne (TAT)

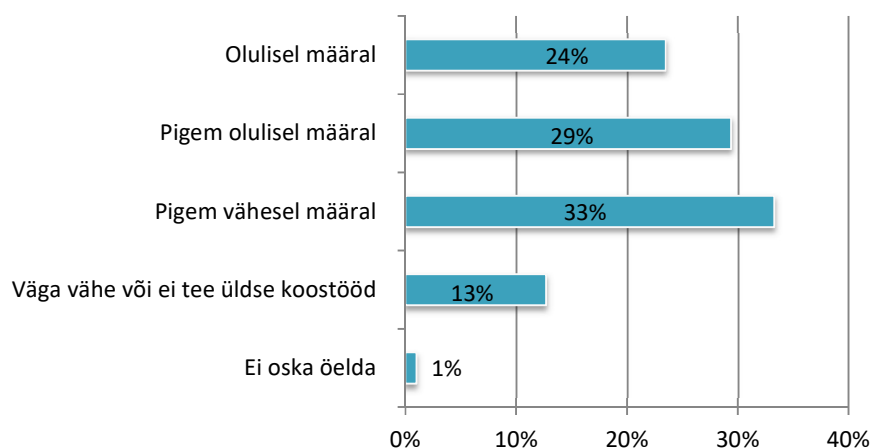
Joonis 49. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kuivõrd teevad nad juhtumite lahendamisel koostööd tervishoiuvaldkonna spetsialistidega (n=102)

Allikas: ankeetküsitlus

Rajaleidja keskustelt küsiti hinnangut ka koostöö kohta **sotsiaalvaldkonna spetsialistidega**. Tulemused võrreldes tervishoiuvaldkonnaga on suhteliselt sarnased, kuigi neid Rajaleidja töötajaid, kes teevad koostööd sotsiaalvaldkonna spetsialistidega (sh lastekaitse spetsialistid, rehabilitatsiooni teenuseid pakkuvad asutused) väga vähe või ei tee üldse koostööd, on siiski oluliselt vähem (13% vastajatest) (Joonis 50). Nendest, kes teevad koostööd olulisel, pigem olulisel või pigem vähesel määral (n=88) hindas koostöö toimimist väga heaks või pigem heaks 86% vastajatest, 9% vastajatest (8 inimest) märkis, et koostöö pigem ei toimi ning üks inimene väitis, et koostöö ei toimi üldse.

Joonis 50. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kuivõrd teevad nad juhtumite lahendamisel koostööd sotsiaalvaldkonna spetsialistidega (n=102)

Allikas: ankeetküsitlus

Innovelt saadud andmetele tuginedes tehti näiteks ühes maakonnas 2015. aastal eriarstidega (nt psühhiaater) koostööd ca 34% juhtumitest, erispetsialistidega (nt kliiniline psühholoog) ca 28% ja perearstidega ca 23% juhtumitest. Rehabilitatsiooniteenuste pakkujaga tehti aga koostööd ca 14% juhtumitest, sotsiaalse rehabilitatsiooniga ca 13%, KOV sotsiaaltöötajatega ca 12%, KOV lastekaitse spetsialistidega ca 5% juhtumitest.⁷⁴ Niisiis ka Innove statistika näitab, et koostööd erinevate tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistidega tehakse, kuid siiski mitte olulisel määral.

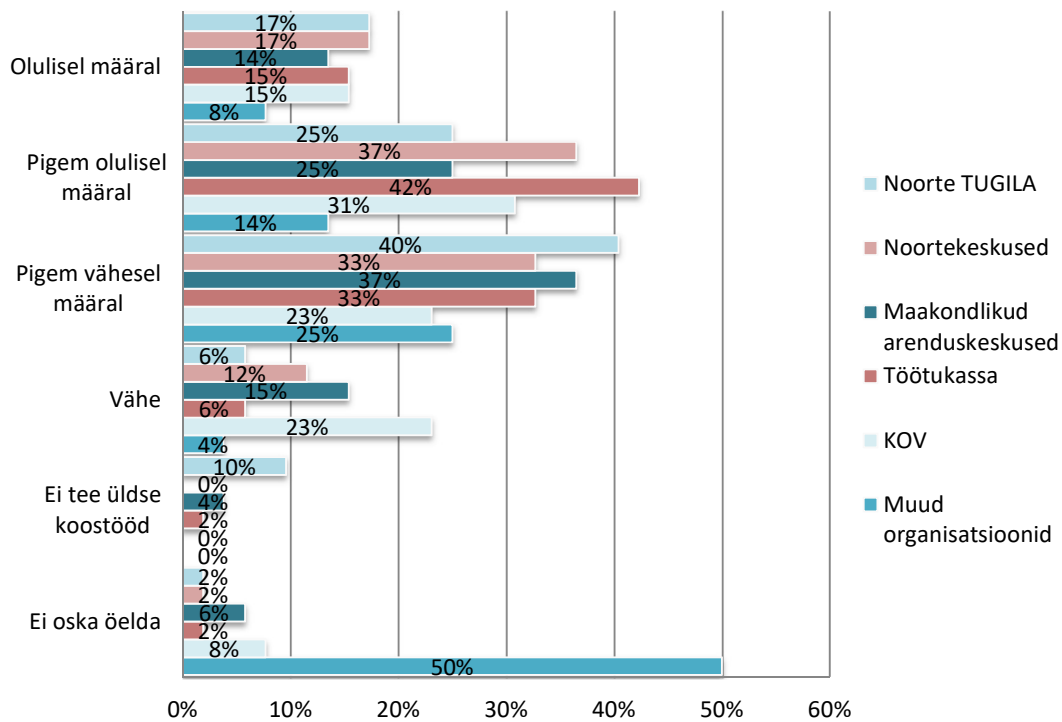
Eelnimetatud küsimusi koostöö kohta esitati ankeetküsitluses ka koolidele ning tulemus kujunes väga sarnaseks. Tervishoiuvaldkonna spetsialistidega teeb koostööd pigem vähe või väga vähe 52% haridusasutuste vastajatest ning sotsiaalvaldkonna spetsialistidega 34% vastajatest (n=576). Ka koostöö toimimise osas sarnanesid hinnangud Rajaleidja töötajate poolt antud hinnangutele.

Niisiis ankeetküsitlusest nähtub, et juhul kui sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna spetsialistidega koostööd tehakse, toimib see pigem hästi, kuigi koostöö tervishoiuvaldkonna spetsialistidega sujub teataval määral tagasihoidlikumalt. Küll aga esineb Rajaleidja keskuste ja nimetatud valdkondade spetsialistide omavahelises koostöös üldiselt kitsaskohti, kuna mõlema valdkonna puhul ligi pooled vastajatest ütlesid, et koostööd tehakse pigem vähesel määral või väga vähe. Eriti kriitilisena tõuseb esile siinkohal tervishoiuvaldkond. Haridusasutuste fookusgrupis täpsustati, et näiteks perearstid ei ole väga koostöövalmid info vahetamise osas ning tulenevalt psühhiaatrite vähesusest ja olemasolevate ülekoormatusest on raskendatud ka nendega koostöö tegemine. Seega leidsid fookusgruppide osalejad, et valdkondade vahelise koostöö parema toimimise seisukohast on vajalik parandada info liikumist, mis täna jääb teataval määral andmete konfidentsiaalsuse taha. Riigikontrolli aruandes (2016) tõdeti samuti, et info liikumist ja koostööd eri valdkondade spetsialistide vahel tuleb parandada.

Lisaks uuriti Rajaleidja keskustelt, kuivõrd tehakse koostööd erinevate osapooltega mitte õppivate ja töötavate noorte (NEET) sihtgrupini jõudmiseks (Joonis 51). Olulisel ja pigem olulisel määral koostöö tegemise märkis Tugila puhul ära 42%, Noortekeskuste puhul 54%, Maakondlike arenduskeskuste puhul 39%, Töötukassa puhul 57%, KOVide puhul 46% küsimusele vastanutest (n=52, küsimusele ei vastanud õppenõustamisteenuseid pakkuvad spetsialistid). Niisiis nähtub ankeetküsitlusest, et koostööd teataval määral eri osapooltega tehakse, mis leidis kinnitust ka Rajaleidja fookusgrupis, kuid tõdeti, et nimetatud sihtgrupini jõudmisega on endiselt probleeme.

⁷⁴ SA Innove andmed, märts 2017.

Joonis 51. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kui võrd teevad nad koostööd erinevate osapooltega mitte õppivate ja töötavate noorte sihtgrupini jõudmiseks (n=52)

Allikas: ankeetküsitlus

Ainukoolid kui kompetentsikeskused

Programmi tulemuste jätkusuutlikkuse arutelul tõsteti fookusgruppides esile ka ainukoolide rolli kogu tugisüsteemis. Ainukoolide kui nägemis-, kuulmis- ja kõnepuuetega laste kompetentsikeskuste poolt osutatavad õppenõustamisteenused (nt logopeed, psühholoog, eripedagoog) on juhtumite lahendamisel spetsiifilises vaates (nt nägemispuue, kõnepuue) väga olulised. Intervjuudest selgus, et tänane süsteem on siinkohal veidi kohmakas – toodi välja, et kuna ainukoolide poolt osutatavat nõustamist soovitakse finantseerida läbi programmi vahendite, ei ole võimalik neid koole kaasata nõustamissüsteemi ilma Rajaleidja vahelülita. Vahehindamise ajal aga muudeti süsteemi paindlikumaks – nüüd on kliendil võimalik ka otse ainukooli nõustamisele pöörduda.

Intervjuudes toodi välja, et ka tulevikus soovitakse ainukoole hoida (riigikoole) kompetentsikeskustena, mis annaksid koordineeritult nõu puudega seotud spetsiifilistes küsimustes. Sellised keskused võiksid olemas olla Tartus ja Tallinnas. Vesteldes ühe ainukooli esindajatega, selgus, et kool on valmis seda rolli ka edaspidi täitma (põhimõtteliselt tehakse seda juba ka täna). Ainukoolide kasuks räägib kindlasti see, et erinevalt Rajaleidja keskustest on neil koolidel ka igapäevaselt õpilastega vahetu kokkupuude kooli õppekeskkonnas olemas. Seega on nõustamisel võimalik toetuda enam praktilisele kogemusele.

Kokkuvõttes võib öelda, et kuna juba täna mõned ainukoolid täidavad nn kompetentsikeskuse rolli (olemas on vajalikud spetsialistid, vahendid jms ning toimib koolide, lapsevanemate ja laste järjepidev nõustamine), võib eeldada, et nende tegevust programmiperioodi lõppemine üldjoontes ei mõjuta. Veelgi enam, olemasolev ainukoolide kompetents panustab ka programmi jätkusuutlikkuse tagamisele peale programmiperioodi lõppu.

Kohalike omavalitsuste valmisolek teenuste pakkumiseks

Lisaks Rajaleidja keskustele on teadaolevalt Tartus, Tallinnas ja ka Pärnus eelmise programmiperioodi tulemusena säilinud **õppenõustamiskeskused**, kus pakutakse täiendavalt Rajaleidja keskuste teenustele kohalike omavalitsuste toel linna elanikele tasuta teenuseid (põhjalikum ülevaade õppenõustamiskeskustest on esitatud Lisas 7⁷⁵). Näiteks intervjuust ühe linnavalitsusega selgus, et oma õppenõustamiskeskus jäeti alles mõttega, et juhul kui Euroopa Liidu struktuurivahenditest ei ole võimalik enam Rajaleidja keskusi finantseerida, on linnal oma toimiv nõustamiskeskus jätkuvalt olemas. Teise kohaliku omavalitsuse sõnul pakutakse oma õppenõustamiskeskuses teenuseid, millest maakondlikus Rajaleidja keskuses jääb täna väheks (nt ei ole Rajaleidjas piisavalt venekeelseid nõustajaid, tegeletakse ebapiisavalt alusharidusasutuste nõustamisega). Intervjueeritud omavalitsused, kus on juba täna toimivad õppenõustamiskeskused, ei näinud probleemi õppenõustamisteenuste tagamisel oma linna elanikele ka tulevikus (kuna seda tehakse ka juba täna), küll aga oleks **problemaatilisem karjääriteenuste pakkumine**, kuna sellega täna KOVide õppenõustamiskeskused ei tegele. Samuti oleks vajalik **sel juhul lahendada teenuste pakkumine üle maakonna** (täna ressursidega ei ole see intervjueeritud KOVide hinnangul võimalik).

Mitu intervjueeritud omavalitsust (ka väiksemad KOVid) tõid välja, et juhul kui Rajaleidja keskused täna kujul kaoks, siis tõenäoliselt oleksid **KOVID (eriti suuremad) nõus teatavas mahus neid kohustusi üle võtma**. Kuid see saaks toimuda vaid läbi **riigipoolse lisarahastamise, läbi KOVi tulubaasi muutumise**. Paljudes väiksemates KOVides oleks problemaatiline neid tugispetsialiste oma vahenditest rahastada ja ilmselt **kannataks üleüldine teenuste kvaliteet** (nt kui täna koolitatakse Rajaleidja spetsialiste võrdsest üle Eesti, siis KOVide eelistused ja võimekus oleksid kindlasti erinevad). Samas võib KOVide ühinemine nende võimekust tõsta. Probleemi leevendab tõenäoliselt ka riigi plaan toetada täiendava rahastamisega kohalikke omavalitsusi tugispetsialistide kättesaadavuse tagamisel alates 2018. aastast 6 miljoni euroga aastas.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Täna loodud haridustugiteenuste süsteemi (nii I kui II tasand) rahastatakse osaliselt programmipõhiselt (eelkõige mis puudutab Rajaleidja II tasandi teenuseid), mistõttu on tegevuste ja tulemuste jätkusuutlikkus vahehindamise hetkel küsimärgi all.
- Suuremates linnades on õppenõustamise II tasandi teenuste pakkumiseks jätkusuutlikkus tagatud vähesel määral läbi olemasolevate õppenõustamiskeskuste ka peale programmiperioodi lõppu. Küll aga on problemaatilisem karjääriteenuste jätkusuutlikkus, kuna neid täna kohalike omavalitsuste poolt rahastatavad õppenõustamiskeskused ei osuta.
- Vaatamata tugisüsteemi osapoolte arvukusele (põhjalikum ülevaade erinevatest õppe- ja karjäärinõustamisega seotud teenuste pakujatest⁷⁶ on esitatud aruande lisas 7) esineb siiski kitsaskohti näiteks I tasandi teenuste kättesaadavuse tagamisel, mis omakorda seab ohtu programmi tulemuste jätkusuutlikkuse pikemas perspektiivis. Teatavaid samme (nt riigi plaan toetada täiendava rahastamisega kohalikke omavalitsusi tugispetsialistide kättesaadavuse tagamisel) probleemi lahendamiseks on riigi poolt juba astunud.

⁷⁶ Eelkõige on kaardistatud need õppenõustamis- ja karjääriteenused, mis aitavad kaasa eelkooliealiste laste ja õppijate (I, II, III õppeastme, gümnaasiumide ja kutsekoolide õpilased) individuaalsele arengule ning toetavad teadlike valikute kujundamist (seega eeskätt Rajaleidja, haridusasutuste ja Töötukassa poolt pakutavad teenused).

- Tugisüsteemi osapoolte paljusus toob kaasa teenuste teatava killustatuse. Probleemi süvendab kohati ebapiisav koostöö eri valdkonna spetsialistide vahel (nt tervishoiuvaldkonnaga), sealhulgas ebatõhus infovahetus. Probleemid koostöös võivad kasvada veelgi peale programmiperioodi lõppu, mis seab omakorda ohtu kogu tugisüsteemi jätkusuutlikkuse.

3.5.2 Võimalikud mudelid tugiteenuste pakkumiseks tulevikus

Hindamisküsimused: Millised oleksid võimalikud mudelid tugiteenuste (käsitledes laiemalt kõiki lastele, noortele ja nende peredele osutatavaid (tugi)teenuseid sõltumata vastutavast ministeeriumist/valitsemisalast) korraldamiseks ja rahastamiseks peale struktuurivahendite toetusperioodi lõppu, et tagada nende jätkusuutlikkus ja kuluefektiivsus? Milline võiks olla alternatiivsete mudelite võrreldav mõju osutatavate teenuste kvaliteedile, kättesaadavusele ning riigieelarvele?

Hindamise käigus koguti ettepanekuid selle kohta, millised oleksid võimalikud tugiteenuste korraldamise ja rahastamise viisid (sh erinevate viiside positiivsed ja negatiivsed aspektid) peale ÖKP 2016-2019 lõppu. Alljärgnevalt on koondatud peamised ettepanekud, mis andmekogumise faasis hindajateni on jõudnud. Õppe- ja karjäärinõustamisega seotud tugiteenuste korraldamist arutati ka fookusgrupis haridus- ja tervisevaldkonna ekspertide ja haridustugiteenuste kujundajatega (edaspidi *'fookusgrupp haridusvaldkonna kujundajatega'*), millele on jooksvalt viidatud. Ülevaade välisriikide kogemusest on esitatud eraldi aruande lisas 6. Ettepanekute ning välisriikide kogemuste kaardistust arvestati ühe sisendina võimalike mudelite väljapakkumisel ja analüüsimisel.

Olemasolev Rajaleidja süsteem

Erinevatel hindamisse kaasatud osapooltel (KOVid, haridusasutused, Rajaleidja keskused) oli valdavalt ootus, et riik jätkaks üldplaanis tänasel kujul **Rajaleidja süsteemiga, selle hoidmise ja arendamisega peale käesoleva programmiperioodi 2016-2019 lõppu**. Haridusasutuste ja Rajaleidja fookusgruppides leiti, et juba ülesehitatud struktuuri ei tohiks lõhkuda, kuna on loodud hea pinnas, millelt edasi minna. Olulisemate põhjustena, mis räägivad tänase süsteemi kasuks, toodi välja näiteks alljärgnev:

- **Võimalus ühtlustada nii maakonnas kui maakondade üleselt I tasandi teenuse kvaliteeti.** Lisaks toimub II tasandi teenuse osutamine täna ühtsete reeglite alusel ja ühtlase kvaliteediga kõikides Eesti maakondades. Intervjuus toodi välja, kuna varasemal perioodil osutasid õppenõustamiskeskuse teenuseid juriidiliselt erinevad asutused, oli kvaliteet väga erinev. Isegi kui teatud kokkulepped olid tehtud, osutus tegelikkus teiseks.
- **Operatiivne infovahetus maakonnaülese tagamiseks** – võimaldab aidata kaasa piirkondade vahelise koostöö tekkimisele (nt on võimalik läbi keskuste viia kokku läheduses asuvad piirkonnad, kellel on soov ja vajadus avada erirühmi ning seeläbi on võimalik tõhusamalt vajalikke meetmeid rakendada). Rajaleidja näeb laia pilti.
- **Neutraalsus nõustamisel** - kui oma maakonnas ei soovi klient mingil põhjusel teenust kasutada (nt tegu on piirkonnas tuntud inimesega), saab seda täna teha teises piirkonnas. Kui teenust osutatakse regionaalselt (nt läbi KOVide rahastuse), ei oleks võimalik sellist paindlikkust kliendile pakkuda. Samuti on neutraalsuse aspekt oluline psühholoogilise abi pakkumisel. Toodi välja, et koolipsühholoogi juurde ei soovi õpilased aeg-ajalt minna sellepärast, et ta on sama kollektiivi osa. Eriti problemaatiline võib see olla väikestes koolides, kus psühholoog võib olla samal ajal õpetaja rollis.
- **Paindlikkus** - erinevate keskuste spetsialistid saavad üksteist vajadusel toetada ja asendada (nt kui mõnes keskkuses on ajutine tööjõuprobleem). Rajaleidjas võrgustikutegevuse kaudu on võimalik saada kiiresti nõu keerulisemate juhtumite lahendamiseks.

- **Distants, erapooletus** - aitab tagada objektiivsema abi. Seda aspekti tõid intervjuude käigus välja ka KOVid. On oluline, et oleks keegi, kes väljastpoolt kooli kollektiivi saaks vajadusel anda teise arvamuse (nt eriarvamuste tekkimisel kooli ja lapsevanema vahel).
- **Professionaalsus** – Rajaleidja inimesi koolitatakse ja arendatakse pidevalt. Pädevuse osas juhti paaris intervjuus tähelepanu sellele, et oskused ja teadmised tulevad aja jooksul nii läbi eelneva baashariduse, kogemuse kui ka koolituse ning ei saa eeldada, et II tasand on pädevam kui I.

Fookusgrupis haridusvaldkonna kujundajatega rõhutati Rajaleidja positiivse aspektina töötava võrgustiku olemasolu, lisaks ühtseid kvaliteedinõudeid ja teenusstandardeid, teenuste ühtset arendamist (nt on hetkel arendamisel e-teenused). Toodi välja, et juhul, kui need ülesanded panna edaspidi KOVidele, kõiguks teenuste kvaliteet väga suurel määral.

Samas on tänasel Rajaleidja süsteemil mitmeid nii negatiivseid mõjusid kui ka kitsaskohti, mis vajaksid lahendamist:

- Intervjuudes mainiti, et Rajaleidja keskusel oleks suurem lisandväärtus, kui keskustes oleksid sellised erialaspetsialistid nagu **laste psühhiaater, kliiniline psühholoog, pereterapeut, kuna sageli on neid teenuseid juhtumi lahendamiseks vaja**. Haridusvaldkonna kujundajatega toimunud fookusgrupis juhti aga tähelepanu sellele, et ei ole oluline, et kõik need teenused oleksid ühe brändi all, kuid kindlasti lihtsustab teenuste pakkumist lõimitud kujul see, kui need asuvad võimalikult lähedal.
- Intervjuudes mainiti, et enam tuleks **nõustada KOVe ennetustegevustes** (esmatasandi spetsialistide kovichoonid, supervisioonid). Näiteks oleks vaja kokku tuua mitme erineva asutuse spetsialiste (soodustada koostööd). Enam oleks vaja korraldada õpetajatele ja lapsevanematele spetsiifilisi koolitusi, vestlusringe (nt teemaõhtud), kus on võimalik õppida üksteise kogemustest. Läbi ennetustööde oleks võimalik vähendada probleeme ja seeläbi muuta II tasandi rolli (tagajärgedega tegelemine ei ole jätkusuutlik).
- Mitmed KOVid mainisid intervjuudes, et tänane **nõustamiskomisjonide süsteem on väga bürookraatlik ja aeglane**. Lisaks toodi nimetatud kitsaskohta välja küsitluses. Lasteaias ning koolis õppiv laps vajab probleemi tekkimisel KOVide ja haridusasutuste hinnangul abi kohe, kuid nõustamiskomisjoni otsuse saamiseks võib kuluda isegi aasta. Samas programmi rakendajad aeglases protsessis erilist probleemi ei näe – nt toodi fookusgrupis haridusvaldkonna kujundajatega välja, et abistamise tsükkel peabki pikk ja põhjalik olema vältimaks liiga kergekäeliselt meetmete rakendamist, mida tegelikult ei pruugi vaja olla. Küll aga toodi fookusgrupis välja, et ajale on jalgu jäänud üleriigiline nõustamiskomisjon- seda funktsiooni on täna suutelised täitma maakondlikud Rajaleidja keskused. Toodi välja, et on parem, kui nõustamiskomisjon on võimalikult erapooletu haridusasutusest, perekonnast.
- Ühe kriitilise probleemina tänases süsteemis nägid intervjuueeritavad **ebapiisavat infovahetust eri osapoolte vahel** (lasteasutused, koolid, KOVid, Rajaleidja, tervishoiu-ja sotsiaalvaldkonna spetsialistid, lapsevanemad). Näiteks ei jõua koolidesse alati info Rajaleidjast selle kohta, mida juhtumi lahendamiseks on tehtud ja vastupidi. Samuti ei saa vahel koolid vajalikku infot lasteaedadest. Näitena kirjeldasid lasteaedade direktorid olukorda, kus lasteaeda tuleva lapse kohta ei jõua perearstilt lasteaeda infot selle kohta, kui lapsel on mingi terviseprobleem (delikaatsed isikuandmed). Kui ei ole infot, on lasteaial keeruline kiiresti reageerida võimaldamaks lapsele sobilikku õppekeskkonda ja –kava. Analooget probleemi tunnetavad ka koolid. Näiteks on infoliikumisega probleeme siis, kui laps vahetab haridusasutust (uude haridusasutusse ei jõua varasemast infot, tegevustega alustatakse nõ otsast peale, samuti ei jõua info haridusasutuse vahetamise kohta Rajaleidjasse). Info valdamine on aga väga vajalik, et mitte kulutada niigi piiratud ressursse (aeg, inimesed, raha) dubleerivatele tegevustele. Üks hea praktika näide toodi **Taani kogemusest, kus on kasutusel ühtne andmebaas**. Kui laps siseneb

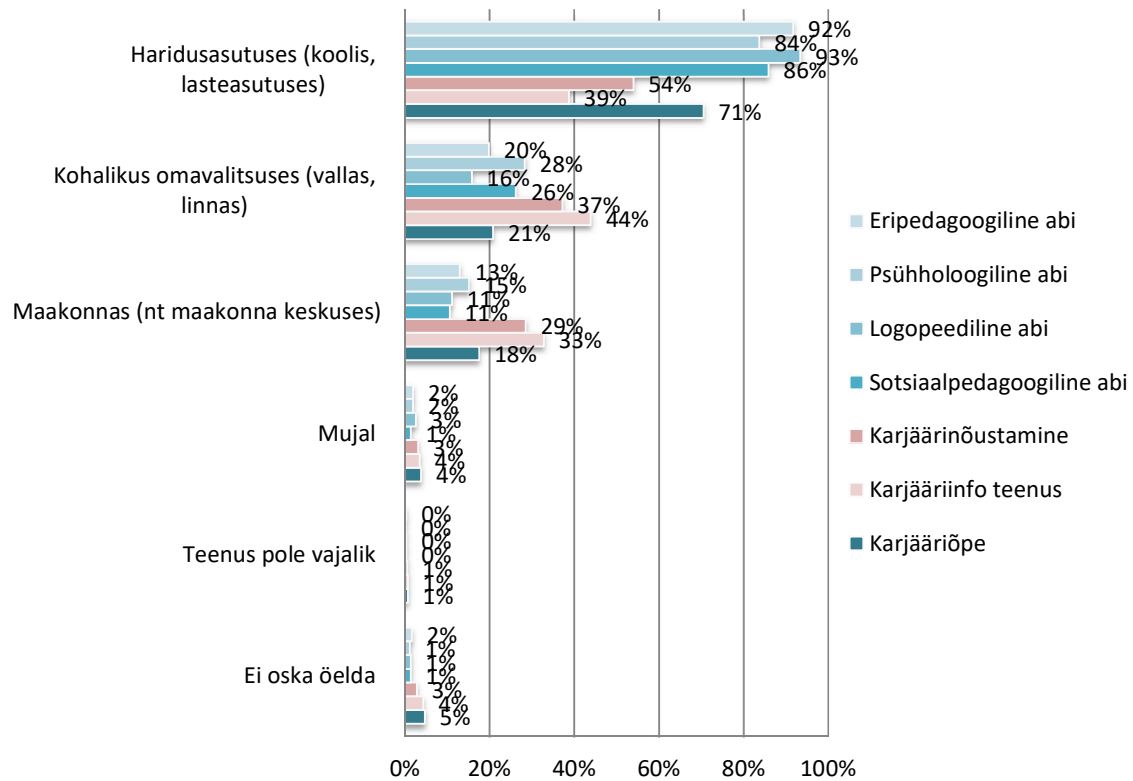
haridussüsteemi, kantakse ta sinna haridusasutuse poolt sisse. Lapsele määratakse nõustaja (ühel nõustajal on ca 1500 last), kes peab jälgima, mis parasjagu lapsega toimub. Kui tekivad esimesed probleemid koolis, on võimalik kohe reageerida (laps ei jää „kadunuks“). Andmebaas on kogu riigis ühtne, seega kui laps vahetab haridusasutust, tuleb varasem info temaga kaasa. Fookusgrupis leiti täiendavalt, et nii nagu Rajaleidjas on juhtumihaldaja, peaks igas koolis ja lasteaias olema **palgaline juhtumihaldaja (nt HEVKO)**, kes kogub kokku info ja jälgib, kuidas erinevaid meetmeid juhtumi lahendamisel rakendatakse. Väga oluliseks peeti siinkohal **Rajaleidja juhtumihaldaja ja HEVKO vahelist koostööd**.

- Nii intervjuude, fookusgruppide kui ankeetküsitluste raames mainiti, et ei piisa, kui tegeletakse ainult lapsega. Probleemi põhjused on sageli mujal (nt perekonnas). Ühe ettepanekuna toodi välja, et võiks hakata komplekssemalt mõtlema sellele, kuidas **koolitada noori lapsevanemaid** (nt juba enne lapsevanemaks saamist).
- Mitmed osapooled (haridusasutused, KOVID) töid välja, et pärast Rajaleidja keskuste loomist kasvas spetsialistide puudus veelgi, kuna osa koolides töötavaid spetsialiste läks tööle Rajaleidjasse ja seda tõenäoliselt suurema palga tõttu (siiski, olenevalt juhtumist, oli põhjuseid erinevaid).

Millisel tasandil peaksid olema tugiteenused kättesaadavad?

Hindamise käigus läbiviidud küsitluses uuriti koolidelt, Rajaleidja keskuste töötajatelt ja lapsevanematelt, kus (millisel tasandil) peaksid vastaja hinnangul olema kättesaadav eripedagoogiline, psühholoogiline, logopeediline ja sotsiaalpedagoogiline abi, samuti erinevad karjääriteenused. Kõige enam sooviti **koolide töötajate poolt**, et teenused oleksid **kättesaadavad haridusasutuses** (koolis, lasteasutuses), oluliselt vähem nimetati kohalikku omavalitsust (vallas, linnas). Vaid **karjääriinfo teenus eristus** siinkohal teistest (kõige enam märgiti, et karjääriinfo teenus võiks olla kättesaadav **kohalikus omavalitsuses**, va Kirde-Eestis, koolides, kus õppekeeleks on 'vene, eesti ja vene ning muu' ning üle 300 õpilastega koolides, kus eelistati karjääriinfo teenuse pakkumiseks haridusasutuse tasandit. Karjäärinõustamise osas nähti teenuse pakkumise kohana nii haridusasutust kui ka kohalikku omavalitsust, kuid haridusasutust märgiti enam (va Lääne-Eesti regioonis, kus mõlemat tasandit märgiti sama palju) (Joonis 52).

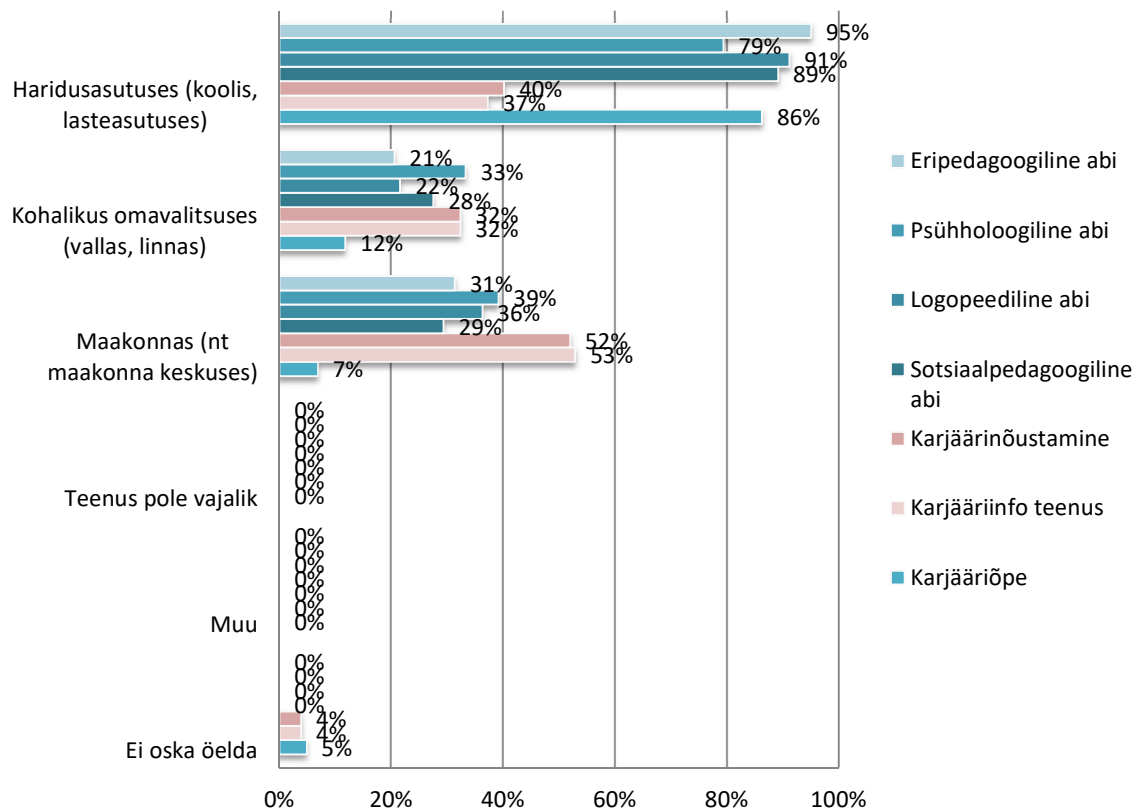
Joonis 52. Koolitöötajate hinnang sellele, kus peaks olema teenused kättesaadavad (n=576)

Allikas: ankeetküsitlus

Ka Rajaleidja töötajad märkisid kõige enam, et õppenõustamisteenused ja karjääriõpe võiksid olla kättesaadavad **haridusasutustes**. Erinevalt koolidest aga nägid Rajaleidja töötajad enim, et **karjääriinfo ja karjäärinõustamise teenused** võiksid olla kättesaadavad **maakonna tasandil**. Kohalikel omavalitsustel nähti siinkohal väiksemat rolli (Joonis 53).

Joonis 53. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kus peaks olema teenused kättesaadavad (n=102)

Allikas: ankeetküsitlus

Lapsevanemate küsitlusest selgus, et õppenõustamisteenused peaksid olema eeskätt kättesaadavad **haridusasutuses**, sotsiaalpedagoogilise abi puhul märkisid 40% vastajatest **kohalikus omavalitsuses**. HEV-laste vanemad nimetasid võrreldes mitte HEV lapsevanematega rohkem ka kohalikku omavalitsust, kuid ülekaalukalt nimetasid mõlemad grupid haridusasutust.

Karjääriinfo teenust ja karjääriinõustamist nähti võimalikuna **samuti kohalikus omavalitsuses** (karjääriinõustamise puhul oli siiski ülekaalukamalt märgitud **haridusasutustes**).

Niisiis kõige enam märgiti, et **teenused võiksid olla kättesaadavad haridusasutustes (koolis, lasteasutuses)**. Rajaleidja töötajad nägid, et **karjääriinfo ja karjääriinõustamise teenused võiksid olla kättesaadavad eeskätt maakonnatasandil**, koolid märkisid aga karjääriinfo puhul peamiselt kohaliku omavalitsuse tasandit.

Teatud teenused ilmselt **peavadki olema saadaval erinevatel tasanditel (asutustest)**. Näiteks, kui koolipsühholoog suudab lahendada kooliga seotud probleeme, siis komplekssemate probleemide lahendamiseks **tuleb kaasata ka kliinilist psühholoogi või neid, kes on spetsialiseerunud perepsühholoogiale**. Veelgi raskemate juhtumite puhul võib olla vajadus saata laps nt psühhiaatrikliinikusse uuringutele, kus temaga tegeletakse komplekselt (logopeed, psühholoog, psühhiaater).

Lisaks leiti fookusgruppides, et haridustugiteenuste kompetentsikeskus peaks olema tulevikus kindlasti **igas maakonnas**, ei piisa, kui see on vaid suuremates linnades.

Tervisekeskused kui võimalikud tugiteenuste pakkujad

Teatavasti ehitatakse või renoveeritakse järgneva kaheksa aasta jooksul üle Eesti 113,6 miljoni euro eest (Euroopa Liidu Regionaalarengu Fond katab 75% ja omafinantseering 25% eelarvest) 59 esmatasandi tervisekeskust, seejuures aastaks 2018 peab neist olema valmis saanud 15 tervisekeskust. Tervisekeskuse meeskond tegutseb perearsti eestvedamisel – seal töötavad perearstid ja -õed, tervisekeskustes saavad olema füsioteraapia võimalused, mitmesuguste koduõenduse teenuste pakkumine ja ämmaemand(ad). Muud spetsialistid lisanduvad vastavalt konkreetse esmatasandi tervisekeskuse valikule⁷⁷.

Fookusgruppides uuriti haridusasutustelt, kas tervisekeskused võiksid tulevikus pakkuda õppenõustamis- ja karjääriteenuseid. Osaliselt leidis idee toetust, osaliselt aga mitte. Nimetatud teenuste pakkumine tervisekeskustes **võimaldaks tõenäoliselt rohkem kokkupuudet ja koostööd tervisevaldkonna spetsialistidega** (nt koostöö perearstidega ja psühhiaatritega võiks paraneda). **Kliendile oleks mugav**, kui kõik teenused on kättesaadavad ühes majas, lisaks on väiksem oht, et klient kaob nõ kahe ukse vahel ära. Ka intervjuudes toodi välja, et üha enam tunnetatakse vajadust koostöö järele tervishoiuvaldkonna ja rehabilitatsiooniteenustega. Näiteks haridusliku meetme soovitamisel tulevad juurde muud välised osapooled (perearst, psühhiaater) ja klientide jaoks on halduskoormus lõppkokkuvõttes täna väga suur (tõendite hankimine, ootejärjekorrad jms). Rajaleidja fookusgrupis toodi välja, et jätkusuutlikkuse kontekstis on oluline nõ **tervik lapse ja tema pere ümber**. Sageli ei vaja abi ainult laps, vaid tema pere. Selleks, et juhtumi lahendus oleks jätkusuutlik, on oluline pakkuda teenuseid terviklikult lõimitud kujul ning õppenõustamise teenuste koondamine tervisekeskustesse võiks siinkohal teenuste lõimimisele kaasa aidata.

Teisalt võib õppenõustamis- ja karjääriteenuste tervisekeskustesse koondamine tekitada **teatavat tõrget ja ebamugavustunnet teenuste kasutamisel** (nt kui koolinoor peaks minema karjäärinõu saamiseks sinna, kus on arstid) kui **valearusaama spetsialistide tööst** (kas logopeed on arst?). Nõustamiskeskuses selliseid probleeme ei teki. Nii intervjuudes kui ka fookusgruppides mainiti, et karjäärinõustamist tervisekeskustesse eelnimetatud põhjustel viia ei ole mõistlik.

Intervjuudes toodi veel välja, et **mida lähemal on nõustamiskeskus koolile (füüsiliselt), seda parem**. Näiteks kui teenuseid hakkab pakkuma tervisekeskus, siis on taas **oht kaugeneda valdkonnast ning abi jääb väga ühekülgselt** (ise aidata ei oska ning ravi pakkumise võimalust vajalikul tasemel ka ei ole).

Lisaks mainiti fookusgrupis haridusvaldkonna kujundajatega, et teenuste viimisel tervisekeskustesse võivad tekkida teataval määral praktilised probleemid (nt tuleks ilmselt Euroopa Komisjoniga läbi rääkida ruumide renoveerimise ulatus Eesti riigi poolt, kõikides tervisekeskustes ei pruugi olla vajalikud mahus täiendavaid ruume), mis vajavad sel juhul lahendamist.

Ainukoolid kui kompetentsikeskused

Nagu juba eelnevalt mainitud (vt peatükk 3.5.1) räägib ainukoolide kasuks see, et neil on **igapäevaselt õpilastega vahetu kokkupuude**, mistõttu on nõustamisel võimalik toetuda enam praktilisele kogemusele. Ka intervjuueeritud ainukool leidis, et puudepõhised ainukoolid oleksid nõustamiskeskusteks hea lahendus. Lisaks toodi välja, et täna **peetakse Rajaleidjaid pigem tavakoolide nõustajateks, erikoolid sealt olulist abi ei saa**.

⁷⁷ Sotsiaalministeerim www.sm.ee (aprill 2017)

Rajaleidja ja haridusasutuste fookusgruppides toodi välja, et **ainukoolid kui kompetentsikeskused peaksid tulevikus kindlasti jääma** (nende poole peavad saama pöörduda koolid ja lapsevanemad otse).

Fookusgrupis haridusvaldkonna kujundajatega mainiti ühe võimaliku takistusena siinkohal seda, et enamus HEV-koole lähevad KOVide alla. Niisiis kui tegu pole enam riigikoolidega, ei ole võimalik neile kompetentsikeskuse ülesannet panna. Ilmselt on võimalik jätkuvalt neid teenuseid koolidelt tellida, kuid see, millises mahus ja mis hinnaga teenuseid edaspidi osutatakse, sõltub juba konkreetsest KOVist.

Töötukassa karjääriteenuste pakkujana

Kuigi Rajaleidja ja Töötukassa tegevused on omavahel üldiselt ära jaotatud, koostöö toimib hästi ning dubleerimist pigem ei esine, siis intervjuudest selgus, et tervikuna võib **tänane süsteem** (Rajaleidja, Töötukassa, kool) noore jaoks **teatud segadust siiski tekitada**.

Töötukassa teenused on **eelkõige suunatud täiskasvanutele**, kellel mujalt tasuta karjäärinõustamist võimalik saada ei ole. Noored on üks Töötukassa suurest sihtrühmast. Küll aga käib Töötukassa näiteks koolides tööturu teemadel rääkimas ja oma teenuseid tutvustamas. Ühes intervjuus ning haridusvaldkonna kujundajate fookusgrupis püstitati küsimus, kas üldse peaks noorte karjäärinõustamist Töötukassast eraldi vaatama. Mainiti, et Töötukassa üha rohkem hakkab tegelema sellega, et leitaks seosed haridussüsteemiga. Samas nenditi fookusgrupis, et Rajaleidja eesmärk ongi olnud toetada koole ja õppekava rakendamist ning seda läbi õppe- ja karjääriteenuste lõimimise. Valdavalt leiti, et see osa karjäärinõustamisest, mis puudutab haridust, on väga tähtis ning seda ei tohiks kuidagi nõrgestada. Fookusgrupis toodi välja, et karjäärinõustamises on olulised need kompetentsid, mida valdab Töötukassa eelkõige tööturuga seonduvalt ning seati kahtluse alla, kas need kaks tahku – kooli ja hariduse ning tööturuga seonduv nõustamine peavad ikka olema eri asutustes (vajalik on küll teatav spetsialiseerumine erinevate sihtgruppidega tegelemiseks). Rõhutati, et Rajaleidja karjäärinõustamine saigi eelkõige ellu kutsutud just I tasandi kitsaskohtade täitmiseks ning leiti, et kui probleemid I tasandil kaovad, oleks täiesti piisav, kui karjääriteenuseid pakuks vaid Töötukassa. Väliskogemusele tuginedes toodi veel välja, et isegi kui tööturuasutus pakub noortele karjäärinõustamist (mida sageli tehakse), siis noored on eriline sihtgrupp, mis vajad teistsugust lähenemist ning mille kõnetamiseks on vaja teha sageli näiteks eraldi ruum või kohtumispaik (ei kutsuta samasse keskusesse, kus nõustatakse töötajaid või töötuid).

Rääkides tulevikust rõhutati intervjuudes vajadust arvestada asjaoluga, et **koolide valmisolek noortele karjäärituge pakkuda on täna väga erinev**. Kuigi karjäär on läbiva teemana õppekavas, tegelevad sellega järjepidevalt vähesed koolid. Kui praktiliste probleemide lahendamine õppetöös oleks norm (kohustuslik õppekava osa nagu Soomes, Rootsis, Saksamaal, Taanis), oleks karjääriteenuseid/tuge vähem vaja (ei oleks vaja suuri süsteeme üleval hoida). Ühes intervjuus mainiti, et võibolla kõik lapsed ei vajakski individuaalset karjäärinõustamist. Toodi välja, et koolid võiks karjääriõppe käigus pöörata tähelepanu sellele, et laps oleks kooli lõpetades valmis otsuseid tegema (tal oleks karjääriplaan). Kindlasti on lapsi, kellel on vaja enam tuge ja individuaalset nõustamist (nt HEV-lapsed, kellel on raskem valikuid teha ja kes peavad rohkem teadma, millised elukutsed nt tervisest tulenevalt ei sobi).

Niisiis teatav dubleerimine tänases süsteemis tuleneb eelkõige sellest, et koolides on teema käsitlemine kasin. Siinkohal tõi üks intervjuueeritav välja, et teiste riikide kogemust vaadates ei ole mõningane kattumine alati halb, **oluline on tekitada olukord, kus keegi ei variseks süsteemist läbi** (nt et ei tekiks olukorda, kus noor on ühe asutuse jaoks liiga vana ning samal ajal ei sobi teatud põhjustel teisele).

Tugispetsialistide olemasolu tagamine

Suurt muret valmistab KOVidele ja teistele süsteemi osapooltele **tugispetsialistide puudus** (eriti terav puudus on logopeedidest ja psühholoogidest), seda olukorras, kus tugiteenuseid vajavate laste arv on kasvutrendis (vt peatükk 3.1.3). Intervjuudest KOVide esindajatega selgus, et eriti terav on tugispetsialistide puuduse probleem maapiirkondades ja äärealadel (nt saartel), isegi kui kohalikul omavalitsusel on olemas vajalik rahastus, siis piirkonnas vajalikke spetsialiste ei ole. KOVid ja lasteaiad

tõid välja, et väga suur puudus on logopeedidest lasteasutustes, samas on just varajane märkamine oluline soovitud tulemuste saavutamiseks.

Intervjuude ja fookusgruppide käigus leiti, et spetsialistide kättesaadavuse **probleem tuleks lahendada eelkõige riiklikul (ministeeriumide), mitte piirkondlikul (KOV) tasandil**. Toodi välja, et sõna „tugi“spetsialist ilmselt on tekitanud valearusaama inimeste seas. Ühes intervjuus mainiti, et nt HEV-lapse vanem valib kooli mitte õpetajate vaid pigem just tugispetsialistide järgi. **Tänane nn Rajaleidja poolt pakutav I tasandi tugispetsialistide vahendamise teenus ei ole oma eesmärgi KOVide ja koolide hinnangul täitnud.**

Aegajalt on tugispetsialistide puuduse leevendamiseks toodud spetsialiste **koolide alt ära omavalitsuse koosseisu**. Omavalitsusele ei tekita see rahaliselt täiendavat koormust, küll aga võimaldab väiksemate koolide või lasteaedade puhul kasutada spetsialiste vajadusepõhiselt. Lisaks on nii võimalik rakendada spetsialiste täies mahus erialaliselt, koolis tehakse tahes-tahmata ka palju muud tööd (nt asendavad tugispetsialistid tunde, vahel ollakse klassijuhatajad jne). Aegajalt on teatud spetsialiste toodud koolidest KOVide alla ka põhjusel, et nad saaksid olla oma soovitustes erapooletud (kui ei ole osa kooli kollektiivist, ei tunnetata otsuste langetamisel direktori ja/või õppealajuhataja survet).

Programmi seirearuandest (TAT, 2016) selgub, et spetsialistide vähesuse vastu kiiret lahendust ei ole. Riigi poolt tehakse selles osas koostööd erialaliitude ning ülikoolidega. Ühe lahendusena loodetakse käivitada **tugispetsialistide õpe kaugõppevormis**, mis võimaldaks õppe läbida juba tööl käival inimesel (nt õpetajal või kellelgi, kel õpingud sel erialal varem pooleli on jäänud). Samas üks KOV esindaja mainis, et juhul kui on tegu pereinimesega ääremaalt, siis ei pruugi kaugõppevorm lahendust pakkuda. Ilmselt sõltub, kuidas täpselt hakatakse kaugõpet pakkuma. Täiendavalt kaugõppele nähakse seirearuandes (TAT, 2016) ühe võimalusena pöörata enam tähelepanu **e-teenuste kasutamisele**, mis võimaldab tasakaalustada spetsialistide olemasolu üle-eestiliselt.

Ühes intervjuus pakuti võimaliku lahendusena seda, et haridusasutuses võiks olla **üks universaalne õppenõustamise spetsialist**, kes katab nõutud teenused (ei ole tähtsust, kas ta on hariduselt nt psühholoog või eripedagoog). Kui juhtumid lähevad keerulisemaks, võiks olla võimalus pöörduda KOVi (või KOVide) all oleva spetsialisti poole (nt eripedagoog, kes teenindab vastavalt vajadusele mitmeid asutusi).

Haridusvaldkonna kujundajate fookusgrupis mainiti, et üks põhjus, mis tugispetsialiste I tasandil piisavalt ei ole, on kindlasti palk. Leiti, et tegelikult ei ole spetsialistide vähesus tööturul probleemiks, vaid probleem on see, et saadaolevat ressursi ei ole õigesti (ja motiveeritult) rakendatud.

Igal juhul on vajalik probleemiga edasi tegeleda ja selleks on erinevaid võimalusi nii riiklikul kui KOVi tasandil.

Rahastussüsteem

Eelmise perioodi vahehindamises (2013) märgiti, et Rajaleidja keskuste jaoks on suur probleem valdkonna **programmipõhine rahastamine ja sellest tulenev ebakindlus**. Organisatsiooni arengu kavandamisel ei ole võimalik kindel olla, kas järgmisel aastal tegevust rahastatakse. Täna seistakse sarnase probleemi ees, kuna peale ÖKP 2016-2019 lõppu ei ole enam võimalik struktuurifondide toetusega arvestada. Arvestades käesoleva programmi eelarve mahtu, tähendaks programmi tegevustega jätkamine samas mahus peale programmi perioodi lõppu riigile täiendavat kulu ligikaudu 5 miljonit eurot aastas.

Õppe ja karjäärinõustamise programmi seletuskirjas käsitletakse natuke põhjalikumalt tegevuste rahastamisplaani peale programmiperioodi lõppu: *‘Selleks, et tagada teenuste kättesaadavus ja toimimine ka 2025. a on planeeritud kavandada vahendid SF vahendite programmi lõppemisel järkjärgulise üleminekuga riigieelarvesse.*⁷⁸

I tasandi teenuse finantseerimisel on kavandatud 2020. aastaks 100% ulatuses finantseerimise üleminek kohalikele omavalitsustele.

Finantseerimisel tuleb arvestada, et:

- **tegevus 1 (teenuste osutamine ja koordineerimine) osas plaanitakse riigieelarvelistest vahenditest katta järgmiselt:**
 - o II tasandi töötajate majanduskulud 100% aastast 2018;*
 - o II tasandi töötajate personalikulud c 50% aastast 2019 ja 100% aastast 2020;*
 - o III tasandi töötajate personalikulud 100% aastast 2019;*
- **tegevusega 2 (teenuste arendamine ja kvaliteedi tagamine) seotud kulud moodustavad riigieelarvelistest vahenditest 100% aastast 2017;**
- **tegevus 3 (teadlikkuse tõstmine ja tööturu- ja õpivõimaluste alase informatsiooni kättesaadavuse tagamine) seotud kulud moodustavad riigieelarvelistest vahenditest c 55% aastast 2019. ja 100% aastast 2020.**⁷

Siiski eri osapooltega läbiviidud intervjuudest selgus, et **siiani ei ole omavahel (riik, KOV) lõpuni selgeks räägitud, kes ja millises mahus peaks tugiteenuseid edaspidi finantseerima.** Näiteks tõi üks omavalitsuse esindaja välja, et kui riigi ülesanne on tagada see, et lapsed õpiksid koolis ja omandaksid põhihariduse, peaksid sellega kaasnevad teenused olema samuti tagatud riigi poolt (finantseerida tuleks nii nagu finantseeritakse õppekava). Mitmed KOVid mainisid, et juhul kui panna nimetatud ülesanne KOVide kanda, ei ole võimalik tagada enam samasugust ja ühtlast kvaliteeti kogu süsteemis. Teises intervjuus tõstatus nn järelevalve küsimus ehk et kes teostab sõltumatu järelevalvet selle üle, mida KOV tasandil tehakse. Toodi välja, et järelevalvel ei peaks olema kontrolliv vaid nõustav roll.

Teises intervjuus juhiti aga tähelepanu sellele, et tänane süsteem ei pane KOVe mõtlema läbi, **kuidas süsteemselt esmatasandi teenust oma piirkonnas võiks osutada**, kuna on hea võimalus saata juhtumid edasi teisele tasandile. Analoogne probleem kehtib kogu HEV-lastest korralduse kohta (tuvastades lapsel hariduslik erivajadus leitakse lihtsakaeliselt, et last peaks õpetama riigikool). Nii kaua, kui on võimalus saata teisele tasandile, nii kaua seda tehakse. Intervjueeritav leidis, et riik peaks tegelema vaid raskemate juhtumitega – näiteks tagama, et lapsevanem saaks HEV-lapse kõrvalt tööl käia.

Intervjuudes KOVidega toodi mitmel korral esile **Soome kogemust**, kus rakendatakse kaasavat haridust juba aastaid. Käitumishäiretega lapsed on integreeritud tavaklassidesse. Lahendusena on õpetajal toeks eripedagoogid (näitena toodi, et ühel eripedagoogil oli korraga tunnis 2 last, eripedagoogid eraldusid vastavalt vajadusele klassist koos õpilastega ja tunni lõpuks olid taas tavalaste juures tagasi). Tugispetsialistid on koolis kohapeal ja nende palgafond tuleb riigilt (nagu õpetajatele).

Lisaks üldisele rahastusmodelile toodi fookusgrupis ühe probleemina välja, et kui **rahastusüsteem on koolide jaoks soovitatud meetmete rakendamiseks liiga jäik, mõjutab see nõustamissüsteemi**

⁷⁸ Täpsem tegevuste jagunemine erinevate rahastusallikate lõikes on esitatud seletuskirjas ministri käskkirja “Eesti elukestva õppe strateegia 2020” õppe- ja karjäärinõustamise programmi kinnitamine ning elluviija volituste andmine” eelnõu juurde

jätkusuutlikkust. Näiteks on täna probleemne üks-ühele õppe ja väiklasside rahastamissüsteem (liiga varakult peab teatama järgmise aasta rahastusvajaduse, mis muudab operatiivse reageerimise koolidele/kohalikele omavalitsustele keeruliseks).

Võimalikud mudelid teenuste edaspidiseks rakendamiseks:

Hindamise raames kogutud ettepanekute ja läbiviidud analüüsi põhjal on kaardistatud haridustugiteenuste lõikes hetkeolukord, soovitud olukord ja võimalikud lahenduste soovitused olukorra saavutamiseks. Tuginedes kaardistusele on alljärgnevalt esitatud soovitused kahe võimaliku mudeli rakendamiseks ning analüüsitud nende mudelite potentsiaalseid mõjusid (vt lisa 8).

Mudel 1 (numbrid tähistavad võimalikke lahendusi lisa 8 kohaselt)

Mudel 1 käsitleb olukorda, kus olulisi muudatusi võrreldes tänase süsteemiga teenuste pakkumisse ei tehta. Antud mudeli väljapakkumine on ajendatud hindamise käigus kogutud ettepanekutest, et juba loodud ja toimivat süsteemi ei tohiks lõhkuda, vaid tuleks tegeleda selle edasiarendamisega. **Küll aga tulenevalt läbivalt väljatoodud ettepanekust selle kohta, et õppenõustamisteenused ja karjääriteenused peaksid olema** sihtrühmadele kättesaadavad eeskätt just haridusasutustes kohapeal, tuleks selle mudeli rakendamisel **võimestada juhtumite lahendamist just esmatasandil.**

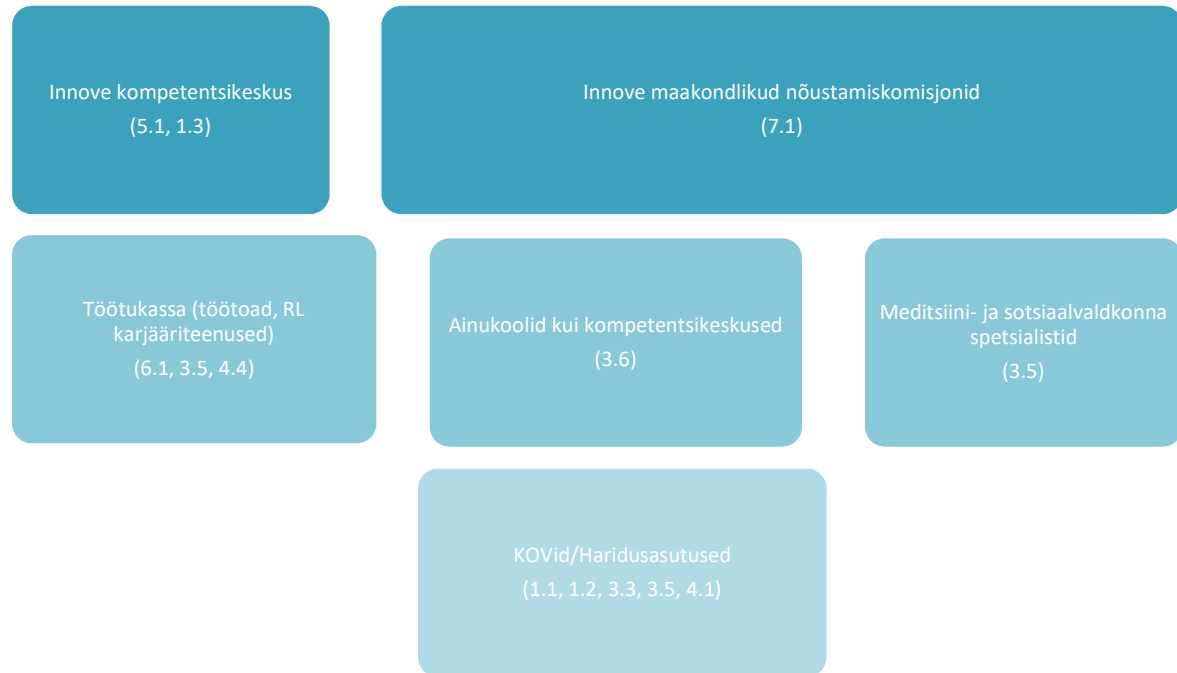
Niisiis näeb antud mudel ette, et Rajaleidja tegeleb juhtumite lahendamisega edasi vähemalt esialgu samas mahu. Juhtumite efektiivsemaks lahendamiseks tuuakse **enam seotud teenused üksteisele võimalikult lähedale**, nt koondatakse Rajaleidjasse täiendavaid teenuseid (nt psühhiaater, pereterapeut, kliiniline psühholoog).

Karjääriteenuste osutamisega jätkab Rajaleidja esialgu vähemalt samas mahu ning Töötukassa jätkab töötubade korraldamist (nõustamine tööturu vaates). Eesmärk on aga muuta koolides karjääriõpe samal ajal süsteemsemaks võimaldades seeläbi **järk-järgult Rajaleidja karjääriteenuseid vähendada pöörates peamiselt tähelepanu HEV-lastele nõustamisele.** Siiski on oluline, et jätkataks tulevikus karjääriteenuste pakkumist hariduse aspektist lähtuvalt ka **kolmanda osapoole poolt.**

Lisaks jätkub **koostöö ainukoolidega** ning **teiste meditsiini ja sotsiaalvaldkonna spetsialistidega** (nt rehabilitatsiooniteenused, perearst, lastekaitse jt).

Innove jääb selles mudelis jätkuvalt täitma **kompetentsikeskuse rolli**. Vajadusel lisandub järelvalve roll teenuste osutamise üle esmatasandil, et oleks tagatud teenuste ühtlane kvaliteet. **Innove maakondlikud nõustamiskomisjonid** jätkavad tööd, kuid üleriigilist nõustamiskomisjoni eraldi ei ole. (vt lisa 8)

Mudel 2 (numbrid tähistavad võimalikke lahendusi lisa 8 kohaselt)

Mudel 2 käsitleb olukorda, kus **õppenõustamise juhtumid lahendatakse I tasandil** (haridusasutused/KOVid) ning **Rajaleidja keskused lõpetavad tegutsemise** (sh lõpetab Rajaleidja karjääriteenuste pakkumise). **Karjääriõpe muutub süsteemseks I tasandil**. **Töötukassa võtab üle RL karjäärinõustamise funktsiooni** (pakub koolinoorte individuaalset ja grupinõustamist lisaks tööturuaspektile ka haridusaspektist lähtuvalt). **HEV-laste koolid** pakuvad tavakoolidele ja KOVidele üle Eesti vajadusel nõustamisteenust oma valdkonnas. Innove jääb selles mudelis jätkuvalt täitma **kompetentsikeskuse rolli**. Lisandub **järelevalve roll teenuste osutamise üle esmatasandil**, et oleks tagatud teenuste ühtlane kvaliteet. **Innove maakondlikud nõustamiskomisjonid jätkavad tööd**, kuid üleriigilist nõustamiskomisjoni eraldi ei ole. (vt lisa 8)

Mõlema mudeli puhul on vajalik pöörata tähelepanu **vajaduspõhise õppenõustamisspetsialistide olemasolu tagamisele haridusasutustes** (sh lahendada nende rahastamisprobleem nii, et spetsialistid oleksid tööturul haridusasutustele kättesaadavad), **tegeleda ühtse andmebaasi väljatöötamisega või olemasolevate sidumisega ja infovahetuse tõhustamisega eri osapoolte vahel, karjääriõppe muutmise süsteemsemaks** (norm õppetöös, mitte erand). Tegemist on investeeringutega, mis tasuvad ära juba keskpikas perspektiivis ja ei nõua tulevikus (eeldades struktuurivahendite lõppemist) liialt suuri või kasvavaid jooksvaid kulutusi õppe- ja karjäärinõustamise riiklikus ja/või kohalike omavalitsuste tugisüsteemis (vt lisa 8).

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Nii haridusasutuste, lapsevanemate kui ka Rajaleidja keskuste hinnangul peaksid õppenõustamisteenused ning karjääriõpe olema sihtrühmadele kättesaadavad eeskätt haridusasutustes kohapeal. Rajaleidja keskuste arvamuse kohaselt võiks karjäärinõustamist ja karjääriinfo vahendamist osutada pigem maakonna tasandil (nt maakonna keskuses). Samas teatud teenused peavadki olema kättesaadavad erinevatel tasanditel / asutustes.
- Erinevatel hindamisse kaasatud osapooltel (KOVid, haridusasutused, Rajaleidja keskused) on valdavalt ootus, et riik jätkaks üldplaanis tänasel kujul Rajaleidja süsteemiga, selle hoidmise ja arendamisega peale käesoleva programiperioodi 2016-2019 lõppu, kuid ühtlasi on Rajaleidja süsteemil üksjagu paranemisruumi.
- Haridustugiteenuste pakkumine tervisekeskustes võimaldaks tõenäoliselt rohkem kokkupuudet ja koostööd tervisevaldkonna spetsialistidega. Teisalt võib õppenõustamis- ja karjääriteenuste tervisekeskustesse koondamine tekitada teatavat tõrget ja ebamugavustunnet teenuste kasutamisel kui vaeleusaama spetsialistide tööst. Teenuste viimisel tervisekeskustesse võivad esineda ka teatavad praktilised probleemid.
- Hindamise käigus toodi korduvalt erinevate osapoolte poolt välja, et ainukoolid kui kompetentsikeskused peaksid tulevikus kindlasti jääma (nende poole peavad saama pöörduda ka kliendid väljastpoolt haridusasutust).
- Hindamise käigus seati kahtluse alla, kas karjäärinõustamise kaks tahku (hariduse ja tööturuga seonduv) peavad olema eri asutustes. Samas valdav enamus leidis, et seda osa karjäärinõustamisest, mis puudutab haridust, ei tohiks kuidagi nõrgestada. Ühtlasi leiti, et kui probleemid I tasandil kaovad, oleks piisav, kui karjääriteenuseid pakuks vaid Töötukassa (lisaks koolide karjääriõppele). Täna on aga koolide valmisolek noortele karjäärirõppele pakkuja väga erinev.
- Rajaleidja keskuste jätkusuutlikkuse seisukohast on suur probleem valdkonna programmpõhine rahastamine. Siiani ei ole omavahel (riik, KOV) lõpuni selgeks räägitud, kes ja millises mahus peaks tugiteenuseid edaspidi finantseerima.

3.5.3 Kokkuvõtlik hinnang programmi jätkusuutlikkusele

Kuna haridustugiteenuste osutamise süsteemi on rahastatud paljuski programmpõhiselt (eelkõige, mis puudutab II tasandi Rajaleidjate süsteemi) ning programmi rakendamine on poole peal, on tänaste tegevuste ja tulemuste jätkusuutlikkus hetkel veel ebaselge. Tegevuste rahastuse võib välja tuua kui ühe olulise jätkusuutlikkust mõjutava riski, eriti olukorras, kus võimalus kasutada Euroopa Liidu struktuurifondide perioodi 2014-2020 vahendeid lõpeb alates 2021. aastast. Arvestades käesoleva programmi eelarve mahtu, tähendaks programmi tegevustega jätkamine samas mahus peale programiperioodi lõppu riigile täiendavat kulu ligikaudu 5 miljonit eurot aastas. Jätkusuutlikkuse probleemi süvendab ka kohati ebapiisav koostöö eri valdkonna spetsialistide vahel (nt tervishoiuvaldkonnaga), sealhulgas ebatõhus infovahetus ning kitsaskohad I tasandi teenuste kättesaadavuse tagamisel, mis omakorda seavad ohtu programmi tulemuste jätkusuutlikkuse pikemas perspektiivis. Probleemi leevendab teataval määral tõenäoliselt riigi plaan toetada täiendava rahastamisega kohalikke omavalitsusi tugispetsialistide kättesaadavuse tagamisel alates 2018. aastast. Kuna käesoleva vahehindamise üks eesmärk on pakkuda välja võimalikke mudeleid tugiteenuste osutamiseks tulevikuks, ei ole vahehindamise raames võimalik anda lõplikku hinnangut planeeritud tegevuste kohta programmi tulemuste säilitamiseks ja teenustega jätkamiseks (jätkusuutlikkuse plaan, sh teenuste rakendamise mudel peale programiperioodi lõppu on alles väljatöötamisel).

3.6 Õppe- ja karjäärinõustamise programmi mõjud (kriteerium: mõjus)

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi mõjususe analüüsimisel vaadatakse, milline on olnud siiani programmi panus kõrgemate strateegiliste eesmärkide (Eesti elukestva õppe strateegia 2020 ja Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020) saavutamisele. Hinnangu andmisel tuleb arvestada, et kuna programmi rakendamine on alles poole peal, **ei ole programmi mõjud suure tõenäosusega veel tänaseks avaldunud, mistõttu saab rääkida pigem prognoositavatest mõjudest.**

Mõjususe analüüsimisel uuriti küsitluste, intervjuude ja fookusgruppide raames ka eri osapooltelt, milliseid olulisi muutusi on programmi tegevused nende hinnangul juba kaasa toonud ning milline võiks olla tegevuste potentsiaalne mõju tulevikus.

3.6.1 Programmi panus strateegiliste eesmärkide saavutamisele

Hindamisküsimused: Mil määral antud programm aitab kaasa Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÕS) üldeesmärgi ja strateegiliste eesmärkide ning Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 (ÜKP rakenduskava) eesmärkide saavutamisele? Kuidas need tegevused on mõjutanud haridusest väljalangevuse vähendamist?

Programmi sekkumisloogika analüüsi (peatükk 3.1.2) raames tuvastati, et ÕKP panustab Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÕS) ning ÜKP rakenduskava eesmärkide saavutamisse läbi programmi erinevate tegevuste, tulemuste ja eesmärkide saavutamise. See tähendab, et programmi üheks oluliseks oodatavaks mõjuks on madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu ning varase haridussüsteemist lahkumise ja õpingute katkestamise vähenemine. Siiski, kuna ÕKP on üks üheksast EÕSi rakendamiseks väljatöötatud programmist, **sõltub strateegiliste eesmärkide saavutamine ka nn programmivälistest teguritest** ja on võimalik **vaid koostöös teiste EÕS programmidega.**

ÕKP panust strateegilistele eesmärkidele saab analüüsida lähtudes EÕSi kolmest indikaatorist ja nende saavutusmääradest (Tabel 10).

Tabel 10. EÕS 2020 mõõdikud ja nende siht- ja saavutustasemed

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				Siht	Tegelik				
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24 aastaste osakaal (%)	9,7	11,4	11,2	<10,5	-	<10,0	<10,0	<9,5	<9
Põhikoolist väljalangevus kolmandas kooliastmes (%)	0,6	0,5	0,5	Hoida taset	0,3	Hoida taset	Hoida taset	Hoida taset	<1
Õppetöö katkestajate määr (%): - gümnaasiumides - kutseõppeasutustes	1,1/ 25,8	1,1/ 25,6	0,9/ 24,7	<1/ 23	0,9 22,4	<1/ 22	<0,9/ 22	<0,9/ 21	<0,8/ <20

Allikas: ÕKP 2016-2019 2016.aasta seirearuanne

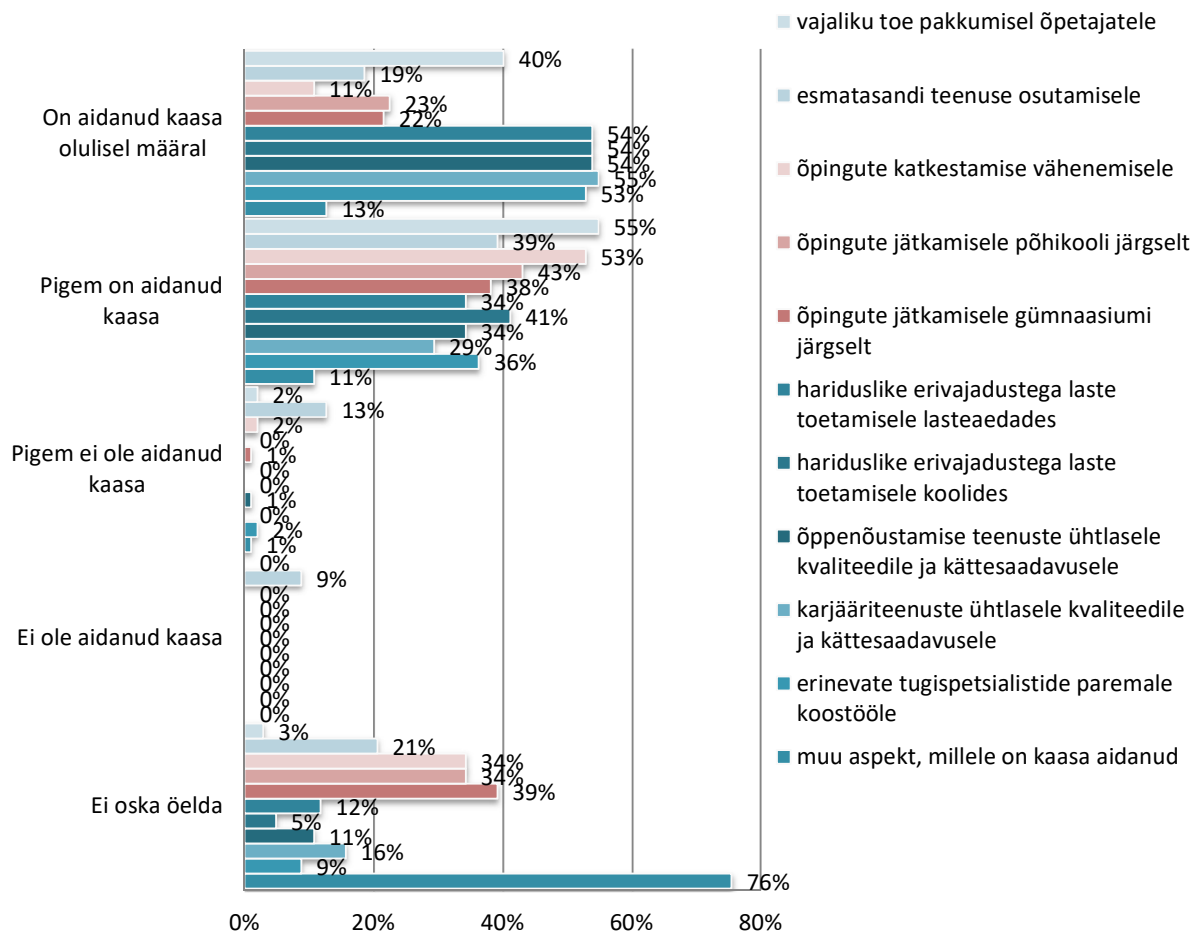
Kõigi kolme näitaja osas on toimunud viimastel aastatel positiivsed muutused ning 2016. aasta sihtmäärad on saavutatud (madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu kohta 2016.a. andmed puuduvad). Ka 2015. aasta lõpuks, kui programmi tegevusi oli rakendatud veidi üle aasta, olid

kõikide näitajate saavutustasemed samad või madalamad võrreldes 2014. aasta tulemustega, mis tähendab, et liigutud on soovitud suunas. Kuna laste ja noorte õppetegevuse ja karjäärivalikute toetamine läbi haridustugiteenuste osutamise on vajalik selleks, et noored ei katkestaks oma õpinguid, võib eeldada, et ka Õppe- ja karjäärinõustamise programm on panustanud haridusest väljalangevuse vähendamisele.

Hindamise käigus uuriti ka Rajaleidja keskustelt, kuivõrd on nende hinnangul Rajaleidja keskuste loomine 2014. aastal aidanud maakonnas kaasa erinevatele aspektidele. Programmi mõju osas küsiti kolme alljärgneva aspekti kohta (Joonis 54):

- Õpingute katkestamise vähenemine
- Õpingute jätkamine põhikooli järgselt
- Õpingute jätkamine gümnaasiumi järgselt

Joonis 54. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kuivõrd on aidanud Rajaleidja keskuste loomine 2014. aasta sügisel kaasa ... (n=102)

Allikas: ankeetküsitlus

Küsitlusest selgub, et hinnangu andmine programmi mõjuga seotud aspektidele oli Rajaleidja töötajate jaoks kõige keerulisem, kuna 34%-39% vastajatest ei osanud arvamust avaldada, kuivõrd on Rajaleidja

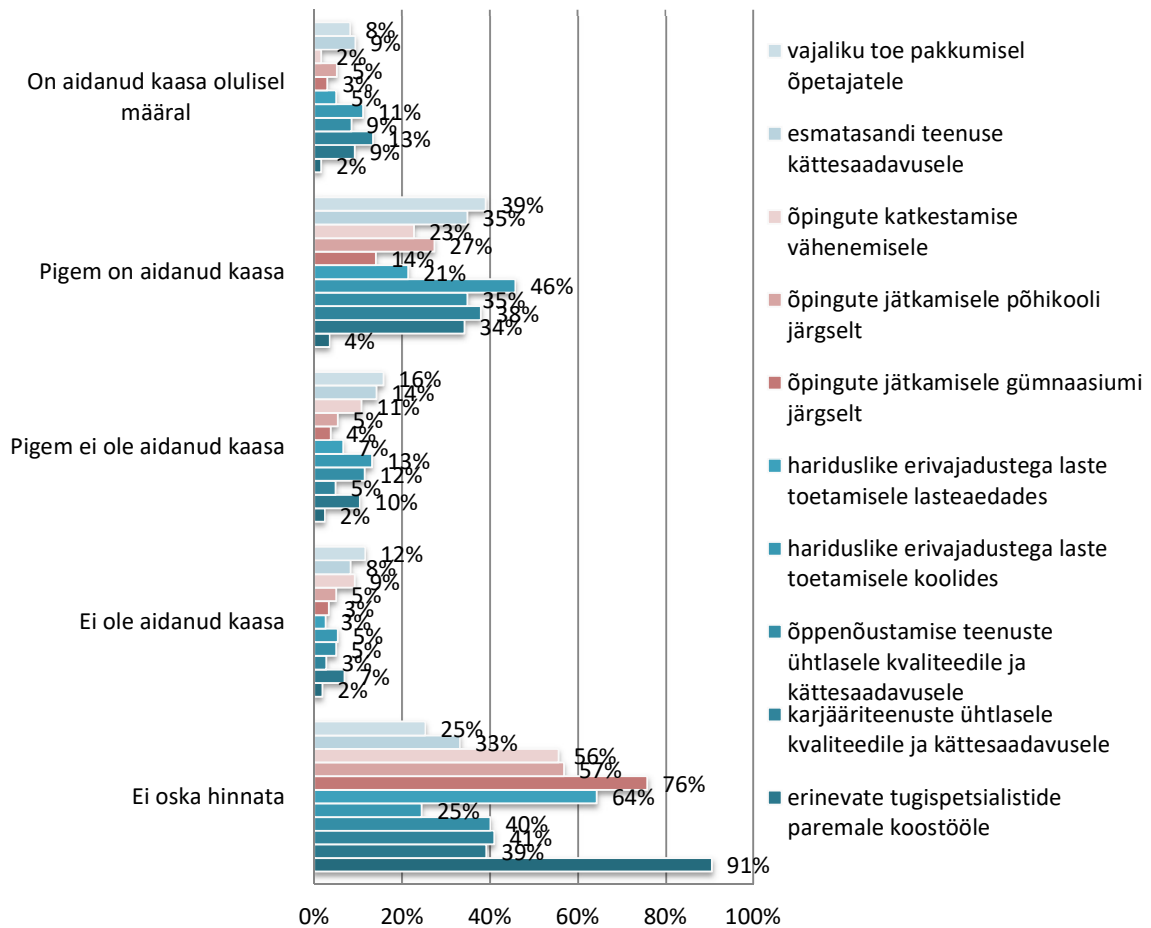
keskuste loomine aidanud kaasa õpingute katkestamise vähenemisele ning õpingute jätkamisele põhikooli ja gümnaasiumi järgselt. Samas ei olnud ühtegi Rajaleidja töötajat, kes oleks väitnud, et programm ei ole nimetatud kitsaskohtade lahendamisele panustanud. Üle poole vastajatest (53%) leidis, et programm on aidanud pigem kaasa õpingute katkestamise vähenemisele ning ligikaudu 40% arvasid, et programm on pigem kaasa aidanud õpingute jätkamisele põhikooli ja gümnaasiumi järgselt. Neid, kes arvasid, et programmil on olnud oluline mõju õpingute katkestamise vähenemisele, oli siiski vähe (11%), veidi enam oli aga neid, kes hindasid programmi mõju väga oluliseks õpingute jätkamisele põhikooli (23%) ja gümnaasiumi järgselt (22%). Muude aspektide osas, millele on programm kaasa aidanud, tõi üks vastaja välja näiteks seda, et tänu Rajaleidjale räägitakse meedias nüüd muutunud õpikäsitusest ja selle rakendamisest.

Rajaleidja fookusgrupi osalejad nägid keskuste rolli koolist väljalangevuse ja õpingute katkestamise ennetamisel olulisena, eriti mis puudutab **varajast märkamist**. Seejuures peeti väga oluliseks ka toimivat koostööd lapsevanemate ja lasteaedadega, mille tekkimisele tuleb aga anda aega – näiteks peab muutuma **lapsevanema valmisolek küsida ja võtta vastu pakutavat abi** (seda nimetati ka küsitlustes ühe olulise mõju takistava tegurina). Lisaks mainiti Rajaleidja fookusgrupis, et põhiharidusest väljalangevus on viimase 10 aasta jooksul oluliselt langenud ning sellele on aidanud kaasa just põhihariduses rakendatavad tugimeetmed, erinevad õppevormid ja eriklassid. Küll aga on Rajaleidja fookusgrupi hinnangul väljalangevus **endiselt suur probleem gümnaasiumides ja kutsekoolides** ja seda eelkõige põhjusel, et sealsed **tugisüsteemid ei ole piisavad ning puudub vajalik paindlikkus**. Seetõttu on gümnaasiumiastmes ja kutsekoolides ka Rajaleidja teenuste pakkumine raskem. Oluliseks peetakse ka tugisüsteemide järjepidevust – kui laps on lõpetanud põhikooli näiteks lihtsustatud õppekava alusel, vajab ta suure tõenäosusega ka jätkuvat tuge kutsekoolis.

Täiendava programmi mõjuna mainiti Rajaleidja fookusgrupis, et kuigi keskused on tegutsenud alles ligikaudu 2,5 aastat, on viimastel aastatel tõusnud teemana üles **tugispetsialistide vajadus** ja järjest enam on hakatud **mõistma tugispetsialistide rolli ja olulisust**. Siiski, sarnaselt küsitluste tulemustele mainiti ka fookusgruppides ning intervjuudes mõju ühe pärssiva tegurina **kitsaskohti esmatasandil**. Eelkõige on probleeme piisava ressursi tagamisega (puudus nii finantsvahenditest kui spetsialistidest tööturul) – kui haridusasutustel ei ole võimalik rakendada näiteks II tasandi spetsialistide poolt soovitatud meetmeid, ei täida ka programm oma eesmärgi soovitud määral ning mõju strateegilistele eesmärkidele jääb samuti väiksemaks.

Ka **koolidel** paluti küsitluse raames hinnata Rajaleidja keskuste loomise mõju eelpool vaadeldud aspektidele (Joonis 55). Tuleb märkida, et koolide puhul oli veelgi enam neid, kes ei osanud anda hinnangut Rajaleidja keskuse poolt osutatavate teenuste mõjususele. Vaid 24% vastajatest hindasid Rajaleidja keskuse mõju seoses õpingute jätkamisega gümnaasiumi järgselt ning alla poole oli neid, kes hindasid mõju ülejäänud kahele aspektile. Vastajate seas oli märgatav osakaal neid, kes leidsid, et keskuste loomine (pigem) ei ole kaasa aidanud õpingute katkestamise vähenemisele (20%). Neid, kelle hinnangul on keskuste loomisel olnud oluline mõju õpingute katkestamise vähenemisele, oli vaid 2%, õpingute jätkamisele põhikooli järgselt 5% ning gümnaasiumi järgselt 3%. Vastajatel, kes arvasid, et Rajaleidja keskuste loomine ei ole nimetatud aspektidele kaasa aidanud, paluti ka oma hinnangut põhjendada. Selgus, et põhjused on seotud nii **programmi siseste** (nt esinevad teatud probleemid omavahelises koostöös, suhtumises, II tasandi tugiteenuste mahus, kvaliteedis, liigne bürokraatia) kui ka **programmi väliste teguritega** (nt tugispetsialistide puudus tööturul, lapsevanemad ei tunnista probleemide olemasolu, koolidel ei ole ressursi soovitatud meetmete rakendamiseks). Lisaks, muude oluliste aspektide all, millele on Rajaleidja keskuste loomine 2014. aastal maakonnas koolide hinnangul kaasa aidanud, mainiti näiteks **kaasava hariduse olemuse teadvustamist**.

Joonis 55. Koolitöötajate hinnang sellele, kuivõrd on aidanud Rajaleidja keskuste loomine 2014. aasta sügisel kaasa ... (n=576)

Allikas: ankeetküsitlus

Fookusgrupis mainisid haridusasutused, et Rajaleidja süsteem, tänu millele on lapsed saanud õige õppevormi ja -koha, on tegelikult alles juurdumas. Kuigi on tõenäoline, et tuge saanud lapsed viivad oma õpingud ka lõpuni, läheb tulemuste ilmnemiseks veel aega. Täiendava programmi mõjuna toodi välja, et tänu Rajaleidja keskustele on loodud teatud **turvalisus** – see tähendab, et on üks kindel koht, kuhu abivajajatel on võimalik pöörduda. Ka intervjuudes mainiti, et tänane süsteem on loonud olukorra, kus igaühel on siiski võimalik mingil määral abi saada. Teisisõnu, programmi esimese paari aastaga on tekkinud **süsteemne baas**, mida saab edasi arendada.

Nagu juba korduvalt nenditud, on ÕKP panuse suurust strateegiliste eesmärkide saavutamisel siiski keeruline määratleda, kuna vastavate näitajate saavutamist mõjutavad ka muude EÕSi programmide (nt Üldharidusprogramm, Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid) raames elluviidavad tegevused ning mitmed programmist sõltumatud tegurid. Fookusgruppides toodi siinkohal näitena, et koolist väljalangevuse vähenemise põhjuseks võib ühelt poolt olla nii programmi raames pakutav nõustamine, kuid teisalt võib see olla koolis rakendatud meetmete tagajärg või lähedaste poolt pakutav tugi. Ühe väljalangevust mõjutava tegurina nimetati nii fookusgruppides kui ka intervjuudes **lastega seotud probleemide süvenemist**, sealhulgas näiteks psühhiaatriliste diagnooside suurenemist. Siinkohal

oleks vaja enam tegeleda probleemide **põhjuste väljaselgitamisega ning probleemide ennetamisega**. Praegu tegeletakse pigem tagajärgedega (nt II tasandi ressursist kulub oluline osa nõustamisjuhtumitele, mitte probleeme ennetavatele tegevustele), mis pikas perspektiivis ei ole jätkusuutlik ning pärsib lõpuks ka soovitud mõjude avaldumist.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

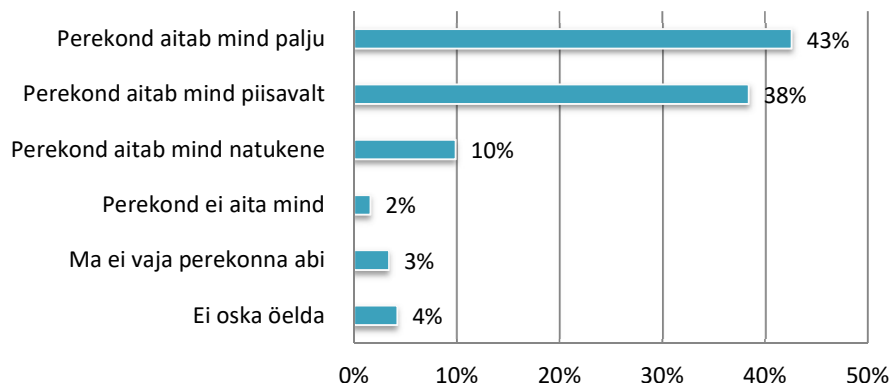
- Kuigi programmi rakendamisega seotud EÕSi mõjuindikaatorite sihttasemed on liikunud positiivsete muutuste suunas, on ÖKP panuse suurust strateegiliste eesmärkide saavutamisel keeruline määratleda, kuna vastavate näitajate saavutamist mõjutavad ka muude EÕSi programmide raames elluviidavad tegevused ning mitmed programmist sõltumatud tegurid.
- Rajaleidja keskuste töötajad näevad keskuste loomise mõju õpingute katkestamise vähenemisele, ning õpingute jätkamisele põhikooli ja gümnaasiumi järgselt võrreldes koolidega märgatavalt olulisemana. Koolitöötajate seas oli aga tunduvalt rohkem neid, kes ei osanud vastavat mõju hinnata, mis võib tuleneda sellest, et programmi rakendamine on alles poole peal ning mõjude avaldumiseks ja märkamiseks on vaja anda aega.
- Kuna laste ja noorte õppetegevuse ja karjäärivalikute toetamine läbi haridustugiteenuste osutamise loob eeldused selleks, et noored ei katkestaks oma õpinguid, võib järeldada, et ka Õppe- ja karjäärinõustamise programmi tegevustel on arvestatav panus haridusest väljalangevuse vähendamisele.

3.6.2 Karjääriteenuste mõju noorte valikutele

Hindamisküsimused: Millist rolli mängivad karjääriteenused noorte valikute tegemisel? Kas ja mil määral mõjutavad karjääriteenused noorte haridusvalikuid riigi/majanduse jaoks oluliste valdkondade ja/või haridustasemetega kasuks?

Selleks et mõista, kui suurt rolli mängivad karjääriteenused noorte valikute tegemisel ja seeläbi mõjutavad (strateegiliste) eesmärkide saavutamist, on vaja vaadata ka programmiväliste tegurite rolli valikute tegemisel. Selleks uuriti küsitluses lastelt (koolinoortelt), kui palju aitavad neid **edasiõppimise ja elukutse valikute tegemisel perekond ja sõbrad**. 43% vastajatest ütles, et perekond aitab palju ning 38% vastas, et perekond aitab piisavalt. Vaid 2% märkis, et perekond ei aita neid. Samuti oli väga vähe neid, kes leidis, et ei vaja perekonna abi (3%)(Joonis 56).

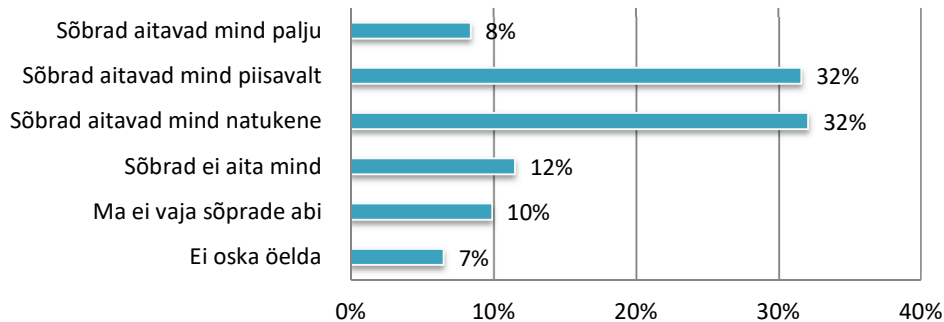
Joonis 56. Koolinoorte hinnang sellele, kuivõrd aitab neid edasiõppimine ja elukutse valikute tegemisel perekond (n=383)

Allikas: ankeetküsitlus

Küsimusele, **kui palju aitavad edasiõppimise ja elukutse valikute tegemisel sõbrad**, oli võrdselt neid, kes arvasid, et sõbrad aitavad piisavalt ja sõbrad aitavad natuke (32%). Neid, keda sõbrad aitavad palju, oli 8% ja neid, keda sõbrad ei aita, oli 12% vastajatest (Joonis 57).

Joonis 57. Koolinoorte hinnang sellele, kuivõrd aitavad neid edasiõppimine ja elukutse valikute tegemisel sõbrad (n=383)

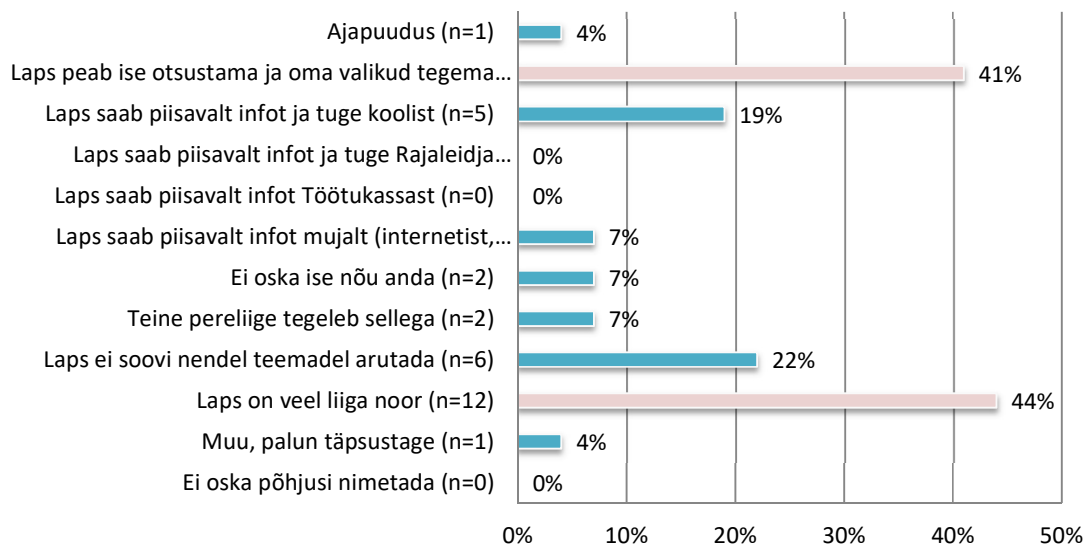

Allikas: ankeetküsitlus

Ka **lapsevanematelt** uuriti küsitluses, **kui tihti nad arutavad oma lapsega edasiõppimise ja elukutse valiku teemadel**. Kõige enam vastajaid (61%, n=224) märkis, et arutavad lapsega nendel teemadel aeg-ajalt. Vastajatest 27% ütles, et arutavad nendel teemadel sageli ja 11% tõi välja, et arutavad karjääriteemadel harva. Neid, kes ei aruta nendel teemadel kunagi, oli vaid 1%.

Täiendavalt uuriti neilt lapsevanematelt, kes arutavad oma lapsega edasiõppimise ja elukutse valiku teemadel **harva või ei aruta kunagi** (n=27), vähese arutelu **põhjuseid**. Veidi alla poole põhjendasid, et laps on veel liiga noor ning teine sama palju tõi välja, et laps peab ise otsustama ja oma valikud tegema. Samas ca 1/5 vastajatest ütles, et laps ei soovi nendel teemadel arutada ja veidi vähem tõi välja, et laps saab piisavalt infot ja tuge koolist (Joonis 58).

Joonis 58. Põhjused, miks lapsevanemad ei ole lastega edasiõppimise ja elukutse valiku teemadel arutanud või on teinud seda harva (n=27)

Allikas: ankeetküsitlus

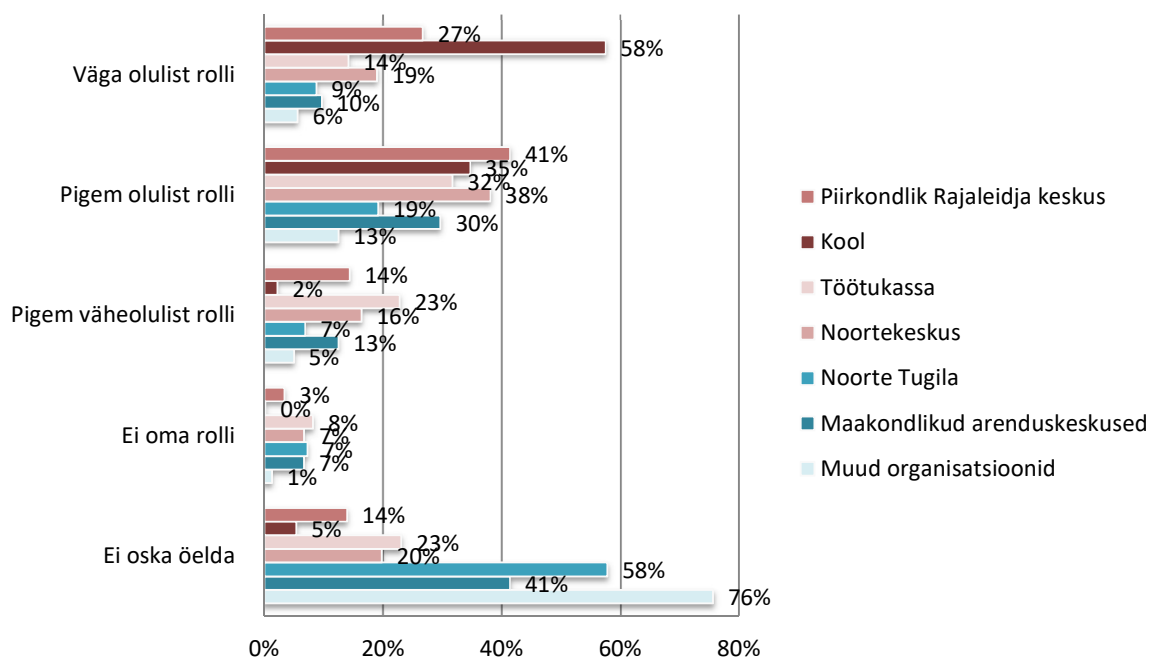
Niisiis eelnevast nähtub, et eriti oluliseks peavad lapsed edasiõppimise ja elukutse valikute tegemisel oma perekonna abi. Intervjuude käigus NEET-noortega (vt Lisa 5) tõi samuti kaks noort välja, et karjääriteemadel arutatakse nii sõprade, tuttavate kui ka pereliikmetega. Samuti mainis üks intervjuueeritav, et tutvusringkonnas otsustatakse üldjuhul karjäärivalikute osas ise või tehakse seda vanemate surve all. Ühtlasi nenditi, et see, kui olulisel määral mõjutab perekond karjääriga seotud valikuid, oleneb ikkagi konkreetsest perekonnast. Eelnevaid tulemusi kinnitavad ka muud hindamise raames intervjuueeritud osapooled, kes mainisid, et noorte edasiõppimise ja elukutse valikute tegemist mõjutavad oluliselt pere ja sõbrad, kuid on ka palju individuaalseid põhjuseid, miks tehakse üks või teine valik (nt tervis, võimed), samuti avaldab mõju meedias kajastatav info, kutsehariduse (erialade) atraktiivsus jms.

Et selgitada välja **Rajaleidja olulisust selles osas, kuidas jõuab info karjääriteenuste kohta lasteni**, küsiti viimastelt, kust nad on saanud peamiselt infot karjääriteenuste kohta (näiteks kuidas karjäärinõustaja poole pöörduda ja kuidas ta neid aidata saab ning kust leida vajalikku infot). Kõige enam märgiti **infoallikatenä ära õpetajad** (59%), Rajaleidja kodulehte mainiti infoallikana ca 1/4 vastajate poolt (Tallinnas vaid 15%). Samuti eristusid viimase puhul vene emakeelega lapsed, kellest märkisid Rajaleidja kodulehte kui infoallika ära vaid 15%. **Muude infoallikate** all nimetasid Rajaleidja keskuse (üldiselt) ära veel 2 vastajat:

- “Koolis käis Rajaleidja karjäärinõustaja.”
- “Koolis on käinud Rajaleidja karjäärinõustaja ning tutvustanud võimalusi.”

Ankeetküsitluse raames uuriti ka koolidelt ning Rajaleidja töötajatelt, kui olulisena nad näevad **erinevate asutuste/organisatsioonide rolli noorte õpi- ja karjäärivalikute toetamisel**. Koolide ankeetküsitlusele vastajad nägid väga olulist ja pigem olulist rolli kõige enam koolidel endil (93%), veidi vähem Rajaleidja keskustel (68%), Noortekeskustel (57%) ja Töötukassal (46%) (Joonis 59).

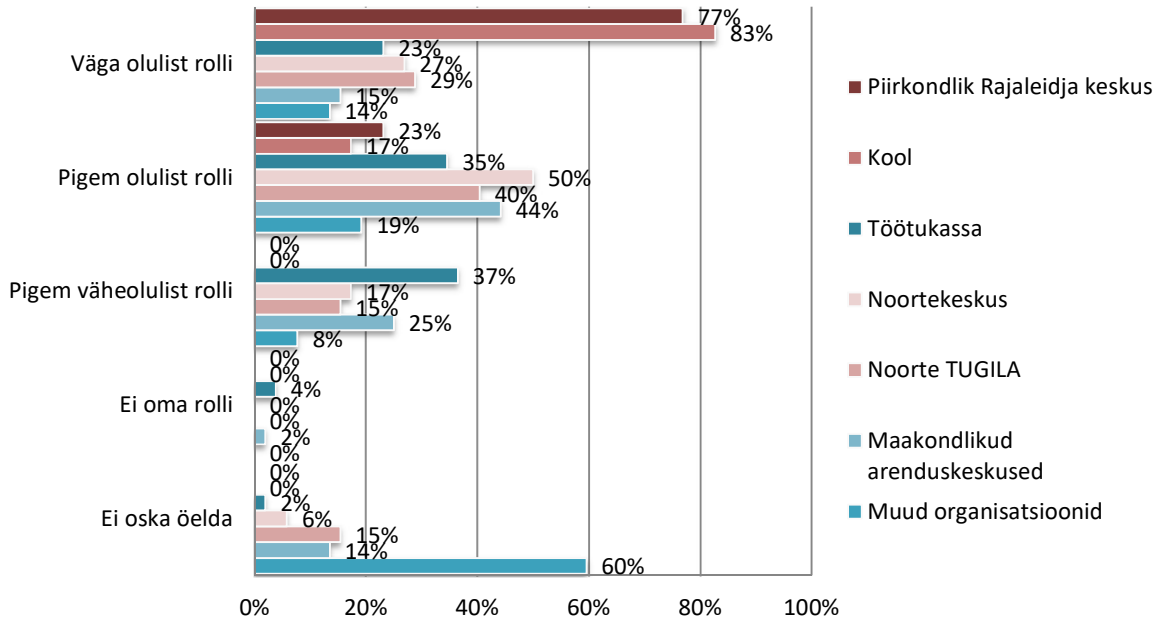
Joonis 59. Koolitöötajate hinnang sellele, kui olulisena nad näevad erinevate osapoolte rolli nende koolis õppivate noorte õpi- ja karjäärivalikute toetamisel (n=464)

Allikas: ankeetküsitlus

Kõik Rajaleidja küsitlusele vastajad nägid aga Rajaleidja keskustel ning koolidel kas väga olulist või pigem olulist rolli. Erinevalt kooli töötajatest tõid Rajaleidja keskuste vastajad enam esile ka Noorte Tugilat (69%) ja veidi vähem maakondlikke arenduskeskusi. Ka Noortekeskustel (77%) ja Töötukassal (58%) nähti erinevalt koolide vastajatest märgatavalt suuremat rolli (Joonis 60).

Joonis 60. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kui olulisena nad näevad erinevate osapoolte rolli noorte õpi- ja karjäärivalikute toetamisel (n=52)

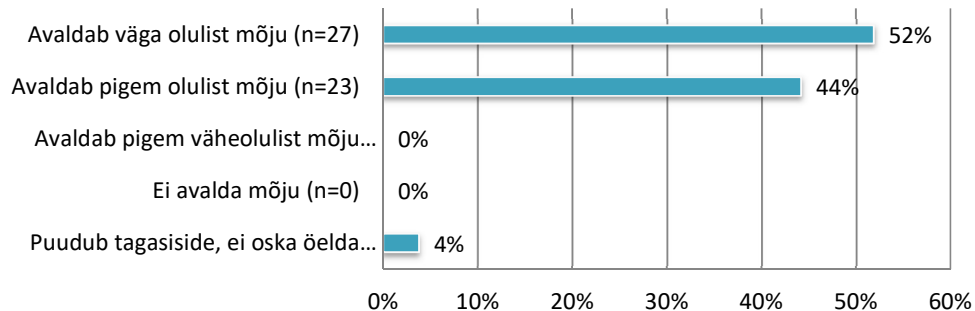

Allikas: ankeetküsitlus

Lisaks paluti Rajaleidja töötajatel anda hinnang selle kohta, kuivõrd avaldab karjääriteenuste mõju nende klientide valikute kujundamisele, näiteks kas noorte edasised valikud on olnud tänu nõustamisele teadlikumad. Üle poole vastajatest (52%) märkis, et mõju klientide valikute kujundamisele on olnud oluline ning natuke alla poole (44%) hindas mõju pigem oluliseks. 4% vastajatest ei osanud hinnangut anda (Joonis 61). Rajaleidja poolt antud hinnangut kinnitab ka SA Innove poolt kogutud klienditagasiside, mida küsitakse alates märtsist 2016 iganädalaselt soovitusindeksi metoodika alusel. 82.3% karjääriteenuse saajatest leiab, et tänu karjääriteenusele on lastel edasisi õppimise ja tööga seotud valikuid lihtsam teha⁷⁹.

⁷⁹ Programmi seirearuanne (TAT, 2016).

Joonis 61. Rajaleidja keskuste töötajate hinnang sellele, kuivõrd avaldab karjäärinõustamine mõju nende klientide valikute kujundamisele (n=52)

Allikas: ankeetküsitlus

Ka fookusgruppides uuriti, millist rolli nähakse karjääriteenustel üleüldiselt ja kuivõrd aitab nende teenuste osutamisele kaasa Rajaleidja. Rajaleidja fookusgrupis toodi välja, et kuna Rajaleidjasse on koondunud pea kõige suurem hulk karjäärinõustajaid ja neid koolitatakse pidevalt (võrgustikus) siis Rajaleidjal on karjäärinõustamises kindlasti oluline roll. Lisaks märgiti üha kasvavat nõudlust karjääriteenuste järele. Näiteks kui programmi alguses tuli teha selles valdkonnas rohkem turundust, siis nüüd kutsuvad koolid ise nii Rajaleidjat kui Töötukassat oma koolidesse rääkima.

Vaadates veel programmiväliseid ja karjäärinõustamisega mitteseotud tegureid, mis mõjutavad samuti edasiõppimise- ja elukutsevalikute tegemist, toodi haridusasutuste fookusgrupis välja, et Eestis on kavandamisel seaduse muudatus, mis lubab alla 18-aastast last tööle võtta ilma Töötukassaga konsulteerimata (erilubasid kasutamata). Sellel saab fookusgrupi hinnangul olema kindlasti positiivne mõju karjäärivalikutele – teismeeas noortel on võimalik näha ja kogeda, mida kujutavad endast erinevad ametid ning teha seeläbi hiljem kaalutletumaid otsuseid. Samuti mainiti fookusgruppides, et noorte valikute tegemisele aitavad kaasa näiteks sellised meetmed nagu töövarjupäev ning ametituvastused külalisesinejate poolt. Veelgi enam peeti oluliseks ühiseid õppereise ettevõtetesse ja kutseõppeasutustesse, kuigi nende korraldamine nõuab koolidelt palju aega ja ressursi, samuti vastutulelikkust õpetajate poolt (lapsed puuduvad tundidest).

Niisiis on väga tähtis, et laps näeks erinevaid ameteid ja nendega kaasnevat töökeskkonda enne, kui ta langetab oma lõpliku otsuse ühe või teise valiku kasuks. Hästi läbi kaalutud otsused panustavad ka lõppkokkuvõttes õpingute katkestamise vähenemisele.

Küsimuse 'Kas ja mil määral mõjutavad karjääriteenused noorte haridusvalikuid riigi/majanduse jaoks oluliste valdkondade ja/või haridustasemete kasuks?' osas olid intervjuueeritavate ja ka fookusgrupi seisukohad väga sarnased. Toodi välja, et karjäärinõustamise ülesanne ei ole kallutada inimese otsust ühe või teise valiku kasuks, öelda, millises koolis tuleks õpinguid jätkata või millise ametikoha kasuks otsustada. Karjäärinõustamise ülesanne on noort toetada ja vaadata, kas inimese valik on kooskõlas tema võimete ja huvidega. Õpingute jätkamine näiteks üldkeskhariduses või kutsehariduses peaks jääma noore enda otsustada ja vastutada, kuid see, millises suunas noor oma valikud teeb, on jällegi riigi kätes (nt kutsehariduse kuvand). Lisaks mainiti, et ootused aeg-ajalt erinevad pakutavast – noored ootavad karjäärinõustajalt, et nad ütleks konkreetselt, mida tuleks edasi teha.

Peamised tähelepanekud ja järeldused:

- Nii karjäärinõustamine kui ka karjääriinfo vahendamine omavad rolli noorte edasiõppimise ja elukutse valikute tegemisel, kuid on ka palju muid tegureid, mis avaldavad mõju noorte valikutele

(nt perekond, sõbrad, tuttavad, erinevad haridusasutuste poolt rakendatavad meetmed nagu töövarjupäev, ettevõtete ja kutseõppeasutuste külastused, ametitutvustused koolides jms).

- Kuigi lapsed peavad eriti oluliseks perekonna abi edasiõppimise ja elukutse valikute tegemisel, on tänasel päeval arvestatav hulk lapsevanemaid, kes arutavad oma lastega neil teemadel harva või ei tee seda üldse (nende hinnangul peavad lapsed ise otsustama ja oma valikud tegema või on nende arvates lapsed liiga noored selliste teemade käsitlemiseks). Seega on oluline tõsta lapsevanemate teadlikkust nende rolli olulisusest lapse toetamisel karjäärivalikute tegemisel.
- Nii koolitöötajad kui Rajaleidja keskuste töötajad hindavad noorte õpi- ja karjäärivalikute toetamisel kõige kõrgemalt just enda organisatsiooni rolli. Lisaks koolile ja Rajaleidja keskustele omavad teatavat rolli ka noortekeskused, Noorte Tugila ja Töötukassa.
- Karjääriteenuste ülesanne ei ole mõjutada noorte haridusvalikuid riigi ja majanduse jaoks oluliste valdkondade kasuks, vaid pakkuda noorele vajalikku tuge otsusele jõudmisel.

3.6.3 Kokkuvõtlik hinnang programmi mõjususele

Laste ja noorte õppetegevuse ja karjäärivalikute toetamine läbi haridustugiteenuste osutamise loob kindlasti eeldused selleks, et nende haridustee ei katkeks, mistõttu võib eeldada, et ka Õppe- ja karjäärinõustamise programmi tegevustel on arvestatav panus koolist väljalangevuse vähendamisele. Küll aga on programmi mõju suurust valdkondlike kõrgemate eesmärkide täitmisel keeruline määratleda, kuna ühelt poolt mõjutavad nende saavutamist ka muud seotud programmid ja välised tegurid ning teisalt programmi rakendamine alles kestab, mistõttu läheb mõjude avaldumiseks veel aega.

4. Peamised järeldused ja soovitus

Tuginedes läbiviidud hindamise tulemustele esitatakse alljärgnevalt (Tabel 11) ettepanekud/soovitused edaspidiseks teenuste arendamiseks või ümberkujundamiseks nõnda, et **programmi tegevused oleksid asjakohasemad ja efektiivsemad seatud eesmärkide saavutamisel, teenused oleksid sihtgrupile paremini kättesaadavad ja kvaliteetsemad ning süsteem oleks jätkusuutlik ka peale toetusrahade perioodi lõppu.**

Soovituste **raskusaste** näitab, kui lihtne/raske on soovitus rakendada. Hinnang antakse skaalal: lihtne – keskmine – raske ning põhjendus (nt kas soovitus rakendamine nõuab palju ressursse, kas võtab palju aega, kas seda on tehtud varem). **Mõju** näitab, kui oluline on soovitus, ehk mida selle rakendamine reaalselt muudab. Hinnang antakse skaalal: väike – keskmine – suur ning põhjendus.

Tabel 11. Peamised järeldused ja soovitused

Teema	Viited	Järeldus	Soovitus	Vastutaja	Raskus (Lihtne/Keskmine/ Raske)	Mõju (Vähene/ Mõõdukas/Oluline)
1. Indikaatorite asjakohasus	3.1.1	Kuigi kõik programmi indikaatorid vastavad suuremal või vähemal määral SMART kriteeriumidele, esineb nende määratluses puudujääke, mis võivad takistada järelduste tegemist programmi eesmärkide täitmise kohta.	Indikaatorite spetsiifilisuse ja asjakohasuse suurendamiseks on soovitatav lisada teatud indikaatoritele täpsustused (nt allmärgusena või lisada võimalusel asjakohased viited ja märkused indikaatorite selgitusse), et oleks arusaadavam, mida mõõdetakse (nt mõiste 'bränd' selgitus; teenuse saajate arvud maakondade lõikes; sihtgruppide 'lapsed', 'õppurid', 'noored' määratlused).	HTM	Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)	Vähene (ÕKP mõju sellest tulenevalt ei muutu)
2. Indikaatorite asjakohasus	3.1.1	Indikaator 'Osakaal väikekoolidest (alla 150 õpilase), kes kasutavad ESFist toetatud piirkondlike õppenõustamiskeskuste pakutavaid teenuseid' sisaldab eksitavat infot viidates piirkondlikele õppenõustamiskeskustele, mis tänasel päeval tegutsevad vaid mõnes omavalitsuses.	Nimetatud indikaator on soovitatav sõnastada järgnevalt: 'Osakaal väikekoolidest (alla 150 õpilase), kes kasutavad Rajaleidja keskuste pakutavaid teenuseid'.	HTM	Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)	Vähene (ÕKP mõju sellest tulenevalt ei muutu)
3. Indikaatorite asjakohasus	3.1.1	Indikaator 'Teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest elanike hulgas' ei ole piisavalt programmi-spetsiifiline (ei mõõda ainult programmi panust), kuna elanike teadlikkuse kasvu mõjutavad lisaks programmile suure tõenäosusega ka muud osapooled ja tegevused. Seetõttu ei saa indikaatori sihttaseme saavutamisel olla kindel, et see on tingitud ainult programmist.	Kaaluda indikaatori 'Teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest elanike hulgas' mõõtmisest loobumist ÕKP kontekstis, kuna see ei anna piisavalt täpset infot programmi tegevuste panuse kohta	HTM	Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)	Vähene (ÕKP mõju sellest tulenevalt ei muutu)
4. Indikaatorite asjakohasus	3.1.1	Programmi indikaatorid ei anna ammendavat ülevaadet programmi tulemuslikkusest. Meetmete 1 ja 2 mõõdikud ei kata meetmete eesmärkide kogu sisulist ulatust – indikaatorite põhjal ei ole võimalik näiteks järeldada, kuidas hindavad	Kaaluda indikaatori määramist selleks, et mõõta kaasaegsete meetodikate ning hindamisvahendite kasutamist spetsialistide poolt (meede 2). Kaasata teenuste kvaliteedi mõõtmiseks indikaatorina juba programmi raames	HTM, SA Innove	Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)	Vähene (ÕKP mõju sellest tulenevalt ei muutu)

		teenuste kättesaadavust lapsevanemad ning mil määral kasutavad spetsialistid oma töös kaasaegseid hindamisvahendeid ja meetodikaid	mõõdetav soovitusindeks. Töötada välja instrument, kuidas ja millistelt sihtgruppideelt uurida haridustugiteenuste kättesaadavust			
5. Indikaatorite asjakohasus	3.1.1	Mitmed programmi indikaatorid mõõdavad mitut aspekti (nt sihtrühma) korraga, mistõttu on nende põhjal keeruline saada täpsemat ülevaadet programmi rakendamise edukuse kohta.	Kaaluda eraldi sihttasemetega määramist nendele indikaatorite aspektidele, mille puhul peetakse nende mõõtmist oluliseks (nt indikaatori 'Nõustamisteenuseid saanud lastevanemate, haridustöötajate ja kõrgharidustasemel hõivatud olnud noorte arv' puhul eraldi sihtmäärad lapsevanematele, haridustöötajatele ja kõrgharidustasemel hõivatud olnud noortele).	HTM	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Vähene (ÕKP mõju sellest tulenevalt ei muutu)</i>
6. Indikaatorite asjakohasus	3.1.1	Indikaatori 'Rahuldatud ja esitatud taotluste suhe esmatasandi teenusele' puhul ei ole lõplikult selge selle mõõtmiseks vajalike andmete kogumise ja tõlgendamise meetodika.	Koostada indikaatori 'Rahuldatud ja esitatud taotluste suhe esmatasandi teenusele' mõõtmiseks andmete kogumise ja tõlgendamise meetodika, mis võimaldab teha üheselt arusaadavaid järeldusi esmatasandi teenuste vahendamise edukuse kohta.	HTM	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Vähene (ÕKP mõju sellest tulenevalt ei muutu)</i>
7. Programmi sekkumisloogika	3.1.2	Programmi teadlikkuse suurendamisele suunatud tegevuste (meede 3) eesmärk on sõnastatud võrdlemisi kõrgel tasandil ('Kasvab teadlikkus haridustugiteenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest'), eeldades ka programmiväliste tegevuste ja osapoolte (nt haridusasutused, Töötukassa, noortekeskused, meedia vm) panust. Seetõttu on keeruline eristada programmi panust eesmärgi saavutamisel.	Kaaluda nimetatud eesmärgi sõnastamist selliselt (kitsamalt), et oleks võimalik mõõta eelkõige programmi panust programmi peamise sihtgrupi (lapsed ja noored) teadlikkuse kasvule Rajaleidja keskustest ja nende poolt pakutavatest teenustest ning üldiselt õppimis- ja tööturuvõimalustest.	HTM	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Vähene (ÕKP mõju sellest tulenevalt ei muutu)</i>
8. Programmi sekkumisloogika	3.1.2	Sihtrühmad (koolid, lasteaiad) peavad oluliseks meetodiliste ja juhismaterjalide olemasolu ja kättesaadavaks tegemist Rajaleidja keskuste poolt. Puudust tuntuks alusharidusele suunatud materjalidest.	Pöörata enam tähelepanu alusharidust puudutavate meetodiliste ja juhendmaterjalide kättesaadavuse tagamisele	HTM, SA Innove	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Mõõdukas (programmi suurem mõju erinevatele sihtgruppidele)</i>
9. Programmi	3.1.3	Lapsed, kelle hariduslik erivajadus on seotud andekusega, ei saa piisavalt tähelepanu, kuna suur osa ressurssidest on	Programmi raames võiks pöörata enam tähelepanu andekate laste vajadustele ning suunata enam ressursse nendega tegelemiseks	HTM, SA Innove	<i>Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavaid)</i>	<i>Mõõdukas (programmi suurem mõju erinevatele)</i>

kooskõla sihtrühma vajadustega		suunatud nende toetamisele, kel on õpi-ja/või käitumisraskused.	(nt koolitada selles osas haridusasutuste töötajaid, koostada juhendmaterjale)		<i>lisaressursse või ressursside ümberplaneerimist)</i>	<i>sihtgruppidele)</i>
10. Programmi kooskõla vajadustega; programmi tulemuslikkus	3.1.3, 3.3.1	Nii haridusasutused kui ka Rajaleidja keskused näevad probleemide ennetamisel ühe olulise vajadusena haridusasutuste õpetajate teadmiste ja oskuste tõstmist töötamaks hariduslike erivajadustega lastega.	Tugevdamiseks õpetajate ettevalmistust HEV-lastega töötamiseks, on soovitatav juba õpetajate baaskoolitusse põimida rohkem kursuseid, mille tulemusena suureneks nende teadmised ja oskused HEV-lastest abistamiseks.	HTM	<i>Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavaid lisaressursse)</i>	<i>Möödukas (tugiteenuste kvaliteet ja pakkumise suutlikkus I tasandil tugevneb. Teataval määral väheneb täiendavate tugispetsialistide kaasamise vajadus)</i>
11. Programmi asjakohasus	3.1.4	ÕKP kavandamisel ei ole analüüsitud tegevuste eeldatavat mõju ning programmdokument ei hõlma selget probleemianalüüsi.	Peale programmi lõppemist pöörata enam tähelepanu sarnaste tegevuste planeerimisel valdkondlike probleemide kaardistamisele (probleemipuu) ja dokumenteerimisele, tegevuste mõjude eelhindamisele ning sekkumisloogika struktuuri, indikaatorite ja eelarve täpsustamisele.	HTM	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Möödukas (planeerimisvigade vältimine, kõik tegevused seostatud probleemidega, mida soovitakse lahendada)</i>
12. Programmi asjakohasus ja tulemuslikkus	3.1.2, 3.2.1, 3.3.1	I tasandi õppenõustamisteenuste vahendamine haridusasutustele ei ole õnnestunud plaanipäraselt, mis ühelt poolt tuleneb haridusasutuste tagasihoidlikust huvist teenuse vastu ning teisalt vastavate spetsialistide vähesest kättesaadavusest tööturul.	Kaaluda loobumist programmi tegevusest 'I tasandi õppenõustamisteenuste vahendamine haridusasutustele' keskenduda eelkõige II tasandi tugiteenuste pakkumisele ja arendamisele.	SA Innove	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua lisaressursse)</i>	<i>Möödukas (olemasoleval ressursil on võimalik suunata otstarbekamalt suurema mõjuga tegevustele)</i>
13. II tasandi teenuste kvaliteet	3.1.4, 3.2.1	Kuna keerulisi juhtumeid on järjest enam, tunnevad Rajaleidja spetsialistid vajadust koolituste järele, mis keskenduks keerulistes olukordades hakkamasaamisele. On Rajaleidja spetsialiste, kes tunnevad, et neil jääb teadmistest ja oskustest puudu HEV-lastest nõustamisel.	Pöörata enam tähelepanu selliste koolituste läbiviimisele, mis aitaksid Rajaleidja spetsialistidel tulemuslikumalt nõustada HEV-lapsi (nt HEV laste karjäärinõustamine). Samuti võimaldada rohkem valdkonnaspetsiifilisi koolitusi (nt keerulisemate juhtumitega toimetulek) ning jätkata kovisioonide läbiviimisega.	SA Innove	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Möödukas (programmi suurem mõju erinevatele sihtgruppidele läbi kvaliteetsete ja vajadustele vastavate teenuste osutamise)</i>
14. II tasandi teenuste	3.2.1	On Rajaleidja spetsialiste, kes tunnevad, et neil ei ole piisavalt kaasaegseid hindamisvahendeid oma töö tegemiseks.	Rajaleidja keskuste poolt pakutavate haridustugiteenuste kvaliteedi tagamise seisukohast on oluline kindlustada, et kõikidel Rajaleidja keskuste spetsialistidel oleks	SA Innove	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Möödukas (programmi suurem mõju erinevatele sihtgruppidele läbi</i>

kvaliteet			piisavalt tööülesannete täitmiseks vajalikke hindamisvahendeid.			kvaliteetsete ja vajadustele vastavate teenuste osutamise)
15. Programmi välised tegurid, I ja II tasandi teenuste kättesaadavus ja kvaliteet	3.1.4, 3.2.2, 3.4.3	Programmi rakendamist ja seeläbi õppenõustamisteenuste kättesaadavust on teataval määral negatiivselt mõjutanud õppenõustamisspetsialistide vähesus eeskätt I tasandil (haridusasutustes). See on tingitud nii haridusasutuste piiratud ressurssidest (puuduvad vajalikud vahendid ametikohtade loomiseks või konkurentsivõimelise töötasu maksmiseks) kui ka spetsialistide ameti vähesest väärtustamisest üldiselt. Sageli täidavad koolide töötajad mitmeid erinevaid rolle, millest tugiteenuse osutamine on vaid üks.	Tugispetsialistide (logopeedid, psühholoogid, eripedagoogid) vähesusega seotud küsimuse lahendamiseks on vajalik kaardistada selle põhjused, millega tegelemiseks tuleb omakorda rakendada asjakohaseid meetmeid (nt suurendada vastuvõttu ülikoolides vajalikele erialadele, tagada tugispetsialistidele konkurentsivõimeline töötasu, viia haridusasutustes palgakorraldus kooskõlla töötajate vastutuse ja ülesannete keerukusega).	HTM koostöös kooli- pidajatega	Raske (soovituse rakendamine nõuab nii riigi kui KOVide poolt lisaressursse)	Oluline (tugiteenuste kvaliteet ja pakkumise suutlikkus I tasandil tugevneb, vajadus II tasandi teenuste järele väheneb)
16. Programmi välised tegurid, I ja II tasandi teenuste kättesaadavus ja kvaliteet	3.1.3, 3.4.3	Koolides on määratud küll HEV-koordinaatorid, kuid üldjuhul mitte eraldi ametikohana. Seoses koostöö ja info vahetamise ning nõustamisprotsessi tõhusamaks muutmiseks tuntakse haridusasutustes vajadust palgalise juhtumikorraldaja (nt HEVKO) järele, kes hoiab silma peal juhtumi lahendamisel (kogub andmeid, korraldab vestlusringe ning jälgib, kuidas erinevaid meetmeid juhtumi lahendamisel rakendatakse).	Kaaluda HEV-koordinaatori ametikoha loomist näiteks suuremates koolides ja selle riiklikku kaasfinantseerimist.	HTM koostöös kooli- pidajatega	Keskmine (soovituse rakendamine nõuab nii riigi kui KOVide poolt teataval määral lisaressursse)	Oluline (tugiteenuste kvaliteet ja pakkumise suutlikkus I tasandil tugevneb, vajadus II tasandi teenuste järele väheneb)
17. Programmi välised tegurid, I ja II tasandi teenuste kättesaadavus ja kvaliteet, sihtrühmade teadlikkus	3.1.3, 3.2.2	Haridustugiteenuste osutamist ja seeläbi programmi tulemuslikkust mõjutab haridusasutuste ja koolipidajate (KOVide) valmisolek II tasandil tehtud soovituste elluviimiseks nii selleks vajalike finantsressursside tagamise kui ka teema olulisuse teadvustamise seisukohast.	Pöörata veelgi enam tähelepanu selgitustöö tegemisele koolijuhtide ja koolipidajate seas haridustugiteenuste olemusest ja rolli olulisusest laste ja noorte toetamisel.	SA Innove	Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)	Mõõdukas (suurem teadlikkus probleemidest ja nende lahendamise vajalikkusest aitab kaasa ressursside tõhusamale ja eesmärgipärasemale kasutamisele)

18. Programmi välised tegurid, I ja II tasandi teenuste kättesaadavus ja kvaliteet, sihtrühmade teadlikkus	3.1.3, 3.2.2	Haridustugiteenuste osutamise tulemuslikkuse seisukohast on oluline ka lapsevanemate aktiivne kaasamine nõustamisprotsessis – kui lapsevanema teadlikkus nõustamisteenustest ja nende olulisusest on madal ning ta ei osale lapse abistamisega seotud protsessis vajalikul määral, on ka nõustajatel (nii I kui II tasandil) keeruline lapsele tuge pakkuda.	Pöörata veelgi enam tähelepanu lapsevanemate teadmiste tõstmisele tugiteenuste olulisusest, lapsevanemate rollist nõustamisprotsessis ning sellest, kuidas nad ise saaksid oma lastele tuge pakkuda.	HTM, SA Innove	Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavaid lisaressursse või ressursside ümberjagamist)	Mõõdukas (programmi tegevuste suurem tulemuslikkus/mõju)
19. II tasandi teenuste kättesaadavus ja kvaliteet, võrdsed võimalused	3.2.1, 3.3.3	Rajaleidja keskustes on tööl ka vene keelt valdavaid spetsialiste, kuid neid ei ole piisavalt selleks, et katta vajalikku teenusemahtu. Eriti keeruline on venekeelse logopeedilise teenuse tagamine.	Tagada vene keelt rääkivate spetsialistide olemasolu (spetsialistid võivad paikneda suuremates linnades, kuid nende abi peavad saama kasutada ka teiste piirkondade Rajaleidja keskused). Spetsialistide vajadust hinnata jooksvalt ning vastavalt sellele koostada värbamisplaan.	SA Innove	Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavaid lisaressursse või ressursside ümberjagamist). Raskusi võib tekkida soovitud spetsialistide leidmisel)	Mõõdukas (programmi suurem mõju venekeelsele sihtgrupile)
20. II tasandi teenuste kättesaadavus ja kvaliteet, sihtrühmade teadlikkus	3.2.1, 3.3.2	Nii Rajaleidja keskuste kui ka koolitöötajad, leiavad, et teenuste kättesaadavuse parandamiseks tuleb lapsevanemate ja kutsekoolide, aga ka õpilaste puhul rohkem vaeva näha nende teadlikkuse tõstmisel Rajaleidja teenustest.	Pöörata enam tähelepanu Rajaleidja keskuste koostööle kutsekoolidega ja lasteasutustega, samuti lapsevanemate teadlikkuse tõstmisele näiteks selles osas, millistel juhtudel tuleks tugispetsialistide poole pöörduda ja milliste tugispetsialistide abi on võimalik kasutada.	SA Innove	Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavaid lisaressursse või ressursside ümberjagamist)	Mõõdukas (programmi tegevuste suurem tulemuslikkus/mõju kutsekoolide ja lasteasutuste tasandil)
21. Välised tegurid, I ja II tasandi teenuste kättesaadavus ja kvaliteet, programmi tõhusus ja jätkusuutlikkus	3.2.1, 3.2.2, 3.3.1, 3.4.3	Nii programmi raames osutatavate teenuste kui ka üldiselt lastele abi osutamisel on teatavaks kitsaskohaks kujunenud ligipääsu puudumine lapsega seotud andmetele, mida haldavad eri osapooled (ebapiisav info liikumine asutuste vahel pikendab või takistab nõustamise protsessi).	Töötada välja ühtne andmebaas (või siduda olemasolevad andmebaasid), kuhu on koondatud lapse (juhtumiga) seotud teave (nt asjakohane meditsiiniline teave; teenused, mida lapsele on osutatud; meetmed, mida lapse toetamisel rakendatud) ning tagada sellele juurdepääs juhtumiga tegelevatele osapooltele.	HTM, SoM ja muud asjassepuutuvad asutused	Raske (soovituse rakendamine nõuab riigilt lisaressursse)	Oluline (juhtumite lahendamine muutub tõhusamaks, ressurssi on võimalik kasutada otstarbekamalt vältides teenuste dubleerivat osutamist)
22. Sihtrühmade teadlikkus	3.3.1	Kuigi lapsevanemad saavad nõustamisteenustega seotud infot erinevatest allikatest, ei ole see kõigi, eriti	Pöörata enam tähelepanu õppenõustamis- ja nendega seonduvate teenuste (nt rehabilitatsiooniteenused,	SA Innove	Keskmine (soovituse rakendamine nõuab	Mõõdukas (eeldatavalt lapsevanemate

		HEV-laste vanemate, jaoks piisav. Oluliseks kitsaskohaks on olemasoleva teabe kiilustatus eri allikate vahel, mistõttu võtab vajaliku leidmine kaua aega.	psühhiaatriateenused, pereteraapia) info paremale olemasolu tagamisele ja koondamisele, et lapsevanemal oleks lihtsam vajalikku infot leida.		teatavat ressursi)	teadlikkus suureneb, abi küsimiseni jõutakse kiiremini)
23. Karjääriõppe kättesaadavus ja kvaliteet	3.1.2, 3.1.3, 3.3.2	Karjääriteenuste kvaliteet ja kättesaadavus koolis sõltub teataval määral ka kooli võimalustest ja valikutest. Karjääriõppe korraldamisega seotud ametikoha puudumine koolis on üks peamisi põhjuseid, miks ei paku koolid täna karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis. Koolides, kus puudub tasustatud karjäärikoordinaatori ametikoht, tugineb karjääriõppe korraldamine tihtilugu koolitöötajate enda initsiatiivikusele ja missioonitundele.	Kaaluda rohkem kohustuslike elementide (nt karjääriõpe kui kohustuslik õppeaine, ettevõtete, kutseõppeasutuste külastamine) lisamist karjääriõppe korraldamisse koolides ning karjäärikoordinaatori ametikoha loomist koolides ja selle riiklikku kaasfinantseerimist.	HTM koostöös kooli- pidajatega	Keskmine (soovituse rakendamine nõuab nii riigi kui KOVide poolt teataval määral lisaressursse)	Oluline (karjääriteenuste kvaliteet I tasandil tugevneb, vajadus RL karjäärinõustamise järele pikemas perspektiivis väheneb)
24. Karjääriteenuste kättesaadavus, kvaliteet ja tõhusus	3.2.1, 3.4.1	Programmi planeerides peeti individuaalse karjäärinõustamise osutamist vajalikuks selleks, et toetada õpilasi karjääriplaani koostamisel põhikooli lõpuks, kuid programmi rakendamise käigus on ilmnunud, et Rajaleidja keskuste tugi karjääriteenuste valdkonnas oleks tõenäoliselt tõhusam ja mõjusam nõustades õpetajaid ja koole karjääriõppe läbiviimisel ning osutades individuaalset karjäärinõustamist neile lastele, kes seda soovivad ja rohkem vajavad (nt HEV-lapsed).	Individuaalne karjäärinõustamine võiks toimuda vajaduspõhiselt ehk pöörata tähelepanu rohkem nendele lastele ja noortele, kes seda soovivad ja enam vajavad (nt HEV-lapsed).	SA Innove	Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)	Mõõdukas (ressursside tõhusam kasutamine, abi saavad need, kes seda enam vajavad)
25. Karjääriteenuste roll noorte valikute tegemisel	3.6.2	Kuigi lapsed peavad oluliseks perekonna abi edasiõppimise ja elukutse valikute tegemisel, on tänasel päeval arvestatav hulk lapsevanemaid, kes arutavad oma lastega neil teemadel harva või ei tee seda üldse (nende hinnangul peavad lapsed ise otsustama ja oma valikud tegema või on nende arvates lapsed liiga noored selliste teemade käsitlemiseks).	Et laste õppimise ja elukutsega seotud valikute tegemine oleks kaalutletud, on oluline tõsta ka lapsevanemate teadlikkust ja oskusi sellest, kuidas nad saaksid oma lapsi parimal moel toetada karjäärivalikute tegemisel.	SA Innove	Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavat ressursi)	Mõõdukas (lapsevanemate teadlikkus ja oskus oma lapsi karjäärivalikute tegemisel toetada suureneb)

26. Karjääriteenuste tõhusus	3.4.1	Teatavaks takistavaks teguriks on karjääriteenuste pakkumisel osutunud nõue saada lapsevanematelt kirjalik luba lapse individuaalseks karjäärinõustamiseks, mille täitmine on haridusasutuste jaoks tihtilugu täiendav koormus (eeldab selgitustööd, kirjalike lubade kogumist)	Võimaldada lapsevanematel loa andmist lapse individuaalseks nõustamiseks elektroonilisel kujul.	SA Innove	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Vähene (ÕKP mõju sellest tulenevalt eriti ei muutu)</i>
27. Karjääriteenuste kättesaadavus ja kvaliteet	3.2.1, 3.5.2	Haridusasutustel on üldjuhul hea koostöö nii Rajaleidja kui Töötukassa karjäärispetsialistidega ning rahul ollakse mõlema asutuse teenustega (Rajaleidja fookus õppimisega seotud valdkondadel, Töötukassa keskendub tööturu ja tööotsinguga seotud teemadele)	Programmi lõppemisel on oluline, et karjääriteenuste osutamisel oleks kaetud nii õppimise kui tööturuga seotud teemavaldkonnad.	HTM, SoM	<i>Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavat ressursi peale struktuurivahendite lõppemist)</i>	<i>Oluline (vajalik on tagada erapooletu karjäärinõustaja poole pöördumise võimalus ka väljaspool haridusasutust)</i>
28. II tasandi teenuste kättesaadavus	3.3.3	Teatav kitsaskoht teenuste kättesaadavuse tagamisel abivajajatele on seotud Rajaleidja keskuste asukohaga – on positiivne, et need on esindatud igas maakonnakeskuses, kuid sellegipoolest jääb keskus nii mõnelegi abivajajale liiga kaugeks.	Abi kättesaadavuse suurendamiseks pöörata veelgi enam tähelepanu erinevate e-lahenduste välja töötamiseks, mille arendamisega on juba alustatud (nt Chat-teenused).	SA Innove	<i>Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavat ressursi)</i>	<i>Mõõdukas (programmi tegevuste suurem tulemuslikkus, mõju)</i>
29. Kompetentsi- keskuste roll võrdsete võimaluste tagamisel	3.3.3, 3.4.3, 3.5.2	Puuetega laste toetamisel on kogu nõustamissüsteemis oluline roll ainukoolidel, keda nähakse kui kompetentsikeskuseid, mistõttu on nad tänuväärset partnerid nii Rajaleidja keskustele kui ka haridusasutustele.	Peale programmi lõppemist on väga oluline jätkata koostööd ainukoolidega, mis annaksid koordineeritult nõu puudega seotud spetsiifilistes küsimustes.	HTM, KOVid, kooli- pidajad	<i>Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavat ressursi nõustamisteenuste „sisseostmiseks“)</i>	<i>Oluline (koostöö on väga oluline keeruliste, spetsiifilise valdkonna teadmisi eeldavate juhtumite lahendamiseks)</i>
30. Nõustamis- komisjonide töö tõhusus	3.4.3	Nõustamiskomisjoni töö ja selle korraldamine on mahukas protsess - juhtumi algatamisest (märkamisest) kuni vajaliku otsuse saamiseni nõustamiskomisjonist kulub ligikaudu üks aasta. Tänaseks on selgunud, et üleriigilise nõustamiskomisjoni funktsioonil puudub lisandväärtus. Pigem põhjustab see	Kaaluda võimalusi nõustamisprotsessi tõhustamiseks (nt seotud teenuste lähestikku toomine, bürokraatia vähendamine jms). Kaaluda üleriigilise nõustamiskomisjoni kaotamist ning selle tänaste funktsioonide viimist maakondlike nõustamiskomisjonide tasandile	HTM, SA Innove	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Mõõdukas (ressursside tõhusam kasutamine, abivajajad saavad kiiremini abi)</i>

		juhtumihaldajatele, lapsevanematele ja lastele ebavajalikku koormust ja ajakulu.				
31. Programmi rakendamise tõhusus	3.4.3	Programmi iga-aastaste eelarvete määramisel ei ole alati arvestatud programmi rakendaja poolt koostatud prognoosidega. Nii on teatud tegevuste puhul olnud planeeritud eelarve kordades suurem sellest, mis tegevuste elluviimiseks vajalik. Selliselt võib jääda mulje, et programmi eelarvet ei täideta eesmärgipäraselt	Eelarvete koostamisel tõhustada koostööd eri osapoolte vahel, et programmi vahendeid kasutatakse võimalikult eesmärgipäraselt ning et planeerimine toimuks kooskõlas tegelike vajadustega.	HTM, SA Innove	<i>Lihtne (soovituse rakendamine ei nõua olulisi lisaressursse)</i>	<i>Mõõdukas (ÕKP mõju sellest tulenevalt tõenäoliselt ei muutu, kuid suurem koostöö võimaldab vältida võimalikke vigu eelarvestamisel ning analüüsida hiljem efektiivsemalt vahendite kasutamise tõhusust)</i>
32. Haridustugi-teenuste jätkusuutlikkus	3.5.1	Tänaseks loodud haridustugiteenuste süsteemi (nii I kui II tasand) rahastatakse osaliselt programmipõhiselt (eelkõige mis puudutab Rajaleidja II tasandi teenuseid), mistõttu on tegevuste ja tulemuste jätkusuutlikkus oluline riskikoht.	Töötada välja õppenõustamis- ja karjääriteenuste jätkusuutliku pakumise plaan (sh kuidas toimub vajadusel II tasandi tugiteenuste rahastamine peale käesoleva programperioidi lõppu) koostöös teenuste osutamisega seotud osapoolte esindajatega. Kaaluda selleks väljapakutud võimalusi lähtudes haridustugiteenuste hetkeolukorra, soovitud olukorra ja võimalike lahenduste kaardistusest (vt peatükk 3.5.2; Lisa 8)	HTM, SoM, KOVid ja muud asjasse-puutuvad asutused	<i>Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavat ressursi)</i>	<i>Oluline (jätkusuutlikkuse plaani olemasolu on vajalik tagamaks ÕKP tulemuste säilimise ja mõju ka peale programmi lõppu)</i>
33. Programmi jätkusuutlikkus		Tugisüsteemi osapoolte paljususe toob kaasa teenuste teatava killustatuse. Probleemi süvendab kohati ebapiisav koostöö eri valdkonna spetsialistide vahel (nt tervishoiuvaldkonnaga), sealhulgas ebatõhus infovahetus. Probleemid koostöös võivad kasvada veelgi peale programperioidi lõppu, mis seab omakorda ohtu kogu tugisüsteemi jätkusuutlikkuse.	Tugevdada koostööd ja infovahetust eri valdkondade (õppenõustamine, tervishoid, sotsiaalvaldkond) spetsialistide vahel, et programmi lõppedes oleks tagatud laste toetamiseks vajalike teenuste pakumise jätkusuutlikkus.	HTM, SA Innove	<i>Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavat ressursi)</i>	<i>Mõõdukas (ressursside tõhusam kasutamine, abivajajad saavad kiiremini abi)</i>
34. Programmi mõju	3.6.1	Kuna tegu on vahehindamisega, ei ole mõjud suure tõenäosusega veel avaldanud, mistõttu saab rääkida potentsiaalsetest mõjudest.	Programmi mõju on soovituslik hinnata ca 6 kuud kuni 3 aastat peale programmi tegevuste lõppemist	HTM	<i>Keskmine (soovituse rakendamine nõuab teatavat ressursi)</i>	<i>Vähene (ÕKP mõju sellest tulenevalt ei muutu)</i>

5. Kokkuvõte

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi vahehindamise käigus analüüsiti programmi raames seni läbiviidud tegevuste asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust ning potentsiaalset mõju ja jätkusuutlikkust.

ÕKP asjakohasuse analüüs näitab, et üldjuhul on programmis kavandatud tegevused vajalikud ning nende elluviimine peaks võimaldama suuremal või vähemal määral saavutada planeeritud eesmärgid, mis omakorda on selges kooskõlas EÕS ja ÜKP rakenduskava eesmärkidega. Võrdlemisi ambitsioonikalt on aga sõnastatud programmi teadlikkuse suurendamisega seotud eesmärk (*'Kasvab teadlikkus haridustugiteenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest'*), mistõttu on tõenäoline, et selle täitmiseks ei piisa ainult programmi tegevustest. Keeruline on eristada just programmi panust teadlikkuse kasvamisele õppimis- ja tööturuvõimalustest, kuna vastava info jagamisega tegelevad ka muud asutused. Kuigi programmi indikaatorid vastavad suuremal või vähemal määral SMART kriteeriumidele, esineb indikaatorite määratluses teatavaid puudujääke (nt mõõdavad korraga mitut aspekti, ei anna ammendavat ülevaadet programmi tulemuslikkusest), mis mõnevõrra takistab järelduste tegemist programmi eesmärkide täitmise kohta.

Programmi tegevuste ja sihtgruppide vajaduste kooskõla analüüs tõi välja, et õppenõustamis- ja karjääriteenuste valdkonnas esineb jätkuvalt kitsaskohti, millega programm otseselt täna ei tegele, kuid mille lahendamine on oluline laste ja noorte võimetekohase õpitegevuse ning karjäärivalikute toetamisel. Karjääriõppe korraldamisega seotud ametikoha puudumine koolis on üks peamisi põhjuseid, miks ei paku koolid täna karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis. Kvaliteetsete õppenõustamisteenuste kättesaadavus on hetkel problemaatiline nii esmatasandil (haridusasutustes) kui ka mõnevõrra Rajaleidja keskustes. Kuigi programmi raames on pakutud haridusasutustele tugispetsialistide vahendamise teenust, ei ole see tegevus olnud piisavalt tulemuslik ning programmi tegevused ei ole võimaldanud tegelikkuses lahendada spetsialistide vähesest kättesaadavusest tulenevat probleemi. Veelgi enam tuleks tegeleda probleemide ennetamisega, sh õpetajate teadmiste ja oskuste tõstmisega töötamaks hariduslike erivajadustega lastega (sh andekate lastega) ning pöörata enam tähelepanu lapsevanemate nõustamisele ja teadlikkuse tõstmisele nõustamisteenustest. Kuna abivajavate laste osakaal on kasvutrendis ning nende erivajadustega arvestamine eeldab aina spetsiifilisemaid oskusi, nähakse vajadust ka täiendavate teenuste (nt psühhiaatriline abi, pereteraapia) kättesaadavuse suurendamise, veelgi suurema koostöö (sh koostöö meditsiini- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistide ja asutuste vahel) ning abiõpetajate kaasamise järele.

Programmi tulemuslikkuse analüüs tõi välja, et vahehindamise hetkeks ei olnud kõikide indikaatorite kontrolltasemed täidetud oodatud määral, mis osaliselt tulenes viivitustest programmdokumendi heakskiitmisel. Sellest hoolimata liigutakse täna seatud eesmärkide saavutamise suunas. Karjääriteenuste valdkonnaga seotud indikaatorite täitmine oli programmi algusjärgus tagasihoidlikum, kuid sihtrühmade (koolid, noored) nõudlus karjääriteenuste järele on pidevalt kasvanud, mis ühtlasi viitab tegevuste vajalikkusele. Programmi rakendamise käigus on ilmnenud, et lapsevanemad ja haridustöötajad vajavad kordades enam nõustamist võrreldes programmi planeerimise käigus prognoositud nõustamise mahuga, mis osaliselt on põhjustanud Rajaleidja spetsialistide töökoormuse suurenemist ning nende teenuste järjekordade pikened. Olulisemad takistused Rajaleidja teenuste kasutamisel on koolide hinnangul Rajaleidja spetsialistide hõivatus ning ligipääsu probleemid kehvast transpordihenduse tõttu.

Kuigi programm on juba oluliselt panustanud haridustugiteenuste arendamise ja kvaliteedi tõusuga seatud eesmärgi saavutamisele (teenuseid pakutakse üle riigi samade reeglite alusel ja ühtlase kvaliteediga), esineb haridustugiteenuste kättesaadavuse tagamisel nii I kui II tasandil kitsaskohti. Kõikides koolides ei ole võimalik pakkuda õppenõustamisteenuseid vajalikus mahus ja kvaliteedis, eeskätt on raskendatud psühholoogilise ja logopeedilise abi tagamine haridusasutustes. Programmi rakendamist on negatiivselt mõjutanud õppenõustamisspetsialistide vähenemine kättesaadavuse eeskätt I tasandil (haridusasutustes), kuid ka II tasandil (Rajaleidja keskustes). Õppenõustamisspetsialistide vähesus haridusasutustes on ühelt poolt tingitud haridusasutuste piiratud ressurssidest – puuduvad vajalikud vahendid ametikohtade loomiseks või konkurentsivõimelise töötasu maksmiseks (vajalikke spetsialiste

olemasolevate ressursside juures on keeruline leida). Teisalt on endiselt koolijuhte ja koolipidajaid (KOVID), kes ei teadvusta piisaval määral õppenõustamisspetsialistide rolli olulisust (ressursside olemasolust hoolimata ei looda neile ametikohti või makstakse õpetajatega võrreldes madalamat töötasu). Programmi eesmärkide saavutamise seisukohast on oluline koolide valmisolek II tasandil tehtud soovitude elluviimiseks nii selleks vajalike finantsressursside tagamise kui ka teema olulisuse teadvustamise seisukohast.

Haridusasutuste kogemus Rajaleidja poolt pakutavate teenuste osas on erinev, ent koolide rahulolu Rajaleidja tööga karjäärivaldkonnas on märgatavalt kõrgem kui õppenõustamisteenuste valdkonnas. Rajaleidjat peetakse oluliseks partneriks ning koolid väärtustavad koostööd Rajaleidja karjäärispetsialistidega. Kuigi olukord karjääriteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi osas on viimastel aastatel tuntavalt paranenud, oleks asjakohane veelgi enam pöörata tähelepanu karjääriõppe kättesaadavuse ja kvaliteedi suurendamisele, kuna arvestatav osakaal lastest leiab, et karjääriteemat võiks koolis veelgi rohkem käsitleda. Samas, kuna lisaks õpetajatele on õppimise ja elukutse valikute ning karjääriteenustega seotud teabe osas oluliseks infoallikaks lastele ja noortele perekond, sõbrad ja klassikaaslased, ei sõltu nende karjäärivalikud ja otsused kindlasti ainult programmi raames pakutavatest karjääriteenustest.

Nii programmi raames kui ka üldiselt lastele abi osutamisel on kitsaskohaks kujunenud ligipääsu puudumine lapsega seotud andmetele, mida haldavad eri osapooled (ebapiisav info liikumine asutuste vahel pikendab või takistab nõustamise protsessi) ning riiklike süsteemide (nii rahastamise kui korraldusliku poole pealt) vähene paindlikkus abistavate meetmete rakendamisel haridusasutustes.

Hindamise käigus ilmnes, et kuigi programmi raames osutatavate teenuste pakkumisel koheldakse kõiki kliente võrdselt ning teenuste osutamisel on vastavalt võimalustele ja vajadustele abivajajate eripäradega püütud arvestada, on teenuse tagamine kohati raskendatud, kui nõustamist vajavad HEV-lapsed ja need, kelle suhtluskeel ei ole eesti keel. Eriti keeruliseks on osutunud venekeelse logopeedilise teenuse tagamine. Puuetega laste toetamisel on nõustamissüsteemis oluline roll ainukoolidel, keda nähakse ka edaspidi kui kompetentsikeskuseid oma spetsiifilises valdkonnas.

Programmi rakendamise tõhususe poole pealt on oluline välja tuua tänase süsteemi paindlikkust – Rajaleidja töötajaid on võimalik rakendada vajadusepõhiselt (võimalus konsulteerida teiste keskuste spetsialistidega ning kasutada nende abi) ning kliendid ei pea abi otsima elukohale kõige lähemast keskusest, vaid saavad valida enda jaoks sobivaima lahenduse. Rajaleidja keskuste loomise tulemusena on keskuste õppenõustamisspetsialistid valdavalt tööl täiskohaga (erinevalt eelmise perioodi õppenõustamiskeskuste spetsialistidest), mis võimaldab süsteemsemalt tegelda nende arendamise ja koolitamisega soodustades seeläbi teenuste tõhusamat ja kvaliteetsemat osutamist.

Tänu teenuste integreerimisele on võimalik lapsele abi pakkuda kompaktsemalt, kuna suure osa vajalikest teenustest saab kätte ühest keskusest. Rajaleidja keskuste lisandväärtus oleks aga veelgi suurem, kui seal pakutaks täiendavaid teenuseid (nt psühhiaater, pereterapeut). Oodatust vähesemal määral on programmi raames olnud aga karjääri- ja õppenõustamisteenuste omavahelist lõimimist, seda eelkõige tulenevalt õppenõustamisspetsialistide suurest töökoormusest. Tavapäraselt kaasatakse nõustamisprotsessi karjäärispetsialist siis, kui õppenõustamisjuhtum on seotud põhikoolis õppiva lapsega. Programmi nõustamismudeli teatavaks puuduseks on asjaolu, et see võimaldab haridusasutustel suunata juhtumid, mille lahendamiseks on esmatasandil tegelikult vajalikud teadmised ja ressurss olemas, teisele tasandile, suurendades nii Rajaleidja töötajate koormust ning seeläbi vähendades teenuste kättesaadavust neile, kes vajavad seda eeskätt II tasandil.

Programmi jätkusuutlikkuse analüüsi tulemused viitavad probleemile, et tänaseks loodud haridustugiteenuste süsteemi (nii I kui II tasand) rahastatakse osaliselt programmipõhiselt (eelkõige mis puudutab Rajaleidja II tasandi õppenõustamisteenuseid ja karjääriteenuseid), mistõttu on tegevuste ja tulemuste jätkusuutlikkus vahehindamise hetkel küsimärgi all. Vaatamata tugisüsteemi osapoolte

arvukusele esineb jätkuvalt kitsaskohti I tasandi teenuste kättesaadavuse tagamisel, mis omakorda seab ohtu programmi tulemuste jätkusuutlikkuse pikemas perspektiivis. Probleemi leevendab tõenäoliselt riigi plaan toetada täiendava rahastamisega kohalikke omavalitsusi tugispetsialistide kättesaadavuse tagamisel alates 2018. aastast 6 miljoni euroga aastas.

Programmi mõju analüüs näitab, et laste ja noorte õppetegevuse ja karjäärivalikute toetamine läbi haridustugiteenuste osutamise loob kindlasti eeldused selleks, et nende haridustee ei katkeks, mistõttu võib eeldada, et ka Õppe- ja karjäärinõustamise programmi tegevustel on arvestatav panus koolist väljalangevuse vähendamisele. Samas, kuigi programmi rakendamisega seotud EÕSi mõjuindikaatorite sihttasemed on liikunud positiivsete muutuste suunas, on ÕKP panuse suurust strateegiliste eesmärkide saavutamisel keeruline määratleda, kuna seda mõjutavad nii muude EÕSi programmide raames elluviidavad tegevused kui ka mitmed programmivälised tegurid. Kuna programmi tulemuslikkusest sõltub programmi mõju strateegiliste eesmärkide täitmisele, tuleb edasi tegeleda nii programmi siseste kitsaskohtade (nt teatud probleemid omavahelises koostöös, II tasandi tugiteenuste mahu, kvaliteedis) kui ka programmi väliste probleemide (tugispetsialistide puudus, lapsevanemate valmisolek probleeme tunnistada ja nendega tegeleda, ebapiisavad inimressursid I tasandil) lahendamiseks.

Hindamise raames kogutud ettepanekute ja läbiviidud analüüsi põhjal kaardistati haridustugiteenuste lõikes hetkeolukord, soovitud olukord ja võimalikud lahendused soovitud olukorra saavutamiseks. Tuginedes kaardistusele esitati **soovitused kahe võimaliku mudeli rakendamiseks** ning analüüsiti ka nende mudelite potentsiaalseid mõjusid (lisa 8). Mudel 1 käsitleb olukorda, kus olulisi muudatusi võrreldes tänase süsteemiga teenuste pakkumises ei tehta. Antud mudeli väljapakkumine oli ajendatud hindamise käigus kogutud ettepanekutest, et juba loodud ja toimivat süsteemi ei tohiks lõhkuda, vaid tuleks tegeleda selle edasiarendamisega. Mudel 2 käsitleb aga olukorda, kus õppenõustamise juhtumid lahendatakse I tasandil, karjääriteenused liiguvad vajadusel osaliselt Töötukassasse ning Rajaleidja keskused lõpetavad peale ÕKP 2016-2019 lõppu tegutsemise. Mõlema mudeli puhul tuleb pöörata tähelepanu eeskätt esmatasandi võimestamisele (vajaduspõhise õppenõustamisspetsialistide olemasolu tagamisele haridusasutustes, karjääriõppe süsteemsemaks muutmisele haridusasutustes) ning tegeleda infovahetuse tõhustamisega eri osapoolte vahel. Tegemist on investeeringutega, mis tasuvad ära juba keskpikas perspektiivis ja ei nõua tulevikus liialt suuri või kasvavaid jooksvaid kulusi õppenõustamis- ja karjääriteenuste riiklikus ja/või kohalike omavalitsuste tugisüsteemis.

6. Executive Summary

The relevance, efficiency, effectiveness and potential impact and sustainability of the activities conducted within the framework of the programme to date were analysed during the mid-term appraisal of the educational and career counselling programme (ECCP).

In general, the analysis of the relevance of the ECCP shows that the activities listed in the programme are relevant and their implementation should achieve the planned goals to a bigger or lesser extent; the goals are obviously in compliance with the objectives of the Operational Programme of the **Estonian Lifelong Learning Strategy** (ELLS) and Cohesion Policy (CP). However, one of the goals of the Programme, which is related to increasing awareness ('Increased awareness of educational support services and learning and labour market opportunities') is rather ambitious; therefore, it's highly likely that the activities listed in the Programme alone will not be sufficient to achieve the goal. It is difficult to make a distinction between the contribution of the programme to increasing the awareness of learning and labour market opportunities, as other institutions are also involved in distributing the information. Though the indicators of the Programme meet SMART criteria to a greater or lesser extent, definitions of the criteria have some shortcomings (e.g. several aspects are measured at the same time, no exhaustive overview of the efficiency of the Programme), and this somewhat hampers drawing conclusions on the achievement of the goals of the Programme.

Analysis of agreement between the Programme activities and needs of target groups demonstrates that the sphere of educational and career counselling still features some bottlenecks, which the Programme does not address today, but which need to be solved to support adequate learning activities and support the career choices of children and young people. The absence of a position of career guidance counsellor in schools is one of the main reasons why schools fail to offer career education to the required scope and quality. At the moment, there are problems with the availability of high-quality educational counselling services at both first level (educational establishments) and to a certain extent also in centres operated by Pathfinder (Rajaleidja). Although support specialist mediation services have been offered to educational establishments within the framework of the Programme, the activity has not been productive, and activities implemented under the programme have not contributed, in reality, to solving problems resulting from insufficient availability of specialists. Furthermore, attention should be paid to the prevention/anticipation of problems, i.e. improving the knowledge and skills of teachers to allow them to work with children with special educational needs (incl. talented children) and pay more attention to counselling parents and enhancing awareness of the counselling services available. As the proportion of children that need assistance demonstrates a growth trend, and more and more specific skills will be required to take their special needs into consideration, there is also a need to improve the availability of additional services (e.g. psychiatric assistance, family therapy), even more intense co-operation (incl. co-operation between medical and social welfare specialists and institutions) and the involvement of teachers' assistants.

Analysis of the efficiency of the programme shows that at the moment of mid-term appraisal the control levels of all indicators had not been achieved to the expected extent, which was somewhat due to delays with the approval of the programme document. Regardless of this setback, steady progress towards the established goals can be observed today. The achievement of indicators related to the sphere of career services was also modest during the initial stages of the programmes, but the demand of target groups (schools, young persons) for career services has consistently increased, which refers to the need for such activities. It has become apparent during the implementation of the programme that parents and educational workers need much more counselling compared to the estimated scope established during programme planning, which has resulted in the increased work load of the Pathfinder specialists and longer queues for such services. The main obstacles to the use of Pathfinder services are, according to

schools, the work pressure of Pathfinder specialists and access problems resulting from poor transport connections.

Even though the programme has already considerably contributed to the objective related to achievement of the educational support services' development and improvement of quality (the services are available nationwide according to the same rules and of uniform quality), some bottlenecks can be observed regarding the availability of educational support services on both levels I and II. Educational counselling services can't be offered in all schools with the same bulk and quality; above all, there are difficulties with ensuring psychological and speech therapy assistance in educational establishments. The limited availability of educational counselling specialists at level I (educational establishments) and level II (centres of Pathfinder) has had a negative impact on the implementation of the programme. The lack of educational counselling specialists in educational establishments is first due to the limited resources available to educational establishments – there are no required assets to create the required positions or pay competitive wages (considering the resources available, it is difficult to find the required specialists). On the other hand, there are still school directors and operators (local authorities) that have not acknowledged the importance of the role of educational counselling specialists (despite the availability of funds, no positions are created for the specialist or they are paid less than other teachers). For the purposes of achievement of the programme goals, it is important to prepare schools for implementing the recommendations given at level II, by ensuring the availability of the required financial resources and acknowledging the importance of the subject.

The experiences of educational establishments with the services offered by the Pathfinder are different; however, the satisfaction of schools with the work of the Pathfinder in the field of career is much higher than in the sphere of career counselling services. The Pathfinder is seen as an important partner and schools attach high value to the career specialist of the Pathfinder. Although the situation with the availability and quality of career services has improved considerably in recent years, it would be appropriate to pay even more attention to enhancing the availability and quality of career education, as a considerable number of children have voiced the opinion that career issues should be addressed more at schools. Teachers aside, family, friends and classmates are an important source of information for children with respect to learning and career choices and services, and their career choices and decisions are not solely reliant on the career services available within the framework of the programme.

The absence of access to information related to a child is the main bottleneck within both the framework of the programme and for offering the children assistance in general (insufficient movement of information between institutions will extend or hamper the counselling process) and nationwide systems (regarding both funding and organisational aspects), and there is limited flexibility in implementing support measures in educational establishments.

The appraisal revealed that though the principles of equal treatment of all customers are being observed upon the provision of services within the framework of the programme and attempts have been made to consider the specificities of those in need according to the possibilities and requirements, there are still difficulties with ensuring the services to children with special educational needs and children who do not speak Estonian as a language of communication. The provision of speech therapy services in Russian is a problem of a complicated nature. One-to-one schools play an important role in the counselling system for supporting children with disabilities and are seen in the future as centres of competences in their respective specific fields.

When speaking of the effectiveness of the implementation of the programme, it is important to highlight the flexibility of today's system – a needs-based approach can be used by the staff of Pathfinder (the opportunity to consult with specialists of other centres and use their assistance) and the customers don't have to seek help from the centre nearest to their place of living but can opt for the choice that is most suitable to their needs. As a result of the establishment of the Pathfinder centres, the educational

counselling specialists of the centres are mostly working full-time (unlike the educational counselling centre specialist of the earlier period), which helps apply a more systematic approach to their development and training, thereby facilitating a more efficient and high-quality provision of the services.

Thanks to the integration of services, the children can now enjoy more compact assistance packages, as a large proportion of the required services are now available from a single centre. However, the added value of the Pathfinder centres would be even bigger if additional services (e.g. psychiatrist, family therapist) would be available there. The level of integration of career and educational counselling services has been lower than expected within the framework of the programme, mainly due to the high work level of educational counselling specialists. As a general rule, career specialists will be included in the counselling process in educational counselling cases related to children who learn in basic school.

The counselling model of the programme has a small deficiency; more specifically, it allows educational establishments to refer cases that could be processed with the knowledge and resources of the first level to the second level, thereby building up the work load of the staff of the Pathfinder and limiting the availability of the services to those who need these, at level II primarily.

The results of the analysis of the sustainability of the programme refer to the following problem: the educational support services system (both level I and II) has a programme-based funding mechanism (this mainly concerns Pathfinder level II educational counselling and career services) and, as a consequence, the suitability of activities and results is rather questionable during the conduct of mid-term appraisal. Despite the numerous parties to the support system, there are still bottlenecks noticeable in ensuring the availability of level I services, and these threaten the long-term sustainability of the results of the programme. The problem will probably be somewhat mitigated by the plan of the government to support ensuring the availability of support specialists for local authorities with an additional 6 million euros per year from 2018 onwards.

Analysis of the impact of the programme demonstrates that supporting the educational activities and career choices of children and young people by providing educational support services will definitely provide the pre-requisites to keep them from dropping out from the educational system. Therefore, it can be assumed that the activities of the educational and career counselling programme make a considerable contribution to decreasing the number of school dropouts. However, even though the target levels of the ELLS for impact indicators related to the programme do show a positive shift, it is rather difficult to assess the value of the contribution of the ECCP to the achievement of strategic goals, as this is influenced both by activities implemented within the framework of other ELLS programmes and several factors outside of the programme. As the impact of the programme on the achievement of strategic goals depends on the efficiency of the programme, both the bottlenecks inside the programme (e.g. certain co-operation issues, scope and quality of level II support services) and problems present outside of the programme (lack of support specialists, willingness of parents to admit and address the problem, insufficient level I human resources) need to be addressed.

Proposals collected within the framework of appraisal and results of the analysis conducted were used to map the current situation by educational support services, followed by the desired situation and the possible solutions to achieve the desired solution. Based on the mapping structure, **recommendations were given for the implementation of two possible models**, followed by analysis of the potential impact of these models (Annex 8). Model 1 addresses a situation where no considerable changes will be made to the provision of services compared to the current model. The model was inspired by the collection of proposals during the evaluation, which collectively stated that the established and operating model should not be torn down but rather developed to another level. Model 2, however, addresses a situation whereby educational counselling cases will be settled at level I while career services will be referred, where appropriate, to the Estonian Unemployment Insurance Funds, and the Pathfinder centres will wind up operations after ECCP 2016-2019. With both models, attention should mainly be paid to empowering the first level (ensuring the availability of educational counselling specialists at educational

establishments and a more systematic approach to career education at educational establishments) and the improved efficiency of information exchange between the different parties involved. These investments will pay off in the mid-term and will not require significant future or increasing current expenses on educational counselling and career services within the national or local authorities' support systems.

7. LISAD

Lisa 1. Kasutatud allikad

1. Eesti elukestva õppe strateegia 2020 <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>
2. Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2016-2019
[https://www.hm.ee/sites/default/files/lisa_5_oppe- ja karjaarinoustamise programm 2016-2019.pdf](https://www.hm.ee/sites/default/files/lisa_5_oppe-ja_karjaarinoustamise_programm_2016-2019.pdf)
3. Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020
<http://www.struktuurifondid.ee/rakenduskava/http://www.struktuurifondid.ee/rakenduskava/>
4. Partnerluslepe Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide kasutamiseks 2014-2020.
http://www.struktuurifondid.ee/public/PA_EE_20062014_ET.pdf
5. SF meetme toetuse andmise tingimused ja seletuskiri (nii esialgne kui muudetud versioon) -
<http://www.struktuurifondid.ee/struktuuri-toetuse-seaduse-meetmepohised-oigusaktid-2/>
6. Toetuse andmise tingimuste käskkirja seirearuanded 2015, 2016
7. Õppe- ja karjäärinõustamise programmi 2016-2019 2016. aasta seirearuanne
8. Muud asjassepuutuvad veebilehed:
 - Innove kodulehe haridustugiteenuste alamsektsoon
<http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused>
 - Rajaleidja portaal www.rajaleidja.ee
 - SA Innove kodulehel olev statistika <http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused/rajaleidja-keskused/statistika>
9. Muud rakendajalt saadud kirjalikud materjalid ja elektroonilised andmed
10. „Õppenõustamisteenustega rahulolu ja nende kättesaadavus“. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS (Tartu, 2011)
11. Üldhariduse ja noorte valdkonna struktuurifondide meetmete vahehindamine, programmidokumentatsioon. PRAXIS (2013)
12. „Riigi tegevus laste tervise hoidmisel ja ravimisel. Kas riik on lahendanud laste tervise hoidmise ja tervishoiuteenuste saamisega seotud probleemid?“. Riigikontroll (Tallinn, 2016)
13. „Karjääriteenuste süsteemi uuring“. Tartu Ülikool, RAKE (Tartu, 2011)
14. „Innove ja Rajaleidja brändide kommunikatsiooni uuring“. Tartu Ülikool, RAKE (Tartu, 2016)
15. „Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus“. Eesti Rakendusauuringute Keskus CENTAR (2016)
16. ESF programm „Tööturuteenuste osutamine tagamaks paremaid võimalusi hõives osalemiseks“
17. ESF programm „Õppenõustamise süsteemi arendamine“

Lisa 2. Kohtumised ja intervjuud

Intervjuu vorm	Jr k	Nimi	Asutus	Kuupäev
Avakohtumine	1	Merike Mändla	Haridus- ja Teadusministeerium	28.09.2016
	2	Tatjana Kiilo	Haridus- ja Teadusministeerium	
	3	Mart Reinhold	Haridus- ja Teadusministeerium	
	4	Lii Alaver	Haridus- ja Teadusministeerium	
	5	Meelis Aunap	Haridus- ja Teadusministeerium	
	6	Andres Lokk	Sotsiaalministeerium	
	7	Anneli Luik	SA Innove	
	8	Triin Andresson	Civitta Eesti AS	
	9	Maris Rahnu	Civitta Eesti AS	
Intervjuud	1	Merike Mändla	Haridus- ja Teadusministeerium	21.10.2016
	2	Nele Labi	SA Innove	25.10.2016
	3	Andres Lokk	Sotsiaalministeerium	25.10.2016
	4	Kerstin Holland, Lana Randaru, Kristel Ainsalu	Töötukassa	02.12.2016
	5	Viivi Lokk, Marko Ool	Tallinna Haridusamet	07.12.2016
	6	Riho Raave (grupiintervjuu)	Tartu Linnavalitsus	29.11.2016
	7	Tiia Liibert, Kairi Priit	Hiiu Vallavalitsus	01.12.2016
	8	Anneli Rants (grupiintervjuu)	Valga Linnavalitsus	29.11.2016
	9	Ingar Dubolazov (grupiintervjuu)	Jõhvi Vallavalitsus	28.11.2016
	10	Helgi Klein, Hene Binsol	Tartu Hiie Kool	29.11.2016
	11	Anneli Luik, Nele Labi	SA Innove	04.04.2017
Intervjuud NEET noortega	1	Anonüümne		26.01.2017
	2	Anonüümne		07.02.2017
	3	Anonüümne		21.02.2017
Indikaatorite seminar	1	Tatjana Kiilo	Haridus- ja Teadusministeerium	31.10.2016
	2	Merike Mändla	Haridus- ja Teadusministeerium	
	3	Nele Labi	SA Innove	
	4	Anneli Luik	SA Innove	
	5	Andres Lokk	Sotsiaalministeerium	
	6	Triin Kraavi	Töötukassa	
	7	Tiina Annus	Haridus- ja Teadusministeerium	
	8	Erika Meejärv	Rahandusministeerium	
	9	Tiina Ellervee	Rahandusministeerium	
	10	Meelis Aunap	Haridus- ja Teadusministeerium	
	11	Mart Reinhold	Haridus- ja Teadusministeerium	
	12	Lii Alaver	Haridus- ja Teadusministeerium	
	13	Klaas-Jan Reincke	Vahehindamise metoodikaekspert	
	14	Maris Rahnu	Civitta Eesti AS	
	15	Evelin Põld	Civitta Eesti AS	
	16	Mariliis Trei	Civitta Eesti AS	
Fookusgrupp (haridusasutused)	1	Helgi Vaher	Saue lasteaed Midrimaa	02.03.2017
	2	Elle Kase	Jõgeva lasteaed Rohutirts	
	3	Liina Surina	Sillamäe Eesti Põhikool	
	4	Marika Uusjärv	Rapla Vesiroosi Gümnaasium	
	5	Merike Mändmets	Koeru Keskkool	

	6	Merle Aasna	Rakvere Ametikool	
	7	Rita Ziugand	Kanepi Gümnaasium	
	8	Katrin Männik	Haridusvaldkonna ekspert	
	9	Maris Rahnu	Civitta Eesti AS	
	10	Evelin Põld	Civitta Eesti AS	
Fookusgrupp (Rajaleidja keskused)	1	Anu Pärn	Põhja-Eesti Rajaleidja keskus	03.03.2017
	2	Inga Teär	Saaremaa Rajaleidja keskus	
	3	Lea Mardik	Pärnumaa Rajaleidja keskus	
	4	Liis Mäeots	Põhja-Eesti Rajaleidja keskus	
	5	Ave Ojasalu	Ida-Virumaa Rajaleidja keskus	
	6	Merle Kodu	Lääne-Virumaa Rajaleidja keskus	
	7	Monika Adamson	Põlvamaa Rajaleidja keskus	
	8	Piret Tatunts	Tartumaa Rajaleidja keskus	
	9	Reet Nigol	Viljandimaa Rajaleidja keskus	
	10	Tiina Talussaar	Hiiumaa Rajaleidja keskus	
	11	Katrin Männik	Haridusvaldkonna ekspert	
	12	Maris Rahnu	Civitta Eesti AS	
	13	Evelin Põld	Civitta Eesti AS	
Fookusgrupp (mudelid tulevikuks)	1	Meelis Aunap	Haridus- ja Teadusministeerium	07.04.2017
	2	Merike Mändla	Haridus- ja Teadusministeerium	
	3	Mart Laidmets	Haridus- ja Teadusministeerium	
	4	Lii Alaver	Haridus- ja Teadusministeerium	
	5	Mart Reinhold	Haridus- ja Teadusministeerium	
	6	Irene Käosaar	Haridus- ja Teadusministeerium	
	7	Kristina Orion	SA Innove	
	8	Nele Labi	SA Innove	
	9	Robert R. Lippin	SA Innove	
	10	Margus Tõnissaar	SA Innove	
	11	Kaisa Lõhmus	Sotsiaalministeerium	
	12	Siiri Otsmann	Sotsiaalministeerium	
	13	Kristel Ainsalu	Töötukassa	
	14	Lana Randaru	Töötukassa	
	15	Liina Vallimäe	Tallinna Ülikooli Õpilaskadeemia	
	16	Larissa Degel	Narva Linnavalitsus	
	17	Katrin Männik	Haridusvaldkonna ekspert	
	18	Maris Rahnu	Civitta Eesti AS	
	19	Evelin Põld	Civitta Eesti AS	

Lisa 3. Ankeetküsitluste läbiviimise tehniline aruanne (sh metoodika, küsimustikud - 4tk)

Esitatud eraldi dokumendina.

Lisa 4. Hindamisküsimused ja andmekogumismeetodid

	Andmekogumismeetod			
	Sekundaar- andmed	Ankeet-küsitlus	Intervjuu	Fookusgrupp/ seminar
TEEMA 1: Hinnang asjakohasusele ja vajalikkusele (asjakohasus)				
1.1 Kas ja mil määral programmi (tulemus)indikaatorid vastavad SMART kriteeriumidele? Kas strateegia, programmi ja rakenduskava (tulemus)indikaatorid on asjakohased vastavate eesmärkide saavutamise hindamiseks ning missugused indikaatorid võiksid programmi tegevuste tulemusi ja mõju veel paremini mõõta?	+		Sg6	Indikaatorite seminar
1.2 Kas programmi tegevused on loogiliselt seotud programmi eesmärkidega ning kas programmi eesmärgid on kooskõlas Eesti elukestva õppe strateegia ja ÜKP rakenduskava eesmärkidega?	+		Sg6	Sg5
1.3 Kas programmi tegevused on kooskõlas sihtgruppide tegelike vajadustega ning aitavad lahendada neid probleeme ja kitsaskohti, mille lahendamiseks tegevused loodi?	+	Sg1, Sg2, Sg4, Sg5	Sg3, Sg6	Sg4, Sg5
1.4 Kuivõrd on programmi kujundamisel ja senisel elluviimisel arvestatud varasemate hindamiste ja uuringute soovitusetega? Kas ja mil määral programmi raames elluviidavad tegevused üksteist täiendavad?	+		Sg6	
TEEMA 2: Hinnang tulemuslikkusele (tulemuslikkus)				
2.1 Mil määral on täidetud programmis püstitatud spetsiifilised eesmärgid ja kuivõrd on elluviidavad tegevused need, mis viivad soovitud tulemusteni?	+	Sg1, Sg2, Sg4, Sg5	Sg3, Sg6	Sg4, Sg5
2.2 Kui palju määravad (soodustavad/takistavad) muud programmist sõltumata tegurid püstitatud eesmärkide saavutamist?	+	Sg1, Sg4, Sg5	Sg3, Sg6	Sg4, Sg5
TEEMA 3: Hinnang teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile erinevate osapoolte vaates (tulemuslikkus)				
3.1 Milliseks hindavad üld- ja kutseharidust andvad haridusasutused esmatasandi tugiteenuste (eripedagoogi, logopeedi, psühholoogi, sotsiaalpedagoogi teenus) kvaliteeti ja kättesaadavust? Milline on haridusasutuste hinnang II tasandi ehk Rajaleidja keskuse õppenõustamise spetsialistide teenuste kvaliteedile ning kättesaadavusele? Milliseks hindavad nad õppenõustamise teenuste kättesaadavust kliendi vaates?		Sg4		Sg4
3.2 Milliseks hindavad õpilased, nende vanemad ning koolitöötajad karjääriteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti, arvestades kogu karjääriteenuste skaalat: Töötukassa, Rajaleidja, koolide pakutav karjääriõpe?		Sg1, Sg2, Sg4		Sg4

	Andmekogumismeetod			
	Sekundaar- andmed	Ankeet-küsitlus	Intervjuu	Fookusgrupp/ seminar
3.3 Kuidas tegevused mõjutavad (otseselt ja kaudselt) terviseprobleemidega (sh puudega) inimesi, erinevast soost, vanusest ja rahvusest, emakeelega inimesi? Kuidas tegevuste planeerimisel ja elluviimisel on arvestatud võrdsete võimaluste tagamisega sõltumata inimese soost, vanusest, rahvusest või puudest? <i>*Tegurina lisatakse teenusesaaja elukoht.</i> Milline on tegevuste mõju erialade ja karjäärivalikutes soosegregatsiooni ja stereotüüpide vähendamisele?	+	Sg1, Sg2, Sg4, Sg5	Sg3, Sg6	Sg4, Sg5
TEEMA 4: Hinnang rakendamise korraldusele ja tõhususele (tõhusus)				
4.1 Millised on olnud programmi peamised edutegurid ja probleemid (mis on töötanud hästi ja mida tuleks teistmoodi teha)?	+	Sg1, Sg2, Sg4, Sg5	Sg3, Sg6	Sg4, Sg5, Sg6
4.2 Milline on olnud integreeritud teenuse pakkumise lisandväärtus, seda nii teenuse kvaliteedi/kättesaadavuse kui ka ressursside efektiivse kasutuse võtmes?	+	Sg4, Sg5	Sg3, Sg6	Sg4, Sg5, Sg6
4.3 Kas programmi ressursse on kasutatud sihtotstarbeliselt ja parimal võimalikul moel? Kuivõrd on samu tulemusi võimalik saavutada ressursside (raha, inimressurss) efektiivsemalt kasutades?	+	Sg4, Sg5	Sg3, Sg6	Sg4, Sg5, Sg6
TEEMA 5: Hinnang jätkusuutlikkusele (jätkusuutlikkus)				
5.1 Mil määral on loodud institutsionaalne valmisolek jätkamiseks lastele ja noortele mõeldud teenuste valdkonna keske ja valdkondade ülese koordineerimisega?			Sg6, Sg3	Sg6 Sg4, Sg5
5.2 Millised oleksid võimalikud mudelid tugiteenuste (käsitledes laiemalt kõiki lastele, noortele ja nende peredele osutatavaid (tugi)teenuseid sõltumata vastutavast ministeeriumist/valitsemisest) korraldamiseks ja rahastamiseks peale struktuurivahendite toetusperioodi lõppu, et tagada nende jätkusuutlikkus ja kuluefektiivsus? Milline võiks olla alternatiivsete mudelite võrreldav mõju osutatavate teenuste kvaliteedile, kättesaadavusele ning riigieelarvele?	+		Sg6, Sg3	Sg6 Sg4, Sg5
TEEMA 6: Hinnang mõjule (mõjus)				
6.1 Mil määral antud programm aitab kaasa Eesti elukestva õppe strateegia 2020 üldeesmärgi ja strateegiliste eesmärkide ning Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 eesmärkide saavutamisele? Sh: kuidas need tegevused on mõjutanud haridusest väljalangevuse vähendamist?	+		Sg6	Sg6, Sg 4
6.2 Millist rolli mängivad karjääriteenused noorte valikute tegemisel? Kas ja mil määral mõjutavad karjääriteenused noorte haridusvalikuid riigi/majanduse jaoks oluliste valdkondade ja/või haridustasemetega kasuks?		Sg1, Sg2, Sg4, Sg5	Sg6	Sg4, Sg5

Lisa 5. Süvaintervjuud NEET-noortega

• NEET-noore juhtum 1

Osaleja taust

- **Vanus:** 19
- **Sugu:** naine
- **Emakeel:** eesti
- **Elukoht:** maapiirkond (Harjumaa)
- **Haridustee:**
 - Algkool (1.-6. klass; õpilasi 100-300; maapiirkond)
 - Põhikool (7.-9. klass; õpilasi üle 300; linnapiirkond)
 - Gümnaasium (10.-12. klass; õpilasi üle 300; linnapiirkond)
- **Haridus:** keskharidus, lõpetas keskkooli 2016. aasta kevadel
- **Töökogemus:** peamiselt väiksemad juhutööd (nt õpilasmalev, restorani ettekandja suvisel perioodil), hetkel Töötukassas arvel
- **Vabatahtlik töö:** osaleja on selle peale mõelnud, kuid hetkel kogemus vabatahtliku tööga puudub
- **Põhjused, miks hetkel ei õpi ega tööta:** osaleja ei teadnud peale keskkooli lõpetamist, millisel erialal õpinguid jätkata (soovis olla väga kindel selles, mida edasi õppida). Seetõttu otsustas panna end esialgu proovile ettevõtluse alal. Hetkel taotleb osaleja Töötukassast ettevõtluse alustamise toetust, sellega seoses on osalenud ka ettevõtluskoolitusel.
- **Kas on plaan edasi õppida:** osaleja soovib kindlasti kunagi õppima asuda

Õppenõustamise kogemus

Osaleja õppenõustamise alane kogemus piirdub koolipoolse logopeedilise abi kasutamisega algkoolis, mis osaleja hinnangul osutus tema jaoks kasulikuks. Rajaleidja spetsialistide abi osaleja kasutanud ei ole. Koolis tekkinud probleeme arutati üldjuhul koolis arenguevestluste raames või sõpradega omavahel vesteldes. Samuti osutusid õpingute ajal abivalmiks klassijuhatajad (algklassidest saadik), kes olid väga tähelepanelikud ning probleeme märgates asusid neid koos õpilastega kohe lahendama. Osaleja tegi märkuse ka gümnaasiumiaegse psühholoogilise abi kohta. Nimelt, osaleja sõnul oli koolis küll ühe ukse peal silt 'psühholoog', kuid psühholoogi enast ei olnud kunagi näha ning jäi mulje, et keegi seal eriti ei käinudki. Samas leidis osaleja, et psühholooge oleks võinud koolis olla rohkem.

Karjäärinõustamise kogemus

Karjääriõpe koolis. Osaleja hinnangul ei olnud tema koolis konkreetset inimest, kellega arutada karjääriteemadel. Ei viidud läbi ka individuaalset ega grupinõustamist, kuigi osaleja arvates oleks olnud tore osaleda milleski sellises. Karjääriteemaatikat puudutati üldiselt harva. Aeg-ajalt tuletati meelde, et õpilased peaks juba teadma, millega edaspidi tegeleda.

Osaleja: „Enda kogemuste järgi on nii, et põhikoolis räägitaksegi sellest, et aega on veel, mõtle, millega sa tegeleda tahaksid, et mis sind huvitab ja nii. Gümnaasiumis räägitakse ka sama juttu 10. ja 11. klassis. Ja 12. klassis on järsku nii, et nüüd sa pead teadma, mida sa teed. Ja kui sa ei tea ja kui sa üldse ei lähe ülikooli, siis on selline, 'et oi mis mõttes'.”

Põhikoolis keskenduti rohkem gümnaasiumide suundade tutvustamisele ning kutsekoole ei soovitatud üldse. Gümnaasiumis olid arenguevestlused, mille raames küsiti, millega õpilasel endal on soov tegeleda ning anti ka mõningaid soovitusi (mis võiks sobida). Kuna klassijuhataja ise õppis Tartu Ülikoolis, soovitas

ta seda kooli. Klassiga külastati ka erinevaid ülikoole (nt Tartu Ülikool, TTÜ). Vahel käisid karjääriteemasid (nt õppimis- ja töövõimalused, Teeviit, erinevad infoallikad) tutvustamas ka inimesed väljastpoolt kooli (tõenäoliselt Rajaleidja keskusest).

Nõustamine Töötukassas⁸⁰. Töötukassa poole pöördus osaleja just ettevõtluse alustamise toetuse pärast. Osaleja jaoks on Töötukassa nõustamise osas esimene kogemus ning peamiselt on ta saanud sealt karjääriinfot. Töötukassa konsultandiga toimuvad kohtumised korra kuus, mille raames osaleja annab ülevaate, millega ta on vahepeal tegelenud. Konsultant omakorda pakub erinevaid võimalusi, kuidas edasi tegutseda. Nõustamised on seni toimunud eelkõige näost-näku kohtumistena, kuid suhtlemist on olnud ka e-posti teel (nt kui on olnud vaja täita ankeete või küsimustele vastata). Osaleja hinnangul nõustamiseks Skype'i kasutamise võimalus puudub. Senised kontaktiviisid (põhisuhtlemine kohtumistena ning mõned teemad e-posti teel) on osalejale sobinud.

Kogemus Töötukassaga on olnud kasulik (nõustamisel tegeletakse osalejaga piisavalt ⁸¹), eriti ettevõtluskoolitus, milles osalemist võimaldas just Töötukassa. Kuigi ettevõtte tegemisega läheb osaleja sõnul väga kaua aega, tunneb ta, et on juba arenenud ning senine nõustamine on kasuks tulnud. Kitsaskohana toob osaleja välja pikad ooteajad.

Kogemus Rajaleidja keskuse karjääriteenustega. Osaleja on mõelnud ka Rajaleidja keskuse teenuse kasutamise peale, kuna see tundub mõistlik. Senine kogemus piirdub siiski Rajaleidja kodulehe külastamisega, kus ta on täitnud küsimustikke, ent keskuses koha peal käinud ei ole. Infot Rajaleidja keskuse kohta sai osaleja koolist, kuid tema hinnangul teavad noored keskusest väga vähe. Samuti leidis osaleja, et Rajaleidja teenuste kasutamisel ei tohiks keskuse asukoht takistuseks olla (vähemalt tema enda puhul).

Peamised infoallikad. Karjääriteemadel arutab osaleja peamiselt sõprade või vanematega (ka tutvusringkonnas on nii) ning pöördub ka selliste tuttavate poole, kes juba käivad ülikoolis ning saavad seega oma kogemust jagada. Tööotsingul kasutab osaleja CV-keskuse ja muid sarnaseid portaale. Samuti on ta käinud infomessil Teeviit ja teistel üritustel, kus räägitakse õppimisest ja töötamisest (nt avatud uste päevad ülikoolides). Osaleja on külastanud ka noortekeskust, kuid tol ajal (umbes 5. klassis) seal karjääriteemadel noortega juttu ei tehtud, pigem keskenduti seal huvitegevusele (söögi valmistamine, filmide vaatamine). Noorte Tugila tundus osalejale tuttav, siiski ei osanud ta täpsustada, mida see endast kujutab.

Mis puudutab osaleja tutvusringkonda, siis on talle jäänud mulje, et väga tihti kuskile ei pöörduta. Küll aga on mõned siiski käinud ka Rajaleidja keskuses koha peal. Üldiselt tundub osalejale, et karjääriteemalist infot on piisavalt, lihtsalt noored peaksid ise rohkem initsiatiivi üles näitama (näiteks kuskile kohale minema). Osaleja arvab, et kui inimene ise on võtnud vastu otsuse hakata infot otsima, siis ta tõenäoliselt selle ka leiab. Aga et nooreni paremini jõuda, oleks osaleja hinnangul võib-olla vaja teha rohkem reklaami – nt sotsiaalmeedia (FB) ja tänaval olevate väliplakatite kaudu (need tõmbavad tähelepanu).

⁸⁰ Nõustamine Töötukassas on hõlmanud nii kohtumisi konsultandi kui karjääriinfo vahendajaga

⁸¹ Osaleja mainis, et mõned tema tutvusringis on pidanud koostama isegi kirjaliku ülevaate sellest, mida nad on vahepeal teinud ning loetlema üles kohad, kus tööd otsinud

• NEET-noore juhtum 2

Osaleja taust

- **Vanus:** 23
- **Sugu:** naine
- **Emakeel:** eesti
- **Elukoht:** linnapiirkond (Pärnumaa)
- **Haridustee:**
 - Keskkool (1.-4. klass; õpilasi üle 300; linnapiirkond)
 - Keskkool (5.-12. klass; õpilasi üle 300; linnapiirkond)
 - Kutseõppeasutus (õppis ühe aasta; linnapiirkond)
- **Haridus:** keskharidus, lõpetas keskkooli 2012. aasta kevadel
- **Töökogemus:** erinevad juhutööd peamiselt teenindussektoris (nt *catering*), hetkel Töötukassas arvel
- **Põhjused, miks hetkel ei õpi ega tööta:** osaleja ei teadnud peale keskkooli lõpetamist, mida edasi teha (ükski eriala ei tundunud olevat 100% õige). Seetõttu otsustas ta asuda tööle teenindussektoris, kuid töö ei pakkunud piisavalt pinget; soov oli end siiski edasi arendada. Osaleja uuris ise erinevaid erialasid (peamiselt loomingulises valdkonnas) ning leidis sobiliku Tartus, kuid tol eluhetkel ei sobinud Tartusse kolimine. Seega asus õppima sarnasel erialal Tallinnas, kuid aasta möödudes leidis osaleja, et see elukutse talle siiski ei sobi. Seejärel vahetas ta elukohta ning asus taas tööle. Siiani ongi osaleja teinud peamiselt juhutöid (pereliikme firmas, teenindussektoris). Osaleja mõõnis, et tema puhul on küsimus ka motivatsioonipuuduses – võiks õppida erinevaid asju, kuid ta peab end selleks tugevasti sundima. Osaleja mainis, et juba kooliajal tekkis vahel küsimus, miks ta peab seal istuma kaheksast neljani. Koolis oli nõ kõva tempo peal ning mingil hetkel tekkis trots ja kadus ära ka õpihuvi, lisaks olid ka huviringid. Peale kooli ei tahtnud osaleja edasi õppima minna paljuskki sellepärast, et teised kõik lähevad (ehk lihtsalt minemise pärast). Osaleja arvates saab tegelikult ka ilma edasiõppimiseta hakkama, aga väline surve on nii suur (ilma kõrgharidusest ei ole väärtuslik).
- **Kas on plaan edasi õppida:** osalejal on soov arendada end konkreetsetes valdkonnas ning selleks on ta uurinud ka erinevaid variante (konsulteerinud tuttavate ja sõpradega). Hetkel õpib ta siiski iseseisvalt (*online*-koolitused, vastava kirjandusega tutvumine). Intervjuu läbiviimise ajal on osalejal kavas ka kohtumine Töötukassa karjäärinõustajaga, kellega plaanibki süvitsi arutada, kuidas ta võiks edasi minna. Eestis on võimalik osalejat huvitavas valdkonnas arendada end kahes koolis, kuid ta ei ole kindel, kas soovib end neljaks aastaks õpingutega siduda. Mõnevõrra on mõjutanud ka sõbranna kogemus sama eriala õpingutelt – nimelt ei õpetatud koolis piisavalt ettevõtluse poolt (ehk kuidas oma äri teha). Osaleja tõdeb, et kuigi teda huvitavas valdkonnas on võimalik palju ise õppida, nõuab see enese distsiplineerimist, mis tema jaoks on aga raske.

Õppenõustamise kogemus

Osaleja käis algklassides koolilogopeedi (kõneprobleemide tõttu) ning keskkoolis koolipsühholoogi vastuvõtul. Psühholoogi külastas ta vaid ühe korra omal algatusel (kadus huvi õppimise vastu), kuid osaleja meenutusel ei olnud see eriti kasulik – seanss kestis väga lühikest aega ning nõustaja soovitas osalejal end lihtsalt kokku võtta. Samas leidis osaleja, et väikeses koolis võiks pigem õpetaja (kui on märganud õpiprobleeme) ise abivajajaga rääkima tulla ja teda õigesse kohta suunata. Tagantjärele mõeldes oleks osaleja hinnangul võinud kooli poolt rohkem toetust olla (just psühholoogi nõustamist oleks võinud rohkem saada).

Lisaks käis osaleja kooliväliselt psühhiaatri juures. Ka see oli tema jaoks pigem kummaline kogemus, kuna nõustaja suhtumine oli üsna pealiskaudne – suurema osa ajast rääkis psühhiaater oma perest ning lõpuks kirjutas välja ravimid. Osalejale tundubki, et ravimeid kirjutatakse välja väga kergekäeliselt ja varakult. Nii näiteks kirjutati osaleja sõnul tema sõbrannale, kellel oli koolis sotsialiseerumisega probleeme, kohe välja antidepressandid. Kuid see tegi olukorra hullemaks ning sellest väljatulemine oli pikk ja raske. Osaleja hinnangul ei olegi psühholooge, kes oskaks just noori/lapsi aidata (sh koolipsühholoog). Samas on see oluline, kuna vahel ei ole võimalik sõprade ega vanematega arutada, pigem soovitakse rääkida just nõ võõra inimesega. Sellepärast olekski osaleja hinnangul aktiivset sekkumist vaja. Osaleja leiab, et enam ei tohiks psühholoogi juures käimine olla ka tabu ja noori tuleks rohkem julgustada minna abi küsima (see ei ole häbiasi).

Karjäärinõustamise kogemus

Karjääriõpe koolis. Osaleja sõnul ei olnud tema koolis karjääriõpet ega konkreetset inimest, kes sellega tegeleks. Osaleja ütles, et põhikoolis ja gümnaasiumis tehti vist test (psühholoogi tunnis täideti üks paber), kuid põhjust, miks seda testi peab tegema, selgitati ilmselt üsna primitiivselt (kui seda oleks tehtud põhjalikumalt, siis oskaks sellest ka paremini rääkida). Samuti ei meenu osalejale, et Töötukassa oleks käinud koolis rääkimas, kuid leidis, et karjääriteemadel võiks koolis rääkida, sest sellest võiks mingit abi olla küll.

Nõustamine Töötukassas⁸². Intervjuu toimumise ajaks oli osaleja Töötukassas kohtunud ainult konsultandiga. Karjääriinfo vahendamisega kokkupuudet ei ole olnud ja seda teenust ei ole talle ka pakutud. Osalejale soovitati karjäärinõustamist, kuhu ta pidi minema juba 2016. aasta lõpus, kuid haigestumise tõttu lükkus kohtumine edasi. Kuna nõustamisele on pikad järjekorrad, toimus karjäärinõustajaga kohtumine pärast intervjuu läbiviimist. Osaleja nõusolekul andis ta hindajatele kohtumisest põgusa ülevaate telefonivestluse teel (märts 2016).

Osaleja pöördus Töötukassasse õpingute ajal ja tol hetkel oli konsultandiga suhtlemine tema hinnangul üsna pinnapealne (teenuseid ei soovitatud). Ka hiljem oli üks negatiivne kogemus – oli tunda konsultandi ebasoodsat suhtumist, kuna osaleja ei olnud veel tööle läinud. Siiski, viimased kaks konsultanti on olnud osalejale positiivne kogemus, kuna nad on tundunud huvi osaleja käekäigu vastu ning püüdnud selgitada, mida võiks edasi teha. Osaleja leiab, et kui inimene läheb esimest korda Töötukassasse, on oluline, et töötajad tunneksid huvi inimese ja tema aitamise vastu.

Töötukassa karjäärinõustamise osas osalejal otsesed ootused puudusid, kuna ta ei osanud arvata, mida see endast üldse kujutab. Mis puudutab suhtlemisviise, siis arvab osaleja, et näost-näku kohtumine nõustajaga on kõige mõistlikum, kuna suhtlus e-posti teel ei võimalda emotsioone edasi anda (see sobiks pigem lihtsalt infovahetuseks). Teatav alternatiiv oleks ka Skype'i kasutamine.

Kohtumine Töötukassa karjäärinõustajaga osutus osaleja jaoks pigem positiivseks kogemuseks. Kuna osaleja oli enne karjäärinõustajaga kohtumist saanud konkreetse tööpakkumise, toimus arutelu paljusi selle pakkumise valguses. Et osalejat eesootav töö on hooajaline, käsitleti ka võimalusi (sh õppimisega seotud), mida võiks teha edasi pärast konkreetse töö lõppemist. Osaleja sõnul oli nõustamine pigem kasulik ning jagatud info andis mõtteid ka edaspidisteks võimalikeks tegevusteks (töö ja õppimine).

⁸² Osalejal oli teatav segadus seoses sellega, kes on Töötukassas konsultant ja kes karjääriinfo vahendaja. Ankeedil märkis osaleja, et on kohtunud karjääriinfo vahendajaga, aga vestluse käigus selgus, et tegelikult pidas ta silmas konsultanti

Kogemus Rajaleidja keskuse karjääriteenustega. Rajaleidja keskusest on osaleja midagi kuulnud (seostab Rajaleidja keskust karjäärisuunamisega), aga ei teagi, kas on ise seda lähemalt uurinud. Viimasel ajal ei ole ta kindlasti Rajaleidja kodulehte vaadanud ning keegi ei ole teda keskusesse või mujale ka suunanud. Samuti ei ole keskusest juttu tulnud tutvusringkonnas, ent tal ei ole ka väga palju tuttavaid, kes ei tea, mida teha (enamus õpivad ja töötavad).

Peamised infoallikad. Karjääriteemadel arutab osaleja nii sõprade kui ka pereliikmetega. Kuna mõlemad tema vanemad on kõrgharidusega, on nende poolt tunda ka teatavat survet. Tutvusringkonnas otsustatakse üldjuhul karjääri osas kas ise või tehakse seda vanemate pealekäimisel. Näiteks osaleja üks tuttav otsustas, et ei soovi peale kooli kohe õppima minna, kuid vanemate survele tegi seda siiski. Esimene aasta oli keeruline vastu pidada, kuid praegu läheb tuttavale hästi. Kokkupuude noortekeskustega osalejale puudub, seega ei oska öelda, kas seal karjäärinõustamisega tegeletakse. Samuti ei ole ta kuulnud Noorte Tugilast.

Teatavaks infoallikaks on ka infomessid (nt Teeviit), samas uurivad noored ise ikkagi kõige rohkem, mida pakutakse (ka nt tuttavate kogemuse põhjal). Seejuures leiab osaleja, et reklaami osas töötaks noorte puhul hästi sotsiaalmeediakanalid, kuna suur osa noortest veedab seal aega. Kuid eriti oluline on lihtsalt julgustada noori kasutama erinevaid teenuseid (noored ise võivad olla kõhklevad seisukohal, kuna ei tea, mida need teenused neile pakkuda võiks). Osaleja arvab, et kui talle oleks nendest aktiivselt räägitud või soovitatud, siis tõenäoliselt oleks ta võimalusi ka kasutanud. Lisaks näeb osaleja ühe võimalusena Töötukassa poolset aktiivset suunamist teenustele.

• NEET-noore juhtum 3

Osaleja taust

- **Vanus:** 20
- **Sugu:** naine
- **Emakeel:** eesti
- **Elukoht:** linnapiirkond (Harjumaa)
- **Haridustee:**
 - Põhikool (1.-2. klass; õpilasi üle 300; maapiirkond)
 - Keskkool (3.-6. klass; õpilasi üle 300; linnapiirkond)
 - Keskkool (7.-9. klass; õpilasi üle 300; maapiirkond)
 - Keskkool (10.-12. klass; õpilasi üle 300; linnapiirkond)
 - Kutseõppeasutus (õppis pool aastat peale keskkooli lõpetamist)
- **Haridus:** keskkool, lõpetas keskkooli 2015. aasta kevadel
- **Töökogemus:** on töötanud ühes firmas müügiassistendina (firma sulgemise tõttu koondati), hetkel Töötukassas arvel
- **Vabatahtlik töö:** ei ole vabatahtlikku tööd teinud
- **Põhjused, miks hetkel ei õpi ega tööta:** kutseõppeasutuses omandama asunud eriala ei sobinud – õppeained ei olnud päris need, mida osaleja esialgu eeldas. Klass oli väga suur ning juhendamine (õpitu vahel seoste loomine) oli osaleja hinnangul puudulik.
- **Kas on plaan edasi õppida:** osalejale on plaan minna sügisel õppima kõrgkooli, kool ja eriala on välja valitud

Õppenõustamise kogemus

Keskkooli alguses käis osaleja 3-4 korda klassijuhataja soovitusel kooli psühholoogi vastuvõtul. Osaleja leidis, et nõustamine oli pigem kasulik, psühholoog oli meeldiv ja usaldusväärne, mistõttu oli temaga võimalik vabalt rääkida. Osaleja on käinud nõustamisel ka väljaspool kooli, kuid koha nimi ei meenu. Seda kogemust ei hinnanud osaleja kasutoovaks, kuna nõustamine tundus tema jaoks liiga algeline (pidi joonistama ja tegema asju, mis ei andnud talle midagi).

Noorte seas on mõnevõrra ka häbiasi pöörduda selliste spetsialistide juurde (osaleja enda jaoks mitte), kuigi on tuttavaid, kes on käinud logopeedi juures ning sealt ka abi saanud. Koolimuredest eelistab osaleja rääkida kõigepealt sõprade ja perega ning siis koolis. Näiteks ühes koolis oli osalejale klassijuhatajaga väga halb suhe, mistõttu oleks tema poole pöördumine olnud tema jaoks viimane variant. Psühholoogi juures oleks võib-olla lihtsam käia rääkimas väljaspool kooli.

Karjäärinõustamise kogemus

Karjääriõpe koolis. Osaleja hinnangul koolis karjääriõpet kui sellist eriti ei olnud. Kuna ta õppis ettevõtluse eriala, siis selle raames puudutati veidi erinevate ametite ja elukutsete teemat (aga mitte individuaalselt, et milline elukutse võiks sobida). Samuti meenus osalejale, et põhikooli ajal valiti (vist ühe uuringu raames) klassist välja mõned inimesed, kellele tehti tema sõnul mingisugune test (mis võiks enam-vähem sobida). Keskkooli ajal võttis ta osa koolivälistest üritusest (osalejale ei olnud ürituse nimi meeles), kus oli kohal vist ka Rajaleidja. Töötukassa koolis koha peal rääkimas ei käinud.

Osaleja arvas, et oleks olnud hea, kui koolis oleks karjääriteemadel rohkem räägitud, sest peale keskkooli oli päris keeruline valida, mida õppida või kuhu suunas edasi minna. Ka tutvusringkonnas oli päris palju neid, kes ei teadnud, mida edasi teha. Mõnedel juhtudel mindigi õppima just sellepärast, et ei jääks aastat vahele, kuid poole aasta pärast jäeti õpingud pooleli, kuna jõuti järeldusele, et valitud eriala siiski ei sobinud (nii juhtus ka osalejaga). Kui koolis oleks karjääriteemasid rohkem käsitletud, oleks osaleja hinnangul selliseid õpingute katkestamise juhtumeid olnud tõenäoliselt vähem.

Nõustamine Töötukassas. Siiani on osaleja kohtunud ainult konsultandiga. Kohtumine Töötukassa karjäärinõustajaga on plaanis lähiajal. Seega nõustamise kogemus osalejale puudub.

Mis puudutab nõustamise viise, siis osaleja leidis, et nõustamine toimiks ka e-posti teel, mis oleks võib-olla isegi lihtsam, sest siis on info kirjas, mida saab ise üle lugeda ja paremini läbi mõelda. Näost-näkku kohtudes ei pruugi vajalikud küsimused kohe meelde tulla.

Kogemus Rajaleidja keskuse karjääriteenustega. Rajaleidja keskusest on osaleja kuulnud (leidis ise selle kohta infot internetist) ning mõelnud ka sinna pöörduda (leidis sealt karjäärinõustamise teema). Kuna aga Töötukassa inimene soovitas Töötukassa karjäärinõustamist, valis osaleja hetkel selle teenuse. Koolis otseselt Rajaleidja keskusest ei räägitud, aga mõned plakatid vist olid (ei ole kindel).

Tutvusringkonnas Rajaleidja keskust üldjuhul teatakse, kuid keegi ei ole seal karjäärinõustamisel eriti käinud.

Osaleja: „... see ei ole selline väga populaarne, ma ise ei oleks tulnud selle peale, et võiks minna sinna karjäärinõustamisele ... kas sealt saab üldse abi, kui ma ise ei tea, mida tahan teha, kuidas siis nemad oskaksid aidata.“

Peamised infoallikad. Karjääriteemadel räägib osaleja päris palju perekonnaga; kui mingi mõte endal tekib, siis kohe arutab. Ka sõprade ja tuttavatega tuleb see teema jutuks (nt kui mõni tuttav õpib juba mingil erialal, siis küsib tema kogemuse kohta). Osaleja otsib ka ise internetist vastavat infot ja seda on üldjuhul piisavalt. Kui ta on mõne eriala välja valinud, siis külastab näiteks kooli kodulehte. Osaleja on käinud ka Teeviidal (vist 2 korda), mis oli tema jaoks kasulik. Sinna suunati ta läbi kooli ning seal oli kokkupuude ka Rajaleidja keskusega. Noortekeskuses käis osaleja väga noorena ja tol ajal

karjääriteemadega seal kokkupuudet ei olnud (see oli pigem vabaaja veetmise koht). Ka tutvusringkonnas otsitakse pigem ise infot selle kohta, kus õppida või uuritakse nende tuttavate kogemust, kes juba kuskil õpivad. Kes tõesti ei tea, mida teha tahab, läheb osaleja sõnul pigem tööle. Või siis minnakse näiteks perekonna survel õppima, aga lõpptulemusena ei olda rahul. See, kui olulisel määral mõjutab perekond karjääriga seotud valikuid, oleneb osaleja hinnangul ikkagi konkreetsest perekonnast.

Reklaami osas töötaks osaleja hinnangul noorte puhul näiteks Facebook ja bussipeatustes olevad reklaamid. Ajakirjandust ta infoallikana pigem ei näe, kuna vähemalt ta ise seda ei loe (kõik info internetis olemas).

Lisa 6. Õppenõustamis- ja karjääriteenused – rahvusvaheline praktika

(K. Männik, PhD)

Õppe- ja karjäärinõustamisega seotud tugiteenused valitud rahvusvahelise praktika alusel

OECD toob 2016.a. aprillikuu Eesti hariduspoliitika ülevaates⁸³ esile tugiteenuste arendamise koolides. See puudutab karjääri-alast nõustamist ja juhendamist, sotsiaalpedagoogikat, psühholoogiat, kõneteraapiat. Mainitakse 2014.a. alguse saanud regionaalsete Rajaleidja keskuste loomist, läbi mille antud tugiteenuseid pakutakse. Karjäärinõustamise teenused on suunatud peamiselt 7.-9. taseme õpilastele, gümnasistidele ja kutsehariduse õppeasutustele, samuti neile 18-24 vanusegrupi noortele, kel on põhiharidus ning kes parasjagu ei õpi.

Üks peamistest hariduspoliitika väljakutsetest on valmistada lapsi, noori sh tudengeid tööjõuressursina ette tehnoloogiamahuka majanduse väljaarendamiseks. Vastavaks peab kohandama nii kutsehariduse kui kõrghariduse pakkumise, muutma kutsehariduse omandamise atraktiivsemaks, looma tihedad sidemed majandussektoriga, suunama õpet järjest enam meeskonna-, probleemi- ja vajaduspõhiseks.

Tsentraliseeritud vs detsentraliseeritud õppe- ja karjäärinõustamise tugi

Õppe- ja karjäärinõustamise tugiteenused on omavahel suhteliselt põimunud, olles samal ajal nii osa haridus- kui ka tervisesüsteemist. Kui tihedalt, see tuleneb antud riigi haridus- ja tervishoiusüsteemi ülesehitusest. Näitena on **Soomes** 2018.a rakendumas uus tervishoiusüsteem, mis annab enam võimu (mandaadi) regionaalsetele omavalitsustele. See eeldab tulevikus veelgi tihedamat koostööd haridusasutuste ja kohalike omavalitsuste vahel. Täna peavad kohalikud omavalitsused tagama õpetajate vastava väljaõppe ja spetsialistide olemasolu sh psühholoogid. Soomes kaob 2018.a. ära senine Töötukassa, mis loob täiendavad väljakutsed karjäärinõustamise tugisüsteemi arendamisel. Õppe- ja karjäärinõustamise tugiteenused läbivad selle taustal kindlasti uuenduskuuri. Praegu ei ole veel selge, kuidas tagatakse õppe- ja karjäärinõustamise ühtlane kvaliteet, milliseks jääb riigi ja kohaliku omavalituse omavaheline roll (vastutus).

Taanis on vastutus jaotatud riiklikult ja kohaliku omavalitsuse tasandil (sh *Youth Guidance Centres*, *Regional Guidance Centres*, *eGuidance*⁸⁴). Tulenevalt seadusandlusest on kohalike omavalitsuste ülesanne tagada vastav juhendamine ja tugisüsteemid olenevalt oma regiooni vajadustest. Taanis toimib hinnanguliselt hästi koolidevaheline võrgustik erinevatel haridustasemetel. Küll aga on probleemiks süsteemide liigne fragmenteeritus⁸⁵, sarnaselt **Saksamaa ja Hollandiga**. Taanis on haridusministeeriumi juures käivitamisel uus initsiatiiv (aprilli lõpus)⁸⁶, mis arendab praegu välja ühtlasemat ja erinevaid sektoreid ja süsteeme koordineerivat tugisüsteemi. See lihtsustab noorte kontakti tugisüsteemiga, on selgem ja paremini juhitud.

⁸³ Education Policy Outlook Estonia. – OECD, April 2016.

⁸⁴ <http://eng.uvm.dk/educational-and-vocational-guidance/youth-guidance-centres>

⁸⁵ Vt <http://www.euroguidance.eu/guidance-in-denmark-introduction/>

⁸⁶ <http://www.uvm.dk/aktuelt/i-fokus/bedre-veje-til-en-ungdomsuddannelse/ekspertgruppens-anbefalinger>

The Danish Youth Database koondab noorte andmeid vanuses 15-30 eluaastat. Siin on ajalugu inimese haridusest, selleks ettevalmistusperioodist, praktikast, töösuhetest. *Guidance Centres* kasutavad vanuses 15-24 noorte andmeid selleks, et vastavalt vajadusele kontakteeruda/reageerida noore küsimustele/juhendada. Tausta teadmine annab konsultandile parema baasi noore edasises toetamisel. *Job Centres* del on juurdepääs vanuses 15-29 noorte andmetele. Andmebaasi administreerib keskselt *Agency for IT and Learning*, mis kuulub haridusministeeriumi haldusalasse. Informatsioon kogutakse haridusasutuste süsteemidest ja maksuameti andmebaasidest. Andmete konfidentsiaalsus on kooskõlastatud Taani Andmekaitse Agentuuriga (*Danish Data Protection Agency*).

Hollandis on tugiteenus sisseostetud, mis ei ole hinnanguliselt jätkusuutlik ja ei taga ühtlast kvaliteeti. OECD hinnangul on Hollandi tugisüsteem kallis ja fragmenteeritud. Hästitoimivateks näideteks on siiani peetud Soome, Norra ja Lõuna-Korea õppe- ja karjäärinõustamise tugisüsteeme. Nagu mainitud on Soome liikumas paraku detsentraliseerimise suunas.

Norras toimib tsentraalne riigi poolt rahastatud pedagoogiline ja psühholoogiline nõustamisteenus (norra k *PP-tjenesten*⁸⁷). Teenust pakuvad kohalikud omavalitsused või maavalitsused. Selle eesmärgiks on aidata neid lapsi, noorukeid ja täiskasvanuid, kel või kelle lastel on tekkinud arenguprobleemid hariduse omandamisega seoses. Tugiteenus nõustab lasteaedasiid ja koole, kuidas korraldada õppimist ja lahendada sotsiaalseid situatsioone, millega lapsed ja üliõpilased kokku puutuvad. Tugiteenus nõustab koole, kuidas korraldada õppimist erivajadustega laste puhul. Väga oluliseks peetakse koostööd vanematega⁸⁸.

Eripärad alus-, üld- ja kõrghariduse tasandil Soomes

Alusharidust organiseerivad kohalikud omavalitsused, ressursid tulevad nii riigi kui kohaliku omavalitsuse poolt. KOVil peab olema plaan, kuidas tagada lapse heaolu sh spetsialistide tugivõrgustik. Eelkooliealiste tervise eest hoolitseb üldjuhul lastenõuandla. Lastenõuandla (soome k *lastenneuvola*) jälgib ja toetab koolieelses eas lapse füüsilist, psüühilist ja sotsiaalset kasvamist ja arengut. Lapsed käivad lastenõuandlas arsti või meditsiiniõe juures. Alla aastase lapse pere kutsutakse nõuandlasse kokku kümnel korral. Sealt edasi kutsutakse nõuandlasse esmalt lapse 1,5-aastaseks saamisel ja seejärel kord aastas. Alushariduses on õpetajate ülesandeks laduda lastele nõuandlasele tulevikuks läbi igapäevatöö, kuhu on integreeritud spetsiaalsete oskuste tutvustamine, õpetamine ja kogemuste edasiandmine. Laps kogeb meeskonnas töötamist ja suhtlemist teistega, küsimuste lahendamist, saab aru oma tugevustest, proovib mõelda sammudele ja tegevustele rutiinses igapäevaelus. Erivajadustega laste jaoks on olemas spetsiaalsed õpetajad, kes teevad koostööd ülejäänud personali ja vanematega.

Koolidel on oma väljatöötatud plaanid, kuidas tagatakse tugivõrgustik õpilasele, kuidas teevad koostööd psühholoogid, tervishoiupraktikud jt. Õppe- ja karjäärinõustamine sisaldab kolme komponenti: 1) personaalne psühholoogiline areng, 2) hariduslane juhendamine, 3) karjäärilane nõustamine (soome k *oppilaanohjaus*). Läbi nende komponentide jõutakse konkreetse õpilase vajadusteni, koostööni spetsiaalsete õpetajate ja kooli psühholoogidega kui selleks on põhjust. Õppe- ja karjäärinõustajad on samas staatuses õpetajatega, rahastatud samadel alustel, ressursid tulevad nii kohalikust kui riigi

⁸⁷ <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/pp-tjenesten/>

Vt ka <https://www.european-agency.org/country-information/norway/national-overview/special-needs-education-within-the-education-system>

⁸⁸ Vt <http://utdanningsspeilet.udir.no/2016/en/content/chapter-6/6-4-parent-cooperation/>

eelarvest. Karjäärinõustajatel on aastas 1221 töötundi sh 500 tundi klassiruumis, 3-6 päeva täienduskoolitust, 30-50 tundi väljaspool õpet, et toetada õpilaste liikumist kõrgemale haridustasemele. Ülejäänud aja kasutab nõustaja individuaalsele või grupipõhisele juhendamisele, suhtlemisele õpilase, vanemate, ettevõtete ja teiste osapooltega.

Olulisim on loomulikult tagasisidesüsteem. Tulemusi mõõdetakse dialoogis õpetajate ja nõustajate/juhendajatega. Osades regioonides rakendatakse õpilaste poolset enesehindamist (küsitluse vorm lisatud, mida kasutati viis aastat tagasi). Praegu töötatakse Soomes välja ühtset õppe- ja karjäärinõustamise tagasisidesüsteemi. Eelmine hindamine teostati viimati 2002.a.-l. Konkreetseid edulood õppe- ja karjäärilase nõustamise viljakusest vajaksid põhjalikku ettevalmistust sh intervjuud ja külastus (Helsingis kontaktpunktiks: neuvonta.opetusvirasto@hel.fi).

Soome eksperdi hinnangul on koolides puudu psühholoogidest. Koolides on klassile või õpilaste grupile määratud nõustaja (20-25 õpilast). Nõustaja roll on suhelda vastava spetsialistide võrgustikuga. Kui laps on erivajadustega, kaasatakse kohalik omavalitsus ja spetsialistid. Nõustaja ei aita teha üksnes valikuid vaid annab edasi ka spetsiaalseid oskusi ja teadmisi.

Inimressursi nappust aitavad leevendada tugevad valdkondade ja spetsialistidevahelised võrgustikud ja koolitused. Heaks näiteks on **VALTERI**⁸⁹, mis ühtlasi noore abistamisega tegeleb ka spetsialistide endi koolitamise ja kogemuse vahetamisega. VALTERI ei ole riigi ega munitsipaalnõuandjate vaid paralleelselt toimiv initsiatiiv. VALTERI toetab üksikut last ja noort või vajadusel kogukonda, regiooni jm.

Vaasa Ülikooli näitel on ülikoolis õppepsühholoog⁹⁰. Õppepsühholoog on litsentseeritud tervishoiupraktik. Tema tegevused on suunatud õppimiseks motivatsiooni loomiseks, efektiivsemaks ajaplaneerimiseks jm. Igal tudengil on võimalus külastada õppepsühholoogi üks kuni viis korda. Lisaks on võimalus osaleda grupikohtumistel õppepsühholoogiga. Kui on vaja psühholoogi sekkumist, siis esmalt võib tudeng pöörduda õppepsühholoogi poole, ostetakse koos probleemile lahendusi. Vajadusel otsib õppepsühholoog järgmise kontakti tervishoiusüsteemis. Õppepsühholoogi tegevust korraldab üliõpilasesindus.

Soome haridussüsteemis on tööturгу ja –hõivet puudutavad elemendid integreeritud õppesse sh analüütiline lähenemine probleemidele, meeskonnatöö, rahvusvaheline ja multikultuurne töökeskkond, informatsiooni otsimine, kultuur, keelteoskus – teadmised ja oskused, mida tulevane tööandja oma töötajalt ootab. Koolides on kohustuslikuks õppeaineks – TET (soome k Työelämään tutustuminen)⁹¹, mille kaudu õpilased tutvuvad tööeluga läbi külastuste ettevõtetesse ja teistesse organisatsioonidesse. Nii 7.-9. õppetasele kui gümnaasiumis on 76 kohustuslikku tundi sh teemad: kuidas kasutada sotsiaalmeediat, kuidas kirjutada CV, kuidas saada infot tööturult. Gümnaasiumis on 76 tundi jaotatud kaheks perioodiks. Muuhulgas hõlmab see 1-3 nädalast reaalselt praktikat ettevõttes vm organisatsioonis. Iga õpilane saab teha valiku individuaalselt, sõlmitakse leping nii kooli kui tööandjaga. Praktika sisaldab toitlustust, kuid mitte praktikatasu. Kulud kaetakse tööandja jaoks riigi poolt. TET-õpilastel on tavaliselt 6-tunnised tööpäevad. Oluline on saada personaalne töökogemus ja arusaam, millist haridust peale põhikooli või gümnaasiumi omandada. Samadel põhimõtetel programm üldharidussüsteemis töötab **Rootsis**.

⁸⁹ <https://www.valteri.fi/EN/valteri.html>

⁹⁰ <http://www.uva.fi/en/for/student/guidance/general/psychologist/>

⁹¹ Vt http://www.opi.fi/download/163777_perusopetuksen_opetusuunnitelman_perusteet_2014.pdf; samuti <http://peda.net/veraja/tori/english>

Lisaks saavad õpilased ja üliõpilased koolist nõu erinevate infoallikate sh praktika osas⁹². Vaasa Ülikoolis määratakse üliõpilasele nõustaja kogu õpinguperioodiks, kes on vahelüliks põhiõppe kava juhendajaga, pakub administratiivset tuge ja suunab erivajaduste korral spetsialistide poole ülikoolis või tervishoiusüsteemis. Vaasa Ülikoolis on 42 nõustajat⁹³.

Karjäärivõimaluste leidmisele aitavad kaasa karjäärilugude kogumine⁹⁴. Uueks initsiatiiviks on Vaasa *network*⁹⁵ - platvorm, mille kaudu saavad ettevõtted:

- 1) teha otsepakkumisi ülikooli teadlastele ja õppejõududele;
- 2) pakkuda projektipõhist tööd
- 3) pakkuda praktikavõimalust
- 4) pakkuda kursuse- ja lõputöö teemasid
- 5) pakkuda tööd

Võrgustiku üks partneritest on Me2We, mis viib kokku tudengid ja ettevõtete vajadused rahvusvaheliselt, nt ettevõtte Eestist ja tudeng Soomest. Me2We on oma teenust tutvustanud ka Eestis, ülikooli jaoks on see tasuta, ettevõtte jaoks tasuline.

Kutseharidus omandatakse paljuski läbi töökohal õppimise⁹⁶. Kutse- ja kõrghariduse omandamisel on praktikasüsteem juba paindlikum ja erialaspetsiifikast tingitud. Olenevalt erialast võib praktika periood varieeruda, aga jääb juba mitme kuu piiresse. Spetsiaalsetel juhtudel töötavad koolid koos kohalike omavalitsuste sotsiaal ja tervisevaldkonna spetsialistidega, eelkõige mis puudutab erivajadusi. Süsteemne side sotsiaalse ja tervisesüsteemiga siiski puudub või on piiratud, tekib läbi spetsiaalsete individuaalsete juhtumite.

Soome puhul on oluline välja tuua koolijärgne nõustamine. Süsteemselt saavad karjääri- ja tööalast nõustamist noored läbi regionaalsete ELY-keskuste.⁹⁷ Nõustatakse ja koolitatakse nii läbi e-materjalide, telefoniliini kui f2f kohtumiste. 2013.a. algatati programm "*Youth Guarantee*"⁹⁸, mis on mõeldud kõikidele alla 25 aastastele noortele, samuti neile alla 30 aastastele noortele, kes on saanud vastava kraadi viimase 12 kuu jooksul ning kes on registreerinud keskses tööotsijaks. Pakutakse mitmekülgset nõustamist ja koolitamist eesmärgiga vältida noore sattumist väljapoole aktiivset tööturgu.

Üha rohkem koguvad populaarsust ülikoolide ja kutseharidusasutuste koostööprojektid. Hiljutise näitena on Äänekoski linnavalitsus koostöös ettevõtjatega (sh Metsä Group⁹⁹, millega teeb koostööd Eesti Energia¹⁰⁰) andnud kahele õppeasutusele – Jyväskylä University ja JAMK University of Applied Sciences tellimuse kokkulepitud arvu spetsialistide ettevalmistamiseks teatud perioodil. Õppeprogrammi on integreeritud praktika ja väljaõpe töökohal, ettevõtete regionaalsetes üksustes. Rakendatakse nõ *blended*

⁹² <http://www.uva.fi/en/for/student/guidance/general/career/>

⁹³ <http://www.uva.fi/fi/for/student/guidance/>

⁹⁴ <http://www.uva.fi/en/for/student/guidance/general/career/stories/>

⁹⁵ http://www.vaasanetwork.fi/index_eng.html

⁹⁶ Vt ka http://www.te-services.fi/te/en/jobseekers/career_education_training/apprenticeship_training/index.html

⁹⁷ Vt http://www.te-services.fi/te/en/jobseekers/finding_job/young_people/index.html

⁹⁸ http://www.te-services.fi/te/en/jobseekers/finding_job/young_people/youth_guarantee/index.html; samuti <http://www.nuorisotakuu.fi/en/information/materials>

⁹⁹ Vt ka <http://majandus24.postimees.ee/3164137/metsae-group-ehitab-kesk-soome-1-2-miljardit-maksva-puitmassitehase>

¹⁰⁰ Vt ka <http://majandus24.postimees.ee/3871533/galerii-eesti-energia-hiigelveos-oeisel-maanteel>

mudelit sh e-õpe ja kontaktõpe. Väljavalitud haridusmoodulid vastavad ümbruskonna ettevõtete arenguvajadustele sh biomajandus, tervis ja jätkusuutlik eluviis, ettevõtlus, juhtimine.

Probleemipõhine õpe Saksamaal ja Taanis

Saksamaa haridussüsteem on tugevalt orienteeritud oma tööstussektori tänastele vajadustele ja tulevikuväljavaadetele. Märkimisväärselt on panustatud kesk tehnoloogilistesse sektoritesse tööjõu kasvatamisse. Saksamaa tööstussektori tellimus aastakümnete jooksul on kasvanud jõudsalt rakenduskõrgkoolide, kutsehariduse – ja koolituse läbinute hulka¹⁰¹. Tihedat koostööd teevad haridus- ja tööjõuturu eest vastutavad asutused¹⁰². Õppes on juurdunud probleemi- ja vajadusepõhine lähenemine. Õpe erinevatel haridustasemetel on integreeritud praktikaga ettevõtetes jm organisatsioonides. Ülikooli tasandil on juurdunud 3-6 kuuline kohustuslik praktika ettevõtetes. Tudeng siirdub paljudel juhtudel tööle ettevõttesse, kus ta läbis praktika.

Saksamaa Föderalse Haridus- ja teadusministeeriumi poolt on algatatud programm **JOBSTARTER**¹⁰³. Programm on loodud eesmärgiga luua täiendavaid praktikavõimalusi eelkõige kutsehariduse omandajatele. Huvitav moment on, et toetatakse ja nõustatakse samuti VKEsid, kes esmakordselt praktikante värbavad.

Kogemused Saksamaa ülikoole (Bremeni Ülikool¹⁰⁴, Frankfurdi Ülikool) külastades ja kohtudes ülikooli esindajatega on näidanud, et siin on juurdunud tugev praktikasüsteem. Bremeni Ülikool kõnetab ettevõtteid läbi proaktiivse kommunikatsiooni ja turunduse, korraldab iga suvi ettevõtetele “Praxisbörse – Die Messe”¹⁰⁵, kus on ettevõtetel võimalus kohtuda nii äsjalõpetanute ja samuti tudengitega. Ülikool on loonud oma värbamise portaali ning seob ettevõtteid läbi erinevate koostöövormide tudengite/teadlastega¹⁰⁶. Antud kontekstis on oluline koostöö kas läbi strateegilise või spetsiaalse erialapõhise partnerluse, mis kindlustab noortele töö konkreetsetes ettevõttes ja/või valdkonnas peale õpinguid. Oluliseks peetakse samuti praktikat väljaspool Saksamaad, välja on töötatud spetsiaalne juhend välismaa tööandjale¹⁰⁷. Samal ajal oma ressursse tutvustades juhendatakse ka potentsiaalseid tööandjaid. Paralleelselt praktikasooviga peab olema tagatud praktika juhendamine ja motiveeritud soov ja kompetents ettevõtte poolt. Praktikasisüsteemi on juurdunud tasu praktika vältel, Frankfurdi ülikooli näitel on see 500 eurot kuus.

Huvitava pildi saab Roskilde Ülikoolist **Taanis**, kus tudengite ja ettevõtete-vahelise koostöö funktsioon on antud spetsiaalsele ülikooli üksusele *RUC Innovation*. Õppesse on tugevalt integreeritud probleemipõhine õpe, mis tugineb koostööle ettevõtetega. All on toodud näide RUC Innovation rollist koostöö loomiseks tudengite ja ettevõtete vahel.

¹⁰¹ Vt ka Education Policy Outlook Germany. – OECD, April 2014.

¹⁰² Vt lühidalt http://www.forum-beratung.de/cms/upload/Veroeffentlichungen/Veranstaltungsarchiv/Career_guidance_Germany_Prague.pdf

¹⁰³ https://www.bmbf.de/pub/jobstarter_training_for_the_future.pdf

¹⁰⁴ <http://www.uni-bremen.de/en/enterprises.html>

¹⁰⁵ <http://www.uni-bremen.de/en/enterprises/employee-recruitment.html>

¹⁰⁶ <http://www.uni-bremen.de/en/university/sponsors-partners/be-a-partner.html>

¹⁰⁷ <http://www.uni-bremen.de/en/career-center/international-employers/practical-training.html>

- *Project collaboration in a current problem area for a company*
- *Students work from home, on company premises or at RUC*
- *Company reps. and students typically meet 2-6 times*
- *Estimated company time spent: 5-10 hours*
- *Outcome: An academic project and something for the company*
- *Project collaborations usually follow the semester schedule, i.e. start in September or February*
- *We arrange contact through the RUC Jobbank and the research environments at RUC*
- *We also set up thesis project collaborations*

Alljärgnevalt on esitatud ülevaatlik võrdlus õppe- ja karjäärinõustamise tugiteenuste korraldusest Soomes ja Taanis.

	Soome	Taani
Vastutus	Jagatud: haridusministeerium, <i>Finnish National Board of Education</i> , kohalikud omavalitsused; operatiivne vastutus – haridusasutused. Valdcondade- ja spetsialistidevahelised võrgustikud sh: - <i>Finnish Association of Guidance Counsellors (SOPO)</i> - VALTERI, tegeleb muuhulgas vastavate spetsialistide täiendusõppe ja kogemuste vahetamisega (kolmanda sektori algatus)	Keskne: haridusministeerium, kõrgharidus- ja teadusministeerium sh agentuurid, kohalikud omavalitsused, operatiivne vastutus – haridusasutused. Valdcondade- ja spetsialistidevahelised võrgustikud sh: - <i>National Guidance Forum</i> (ministeeriumi algatus) - <i>National Resource Centre for Guidance</i> (ministeeriumi algatus) - <i>Denmark's Association of Guidance Practitioners</i>
Poliitika väljakutse	Muudatused tervishoiu- ja regionaalpoliitikas, suurem mandaat kohalikele omavalitsustele ja seoses sellega teenuse ühtlase kvaliteedi tagamine, erinevate valdkondade omavaheline koostöö ja väljund sihtrühma jaoks.	Nõustamisteenuse kvaliteedi ja kvalifikatsioonide tõstmine; süsteemi lihtsustamine läbi ühtse koordineerimise (liiga palju erinevaid tugielemente sihtrühma jaoks)
Tugitegevused haridusastmete järgi		
Alusharidus	- Kohustuslik programm (riiklik) - Tugi õpetajate ning vastavate spetsialistide poolt, põhineb KOVi väljatöötatud plaanile lapse heaolu ja vastava tugivõrgustiku tagamiseks.	- Kohustuslik programm, mis sisaldab karjääri ja tööga seotud elavat kogemust ja personaalsete valikute tegemist (riiklik, <i>Curriculum for pre-school class to Grade 3</i>) - Tugi õpetajate ning vastavate spetsialistide poolt, spetsialistid sh logopeedid tagatud kohalike omavalitsuste poolt
I kooliaste	- Kohustuslik programm (riiklik) - Tugi õpetajate/spetsialistide/nõustajate poolt (<i>school counsellors, class teachers</i>)	- Kohustuslik programm, mis sisaldab karjääri ja tööga seotud elavat kogemust ja personaalsete valikute tegemist (riiklik, <i>Curriculum for pre-school class to Grade 3</i>) - Tugi õpetajate ning vastavate spetsialistide poolt, spetsialistid sh logopeedid tagatud kohalike omavalitsuste poolt - <i>eGuidance</i> (https://www.ug.dk/evejledning): ministeeriumi algatus, seotud tihedalt nii läbi töötajate kui tegevuste alltoodud keskustega)
II kooliaste	- Kohustuslik programm (riiklik) - Tugi õpetajate/spetsialistide/nõustajate poolt (<i>school counsellors, class teachers</i>)	- Kohustuslik programm, mis sisaldab edasiarendatud karjääri ja tööga seotud eesmärkide seadmist ja valikute tegemist (riiklik, <i>Curriculum for Grades 4-6</i>) - Tugi õpetajate ning vastavate spetsialistide

		poolt - <i>eGuidance</i>
III kooliaste	- Kohustuslik karjääri-alane õppekava <i>TET – Työelämään tutustuminen</i> (76 tundi) - Individuaalne ja grupi tugi õpetajate/spetsialistide/nõustajate poolt (<i>guidance counsellors, group advisors, teachers</i>) - <i>TE-services</i> regionaalsete ELY-keskuste poolt (võimalus saada karjääri- ja tööalast nõu ametikoha valikul, <i>online/helistamine/kohtumine</i>) - <i>Youth Guarantee</i> (alla 25 a noortele ja neile alla 30 a noortele kes on 12 kuud olnud töötud peale kraadi saamist, mitmekülgne nõustamine ja koolitamine, et vältida noore pikaajalist töötust) - <i>Ohjaamo-centres</i> (http://kohtaamo.info), erinevaid valdkondi (sh sotsiaal, tervis, haridus, töökarjäär) lõimivad keskused alla 30 a noorele, regionaalsed, pilootfaasis, teenusepakkuja leitakse avaliku hanke teel turult, valitsemisstruktuur selgub peale 2019.a. regionaalreformi)	- Kohustuslik programm, mis sisaldab edasiarendatud karjääri ja tööga seotud eesmärkide seadmist ja valikute tegemist (riiklik, <i>Curriculum for Grades 7-9</i>) - Tugi õpetajate ning vastavate spetsialistide poolt - <i>eGuidance</i> - <i>Youth Guidance Centres</i> (eng.uvm.dk): tugi noortele üleminekul järgmisele haridusastmele - <i>Danish Youth Database</i> (ministeeriumi algatus, administreerib <i>Agency for IT and Learning</i>): sisaldab andmeid, mida kasutavad <i>Guidance Centres</i> 15-24 a noortele toe ja nõustamise pakkumisel.
Üldkeskharidus, Kutsekeskharidus	- Kohustuslik karjääri-alane õppekava <i>TET – Työelämään tutustuminen</i> (76 tundi) sh 1-3 nädalane praktika ettevõttes vm organisatsioonis - Tugi õpetajate/spetsialistide poolt - <i>TE-services</i> (vt ülal) - <i>Youth Guarantee</i> (vt ülal) - <i>Ohjaamo-centres</i> (vt ülal)	- Haridusasutuste poolne tugi hariduse saamisel ja jätkamisel (metoodika valik asutuse poolt), tihe koostöö keskustega - <i>Youth Guidance Centres</i> (vt ülal) - <i>Regional Guidance Centres</i> (www.ug.dk/studievalg/): tugi noortele üleminekul keskharidusest kõrgharidusse jt huvitatud - <i>eGuidance</i> (vt ülal) - <i>Danish Youth Database</i> (vt ülal) - <i>Municipal Job Centres</i>: noortele üldiselt alates vanusest 18 a, ligipääs <i>Danish Youth Database</i> andmetele 15-29 a noortele toe ja nõustamise pakkumisel.
Kõrgharidus	- Õppe- ja karjäärinõustamine spetsialistide/praktikute ja tudengite poolt (<i>career counsellors, group advisors, guidance counsellors, careers and recruitment services</i>), nt Vaasa Ülikoolis õppepsühholoog - <i>TE-services</i> (vt ülal) - <i>Youth Guarantee</i> (vt ülal) - regioonipõhised klastrid ja võrgustikud, mis loovad kontakte tudengite ja ettevõtete vahel nt <i>Vaasa Network</i> (www.vaasanetwork.fi), võimalus projektipõhiseks uurimistööks, praktikaks ja töökoha leidmiseks - <i>Ohjaamo-centres</i> (vt ülal)	- Õppe- ja karjäärinõustamine spetsialistide/praktikute ja tudengite poolt - Ülikoolides levinud probleemipõhine õpe nt Roskilde Ülikool, selleks loodud eraldi üksus RUC Innovation, mis toetab probleemipõhist õpet koostöös ettevõtete jt organisatsioonidega - <i>eGuidance</i> (vt ülal) - <i>Danish Youth Database</i> (vt ülal) - <i>Municipal Job Centres</i> (vt ülal)

Allikas: Euroguidance, Soome ja Taani ekspertide info

Mida olulist tuua välja Eesti õppenõustamis- ja karjääriteenuste süsteemi tugevdamiseks?

- Õppe- ja karjäärinõustamine peaks olema integreeritud e-riiki, kogudes personaalset infot noore kohta ja andes vajalikke teadmisi ja oskusi nt ka läbi atraktiivsemate e-kursuste. Õpilased kasutavad palju digivahendeid, seda oskust peaks rohkem ära kasutama, leidma uusi meetodeid suhtlemisel õpilasega, tegema selle normaalseks, mänguliseks ja loomulikuks osaks koolielus. Lapse arengut puudutav info ja taust peaks olema jätkusuutlik ja talletuma juba lasteaiast ühtsesse süsteemi, mida saaks professionaalid edaspidi kasutada koolis. See nõuab lisapingutusi ka lapsevanemate poolt, et selline süsteem saaks tekkida.
- Valitseb professionaalide nappus Soomes jm (sh psühholoogid), riigi ressursse tuleks võimendada eelkõige vastavate ja põhjendatud mahus spetsialistide väljakoolitamises ja töötasustamises, nende omavahelises koostöös/võrgustumises.
- Enamus gümnasiste on enne kooli lõpetamist teadmatutes, milline eriala valida. Eriala valik on tihtipeale juhuslik. Vähemalt gümnaasiumitasemel tuleks rakendada kohustuslik praktikasüsteem lühiajaliste visiitidega ettevõtetesse jt organisatsioonidesse (vt Soome kogemus). Probleemipõhisus ja karjäärivõimalused peavad olema integreeritud kohustuslikku õppetegevusse. R/V praktika kinnitab selle tõhusust enam kui spetsiaalselt korraldatud tegevused (spetsiaalsed nõustajad, seminarid jms).
- Tasuks kaaluda tervisejuhtimise¹⁰⁸ integreerimist õppe- ja karjäärinõustamisse. Kaasata tuleks nii riigi kui erameditsiinikeskused (nt Confido Erameditsiinikeskus)
- Saksa kogemuse näitel tuleks paralleelselt praktikavajadustega kasvatada teist poolt – ettevõtte jm organisatsiooni kasvatamine ja toetamine praktikakohtade loomisel ja praktika läbiviimisel, seda nii riigi kui haridusasutuste tasemel.
- Ettevõtete jt organisatsioonide jaoks on probleemiks praktikajuhendajate nappus. Võiks panustada ettevõtetes jt organisatsioonides professionaalsete praktikajuhendajate ja karjäärinõustajate õpetamisse.
- Eesti ülikoolid võiks olla aktiivsemad kasutades rahvusvahelisi nõustamisplatvorme sh ekspertgrupp Employability¹⁰⁹ organisatsioonis EAIE – *European Association for International Education*; samuti Me2We¹¹⁰ teenust.

Kohtumised ja konsulteerimised (perioodil november 2016 - aprill 2017)

Kaisa Linnamägi, TLÜ

Ivi Niinep, TLÜ

Mikk Kasesalk, TLÜ

Jari Romanainen, Technopolis Group, Finland

Francesca Cuccinotta, Vaasa University, Vice-Director, Education Services, Finland

Frank Werthwein, Frankfurdi Ülikool, Werthwein Trainings, Germany

Merja Karjalainen, JY, Finland

Maarit Korva, JAMK, Finland

Allan Grønbaek, RUC Innovation, Denmark

Raimo Vuorinen, Finnish Institute for Educational Research, Finland

Jorgen Brock, Ministry of Education, Denmark

Henriette Nielsen, Ministry of Education, Denmark

¹⁰⁸ <http://www.tlu.ee/et/opingud/oppimisvoimalused/bakalaureuseope/Tervisejuht>

¹⁰⁹ <http://www.eaie.org/community/expert-communities/employability.html>

¹¹⁰ <http://web.me2we.network>

Lisa 7. Öppenõustamis- ja karjääriteenuste kaardistus

Karjääriteenuste pakkumine

Karjääriteenuseid pakutakse Eestis nii **haridus- kui ka tööturusektoris**.

Lähtuvalt põhikooli¹¹¹ ja gümnaasiumi¹¹² riiklikest õppekavadest **korraldavad põhikool ja gümnaasium** õpilaste (ja vanemate) teavitamist edasiõppimisvõimalustest ning tagavad karjääriteenuste (karjääriõpe, -info või -nõustamine) kättesaadavuse.

Karjääriõpe sisaldub põhikooli ja gümnaasiumi õppekavades läbiva teemana „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” ja kutseõppes lõimitud üldoskuste moodulina. **Kooli karjäärikoordinaatorid** juhendavad, suunavad ja korraldavad koolis karjääriõppe kavandamist kooli õppekava osana. Kooli karjäärikoordinaator võib töötada nii üldhariduskoolis kui ka kutseõppeasutuses. Lisaks võib kool pakkuda karjääriõpetust valikõppeainena/valikkursusena või valikõpingute moodulina, sellisel juhul töötab koolis **karjääriõpetuse õpetaja**¹¹³.

Noored vanuses 7–26 eluaastat (ja nende vanemad) saavad infot ja II tasandi nõustamist oma karjääriplaneerimisega seotud küsimustes **Rajaleidja keskustest** üle Eesti, mille tegevust koordineerib **Innove Hariduse tugiteenuste agentuuri Karjääriteenuste keskus**. Samuti toetab **Innove karjääriõppe arendamist koolides**.

Kõikides maakondlikes **Rajaleidja keskustes** töötavad karjääriinfo spetsialistid (26 inimest) ja karjäärinõustajad (46 inimest)¹¹⁴. **Karjääriinfo spetsialist** loob, koondab ja vahendab Tööturu- ja haridusteemalist infot. Lisaks teavitab ta avalikkust karjääriteenustest ning toetab teisi karjäärispetsialiste (karjäärinõustaja, kooli karjäärikoordinaator) karjääriinfo. **Karjäärinõustaja** toetab inimesi karjääriplaneerimisel, aitab suurendada teadlikkust iseendast, hariduse ja tööturu võimalustest, püstitada eesmärgid ning kavandada tegevusi nende eesmärkide saavutamiseks¹¹⁵.

Lisaks pakuvad karjääriteenuseid **kõrgkoolide** juures asuvad **karjääriteenistused/-keskused**, kes teenindavad ülikooli sisseastujaid, tudengeid ja vilistlasi. Peamiste teenustena pakutakse **karjäärinõustamist, tööotsimise juhendamist, töö- ja praktikakohtade vahendamist**¹¹⁶.

Tööturusektoris pakub karjääriteenuseid **Eesti Töötukassa**. Eesti Töötukassa osakondades on avatud karjääriinfo toad, kuhu võib siseneda iga soovija ning seal juhendatakse neid töö otsimisel, aidatakse koostada kandideerimisdokumente ja valmistuda töövestluseks¹¹⁷. Töötukassa pakub **karjäärinõustamist** eelkõige **registreeritud töötutele ning koondamisteate saanud inimestele aga ka töötavatele täiskasvanutele**¹¹⁸.

Lisaks korraldavad Töötukassa karjääriinfo spetsialistid kokkuleppel koolidega **tööturгу ja tööelu tutvustavaid töötubasid 8.-12. klassi õpilastele**, tõstmaks noorte tööalast teadlikkust ning ennetamaks noorte töötust. Töötubades pakutakse infot näiteks tööturu trendide ja suundumuste, tööandjate

¹¹¹ Põhikooli riiklik õppekava, § 16 (3) (VV määrus, 06.01.2011 nr 1). <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>

¹¹² Gümnaasiumi riiklik õppekava, § 12 (2) (VV määrus, 06.01.2011 nr 2).

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021>

¹¹³ <http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused/karjaariteenused>

¹¹⁴ SA Innove andmed, oktoober 2016.

¹¹⁵ <http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused/karjaariteenused>

¹¹⁶ <http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused/karjaariteenused>

¹¹⁷ <https://www.tootukassa.ee/content/teenused/karjaariinfoad>

¹¹⁸ <https://www.tootukassa.ee/content/tootuse-ennetamine/karjaarinoustamine>

ootuste ja soovitude kohta noorele töötajale, töötukassa teenuste jt teemadel. Töötoad toimuvad nii koolides kui ka mujal väljaspool töötukassat¹¹⁹.

Noortekeskustes pakutavad tegevusvõimalused üle Eesti on väga erinevad, kuna erinevais paigus asuvalid noortekeskused juhiivad erineva haridustausta ja hoiakutega inimesed. Lähtuvalt väljakujunenud tava- ehk baastegevustest saab iga noortekeskus ise otsustada, milliste tegevussuundadega ja missuguses mahus ta tegeleb. Muuhulgas kuuluvad baastegevuste hulka noorte esmatasandi nõustamine ja vajaduse korral spetsialisti juurde suunamine. Tööhõivelisuse toetamine (tööelu tutvustamisega seotud tegevused, sh näiteks õppekäigud, tööbõrsi ja õpilasmaleva rühmade korraldamine) kuulub tegevuste hulka, mida pakutakse tavapäraselt eriettevalmistuse või lisaressursside (raha, spetsialistid) olemasolul. Noortekeskus saab olla lepinguline partner ka nt õppenõustamis-, info- ja nõustamis- või karjäärikeskusele¹²⁰.

Ca 50 noortekeskust üle Eesti on liitunud **Noorte Tugila Programmiga**¹²¹, mis on suunatud 15-26 aastastele **õppimise või tööga hõivamata noortele**. Igas Tugilas saab aastas nõu ca 50-70 noort. Noorte Tugila noorsootõõtajad toetavad noori, aidates neil oma soovides selgusele jõuda. Lisaks kogemuste saamisele noorsootõõ kaudu aitavad Tugilad noortel luua kontakte haridusasutuste, organisatsioonide ja tööandjatega. Noorsootõõtaja on osa noore haridustee jätkamist või tööturule sisenemist soosivast võrgustikust. Noortegarantiiga on seotud veel Eesti Tõõtukassa kaudu pakutav teenus „**Minu esimene töökoht**“, Eesti Noorsootõõ Keskus ja Eesti Mittetulundusühenduste ja Sihtasutuste Liidu kogukonnapraktika¹²².

Maakondlikud arenduskeskused koordineerivad 10 maakonnas haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“, mis on suunatud ettevõtliku õppe integreerimisele koolisüsteemi, et tõsta hariduse kvaliteeti ja seeläbi noorte edukust elus¹²³. Noorte arengut, sh ettevõtlikust, samuti noorsootõõtajate professionaalset arengut toetab ka **SA Archimedes Noorteagentuur** läbi vastava nõustamise, infojagamise kui ka projektide rahastamise¹²⁴.

Lisaks pakuvad karjäärialast nõu paljud erasektoris tegutsevad **personalitsingu- ja konsultatsioonifirmad**. Näiteks pakutakse **õpilastele individuaalseid nõustamisi, vestlusringe nii lastele kui lapsevanematele** kui ka **koolitusi** (nt karjääriõppe rakendamise teemal) **õpetajatele**.

Karjäärinõustajaid, karjääriinfo spetsialiste, karjäärikoordinaatoreid ja karjääriteenuste arendamisest huvitatud inimesi ühendab **Eesti Karjäärinõustajate Ühing**. Organisatsioon kaitseb oma liikmete ametialaseid huve, väärtustab karjäärispetsialisti elukutset, korraldab täiendõpet, töötab välja ja levitab karjäärispetsialistidele nende tööks vajalikke metoodilisi ja infomaterjale, osaleb Eesti karjääriteenuste arendamises ning on karjäärispetsialistidele kutset andev organisatsioon¹²⁵.

Õppenõustamisteenuste pakkumine

Õppenõustamisteenused on eripedagoogiline, logopeediline, sotsiaalpedagoogiline ja psühholoogiline nõustamine.

¹¹⁹ <https://www.tootukassa.ee/content/t%C3%B6%C3%B6andjale-ja-partnerile/koost%C3%B6v%C3%B5imalused-%C3%BCldhariduskoolidele>

¹²⁰ <https://ank.ee/noorsootoo/noortekeskus/>

¹²¹ <https://tugila.ee/tugilad/>

¹²² <https://tugila.ee/programmist/>

¹²³ <http://www.arenduskeskused.ee/et/-ettevotlik-kool->

¹²⁴ <http://noored.ee/meist/tegevused/>

¹²⁵ <http://kny.ee/u hingust/karjaarinoustajate-uhing/>

Vastavalt Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusele tuleb **koolis tagada** õpilasele vähemalt **eripedagoogi (sealhulgas logopeedi), psühholoogi ja sotsiaalpedagoogi teenus (I tasand)**. Tugispetsialistide teenuse rakendamiseks loob võimalused kooli pidaja ning selle korraldab direktor. Direktor võib tugispetsialistide teenust **tellida Haridus- ja Teadusministeeriumilt või riigi sihtasutuselt**, kes pakub vähemalt igas maakonnas koolidele eripedagoogi ja psühholoogi teenust¹²⁶.

Lisaks näeb Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 47 ette, et kooli direktor peab määrama **haridusliku erivajadusega õpilase õppe koordineerija**, kelle ülesandeks on haridusliku erivajadusega õpilase õppe ja arengu toetamiseks vajaliku koostöö korraldamine tugispetsialistide, andekate õpilaste juhendajate ja õpetajate vahel.

Üldhariduskoolidest tõusevad sotsiaalse rehabilitatsiooni ja õppenõustamisteenuste mahukama osutamisega esile riigimanduses olevad **ainukoolid: Tartu Hiie Kool** (kõne- ja kuulmisprobleemidega lapsed) ja **Tartu Emajõe Kool** (nägemisprobleemidega lapsed). Näiteks osutab Tartu Hiie kool kuulmis- ja kõnepuudega lastele (samuti nende vanematele ja nendega tegelevatele haridusasutuste töötajatele) üleriigilist eripedagoogilist, psühholoogilist ja logopeedilist (sh vajadusel surdologopeedilist) nõustamist. Tartu Emajõe Kool pakub eripedagoogilise, logopeedilise, psühholoogilise ja sotsiaalpedagoogilise õppenõustamise teenust 1,5 kuni 18- aastastele (või pikendatud õppekava alusel üldhariduskoolis õppivatele kuni 21-aastastele) nägemispuudega lastele ja noortele, nende vanematele ning nendega tegelevatele haridusasutuste töötajatele; kohalikele omavalitsustele, sotsiaaltöötajatele ja haridusametnikele. Samuti osutab Hiie Kool ja Tartu Emajõe Kool rehabilitatsiooni teenust ning koolides töötavad füsioterapeudid¹²⁷.

Ka Kutseõppeasutuse seadus¹²⁸ näeb ette, et põhiülesannete täitmiseks ja õppe kvaliteedi tagamiseks peab kool tagama õpilasele tugiteenuste, sealhulgas karjääriteenuse, õpiabi, eri- ja sotsiaalpedagoogilise ja psühholoogilise teenuse. Osad koolid soovivad oma õpilastel nende teenuste saamiseks pöörduda näiteks maakondlikku Rajaleidja keskusesse või Töötukassasse.

ESF programmi toel igasse maakonda loodud **Rajaleidja keskused** pakuvad kõiki õppenõustamisteenuseid lõimituna järgmiselt:

- eripedagoogiline, logopeediline, sotsiaalpedagoogiline ja psühholoogiline nõustamine Rajaleidja keskus (II tasand)
- eripedagoogiline ja psühholoogiline nõustamine alla 350 õpilasega kohalike omavalitsuse koolides (I tasand)¹²⁹.

Rajaleidja eripedagoog (25 inimest üle Eesti) selgitab välja lapse vajadused ja õpitaseme ning nõustab täiskasvanut lapse arendamiseks ja toimetuleku toetamiseks vajalike tugiteenuste, võimetekohase õppekava ja -vormi ning õpikeskkonna võimaluste leidmiseks. **Logopeed (20 inimest üle Eesti)** selgitab välja lapse kõnearengu taseme ja kommunikatsioonioskuse ning nõustab täiskasvanut lapse arendamise võimaluste leidmiseks. **Psühholoog (27 inimest üle Eesti)** selgitab välja lapse vajadused, arengutingimused ja lapse toetamise võimalused ning nõustab täiskasvanut lapse arengu-, suhtlemis- ja käitumisprobleemide lahendamiseks. **Sotsiaalpedagoog (25 inimest üle Eesti)** selgitab välja lapse

¹²⁶ Põhikooli ja gümnaasiumiseadus (vastu võetud 09.06.2010, RT I 2010, 41, 240), § 37.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13337919?leiaKehtiv>

¹²⁷ <http://www.hiiekool.ee/?lang=est>; <http://tek.tartu.ee/index.php?id=10648>

¹²⁸ Kutseõppeasutuse seadus (vastu võetud 12.06.2013, RT I 02.07.2013, 1), § 3

<https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015025>

¹²⁹ <http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused/rajaleidja-keskused>

toimetulekut mõjutavad tegurid ning nõustab täiskasvanut lapse heaolu tagamise ning toimetulekuraskuste ennetamiseks ja lahendamiseks¹³⁰.

Rajaleidja spetsialistid nõustavad:

- eelkooliealisi lapsi (alates 1,5 aastast)
- üldharidus- ja kutseõppeasutuste õppureid (vanuses kuni 18)
- lapsevanemaid
- haridusasutuste töötajaid
- kohalike omavalitsuste sotsiaal- ja haridusametnikke ning juhte lapse arendamisel ja toetamisel.

SA Innove vahendab haridusasutustele **I tasandi õppenõustamisteenust**. Tellida saab **psühholoogi, eripedagoogi ja logopeedi teenuseid**. Teenuse osutamine toimub kooli avalduse alusel, mis tuleb esitada hiljemalt iga aasta 30. juuniks järgmise õppeaasta kohta¹³¹.

Lisaks korraldab Innove **maakondliku ja üleriigilise nõustamiskomisjoni** tööd.

Kolmes linnas- Tallinnas, Pärnus ja Tartus tegutsevad lisaks maakondlikele Rajaleidjakeskustele ka omavalitsuste poolt finantseeritud **õppenõustamiskeskused**.

Pärnu õppenõustamiskeskuses osutavad teenuseid eripedagoog, koolipsühholoogid, koolisotsiaalnõustajad ja psühholoogid. Teenuseid pakutakse eelkooliealistele lastele, õpilastele, õpetajatele, lapsevanematele, noortele ning teistele laste ja noortega seotud isikutele. Lastele ja noortele pakutakse peamiselt **eripedagoogilist, pedagoogilis-psühholoogilist, sotsiaalpedagoogilist nõustamist ja loovteraapiat**. Õppenõustamiskeskuse koolipsühholoogid teenindavad kõiki Pärnu linna üldhariduskooli. Iga kooli jaoks on oma kindel psühholoog. Põhiosa oma tööajast on nad õpilaste ja nende vanemate jaoks kättesaadavad just koolides. Kooli sotsiaalnõustajad töötavad nii õppenõustamiskeskuses kohapeal kui ka koolides, eripedagoog/logopeed võtab vastu õppenõustamiskeskuses. Lisaks on õppenõustamiskeskuses tegev õppenõustaja, kes võtab vastu nii koolis kui ka õppenõustamiskeskuses. Samuti on õppenõustamiskeskuses tegev **psühholoogiateenistus**, mis pakub Pärnu linna elanikele (**täiskasvanutele**) tasuta individuaalset **psühholoogilist nõustamist, paarinõustamist, perenõustamist ja loovteraapiat**¹³².

Tartu Hariduse Tugiteenuste Keskus THTK (õppenõustamiskeskus) pakub Tartu linna koolieelikutele ja kooliealistele lastele, nende vanematele ning õpetajatele tasuta eripedagoogilist, logopeedilist, psühholoogilist, sotsiaalpedagoogilist nõustamist. THTK teenused jagunevad kolme nn keskuse vahel¹³³:

Tugikeskus – keskuse spetsialistid pakuvad psühholoogilist, eripedagoogilist, logopeedilist ja sotsiaalpedagoogilist nõustamist ning olenevalt vajadusest toimub see individuaalse-, pere- või grupinõustamise vormis. Keskuse töötajaid toetavad selles tegevuses ka lastepsühhiaater ning õpiabi õpetajad.

Kompetentsikeskus – siia on koondatud spetsialistidele, õppeasutustele ja noorsootöösutustele suunatud teenused. Keskus koordineerib pedagoogilist arendustööd ja uute metoodikate kasutusele võtmist Tartu linnas. Keskus osaleb Eestis haridussüsteemi ja tugiteenuste süsteemi arendamisel ning teeb koostööd ülikoolidega.

¹³⁰ SA Innove andmed, oktoober 2016.

¹³¹ <http://www.innove.ee/et/haridustugiteenused/rajaleidja-keskused/i-tasandi-teenuse-tellimine>

¹³² <http://www.onk.ee/uus/>

¹³³ <http://www.tugiteenused.tartu.ee/meie-teenused>

Rehabilitatsioonikeskus – THTK osutab sotsiaalse rehabilitatsiooni teenust. Teenus ei sisalda meditsiinilist rehabilitatsiooni (taastusravi). Ravi, sh taastusravi, vajaduse korral tuleb selle saamiseks pöörduda perearsti või eriarsti poole. Rehabilitatsioonimeeskonda kuuluvad eripedagoogid, logopeedid, psühholoogid, sotsiaaltöötajad, tegevusterapeut, füsioterapeut ning psühhiaater.

Tallinna Õppenõustamiskeskus pakub sarnaselt Pärnu ja Tartu õppenõustamiskeskustele **esmatasandiabi, õppenõustamist kui ka supervisioone**. Tallinna linna elanikele on kõik õppenõustamiskeskuse teenused tasuta. Keskuses pakuvad abi **eripedagoogid, logopeedid, psühholoogid ja lastepsühhiaater**. Esmatasandi abi osutavad keskuse spetsialistid lastele, keda on eelnevalt nõustatud ja kelle puhul on kindlaks tehtud abi vajadus. Eesti töökeelega spetsialistid osutavad esialgu logopeedilist ja eripedagoogilist abi eelkooliealistele lastele. Lisaks, pilootprojektina saavad 2016/17 õppeaastal esmatasandi logopeedilist abi 3-4 aastased lapsed Tallinna Kesklinna ja Mustamäe piirkondade neist lasteaedadest, kus ei tööta logopeed ning 2017. aasta sügisel liituvad pilootprojektiga uued linnaosad – Lasnamäe ja Nõmme. Järk – järgult on plaanis kaasata projekti kõigi Tallinna linnaosade lasteaiad. Tallinna Õppenõustamiskeskuse spetsialistid viivad läbi ka **HEV laste lapsevanemate ning HEV lastega töötavate pedagoogide tugigruppe (ümarlaudasid)** ning korraldavad Tallinna Haridusameti toel üldhariduskoolidele ja alushariduse **õpetajatele koolitusi, seminare kui ka supervisioone**¹³⁴.

Õppenõustamisteenused pakuvad osaliselt (vastavalt võimalustele) ka **avatud noortekeskused**.

Omavalitsused ja nende hallatavad asutused (näiteks sotsiaalkeskused, perekeskused) pakuvad ka erinevaid hoolekandeteenuseid, nt tugiisiku, invatranspordi, sotsiaalnõustamise teenust, samuti lastekaitse teenuseid. Näiteks **Tallinna Perekeskuses** (Tallinna linna allasutus) töötavad **psühholoogid, sotsiaaltöötajad, peretöötajad, professionaalsed – ja vabatahtlikud tugiisikud**. Sotsiaalkindlustusameti poolt koordineeritud ja Euroopa Sotsiaalfondi 2014-2020 meetmest rahastatud tegevuse „**Puudega laste tugiteenuste arendamine ja pakkumine**“ raames pakub perekeskus ka **raske ja sügava puudega lastele tugiteenuseid**. Perekeskus pakub puudega lastele **tugiisikuteenust, lapsehoiuteenust ning transporditeenust**. Kõik teenuseid on Tallinna linnas elavatele lastega peredele tasuta¹³⁵.

Lisaks pakuvad üle Eesti paljud **mittetulundusühingud** igapäevaelu toetamise ja rehabilitatsiooni teenuseid, perenõustamist, pereteraapilist ja psühholoogilist nõustamist (näiteks MTÜ Saaremaa õppenõustamiskeskus, MTÜ Tartu Laste Tugikeskus, MTÜ Virumaa Laste ja Pere Tugikeskus, MTÜ Puuetega Laste Tugikodu Päikesekiir, MTÜ Pere ja Laste Nõuandekeskus, MTÜ Perekoolitusühing Sina ja Mina, MTÜ Lahendus.net). Laste- ja lapsevanemate nõustamist pakub ka Lasteabi nõuandetelefon¹³⁶.

MTÜ Eesti Sotsiaalpedagoogide Ühendus¹³⁷ liidab sotsiaalpedagoogilist tööd tegevaid füüsilisi ja juriidilisi isikuid, edendades ja koordineerides selleks vajalikku tegevust. Ühendus annab välja ka sotsiaalpedagoogi kutseala tase 6 ja 7 kutsetunnistusi. **MTÜ Eesti Koolipsühholoogide ühing**¹³⁸ koondab aga Eestis tegutsevad koolipsühholoogid või koolipsühholoogiat aktiivselt edendavad ja toetavad inimesed. Koolipsühholoogi tase 7 ja tase 8 kutsetunnistusi annab välja **Eesti Psühholoogide Liit**.

Lastekaitse valdkonnas pakub **Sotsiaalkindlustusameti lastekaitse osakond** kohaliku omavalituse taotluse alusel nõustamisteenust lastekaitse juhtumite ja rahvusvaheliste üksikjuhtumite lahendamisel, samuti lapsele ja perele sobivate meetmete leidmisel. Lisaks kohalikele omavalitsustele on ka kõigil

¹³⁴ <http://tonkeskus.ee/meie-keskus/>

¹³⁵ <https://pk.ee/esf-tugiteenused>

¹³⁶ www.lasteabi.ee

¹³⁷ www.sotsiaalpedagoogid.ee

¹³⁸ www.koolipsyhholoogid.ee

teistel lastega töötavatel spetsialistidel võimalus pöörduda Sotsiaalkindlustusameti poole nõustamise ja abi saamiseks. Avatud on ööpäevaringne lasteabitelefon ning ööpäevaringne telefoninõustamise teenus lastega tegelevatele spetsialistidele abivajava või hädaohus oleva lapse abistamiseks¹³⁹.

Erinevaid õppenõustamisteenuseid pakub ka **erasektor**. Näiteks võimaldatakse õpilastele logopeedi teenust, individuaalselt psühholoogilist nõustamist, vestlusringides ja meeskonnamängudes osalemist, õpetajatele kovisioonigruppides ja koolitustel/töötubades osalemist, lapsevanematele individuaalselt perevestlusi, vestlusringe jms. Samuti pakutakse laste psühhiaatrilist uurimist, sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuseid, füsioteraapiat, pereteraapiat jm.

¹³⁹ <http://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/noustamisteenus-kohalikele-omavalitsustele-ja-partneritele>

Lisa 8. Haridustugiteenuste pakkumise hetkeolukorra, soovitud olukorra ja võimalike lahenduste kaardistus

HETKEOLUKORD					SOOVITUD OLUKORD (VAJADUSED)		VÕIMALIKUD LAHENDUSTEED SOOVITUD OLUKORRA SAAVUTAMISEKS				MU DEL I	MU DEL II
Teenused, mida pakutakse	Sihtgrupi suurus / teenuste maht (need, kes täna saavad teenust)	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Rahastamine (eelarve/ rahastusallikas)	Muud kitsaskohad (nt tõhususe ja jätkusuutlikkusega seonduvalt)	Kirjeldus	Rahastamine	Lahendus (sh asutused)	Eeldused / välised tegurid	Mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Mõju eelarvele		
Haridusasutuste poolt pakutavad l tasandi õppenõustamiste enused-eripedagoog, psühholoog, logopeed, sotsiaalpedagoog	Iga neljas laps vajab tugispetsialisti abi (vajadus kasvab), lisaks nende perekonnad / teenuste maht ei ole teada	* Direktorid ja õppealajuhatajad, kelle hinnangul ei ole nende koolis võimalik pakkuda teenuseid vajalikul mahuks ja kvaliteedis (osakaal vahehindamise käigus läbiviidud küsitlusele vastajatest): - Eripedagoogiline abi - 51% - Psühholoogiline abi - 61% - Logopeediline abi - 43% - Sotsiaalpedagoogiline abi - 42% * teatavad raskused teenuste tagamisel, kui nõustataval on erinev suhtluskeel (eelkõige puudus venekeelsetest	Teenuste osutamise eelarve ei ole teada / KOV	* Ebapiisav tugi andekatele lastele * tugispetsialistide puudus tööturul * tugispetsialistide ameti ebapiisav väärtustamine (palgatase madalam võrreldes nt erasektori ja töenäoliselt ka RL keskustega) * osaliselt lapsevanemate ebapiisav teadlikkus tugiteenustest ning nende ebapiisav valmisolek osaleda nõustamisprotsessis * koolide vähesed ressursid ja kohati ebapiisav valmisolek tugisüsteemide rakendamiseks ja RL poolt tehtud soovitude elluviimiseks * piiratud ligipääs lapsega/juhtumiga seotud andmetele (konfidentsiaalsusnõuded) * osaliselt ebapiisav koostöö meditsiini- ja	* HEVKO ametikoha loomine koolides * õppenõustamisteenuste sidumine meditsiini- ja sotsiaalvaldkonnaga * juurdepääsu tagamine lapsega/juhtumiga seotud andmetele * teenused peaks eelkõige olema kättesaadavad haridusasutustes * õpetajate täiendav koolitamine * lapsevanemate kaasamine ja koolitamine * tähelepanu eelkõige ennetamisele/ varajane märkamine	KOV + riigieelarve	1.1 Vajaduspõhine õppenõustamisspetsialistide (4 tugispetsialisti) olemasolu tagamine haridusasutustes - koondada tugispetsialistid KOVide alla, kes vastavalt vajadusele teenindavad haridusasutusi. Suuremates koolides võiksid tugispetsialistid, samuti HEVKO ametikoht olla osa kooli personalist. Suuremates KOVides (Tallinn, Tartu, Pärnu) jätkata olemasolevate õppenõustamiskeskuste tegevusega. Vajaduspõhine abiõpetajate arvu tagamine koolides, mis aitaks vähendada ka tugispetsialistide koormust.	* Haldusreformi tulemusena KOVid ja nende võimekus kasvavad * Riigi panus tugispetsialistide/HEVKOde/abiõpetajate rahastamiseks suureneb (töötasu, koolitamise kaasrahastamine) * Väga hea spetsialistide töökorraldus erinevate haridusasutuste vahel ja koostöös	POS: * inimressursside (tugispetsialistide) tõhusam kasutamine vähendab spetsialistide puudust ning seeläbi suurendab töenäoliselt tugiteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti esmatasandil (teataval määral saavad abi kõik KOVi haridusasutused) NEG: * spetsialistide töö rohkem killustatud (juhuil kui spetsialistid peavad pakkuma teenuseid erinevates haridusasutustes)	Läbi probleemide ennetamise väheneb tulevikus vajadus suunata riigi ja KOVide ressursse probleemide lahendamiseks	1.1.	1.1.

HETKEOLUKORD					SOOVITUD OLUKORD (VAJADUSED)		VÕIMALIKUD LAHENDUSTEED SOOVITUD OLUKORRA SAAVUTAMISEKS				MU DEL I	MU DEL II
Teenused, mida pakutakse	Sihtgrupi suurus / teenuste maht (need, kes täna saavad teenust)	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Rahastamine (eelarve/ rahastusallikas)	Muud kitsaskohad (nt tõhususe ja jätkusuutlikkusega seonduvalt)	Kirjeldus	Rahastamine	Lahendus (sh asutused)	Eeldused / välised tegurid	Mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Mõju eelarvele		
		logopeedidest) * koolides ei ole piisavalt loodud tugispetsialistide ametikohti * koolides ametikohad osaliselt täitmata (esmatasandi spetsialistide puudus suurem maakonnakeskus test kaugemal asuvates haridusasutustes) *) haridusasutustel ei ole alati vajalikke vahendeid spetsialistide palkamiseks * olemasolevate spetsialistide koormus ei vasta alati vajadusele (töötatakse osalise ajaga või ülekoormusega) *) tugispetsialistid hindavad üldjuhul enda oskusi ja teadmisi oma tööülesannete täitmiseks pigem või täiesti piisavaks * logopeedilise		sotsiaalvaldkonna spetsialistidega			1.2 Õpetajate/spetsialistide koolitamine ning tugispetsialistide ametikohtade rahastamine koostöös KOVi ja riigiga, mis võimaldaks maksta konkurentsivõimelist palka ja seeläbi aitaks tagada spetsialistide olemasolu (kättesaadavust) tööturul	* Haldusreformi tulemusena KOVid ja nende võimekus kasvavad * Riigi panus tugispetsialistide/HEVKode/abiõpetajate rahastamiseks suureneb (töötasu, koolitamise kaasrahastamine)	POS: * tugispetsialistide olemasolu parandab teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti * kõrgema kvalifikatsiooniga õpetajate/tugispetsialistide olemasolu võimaldab tugevdada probleemide varast märkamist esmatasandil ning suunata rohkem ressursi probleemide ennetamisele, sh lapsevanemate koolitamisele.	Läbi probleemide ennetamise väheneb tulevikus vajadus suunata riigi ja KOVide ressursse probleemide lahendamiseks	1.2.	1.2.
		*) tugispetsialistid hindavad üldjuhul enda oskusi ja teadmisi oma tööülesannete täitmiseks pigem või täiesti piisavaks * logopeedilise					1.3 Ühtse andmebaasi (kuhu on koondatud lapse/juhtumiga seotud teave) väljatöötamine ministeriumide tasandil (nt HTM ja SoM) (või erinevate andmebaaside sidumine samal eesmärgil), kaasates asjassepuutuvaid rakendusagentuure. Hea rahvusvaheline praktika: Taani	* Olemasolevate andmebaaside kaardistus. * Valmisolek (sh lapsevanemad, haridus- ja tervishoiupraktikud) andmete kogumiseks ja kasutamiseks.	POS: tõhustab juhtumite mentlemise protsessi - paraneb nii teenuste kättesaadavus kui kvaliteet (kui juhtumiga seotud osapooltel on ligipääs vajalikele andmetele, on võimalik kiiremini ja tulemuslikumalt pakkuda tuge abivajajale) NEG: risk andmete kvaliteet ja konfidentsiaalsus	Andmebaasi loomise, arendamise ja administreerimise seotud kulud	1.3.	1.3.

HETKEOLUKORD					SOOVITUD OLUKORD (VAJADUSED)		VÕIMALIKUD LAHENDUSTEED SOOVITUD OLUKORRA SAAVUTAMISEKS				MU DEL I	MU DEL II
Teenused, mida pakutakse	Sihtrupi suurus / teenuste maht (need, kes täna saavad teenust)	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Rahastamine (eelarve/rahastusallikas)	Muud kitsaskohad (nt tõhususe ja jätkusuutlikkusega seondult)	Kirjeldus	Rahastamine	Lahendus (sh asutused)	Eeldused / välised tegurid	Mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Mõju eelarvele		
		abi pakujatest 40% ja eriepdaagoogilise abi pakujatest 29% ei oma enda hinnangul piisavalt teadmisi ja oskusi										
RL vahendatavad I tasandi õppenõustamisteenused	34 taotlust esitatud haridusasutuste poolt 2016/2017 (18 taotluse osas sõlmiti leping)	* Teenuste vahendamine ei ole taganud teenuste kättesaadavust kõigile soovivaldajatele (haridusasutustele) (2016.a 53% ulatuses) * Lähtuvalt vahehindamise käigus läbiviidud küsitlusest leiab 22% koolitöötajatest, et RL keskuste loomine ei ole pigem või üldse aidanud kaasa esmatasandi õppenõustamisteenustele	ESF, riigieelarve		Vajadus RL vahendatavate I tasandi teenuste järele on madal, tõenäoliselt ei ole mõistlik teenuste vahendamisega jätkata		2.1 Edaspidi vahendamisteenust ei pakuta		Neutraalne	Teenuste vahendamisega (sh riigihangete korraldamisega) seotud kulud jäävad RL-is ära, samas võib olla osaliselt vajadus jätkata hangete läbiviimisega KOVi tasandil.	2.1	2.1

HETKEOLUKORD					SOOVITUD OLUKORD (VAJADUSED)		VÕIMALIKUD LAHENDUSTEED SOOVITUD OLUKORRA SAAVUTAMISEKS				MU DEL I	MU DEL II
Teenused, mida pakutakse	Sihtgrupi suurus / teenuste maht (need, kes täna saavad teenust)	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Rahastamine (eelarve/ rahastusallikas)	Muud kitsaskohad (nt tõhususe ja jätkusuutlikkusega seondult)	Kirjeldus	Rahastamine	Lahendus (sh asutused)	Eeldused / välised tegurid	Mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Mõju eelarvele		
		kättesaadavusele										
RL II tasandi õppenõustamiste enused	Sihtgrupi suurus ei ole teada / 26 981 (õppenõustamise kordade arv), sh individuaalseid nõustamisi 23 400 (2016), Grupiteenuste ja -tegevuste kordade arv õppenõustamise valdkonnas 2016 oli 2428	* Klientidel on võimalik pöörduda õppenõustamisteenuse saamiseks teise maakonda (kättesaadavuse suurendamine) * RL spetsialistid asendavad vajadusel üksteist * II tasandi õppenõustamisteenused ei ole kättesaadavad kõikides maakondades (RL keskustes 2 psühholoogi ja 1 logopeedi ametikohad täitmata) * RL spetsialistide suur koormus (pikad järjekorrad), spetsialistid hõivatud * keskuste asukoht võib olla teatud klientide jaoks liiga kaugel (takistused)	ÕKP meetme 1 kogueelarve 2016.aastal oli 5,3 mln eurot (sisaldab karjääri- ja õppenõustamisteenuste osutamist ja nõustamiskomisjonide töö korraldamist) / ESF, riigieelarve	* Ebapiisav tugi andekatele lastele * osaliselt lapsevanemate ebapiisav teadlikkus tugiteenustest ning nende ebapiisav valmisolek osaleda nõustamisprotsessis * koolide vähesed ressursid ja kohati ebapiisav valmisolek tugisüsteemide rakendamiseks ja RL poolt tehtud soovitude elluviimiseks * piiratud ligipääs lapsega/juhtumiga seotud andmetele (konfidentsiaalsusnõuded) * Osaliselt ebapiisav koostöö meditsiini- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistidega	* Rohkem tähelepanu andekatele lastele * täiendavate teenuste pakkumine (nt psühhiaater, pereterapeut, kliiniline psühholoog) * Õppenõustamisteenuste sidumine meditsiini- ja sotsiaalvaldkonnaga * juurdepääsu tagamine lapsega/juhtumiga seotud andmetele * RL teenused ja muud seonduvad teenused (nt psühhiaater, rehabilit. teenused) võiksid asuda võimalikult lähestikku * pigem haridusasutuste nõustamine (mitte otseselt juhtumite lahendamine; FG3) * koostöö HEV-laste (nt puudega laste) nõustamisel	Riigieelarve	3.1 RL tegeleb juhtumite lahendamisega edasi vähemalt samas mahus	Riik tagab vajalikud finantsressursid	POS: Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet olulisel määral ei muutu või paraneb	ESF rahastus asendub riigieelarve vahenditega (peale programiperioodi)	3.1.	
							3.2 RL tegeleb juhtumite lahendamisega edasi, kuid pidevalt vähenevas mahus	Esmatasand saab tugevamaks (vajalikud spetsialistid olemas), RLsse jõuavad ainult raskemad juhtumid, fookus läheb haridusasutuste nõustamisele	POS: Raskemad juhtumid saavad kiiremini lahendatud; ressursse on võimalik enam suunata probleemide ennetamisele NEG: vähesem kokkupuude juhtumite lahendamisega võib vähendada nõustamise kvaliteeti	ESF rahastus asendub riigieelarve vahenditega (peale programiperioodi), riigieelarvevahendite kasutamine II tasandil järkjärgult väheneb		

HETKEOLUKORD					SOOVITUD OLUKORD (VAJADUSED)		VÕIMALIKUD LAHENDUSTEED SOOVITUD OLUKORRA SAAVUTAMISEKS				MU DEL I	MU DEL II
Teenused, mida pakutakse	Sihtrupi suurus / teenuste maht (need, kes täna saavad teenust)	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Rahastamine (eelarve/rahastusallikas)	Muud kitsaskohad (nt tõhususe ja jätkusuutlikkusega seondult)	Kirjeldus	Rahastamine	Lahendus (sh asutused)	Eeldused / välised tegurid	Mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Mõju eelarvele		
		teenuste kättesaadavusel) * pigem ebapiisav teadlikkus RL teenustest lapsevanemate ja kutsekoolide seas * teenuseid osutatakse ühtsetel alustel kõikides maakondades (teenusstandardid) * RL spetsialistid hindavad üldjuhul enda oskusi ja teadmisi oma tööülesannete täitmiseks pigem või täiesti piisavaks * RL spetsialistidel teatav vajadus kaasaegsete			HEV-lastekoolidega võiks jätkuda * juhtumite arvu vähenemine II tasandil * lapsevanemate ja KOVide teadlikkuse tõstmine tugiteenuste olulisusest		3.3 RL ei tegele juhtumite lahendamise (juhtumite lahendamise tegelevad haridusasutused ja KOVid)	Juhtumid lahendatakse esmatasandil. Tugispetsialistide teenuste ühtlase kvaliteedi tagamiseks teostatakse esmatasandi üle järeelvalvet (nt Innove, RL poolt)	NEG: On risk, et kõik abivajajad ei saa abi ja juhtumite lahendamisel väheneb neutraalsus	Surve KOVide eelarvele suureneb peale programmi perioodi		3.3.
							3.4 Enam seotud teenuste (psühhiaater, kliiniline psühholoog, pereterapeut, rehab. teenused) üksteisele lähemale toomine (nt täiendavate teenuste pakkumine RLs)	Riik tagab vajalikud finantsressursid	POS: Raskemad juhtumid saavad kiiremini lahendatud (jõutakse kiiremini otsusteni). Teenuste suurem lõimimine aitab kaasa juhtumite lahendamise kvaliteedile/jätkusuutlikkusele.	Kui täiendavaid teenuseid pakutakse Rajaleidjas, siis suureneb surve riigieelarvele	3.4.	
							3.5 Infovahetuse tõhustamine eri osapoolte vahel (RL, haridusasutused, meditsiini- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistid)	Riik tagab vajalikud finantsressursid andmebaasi toimimiseks	POS: Põhjalikum info võimaldab teha asjakohasemaid otsuseid. Juhtumite menetlemise aeg väheneb.	Andmebaasi loomise, arendamise ja administreerimise seotud kulud	3.5.	3.5.

HETKEOLUKORD					SOOVITUD OLUKORD (VAJADUSED)		VÕIMALIKUD LAHENDUSTEED SOOVITUD OLUKORRA SAAVUTAMISEKS				MU DEL I	MU DEL II
Teenused, mida pakutakse	Sihtgrupi suurus / teenuste maht (need, kes täna saavad teenust)	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Rahastamine (eelarve/ rahastusallikas)	Muud kitsaskohad (nt tõhususe ja jätkusuutlikkusega seonduvalt)	Kirjeldus	Rahastamine	Lahendus (sh asutused)	Eeldused / välised tegurid	Mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Mõju eelarvele		
		hindamisvahendite järele * 29-40% koolitõotajatest pigem või väga rahul RL teenustega * 17% koolitõotajatest leiab, et tänaseks ei ole uus süsteem teenuste kvaliteedile ja kättesaadavusele pigem või üldse kaasa aidanud * teatavad raskused teenuste tagamisel, kui nõustataval on erinev suhtluskeel, HEV ja/või elukoht keskusest kaugel					3.6 HEV-laste (nt puudega laste) koolide jätkamine kompetentsikeskustena (kuna RL on teinud puudega laste nõustamiseks aktiivselt koostööd HEV-laste koolidega, siis on kajastatud see lahendus Rajaleidja II tasandi õppenõustamisteenuste all)	HEV-laste koolid jäävad riigikoolideks või HEV-laste kooli finantseerivad KOVID on nõus teenuste pakkumisega jätkama aktsepteeritavatel tingimustel	POS: Tõenäoliselt teenuste kvaliteet ja kättesaadavus olulisel määral ei muutu. Kui kompetentsikeskused tänasel kujul ei jätku, väheneb abi kättesaadavus ja kvaliteet osaliselt nende jaoks, kes täna kasutavad või tulevikus kasutaksid HEV-laste koolide tuge (teenused jääksid kättesaadavaks vaid konkreetse kooli õpilastele või KOVIDele)	Juhul kui HEV-laste riigikoolid muutuvad KOVIDe koolideks on oht, et teenuste hind teistele KOVIDele kasvab	3.6.	3.6.
RL karjääriteenused	Sihtgrupi suurus ei ole teada/ 25 919 (kordade arv), sh individuaalsed nõustamised 14 625 (2016)	* Keskuste asukoht võib olla teatud klientide jaoks liiga kaugel (vähene kättesaadavus) * suur osa teenuse kasutajatest hindavad karjäärinõustamist kasulikuks * teenuseid	ESF, riigieelarve	* Lapsevanema nõusoleku saamine individuaalseks karjäärinõustamiseks (täiendav koormus koolidele)	* Karjäärikoordinatori ametikoht koolides * rohkem võrgustikutegevust karjääripetsialistide vahel (nt Rajaleidja ja haridusasutuste karjäärikoordinatorite vahel) * rohkem	Riigieelarve	4.1 Karjääriõppe korraldamise koolides lisada rohkem kohustuslikke elemente (nt karjääriõpe kui kohustuslik õppeaine) ja vajadusel karjäärikoordinatori ametikoha loomine koolides	* Riigi ja KOVIDe panus karjäärikoordinatorite ja karjääriõppe rahastamiseks kasvab (töötasu, koolitamine)	POS: Karjääriteenuste kättesaadavus ja kvaliteet koolides ühtlustub	Läbi probleemide ennetamise väheneb tulevikus vajadus suunata riigi ja KOVIDe ressursse probleemide lahendamiseks	4.1.	4.1.

HETKEOLUKORD					SOOVITUD OLUKORD (VAJADUSED)		VÕIMALIKUD LAHENDUSTEED SOOVITUD OLUKORRA SAAVUTAMISEKS				MU DEL I	MU DEL II
Teenused, mida pakutakse	Sihtgrupi suurus / teenuste maht (need, kes täna saavad teenust)	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Rahastamine (eelarve/rahastusallikas)	Muud kitsaskohad (nt tõhususe ja jätkusuutlikkusega seondult)	Kirjeldus	Rahastamine	Lahendus (sh asutused)	Eeldused / välised tegurid	Mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Mõju eelarvele		
		osutatakse ühtsetel alustel kõikides maakondades (teenusstandardid) * RL spetsialistid hindavad enda oskusi ja teadmisi oma tööülesannete täitmiseks pigem või täiesti piisavaks * RL spetsialistidel teatav vajadus kaasaegsete hindamisvahendite järele * 51% koolitöötajatest leiab, et tänaseks on uus süsteem pigem või olulisel määral kaasa aidanud karjääriteenuste kvaliteedile ja kättesaadavusele * teatavad puudujäägid karjääriteenuste osutamisel HEV-lastele			koostööd õppenõustamise spetsialistidega * karjääriteenuste osutamise jätkamine Rajaleidja poolt (rohkem koolide nõustamist, vähem individuaalset nõustamist)		4.2 RL jätkab karjääriteenuste osutamist vähemalt samas mahus	Riik tagab vajalikud finantsressursid	POS: Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet paraneb või olulisel määral ei muutu	ESF rahastus asendub riigieelarve vahenditega	4.2.	
							4.3 RL jätkab karjääriteenustega, aga väiksemas mahus	Koolides muutub karjääriõppe süsteemsemaks, karjäärikoordinaatori ametikoht suuremates koolides või KOVides (väiksemate koolide puhul), fookus läheb haridusasutuste nõustamisele (nt kuidas korraldada koolides karjääriõpet)	Neutraalne	ESF rahastus asendub riigieelarve vahenditega ja maht väheneb. Teatav surve KOVide eelarvele peale programmiperioodi suureneb.	4.3	
							4.4 RL lõpetab karjääriteenuste pakkumise	Koolides muutub karjääriõppe süsteemsemaks, karjäärikoordinaatori ametikoht suuremates koolides või KOVides (väiksemate koolide puhul), karjääriteenuseid pakutakse koolis või nt noortekeskustes; Töötukassa võtab vajadusel RL karjääriteenuste funktsiooni üle.	Neutraalne	Teatav surve KOVide eelarvele peale programmiperioodi (nt kui KOVi võetakse tööle karjäärinõustaja)		4.4.

HETKEOLUKORD					SOOVIDUD OLUKORD (VAJADUSED)		VÕIMALIKUD LAHENDUSTEED SOOVIDUD OLUKORRA SAAVUTAMISEKS				MU DEL I	MU DEL II
Teenused, mida pakutakse	Sihtgrupi suurus / teenuste maht (need, kes täna saavad teenust)	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Rahastamine (eelarve/ rahastusallikas)	Muud kitsaskohad (nt tõhususe ja jätkusuutlikkusega seonduvalt)	Kirjeldus	Rahastamine	Lahendus (sh asutused)	Eeldused / välised tegurid	Mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Mõju eelarvele		
Innove III tasandi teenused (kompetentsikeskus)	RL keskuste töötajad (ca 200) ja haridusasutuste töötajad / teenuste maht ei ole täpselt teada.	* II tasandi teenuseid osutatakse ühtsel alustel kõikides maakondades (teenusstandardid) * koolielsele lasteasutustele ei ole piisavalt juhendmaterjale RL kodulehel	ÖKP meetme 2 kogueelarve oli 715 079 eurot (2016) / ESF, riigieelarve		* Oluline on jätkata koordineerimistevastega III tasandil (sh teenusstandardid, juhendmaterjalide väljatöötamine), et oleks tagatud õppe- ja karjäärinõustamisteenuste pakkumise ühtlane kvaliteet * rohkem juhendmaterjale koolielsele lasteasutustele	Riigieelarve	5.1 Innove jätkab teenuste arendamise, spetsialistide koolitamise, juhendmaterjalide väljatöötamise ja levitamise. Vajadusel lisandub järelevalve roll teenuste osutamise üle esmasandil, sh pakutakse supervisiooni, kooisiooni		POS: III tasandi teenuste kättesaadavus (nt juhendmaterjalid) eeldatavasti suureneb, samuti tõuseb kvaliteet (spetsialistide koolitamine, teenusstandardite edasiarendus, tagatakse endiselt ühtlane teenuste kvaliteet üle riigi)	Teataval määral riigieelarvevahe ndite panus III tasandi teenustele suureneb. ESF rahastus asendub riigieelarvevahe nditega peale programmi perioodi.	5.1.	5.1.
Töötukassa karjääriteenused (töötod noortele)	Peamine sihtgrupp- kõik 8 ja 11 klassid / 8 klassid- 353 kooli, 11 klassid- 134 kooli (2016/17) (ca 1/4 korduv)	* Töötubade korraldamine koolides ESF programmi raames - Töötukassa pakub oma teenuseid nii ise kui ka koolide kutsel * üldjuhul ollakse teenusega rahul (on koole, kes on korduvalt kutsunud Töötukassa spetsialiste tagasi)	Riigieelarve/ESF		* Teenus on vajalik (tööturu spetsiifika)	Riigieelarve	6.1 Töötukassa võtab täiel määral üle Rajaleidja karjääriteenuste funktsiooni ning jätkab töötubade läbiviimist (koolinoorte individuaalne ja grupinõustamine koolides)	Töötukassa spetsialiste on koolitatud vastavalt vajadustele (lisaks tööturule lisandub hariduse aspekt), riik tagab vajalikud finantsressursid	NEG: Esialgu võib mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile olla negatiivne, kuna uue süsteemi sissetöötamine võtab aega	ESF rahastus asendub riigieelarvevahe nditega peale programmi perioodi, teatav vahendite kokkuhoid (teenuseid pakub üks asutus)		6.1.
							6.2 Töötukassa jätkab töötubade läbiviimisega koolides - vastav teenus integreeritakse Töötukassa teenustesse ESF programmi lõppemisel	Riik tagab vajalikud finantsressursid	Neutraalne	ESF rahastus asendub riigieelarvevahe nditega	6.2.	

HETKEOLUKORD					SOOVITUD OLUKORD (VAJADUSED)		VÕIMALIKUD LAHENDUSTEED SOOVITUD OLUKORRA SAAVUTAMISEKS				MU DEL I	MU DEL II
Teenused, mida pakutakse	Sihtgrupi suurus / teenuste maht (need, kes täna saavad teenust)	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Rahastamine (eelarve/ rahastusallikas)	Muud kitsaskohad (nt tõhususe ja jätkusuutlikkusega seondult)	Kirjeldus	Rahastamine	Lahendus (sh asutused)	Eeldused / välised tegurid	Mõju teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile (positiivsed ja negatiivsed aspektid)	Mõju eelarvele		
Innove nõustamiskomisjon	Sihtgrupi suurus ei ole teada/ 2438 juhtumi menetlemine maakondlikes nõustamiskomisjonides (2016); 471 otsust üleriigilises nõustamiskomisjonis (2016)	* Pikk ooteaeg teenusele * protsess ajamahukas/bürookraatlik * soovitud sisaldavad teadmist, mis oli juba olemas haridusasutustes	Riigieelarve/ESF	* Pikad järjekorrad psühhiaatri teenusele, mis on üks osa nõustamiskomisjoni teenusest	* Puudub vajadus üleriigilise nõustamiskomisjoni teenuse järel - jätkata nõustamiskomisjoni nide tööga ainult maakondlikul tasandil * teenuse protsess peab muutuma kiiremaks ja tõhusamaks (otsus tehtaks kiiremini)	Riigieelarve	7.1 Üleriigilise nõustamiskomisjoni funktsioonid viiakse Innove maakondlike nõustamiskomisjoni alla	RL maakondlikes nõustamiskomisjonides on piisav kompetents	POS: otsuste tegemine tõenäoliselt kiireneb	Neutraalne	7.1.	7.1.
							7.2 Innove maakondliku nõustamiskomisjoni funktsioone hakatakse ellu viima KOVide tasandil	KOVide valmisolek funktsiooni täita	POS: tõenäoliselt kiireneb otsuste tegemine NEG: võimalik, et väheneb neutraalse osapoole vaade (eriti väiksemates KOVides)	Teatav surve KOVide eelarvele peale programpperioodi suureneb; on risk, et surve riigieelarvele suureneb seoses teatud meetmete suuremale kasutamisele (nt väikeklasside ja üks-ühele õppe suurem rakendamine)		